

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

Ex. A S.o.u.
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1944:17

ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE
MED FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER
FÖR
FRÄMJANDET AV
LITTERATURTJÄNSTEN INOM DE
TEKNISKA FACKOMRÅDENA

AVGIVET AV
INOM ECKLESIASTIK- OCH HANDELSDEPARTEMENTEN
TILLKALLADE SAKKUNNIGA

S T O C K H O L M

1 9 4 4

Statens offentliga utredningar 1944

Kronologisk förteckning

1. Jordbruksbefolkningens levnadskostnader. Av E. Lindahl och L. Lemne. Marcus. 71 s. **Jo.**
2. Betänkande med förslag angående långtjänstunderbefäl m. m. Beckman. 91 s. **Fö.**
3. Betänkande angående nykterhetstillståndet under krigsåren. Marcus. 386 s. **Fi.**
4. Promemoria med förslag till lag med bestämmelser om allmänna behörighetsvillkor för vissa kommunala uppdrag m. m. Hæggström. 66 s. **S.**
5. Betänkande med förslag till civilförsvarslag m. m. Beckman. 262 s. **S.**
6. Betänkande med förslag till byordningar och instruktioner för ordningsmännen i lappbyarna. Marcus. 85 s. **Jo.**
7. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 1. Marcus. 215 s. **Fi.**
8. Betänkande med förslag angående revision av riksdagens arbetsformer. Norstedt. 114 s. **Ju.**
9. Processlagberedningens förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken m. m. 1. Lagtext. Norstedt. viij, 192 s. **Ju.**
10. Processlagberedningens förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken m. m. 2. Motiv m. m. Norstedt. 500 s. **Ju.**
11. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 4. Tiden juli 1942—juni 1943. Idun. 559 s. **Fo.**
12. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 2. Investeringsutredningens betänkande med förslag till investeringsreserv av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten för budgetåret 1944/45. Marcus. 272 s. **Fi.**
13. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 3. Bilagor till investeringsutredningens betänkande med förslag till investeringsreserv av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten för budgetåret 1944/45. Marcus. 77 s. **Fi.**
14. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 4. Marcus. 153 s. **Fi.**
15. Socialvårdskommitténs betänkande. 7. Utredning och förslag angående lag om allmän sjukförsäkring. Beckman. 360 s. **S.**
16. Socialvårdskommitténs betänkande. 8. Kostnadsberäkningar angående lag om allmän sjukförsäkring. Beckman. 91 s. **S.**
17. Betänkande med förslag till åtgärder för främjandet av litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena. Hæggström. 165 s. **E.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivnas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1944:17
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE
MED FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER
FÖR
FRÄMJANDET AV
LITTERATURTJÄNSTEN INOM DE
TEKNISKA FACKOMRÅDEN A

AVGIVET AV
INOM ECKLESIASTIK- OCH HANDELSDEPARTEMENTEN
TILLKALLADE SAKKUNNIGA

STOCKHOLM 1944
IVAR HEGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B.

440380

RECEIVED
THE SECRETARY OF THE
TREASURY

WASHINGTON, D. C.

DECEMBER 17, 1914

THE NATIONAL BUREAU OF INVESTIGATION

WASHINGTON, D. C.

FOR THE RECORD OF THE BUREAU OF INVESTIGATION

RECEIVED

WASHINGTON, D. C.

DECEMBER 17, 1914

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet ..	5
A. Inledning	7
1. <i>Utredningsarbetets bedrivande</i>	7
2. <i>Grundläggande begrepp</i>	9
B. Översikt över den tekniska litteraturtjänstens utveckling och organisation	16
1. <i>Allmän historik</i>	16
2. <i>Litteraturtjänsten i Sverige</i>	18
a. Tekniska högskolans i Stockholm bibliotek (KTHB)	19
b. Chalmers tekniska högskolas bibliotek (CTHB)	34
c. Övriga statliga och kommunala samt enskilda institutioners och samman- slutningars bibliotek	41
Allmänna vetenskapliga bibliotek s. 42. Universitetens och de allmänna högskolor- nas bibliotek s. 42. Naturvetenskapliga specialbibliotek s. 45. Allmänna tekniska bib- liotek s. 46. Diverse specialbibliotek s. 47. Bibliotek tillhörande lägre undervisnings- anstalter s. 48. Folkbiblioteken s. 49.	
d. Industriföretagens bibliotek	49
e. Övriga former av litteraturtjänst	51
Referatpublikationer och indexkartotek s. 51. Tekniska litteratursällskapet s. 51.	
3. <i>Litteraturtjänsten i utlandet</i>	52
4. <i>Tidigare framkomna önskemål och förslag</i>	54
C. Yttrande och förslag	64
1. <i>Behovet av åtgärder för litteraturtjänstens främjande</i>	64
2. <i>Allmänna synpunkter beträffande bibliotekstjänstens ordnande</i>	69
3. <i>Förslag till KTHB:s och CTHB:s ombildning till centrala tekniska bibliotek</i> ..	72
a. Bibliotekens uppgifter och organisatoriska ställning	72
b. Bibliotekens verksamhetsformer	78
Den inre tjänsten s. 78. Den yttre tjänsten s. 86.	
c. Särskilda synpunkter vid bedömandet av organisationen av de tekniska högskolornas bibliotek	89
d. Personalorganisation	90
e. Bokinköp och bokbindning	103
f. Expenser	106
g. Lokaler och utrustning	106
KTHB s. 107. CTHB s. 112.	

h. Stadgar och reglementen	114
Nuvarande bestämmelser s. 114. Förslag till nya bestämmelser s. 115.	
4. <i>Statens tekniska biblioteksråd</i>	117
Allmänna synpunkter s. 117. Uppgifter s. 119. Sammansättning s. 120. Kostnader s. 121.	
5. <i>Sammanfattning och hemställan</i>	121

Bilagor.

1. KTHB — Bibliotekets tillväxt 1914—1942/43	127
2. KTHB — Bibliotekets begagnande 1914—1942/43	128
3. KTHB — Omkostnader av statsmedel för bokinköp, bokbindning, expenser och byggnader m. m. 1912—1942/43	129
4. KTHB — Personalorganisation och därmed förbundna kostnader 1826—1943/44	130
5. CTHB — Bibliotekets tillväxt 1930/31—1942/43	132
6. CTHB — Bibliotekets begagnande 1930/31—1942/43	133
7. CTHB — Omkostnader av statsmedel för bokinköp, bokbindning och expenser 1930/31—1942/43	133
8. CTHB — Personalorganisation och därmed förbundna kostnader 1829—1943/44	134
9. Tekniskt och naturvetenskapligt bokbestånd i vissa svenska bibliotek. Statistiskt sammandrag	135
10. Bibliotekstjänsten vid vissa svenska industriföretag (år 1942). Statistiskt sammandrag	136
11. Uppgifter angående vissa större svenska industriföretags bibliotekstjänst	137
12. Uppgifter angående den tekniska litteraturtjänsten i vissa främmande länder ..	147
13. KTHB — Kostnadstablå för personalorganisation 1943/44—1951/52	162
14. KTHB — Anslag till bokinköp och expenser samt kostnader för byggnader och utrustning 1943/44—1951/52	163
15. CTHB — Kostnadstablå för personalorganisation 1943/44—1951/52	164
16. CTHB — Anslag till bokinköp och expenser samt kostnader för byggnader och utrustning 1943/44—1951/52	165

Till

*Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastik-
departementet.*

Genom beslut den 31 augusti 1940 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst sex sakkunniga för att inom departementet biträda med utredning och avgiva förslag rörande den högre tekniska undervisningen och därmed sammanhängande frågor. Departementschefen tillkallade därefter som sakkunniga f. d. generaldirektören C. G. O. Malm, myntdirektören A. G. Grabe, dåvarande rektorn vid Chalmers tekniska högskola, professorn S. Hultin, dåvarande rektorn vid tekniska högskolan i Stockholm, professorn H. Kreüger, nuvarande överdirektören i överstyrelsen för yrkesutbildning O. R. Lundquist samt direktören, fil. doktorn S. A. G:son Nauckhoff, varjämte åt Malm uppdrogs att vara ordförande.

De sakkunniga antogo benämningen *1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen.*

Vidare bemyndigade Kungl. Maj:t genom beslut samma dag chefen för handelsdepartementet att tillkalla högst sju utredningsmän för att utreda frågan om den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. Departementschefen tillkallade därefter som utredningsmän f. d. generaldirektören Malm, kommerserådet P. A. H. Carlborg, professorn Kreüger, fil. doktorn, ledamoten av riksdagens första kammare H. Nordenson, professorn T. Svedberg, civilingenjören, nuvarande professorn och verkställande direktören i ingenjörsvetenskapsakademien E. Velander samt direktören S. Axelsson Westerberg, varjämte åt Malm uppdrogs att vara ordförande.

Sistnämnda sakkunniga antogo benämningen *utredningen rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande.*

De båda sakkunnigkommittéerna ha anbefallts att hålla kontakt med och samråda med varandra. I fråga om bibliotekstjänsten för den tekniska undervisningen och den tekniskt-vetenskapliga forskningen ha kommittéerna bedrivit utredningsarbetet gemensamt. Att såsom expert biträda kommittéerna vid utredningen av frågan om ordnandet av det tekniska

biblioteksväsendet tillkallade chefen för ecklesiastikdepartementet den 13 april 1942 bibliotekarien, fil. lic. A. Silow, Falun. Sekreterare hos kommittéerna under den tid, då biblioteksfrågorna behandlats, ha varit sekreteraren L.-O. Ekeberg och byråchefen E. V. Sundström.

För utredning av frågorna om bibliotekstjänsten ha de båda kommittéerna tillsatt en gemensam underkommitté, bibliotekskommittén, bestående av professor Kreüger, ordf., professorerna Hultin, Svedberg och Velander, bibliotekarien Silow, byråchefen Sundström och sekreteraren Ekeberg.

I den slutliga behandlingen av biblioteksfrågorna har professor Velander ej kunnat delta, enär han på grund av särskilt statligt uppdrag sedan hösten 1943 vistats i Amerikas förenta stater.

Vid utredningsarbetets bedrivande har bibliotekskommittén för särskild expertis anlitat cheferna och andra befattningshavare vid de tekniska högskolornas bibliotek samt i vissa frågor samrått med cheferna och vissa befattningshavare vid Kungl. biblioteket, Uppsala universitetsbibliotek, Lunds universitetsbibliotek, Kungl. vetenskapsakademiens bibliotek, Malmö stadsbibliotek m. fl. bibliotek ävensom med bibliotekskonsulenterna i skolöverstyrelsen och med ett flertal representanter för litteraturtjänsten inom industrien och den tekniska forskningen.

Bibliotekarien Silow har sammanfattat resultatet av bibliotekskommitténs arbete i ett förslag till yttrande, vilket i huvudsak följts i de sakkunnigas betänkande. Förslaget är separat överlämnat till ecklesiastik- och handelsdepartementen samt till de båda tekniska högskolorna.

1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen samt utredningen rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande överlämna härmed vördsamt *betänkande med förslag till åtgärder för främjandet av litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena.*

Vad 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen angår är deras uppdrag härmed slutfört.

Stockholm den 5 april 1944.

1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen

G. MALM

ALF GRABE SVEN HULTIN
H. KREÜGER RYNO LUNDQUIST
SIGURD NAUCKHOFF

/Lars-Olof Ekeberg

Utredningen rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande

G. MALM

HARALD CARLBORG H. KREÜGER
HARALD NORDENSON THE SVEDBERG
STEN WESTERBERG

/Ernst Sundström

A. Inledning.

1. Utredningsarbetets bedrivande.

Utredningsarbetet har bedrivits utom genom överläggningar inom kommittén även genom sammanträden med representanter för olika kategorier av sakkunniga och intresserade inom biblioteksområdet och den tekniska litteraturtjänsten. Under resor såväl inom landet som i vissa främmande länder ha biblioteksinstitutioner, forskningsanstalter och industri-företag och deras litteraturtjänst studerats. Inom landet har särskilt bibliotekarien Silow företagit ett flertal sådana resor för utredningsarbetet. Vidare har ett fortgående samarbete bedrivits med de båda bibliotekarierna vid tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola. För dessa högskolors bibliotek användas i fortsättningen i regel förkortningarna KTHB respektive CTHB.

Genom överläggningar den 24 februari 1942 mellan bibliotekskommittén och vissa representanter för biblioteken och litteraturtjänsten inom den tekniska undervisningen och forskningen samt inom industrien inhämtades synpunkter för det fortsatta arbetet. Litteraturtjänsten på det tekniska området var även föremål för diskussion inom styrelsen för Sveriges allmänna biblioteksförening vid dess årsmöte i augusti 1942 och vid Svenska bibliotekariesamfundets sammanträde i oktober 1942, varvid bibliotekarien Silow redogjorde för utredningsarbetets läge. Den 14 december 1942 hölls överläggningar mellan bibliotekskommittén och ett stort antal representanter såväl för biblioteksväsendet och den tekniska forskningen inom näringslivets branschgrupper och enskilda industriföretag som för tekniska bibliotek vid ett flertal allmänna och enskilda institutioner. Genom dessa överläggningar har kommittén nått kontakt med företrädare för biblioteksväsendet, den tekniska undervisningen och forskningen samt industrien och inhämtat deras synpunkter och önskemål. Kontakt har även sökts med Forskningens beredskapsorganisation, med Samarbetskommittén för tekniska forskningsinstitutioner, med Svenska teknologföreningens avdelning för industriell ekonomi och organisation m. fl.

För kännedom om det tekniska litteraturbeståndet inom landet och den tekniska litteraturtjänsten har kommittén anordnat en rundfråga, riktad

dels till vissa större svenska industriföretag, vilka på grund av sin verksamhet bedriva teknisk forskning och därför eller av annan orsak skaffat sig

samlingar av facklitteratur och vilka över huvud taget kunde beräknas vara intresserade av teknisk litteraturtjänst och beredda att medverka i densamma,

dels till vissa statliga, kommunala och enskilda institutioner och sammanslutningar, vilka antingen själva bedriva teknisk forskning eller som äro verksamma inom teknikens grundvetenskaper och vilka i samband därmed äga bibliotek med tekniskt och naturvetenskapligt litteraturbestånd samt kunde förutsättas vara intresserade av att aktivt deltaga i litteraturtjänsten,

dels till vissa statliga och kommunala bibliotek, vilkas litteraturbestånd helt eller delvis omfattar de tekniska och naturvetenskapliga kunskapsområdena och vilkas medverkan i en teknisk bibliotekstjänst kunde väntas bli av betydelse.

För rundfrågan ha använts frågeformulär, en typ för var och en av de tre ovannämnda grupperna av institutioner. Härigenom ha uppgifter i första hand erhållits rörande vederbörande biblioteks namn, adress, ledning, litteraturområden, litteraturbestånd, katalogisering, litteraturgranskning och reproduktionsmöjligheter, men även huruvida vederbörande vore villig att till något av de centrala tekniska biblioteken överlämna äldre årgångar av tidskrifter, att samarbeta med de centrala tekniska biblioteken för bibliotekstjänstens rationella ordnande samt att lämna medgivande åt de centrala biblioteken att hos vederbörande institution få låna eller reproducera tidskrifter och böcker. Dessa sistnämnda frågor avsågo i första hand de privata biblioteksinstitutionerna, vilka icke äro skyldiga att i detta hänseende stå till tjänst.

Vid bearbetningen har enquêtematerialet ordnats i följande kategorier:

1) Vissa bibliotek med tekniskt och naturvetenskapligt bokbestånd vid allmänna undervisningsanstalter samt hos statliga och kommunala myndigheter, ämbetsverk och sammanslutningar.

2) Vissa bibliotek med tekniskt och naturvetenskapligt bokbestånd vid enskilda naturvetenskapliga, tekniska och industriella sammanslutningar.

3) Vissa svenska industriföretags bibliotekstjänst.

Materialet är sammanfattat å bilagorna 9 och 10 varjämte vissa institutioners bibliotekstjänst beskrives särskilt å sid. 19—49 i betänkandet och vissa industriföretags bibliotekstjänst i bilaga 11.

Frågeformulärens avfattning samt en fylligare översikt över det genom rundfrågan erhållna materialet återges i en särskild, stencilerad tabellbilaga till detta betänkande.

Frågeformulär ha utsänts till 818 institutioner och av dessa ha svar inkommit från 696 eller 85 procent.

Så gott som undantagslöst ha de tillfrågade betygat sitt intresse för hithörande frågor. Det material, som på detta sätt sammanbragts, torde vara av betydelse icke blott för denna utredning utan även för det fortsatta arbetet

med ordnandet av en effektiv litteraturtjänst på det tekniska området. Materialet bör därför övertagas av en blivande central ledning för denna litteraturtjänst och tills vidare deponeras på KTHB.

Upplysningarna rörande den tekniska litteraturtjänsten i vissa främmande länder ha på grund av rådande avspärrning endast i mindre grad kunnat inhämtas genom studiebesök, varför den i det följande gjorda sammanställningen delvis bygger på uppgifter hämtade ur litteraturen. Beträffande de nordiska ländernas bibliotekstjänst ha därjämte nyare uppgifter erhållits brevledes och genom personliga upplysningar.

2. Grundläggande begrepp.

Ett *bibliotek* är en samlings- och förmedlingscentral, vars uppgift är att tillhandahålla litteratur, d. v. s. skrivna och tryckta vittnesbörd (dokument) om mänskligt vetande och om andlig verksamhet över huvud taget. Allteftersom den andliga verksamheten fortskridit och vetandet vidgats, har litteraturens betydelse ökats, och efter boktryckerikonstens uppfinning har det tryckta ordet alltmer blivit ett oundgängligt hjälpmedel vid förmedlingen av mänskligt vetande. Vid en läroanstalt eller en vetenskaplig forskningsinstitution utgör biblioteket ett av de betydelsefullaste organen för undervisningen och forskningen. Ett ändamålsenligt ordnande och tillhandahållande av den tryckta litteratur och de övriga dokument (handskrifter, ritningar, avbildningar och dylikt), som förmedla vetandet, är av grundläggande betydelse för kunskapernas meddelande och inhämtande och för den vetenskapliga verksamhetens framgång.

Med biblioteket som utgångspunkt bedrives numera en ständigt ökad upplysningsverksamhet. Man brukar i detta sammanhang skilja mellan de tre begreppen bibliotekstjänst, litteraturtjänst och dokumentationstjänst. *Bibliotekstjänsten* har sitt område i första hand begränsat till biblioteken och avser dels att utbygga och komplettera bibliotekets samlingar, dels att nyttiggöra samlingarna genom effektiv katalogisering, genom samarbete mellan olika bibliotek, genom ett snabbt och effektivt kungörande av litteraturbeståndet och genom personlig handledning åt den kunskapssökande. *Litteraturtjänsten* är ett mera vidsträckt begrepp, som innefattar icke blott en fullständig bibliotekstjänst utan även en löpande underrättelsetjänst beträffande även sådan nyutkommen litteratur som icke finnes i bibliotekets samlingar. Till litteraturtjänsten hör även referenstjänsten eller hänvisningstjänsten (se härom sid. 11). Medan bibliotekstjänstens uppgift i första hand är att tillhandahålla ett dokument eller en litteraturdetalj, som den lånesökande uppger, skall litteraturtjänsten även kunna tillhandahålla eller ge anvisningar på sådana dokument, som den kunskapssökande icke uppger, men som kunna vara av betydelse för

honom. Till denna hänvisningstjänst hör även hänvisningen till referatsamlingar av litteratur (se sid. 11), åstadkomna antingen vid bibliotek, vid särskilda forskningsinstitut eller på annat sätt. Även åstadkommandet av dylika standardreferat bör kunna räknas till litteraturtjänsten. Vissa bibliotek utöva en vidsträckt litteraturtjänst. Så är särskilt fallet med de tekniska biblioteken, som i hänvisningstjänsten ha en av sina betydelsefullaste uppgifter. *Dokumentation* eller *dokumentationstjänst* slutligen är det mest vidsträckta av de tre förenämnda begreppen. Med *dokument* avses i detta sammanhang alla källor till upplysning i materiell form, som kunna användas till rådfrågning, studium och bevis; icke blott handskrifter, ritningar, kartor och övriga för hand utförda alster utan även tryckalster och avbildningar ävensom övriga föremål i den mån de kunna tjäna nämnda syften. *Dokumentationstjänsten* innebär samlande, ordnande, förtecknande, granskande och nyttiggörande av sådana dokument. I den mån dokumentationstjänsten rör sig på speciella områden, t. ex. teknisk dokumentation, kan densamma helt behärras endast genom samverkan av bibliotek och sakkunniga tekniker och vetenskapsmän, var och en inom sin disciplin. De institutioner, vilka ha till uppgift att samla och tillhandahålla tekniskt-litterära dokument, d. v. s. biblioteken, kunna av kostnadsskäl knappast själva utrustas med ett tillräckligt antal kvalificerade fackmän för dokumentation inom sina många vitt skilda fackområden, utan lösningen av dokumentationsfrågan torde i första hand böra sökas genom samarbete mellan biblioteken och vederbörande fackinstitutioner. Därvid kunna biblioteken emellertid tjänstgöra som förmedlingscentraler för gransknings- och referattjänst utförd av tekniker och vetenskapsmän.

En grundläggande förutsättning för all dylik förmedling är, att de litterära dokumenten ändamålsenligt ordnas, förtecknas och var för sig beskrivas. Ordlandet måste ske efter bestämda principer liksom även förtecknandet och beskrivandet. Olika system härför finnas, men man har, särskilt under senare tider, sökt uppnå största möjliga överensstämmelse i dessa principer inom olika kunskapsområden liksom även inom och mellan olika länder. Ju mer det mänskliga vetandet vidgas och litteraturen ökas, desto nödvändigare blir det, att internationella överenskommelser om enhetliga riktlinjer åstadkommas. Detta gäller för vetandets alla områden, men alldeles särskilt de tekniska vetenskaperna och dessas grundvetenskaper, matematiken och naturvetenskaperna.

Förtecknandet och beskrivandet av dokumenten sker genom *bibliografi*. För att bibliotekstjänsten skall kunna arbeta fullt effektivt, bör om möjligt varje dokument, d. v. s. ej blott varje bok och handskrift utan helst även varje tidskriftsartikel, plansch, ritning etc. registreras. Denna registrering sker efter bestämda *bibliografiska metoder*. Förtecknandet och beskrivandet kan göras mer eller mindre detaljerat, beroende på den fordran man ställer på graden av fullständighet. Detta i sin tur är beroende av de fordringar de kunskaps-

sökande ställa på bibliotekstjänsten. Inom naturvetenskaperna och de tekniska vetenskaperna har en långt gående uppdelning i kunskapsområden skett. Inom dessa vetenskaper har också, särskilt i samband med den senaste mansålderns starkt forcerade utveckling, framväxt behov icke blott av ett noggrant och systematiskt förtecknande av de olika litteraturdokumenterna utan även av en beskrivning av varje dokument i form av en kort redogörelse, ett *referat* av dess innehåll, vari särskilt angives i dokumentet offentliggjorda nya rön och synpunkter. Detta gäller framför allt den för teknisk forskning särskilt betydelsefulla periodiska litteraturen. Referat offentliggöras såväl i form av bilagor till facktidsskrifter som i form av särskilda periodiska referatpublikationer. Det är en betydelsefull uppgift för de tekniska biblioteken och särskilt för de tekniska centralbiblioteken, att samla och systematisera detta referatmaterial, ställa det till den kunskapssökandes förfogande och anvisa var han snabbast kan finna de av honom i varje särskilt fall önskade upplysningarna. Detta förmedlingsarbete brukar kallas *referenstjänst* eller *hänvisningstjänst*. Såväl referatarbetet som referenstjänsten äro av grundläggande betydelse för den tekniska undervisningen, den tekniskvetenskapliga grundforskningen och näringslivets huvudsakligen på omedelbara praktiska och ekonomiska resultat inriktade forskning.

Bibliotekens bok- och tidskriftsbestånd förtecknas i *kataloger*. Dessa utgjordes tidigare av bundna böcker utan eller med *lösbladssystem*. Numera användes som regel *kortsystem* (kortkataloger) för katalogiseringen. Varje titel nedskrivs därvid på ett särskilt kort. Dessa ordnas i lådor och skåp efter vid varje bibliotek gällande system och bilda s. k. *kartotek*. I fråga om kortens format tillämpas numera i regel internationell standard.

De viktigaste katalogerna i ett bibliotek äro följande: *alfabetiska författare- och titelkataloger* (nominalkataloger), som äro ordnade alfabetiskt efter författare eller annat huvudord i titeln, *systematiska kataloger* (real-kataloger) ordnade efter dokumentens innehåll enligt ett logiskt system i huvudavdelningar och underavdelningar, *ämneskataloger* (slagordskataloger), ordnade efter dokumentens innehåll men ej systematiskt utan i en enda alfabetisk följd efter de »ämnesord» eller »slagord», som motsvara de olika ämnen, vilka behandlas i respektive dokument. Ofta förenas författarkatalogen och ämneskatalogen till en enda katalog, kallad *ordbokskatalog*, vilken användes vid sidan av den systematiska katalogen, där sådan finnes. Genom att tillämpa dessa olika principer för förtecknande underlättas litteraturens uppsökande.

Dessutom finnes som regel vid varje bibliotek en *förvärvskatalog* (accessionskatalog eller accessionsjournal), i vilken nyförvärvade böcker (dokument) förtecknas i den ordning de förvärvas. Denna katalog tillhör den inre tjänsten vid respektive bibliotek och är i allmänhet ej tillgänglig för allmänheten. På grundval av dessa kronologiskt (efter förvärvsdatum) ord-

nade register utgivas inom flera bibliotek till allmänhetens tjänst tryckta eller på annat sätt mångfaldigade, vanligen systematiskt ordnade förteckningar över nyförvärvad litteratur under viss tidsperiod (månad, kvartal, år).

I flera länder finnas dessutom för ett flertal bibliotek gemensamma tryckta förteckningar över nyförvärv. Den äldsta av dessa, den svenska »Sveriges offentliga bibliotek. Accessionskatalog», började utgivas redan för år 1886 och har varit förebildlig för liknande företag i andra länder (för närvarande utgivas sådana kataloger i Danmark, Finland, Tyskland, Italien, Schweiz, Frankrike m. fl. länder). Då det egna landets bokproduktion i de flesta länder genom lagstadgad leverans från tryckare eller förläggare förefinnes i ett eller flera bibliotek i varje land och dessutom förtecknas i bokhandlarnas årskataloger, upptaga dessa accessionskataloger som regel endast i utlandet tryckta arbeten. Den svenska accessionskatalogen, som för närvarande omfattar ett femtiotal bibliotek, redigeras inom Kungl. biblioteket på grundval av från de olika biblioteken insända uppgifter.

Med *samkataloger* (kollektivkataloger) förstås kataloger, som upptaga ett flertal biblioteks samlingar inom ett visst större eller mindre litteraturområde. Dylika samkataloger bruka ofta finnas på de större biblioteken. En samkatalog, t. ex. över den tekniska litteratur, som finnes i ett lands biblioteksinstitutioner, är av grundläggande betydelse för förmedlingen av den tekniska litteraturen. *Boklokalisering*, Ortsbestämning av böcker, innebär möjlighet att genom förteckningar eller andra hjälpmedel kunna angiva i vilket bibliotek en viss bok återfinnes. Detta sker främst med hjälp av samkataloger.

För de litterära dokumentens systematiska indelning i ämnesgrupper användas *klassifikationssystem* av olika typer, som skiljas från varandra dels på grund av principerna för de olika huvud- och underavdelningarnas gruppering, dels på grund av gruppernas beteckning. I de äldre vetenskapliga biblioteken i vårt land (Kungl. biblioteket samt genom inflytande härifrån flera mindre specialbibliotek) användes ett klassifikationssystem med ett hundratal systematiskt anordnade större eller mindre huvudgrupper, vilka sedan uppdelas i undergrupper. I andra klassifikationssystem äro samtliga såväl huvud- som undergrupper anordnade efter andra principer. Gruppernas beteckningar kunna bestå av gruppens ämnesord i mer eller mindre förkortad form (t. ex. i Kungl. bibliotekets och universitetsbibliotekens system), av bokstäver (t. ex. i statens bibliotekskonsulenters system för de svenska folkbiblioteken), av bokstäver och siffror (t. ex. i Library of Congress' system, LC-systemet) samt slutligen av endast siffror. Bland de sistnämnda systemen intager det s. k. *decimalklassifikationssystemet* (DK-systemet eller brysselsystemet) en särställning.

Enligt detta system indelas vetandet först i tio grupper, var och en betecknad med en siffra, var och en av dessa grupper i tio undergrupper betecknade med huvudgruppens siffra och ytterligare en siffra angivande ordningsnumret för undergruppen o. s. v. med tillägg av ytterligare en siffra för varje nytt skikt av undergrupper. Varje del av ett kunskapsområde betecknas enligt DK-systemet med en kortare eller längre sifferrad beroende på om delen utgör ett större eller mindre parti av huvudområdet. Decimal-klassifikationssystemet utarbetades ursprungligen av amerikanen Dewey, men utvidgades och bearbetades senare dels i Amerikas förenta stater, dels, för de europeiska länderna, i Belgien. Mer eller mindre utförliga översättningar av detta system finnas på många språk. En fullständig tysk upplaga är under utarbetande sedan år 1937. Även om decimalklassifikationssystemet icke tillfredsställer alla krav på en logisk uppdelning av stoffet, har det visat sig äga stor praktisk användbarhet och tillämpas i stor utsträckning. Även LC-systemet har fått en vidsträckt användning, icke minst genom de av detta bibliotek utgivna tryckta katalogkortet med åsatt signatur. Det användes i Sverige såväl vid KTHB som CTHB. Övriga inom och utom Sverige använda klassifikationssystem äro ofta modifikationer av något av de nu nämnda.

Biblioteken kunna såsom institutioner indelas enligt olika grunder, beroende på deras art ur olika synpunkter sett. Ehuru det icke kan undvikas, att en indelning blir schematisk och i vissa fall godtycklig, kan ett försök till sådan systematisering dock tjäna till att på förhand klargöra vissa viktiga begrepp.

Efter graden av det allmännas insats kunna biblioteken indelas i *statliga*, *kommunala* och *enskilda*. Till de statliga biblioteken i Sverige höra först och främst de tre stora vetenskapliga biblioteken: Kungl. biblioteket, Uppsala universitetsbibliotek och Lunds universitetsbibliotek ävensom de statliga högskolornas och ämbetsverkens bibliotek. Till de kommunala biblioteken höra de kommunala högskolornas och de flesta av våra folkbibliotek. Till de enskilda biblioteken kunna räknas såväl enskilda sammanslutningars, t. ex. industriförbundets, teknologföreningens och cellulosaföreningens, som enskilda företags och enskilda personers bibliotek. Flertalet kommunalbibliotek liksom ett stort antal av enskilda sammanslutningars bibliotek äro statsunderstödda.

Med hänsyn till mångsidigheten av bibliotekens bokbestånd kan man skilja mellan *universalbibliotek* och *specialbibliotek*. Med ett universalbibliotek förstås ett sådant, inom vilket alla eller så gott som alla kunskapsområden äro representerade, med ett specialbibliotek ett bibliotek, som omfattar ett mera begränsat litteraturområde. Till universalbiblioteken höra

i vårt land universitetsbiblioteken i Uppsala och Lund. Ehuru av mer begränsad omfattning kunna även landsbiblioteken och de kommunala centralbiblioteken räknas hit. Till specialbiblioteken höra bland annat handelshögskolans, skogshögskolans, lantbrukshögskolans och industriförbundets bibliotek. En mellanställning intar Kungl. biblioteket, som beträffande den svenska litteraturen är ett universalbibliotek men i fråga om den utländska är ett specialbibliotek huvudsakligen för humanistiska vetenskaper. De tekniska högskolebiblioteken kunna också, ehuru den övervägande delen av deras litteraturbestånd utgöres av teknisk litteratur, sägas inta en liknande mellanställning på grund av deras ganska stora mångsidighet med även sådana litteraturområden som naturvetenskaper, nationalekonomi, näringsgeografi m. m. i viss grad företrädda. En liknande mellanställning intar även vetenskapsakademiens stora naturvetenskapliga bibliotek.

Man skiljer ur annan synpunkt mellan *offentliga bibliotek* och *privata bibliotek*. Offentliga bibliotek äro vanligen fritt tillgängliga, privata bibliotek äro däremot som regel icke tillgängliga för allmänheten. Mellan de två huvudtyperna finnas många varianter. Exempelvis äro vissa offentliga bibliotek (en del förvaltningsbibliotek och vetenskapliga institutionsbibliotek) endast under vissa begränsade förutsättningar tillgängliga för utomstående. Å andra sidan finnas privata bibliotek, som på vissa villkor stå öppna för främmande, t. ex. en del enskilda företags bibliotek.

Sådana bibliotek, som endast äro tillgängliga för studier på stället och från vilka utlåning ej tillåtes, benämnas *presensbibliotek*. Med *interurbana boklån* menas lån mellan bibliotek på olika orter.

Ur ändamålets synpunkt kan man skilja bland annat mellan *vetenskapliga bibliotek*, *förvaltningsbibliotek*, *skolbibliotek* och *folkbibliotek*. De vetenskapliga biblioteken ha i första hand till uppgift att tillhandahålla litteratur för vetenskaplig undervisning och forskning. Även här möta vi först de tre stora statsbiblioteken tillika med de olika högskolornas bibliotek. Bland dessa senare äro de tekniska högskolornas bibliotek av särskilt stor vikt på grund av de tekniska vetenskapernas mångfald och stora betydelse för landets näringsliv. Förvaltningsbiblioteken ha i första hand till uppgift att tillhandahålla litteratur för vederbörande statliga institutioners och ämbetsverks verksamhet. Hit hör ett flertal tekniska bibliotek av stor betydelse, t. ex. patentverkets, järnvägsstyrelsens och vattenfallsstyrelsens bibliotek. Bland skolbiblioteken märkas i detta sammanhang särskilt de lägre tekniska läroanstalternas. Vad slutligen folkbiblioteken angår, räknas till dem det stora antal bibliotek, vilka tjäna som organ för den fria och frivilliga folkbildningsverksamheten. De äro, som ovan nämnts, såväl kommunala som enskilda och de flesta

äro statsunderstödda. De i detta sammanhang mest betydelsefulla av dessa bibliotek äro de *folkliga centralbiblioteken*, vilka länsvis utgöra centraler för folkbiblioteksverksamheten. Dessa centralbiblioteks betydelse för tillhanda-hållande av facklitteratur även inom det praktiska vetandets områden är under tillväxt.

B. Översikt över den tekniska litteraturtjänstens utveckling och organisation.

1. Allmän historik.

I äldre tid gjordes icke någon skillnad på naturvetenskaperna och de tekniska vetenskaperna, utan till naturvetenskaperna räknades även deras tillämpningar på de praktiska problemen. Den nutida gränsdragningen mellan naturvetenskap och teknik är av jämförelsevis sent datum och som en följd härav är även den tekniska speciallitteraturen en tämligen ung företeelse.

Vi äga kännedom om betydelsefulla dokument redan från förkristen tid, vilka meddela både kunskap om den tekniska tillämpningen av matematiken och naturvetenskaperna och anvisningar, byggda på erfarenhet, för att bemästra det praktiska livets problem. I den mån dessa dokument behandlade naturkrafternas tillgodogörande, var det i första hand för att bevara det genom generationers erfarenhet förvärvade vetandet. De medeltida dokumenten på dessa kunskapsområden utgöra i första hand en återuppräkning av antikens vetande, vilket togs i arv och bevarades av den kristna kyrkan. Denna var under medeltidens storhetsperiod icke blott allt religiöst och intellektuellt livs beskyddare utan också det praktiska vetandets förkovrare och vidarebefordrare. Från pergamentsbladen i klostrens och de medeltida universitetens bokskatter talade icke blott den religiösa förkunnelsen och uppenbarelsen utan även det materiella livets problem, och det är främst genom de bevarade resterna av dessa medeltida dokumentsamlingar, de medeltida biblioteken, vi erfara, att dessa tider inom det praktiska vetandets områden ej voro så fullständigt främmande för nyskapande som en senare tid länge trott.

Uppfinningen av boktryckarkonsten, själv en av teknikens viktigaste skapelser, blev av avgörande betydelse för den mänskliga kulturens hela fortsatta utveckling och icke minst för det praktiska kunnandets förkovran och dess samverkan med de exakta vetenskaperna och naturvetenskaperna. Denna utveckling verkade emellertid till en början långsamt. Förutsättningen för densamma var den fria forskningen. Naturvetenskapernas frigörelseprocess började visserligen med renässansens andliga revolution men fick sitt stora genombrott först under det 17. och 18. århundradet. Detta andliga och vetenskapliga genombrott var direkt förknippat även med

en social ombildning av det västerländska samhället. Upplysningstidevarvet och dess livsuppfattning stod på de exakta vetenskapernas och naturvetenskapernas grund. Vetenskapernas rön och resultat skulle nu komma alla till välsignelse, enkannerligen gällde detta naturvetenskaperna, som voro förutsättningen för det allmänna välståndets höjande. Därigenom kom den litterära produktionen på de naturvetenskapliga områdena att ökas och dess sociala räckvidd att utsträckas till nya medborgargrupper. Denna strävan att meddela vetande, särskilt på det naturvetenskapliga området, åt en bredare läsekrets nådde sitt mest berömda framträdande i 1700-talets stora franska encyklopedi, vars publicering utgjorde slutstenen i de närmast föregående hundra årens utveckling på det vetenskapliga området, samtidigt som den förberedde en ny tid i fråga om den litterära produktionen, icke minst på naturvetenskapernas och teknikens olika fält. Självtt ett helt bibliotek i 35 folioband utgjorde detta verk liksom dess många efterföljare sammanfattningen icke blott av upplysningstidens på den naturvetenskapliga världsuppfattningen grundade filosofiska åskådningssätt utan i lika hög grad av den standpunkt, vartill naturvetenskaperna och »yrkena», d. v. s. dessa vetenskapers tillämpning, då nått. Den naturvetenskapliga litterära produktionen och yrkenas teknik, tidigare hänvisade till en blygsam plats i de offentliga och enskilda boksamlingarna vid sidan av den filosofiska, teologiska och historiska litteraturen, började nu efter hand få en alltmer framträdande plats på bokhyllorna, främst tack vare de naturvetenskapliga akademiernas grundande och deras för näringslivets utveckling alltmer betydelsefulla litterära verksamhet. Näringslivets (»yrkenas och manufakturernas») problem upptogs, det ena efter det andra, till behandling. Akademierna och de lärda sällskapen blevo näringslivets tidigaste forskningsinstitut, som i kontakt med näringslivet självt och med statsmakternas stöd verkade till näringslivets förkovran. Dessa akademier och samfund inom matematikens och naturvetenskapernas områden skapade också de första större offentliga naturvetenskapliga och tekniska specialbiblioteken.

En ny utvecklingsperiod för bibliotekstjänsten inom de tekniska fackområdena tog sin början med grundandet av de högre tekniska läroanstalterna från och med 1700-talets slut. I den mån dessa läroanstalter även blevo hemvist för tekniskt-vetenskaplig forskning, ökades omfattningen och betydelsen av deras boksamlingar. Sedan de högre tekniska läroanstalterna blivit till högskolor och jämställda med universiteten i fråga om såväl examina och övriga lärdomsprov som den där bedrivna forskningens mångsidighet, och sedan denna forskning ställts i kontinuerligt samarbete med respektive länders näringsliv, särskilt dess industri, ha även de tekniska högskolornas litteraturbehov och bibliotekstjänst växt ut till dimensioner, som ställa samma fordringar på dessa bibliotek som på universitetens. Denna utveckling av de tekniska

högskolornas biblioteksorganisation har försiggått med olika takt i olika länder, främst beroende på graden av den industriella verksamhetens differentiering och graden av industriprodukternas förädling. I ett land, vars råvaror äro underkastade en hög förädling ända fram till färdigprodukt, bli naturligtvis fordringarna på den ingenjörsvetenskapliga utbildningen och den tekniska forskningen och därmed även på de tekniska biblioteken väsentligt högre än i länder, som huvudsakligen exportera råvaror eller halvfabrikat. Härav följer också, att i samma mån som den industriella utvecklingen fortskrider inom ett land, i samma mån måste icke blott den tekniska utbildningen och forskningen specialiseras och fördjupas utan även det tekniska biblioteksväsendet och den tekniska litteraturtjänsten utvidgas för tillhandahållande av den tekniska litteraturen såsom det betydelsefullaste hjälpmedlet för kännedom om den tekniskt-vetenskapliga forskningens resultat och dessas praktiska tillämpning.

2. Litteraturtjänsten i Sverige.

Innan teknologiska institutet och Chalmerska slöjdskolan skapades och efter hand utvecklade sig till tekniska högskolor med högre teknisk utbildning och tekniskt-vetenskaplig forskning som sina främsta uppgifter, hade denna utbildning och forskning i första hand åvilat våra båda universitet och i andra hand akademierna och de lärda samfundet. I universitetens bibliotek återfinna vi också de äldsta proven på teknisk litteratur icke blott inom teknikens grundvetenskaper utan även inom dessa vetenskapers tillämpning på det tekniska området. Redan tidigt utskiljdes vissa praktiska kunskapsgrenar från universiteten, i första hand de som hade förbindelse med statens militära intressen och i andra hand de som ägde nära sammanhang med utnyttjandet av landets naturtillgångar. Fortifikationsväsendet idkade sålunda teknisk vetenskap av liknande slag som dess civila efterföljare inom skilda tekniska områden numera i vida större utsträckning bedriva. Även bergsbruket föranledde tidigt praktiska och vetenskapliga studier samt uppfinnarverksamhet. Under slutet av 1600-talet och under 1700-talet, då näringarna och deras vetenskapsområden behärskade det vetenskapliga intresset, uppstodo även tekniskt-litterära problem samt en tekniskt-litterär produktion, som tog sig uttryck vid utgivandet såväl av läroböcker för den akademiska undervisningen som av akademiska avhandlingar. Då skapades vidare societeter, akademier och näringsorganisationer, vilka alla i större eller mindre grad utövade litterär verksamhet och samlade bibliotek med naturvetenskapligt och tekniskt bokbestånd. Främst bland dessa sällskap stod vetenskapsakademien, vars bibliotek omfattade såväl naturvetenskap som teknik.

Teknikens revolutionerande utveckling under 1800-talet åstadkom bland

annat en mångskiftande litterär produktion inom teknikens områden, vilken dock länge saknade sitt biblioteksmässiga centrum, sedan universiteten alltmera lämnat de »praktiska» vetenskaperna å sido och sedan vetenskapsakademien mer och mer inriktat sig på de rena naturvetenskaperna. De tekniska högskolorna saknade länge möjlighet att bli sådana litterära centra för tekniken som universiteten voro och alltjämt äro för övriga vetenskapsgrenar. Teknikens litterära dokument tillvaratogs under denna tid kanske främst av de institutioner för näringsgrenarnas intressen och utveckling, som växte upp i vårt land — exempelvis inom järnets, skogens eller vattenkraftens intresseområden — och av de statliga verk som representerade det allmännas stöd och tillsyn över dessa näringsgrenars utveckling. De tekniska vetenskapernas biblioteksväsen blev därför mer splittrat än t. ex. de humanistiska vetenskapernas, och en beskrivning av detsamma blir därför icke blott en redogörelse för de båda tekniska högskolornas bibliotek utan även för ett flertal andra större och mindre litterära centraler för tekniskt vetande, vilka återfinnas inom de stora vetenskapliga bibliotekens ram, hos statliga och kommunala verk, hos akademier och andra sammanslutningar eller hos enskilda företag.

a. Tekniska högskolans i Stockholm bibliotek (KTHB).

Åren 1826—1845.

I enlighet med »Kungl. Maj:ts Allmänna Stadgar för Teknologiska Institutet, gifne Stockholms Slott den 8 Junii 1826 (tr. 1827)» skulle teknologiska institutet (vilket sedermera utvecklade sig till tekniska högskolan) såsom hjälpmedel vid undervisningen och »rådföringen» bland annat föras med en boksamling.

Vid grundandet 1826 fick teknologiska institutet efter sina föregångare mekaniska skolan och modellkammaren mottaga en värdefull boksamling, omfattande 800 band. I klar insikt om betydelsen för undervisningen och det vetenskapliga arbetet av att i facklitteraturen kunna följa industriens och teknikens utveckling inom och utom landet hade institutets grundare redan i utgiftsstaten för år 1826 under rubriken »Anslag till effekter, materielier, reparationer m. m.» såsom första post upptagit »Till böcker och journaler 1.000 Rdr B:o», vilken post även förekom i utgiftsstaten för år 1828. Vården om institutets bibliotek var överlämnad till institutets direktör med biträde av sekreteraren. De av direktionen den 26 augusti 1828 utfärdade »Reglementariska föreskrifter rörande Teknologiska institutets bibliotek, arkiv, tekniska samlingar, laboratorium och verkstäderna» samt de för direktören och övriga tjänstemän utfärdade särskilda instruktionerna vittna om den betydelse man tillmätte institutets bibliotek. Det föreskrevs nämligen redan då, att inventarieförteckningar och fullständiga, systematiskt uppställda ämneskataloger skulle föras, att böckerna skulle bindas och stämplas, att biblioteket skulle hållas »alltid tillgängligt» för lärarna, samt att det skulle hållas öppet även för den intresserade allmänheten. Föreskrifterna innehöllo även bestämmelser angående rätten till hemlån.

Bokinköp skulle beslutas av direktionen på förslag av direktören, som hade »att förskaffa sig kännedom om den inom Europa utkommande facklitteraturen på teknologiens och slöjdindustriens områden» och att i samråd med vederbörande lärare därur göra lämpligt urval.

Ytterligare hörde till direktörens åligganden enligt statuten att — såsom sedermera 1844 års kungl. kommitté för utrönandet av tillståndet inom teknologiska institutet i sitt utlåtande framhåller — upprätta ett »tekniskt arkiv», som skulle utgöra »industriens löpande historia, hufvudsumman af hvad det hunnit själf uppfinna eller af andras erfarenhet inhämta och sedermera i praxis pröfva, förrådshuset för upplysningars och råds meddelande åt näringsidkare, antingen på enskild väg eller genom offentliggjorda handlingar och annaler...» Institutet skulle icke blott vara en undervisningsanstalt, utan det skulle jämväl utgöra det »föga mindre» viktiga »förvaringsverk för slöjdernas annaler och monumenter», där det skulle samlas »hvad hela den industriella världen, men i synnerhet fäderneslandet uppfunnit och pröfvat».

Såsom av det anförda framgår, skulle institutet i sin verksamhet förena icke blott en läroanstalts, ett tekniskt museums och ett patentverks uppgifter i våra dagar, utan även vara vad man skulle kunna kalla en »dokumentationscentral» inom teknikens och industriens skilda områden. Alla dessa uppgifter voro emellertid anförtröddas åt en man, institutets direktör.

Att direktören skulle med sina många och skiftande övriga göromål kunna förena även de uppgifter, som sammanhänge med vården av biblioteket och »ett så betydande arbete som författandet af systematiska kataloger», var, såsom han själf i en skrivelse till Konungen framhöll, rimligtvis icke att vänta. Lokalfrågan var lika illa ordnad som frågan om arbetskraft. Biblioteket inrymdes i ett enda rum, vilket tillika var kansliort, väntrum för direktörens mottagningar och lärum för besökande.

Biblioteket avsågs, som ovan nämnts, alltifrån början av sin verksamhet skola tjäna icke blott institutets lärare och studerande, utan även den tekniskt intresserade allmänheten. Det skulle enligt bestämmelserna hållas öppet 2 timmar varje lördag för allmänheten. Längre fram hölls det öppet två gånger i veckan, varvid även tillfälle gavs att inhämta råd och upplysningar uti ämnen rörande näringar och slöjder. Rätten till hemlån för utomstående torde dock först år 1849 ha kommit mera allmänt till användning.

Den över samlingarna och deras uppställning befintliga realkatalogen var uppdelad i 16 grupper. Antalet tidskriftsserier utgjorde år 1845 cirka 200.

Åren 1846—1863.

Vid mitten av 1800-talet kan för biblioteket noteras vissa förbättringar med hänsyn till arbetskraft och kataloger, under det att lokalförhållandena förblevo i huvudsak oförändrade. I de den 1 januari 1848 ikraftträdande nya stadgarna för institutet bestämdes bland annat, att »en af lärarna må af styrelsen utses till bibliotekarie». Ehuru bestämmelsen att bibliotekarien skulle vara en av lärarna upphävdes redan i de år 1858 utfärdade stadgarna för institutet, följdes den i praktiken fram till början av 1900-talet. För denna bisyssla såsom bibliotekarie utgick ett årsarvode med 333:16 rdr bko. Lärarkonklaven hade bland annat att överlägga — men ej att besluta — om frågor rörande inköp av böcker och samlingarnas ordnande.

Inventering och utgallring av onödiga delar av bibliotekets bestånd hade redan år 1847 igångsatts och det blev den förste bibliotekariens, adjunkten i fysik

A. H. E. Fock, närmaste uppgift, sedan han år 1848 tillträtt bibliotekariebefattningen, att över bibliotekets bestånd upprätta en systematisk katalog med alfabetiskt författarregister. Denna förelåg färdig i tryck år 1849. Till densamma utarbetade Fock även ett supplement över tillväxten åren 1849—1853 (tryckt år 1854), vilket emellertid saknade alfabetiskt författarregister.

Samlingarna ökades år från år och utgjorde 1864 cirka 12 000 volymer, obräknat de vil slutet av år 1863 till sammanlagt 48 000 nummer uppgående engelska patentbeskrivningarna.

Åren 1864—1876.

Bibliotekets trångboddhet i teknologiska institutets lokaler vid Mästersamuelsgatan motverkade en nödvändig utveckling av verksamheten, men situationen förbättrades när institutet den 29 augusti 1863 tog en ny byggnad vid Drottninggatan i besittning. Biblioteket erhöll nämligen där fem centralt belägna rum med en sammanlagd golvyta av 238 m².

En annan händelse av stor betydelse för bibliotekets utveckling var Falu bergsskolas överflyttande till och införlivande med institutet år 1868. I samband därmed överlämnades till biblioteket bergsskolans hela boksamling, varav 2 000 arbeten införlivades med biblioteket. Ett särskilt tilläggsanslag av 500 rdr rmt beviljades för att tillgodose bibliotekets behov. Härmed uppgick anslaget till inköp och bindning av böcker till inalles 2 500 rdr rmt.

Den vetenskapliga grund för utbildningen vid teknologiska institutet, som enligt 1867 års stadgar slutgiltigt blev gällande, och de i samband därmed skärpta inträdesfordringarna blevo även för bibliotekets framtida verksamhet av största betydelse. Vid bokinköp fick nu den elementära läroboks- och facklitteraturen vika för den mera vetenskapligt betonade. Bibliotekets bestånd år 1876 var 17 000 band, antalet årliga tidskriftsprenumerationer cirka 75 och antalet tidskriftsserier 395. Biblioteket hölls tillgängligt för allmänheten måndagar och torsdagar kl. 12—2 e. m. samt (endast för elever) lördagar kl. 4—6 e. m.

Bibliotekariens arvode förblev under hela perioden fram till år 1877 oförändrat (500 rdr rmt) och medel beviljades icke för anställande av något biträde. Som förut omtalats, utsågs alltid en av institutets lärare till bibliotekarie. Att bibliotekariebefattningen sålunda sköttes som en bisyssla medförde olägenheter för biblioteket, som ju nått sådan storlek och betydelse, att det behövde en föreståndare, som helt kunde ägna sig åt en bibliotekaries uppgifter.

Åren 1877—1911.

Sedan i och med 1877 års ingång teknologiska institutet ombildats till teknisk högskola, ställdes allt större krav på biblioteket som hjälpmedel vid undervisningen och för studierna.

Biblioteket måste sommaren 1891 avstå från sina fördelaktiga lokaler i högskolebyggnadens centrum och flytta in i andra lokaler, som voro mindre lämpade för ett bibliotek. I dessa kom biblioteket att kvarstanna i nära 40 år. I samband med planer på högskolans utvidgning och omorganisation blev bibliotekets lokalbehov föremål för särskild uppmärksamhet inom högskolan, och flera förslag framlades, bland annat av 1906 års kommitté i dess år 1908 avgivna betänkande, men inrättandet av nya lokaler för biblioteket uppsköts dock tills vidare.

Beträffande frågan om bibliotekets arbetskraft må nämnas, att riksdagen år 1898 beviljade anslag för tillsättande av en biblioteksamanuens.

Anslaget till inköp och inbindning av böcker hade i 1877 års stat för den nybildade tekniska högskolan höjts från 2 500 till 3 500 kronor och år 1898 beviljade riksdagen en höjning till 4 500 kronor. Den omfångsrika utländska litteraturen med planschverk och tidskrifter inom teknikens olika områden kunde emellertid med dessa begränsade anslag icke representeras i biblioteket på ett sätt, som motsvarade undervisningens behov av vetenskapliga hjälpmedel.

1906 års kommitté föreslog en ökning av bokinköpsanslaget till 12 000 kronor, men detta vann ej statsmakternas bifall. Först år 1912 kom detta anslag upp till en summa av 8 000 kronor per år.

Bokbeståndet ökades årligen, huvudsakligen genom inköp, och utgjorde hösten 1890 cirka 21 350 band, våren 1901 cirka 25 030 band, våren 1907 något över 28 000 band och våren 1911 cirka 30 450 band. Den årliga tillväxten var under perioden 1891—1901 cirka 350 à 400 band, 1902—1911 cirka 400 à 500 band. År 1884 avstod biblioteket sina sedan 1850-talet influtna samlingar av utländska patentbeskrivningar till det nyinrättade patentverket.

Hösten 1887 beslöt styrelsen låta trycka ett andra supplement till 1848 års katalog, innehållande tillväxten åren 1854—1887. Manuskript utarbetades av bibliotekarien, professor F. E. Fogelmarck och supplementet trycktes år 1889 i 300 exemplar. För ett tredje supplement, omfattande tillväxten fr. o. m. år 1889, anslogs av 1911 års riksdag 1 125 kronor.

Över förvärv av utländsk facklitteratur ha uppgifter lämnats till den genom Kungl. biblioteket utgivna »Accessionskatalogen» för Sveriges offentliga (vetenskapliga) bibliotek fr. o. m. denna publikations första årgång 1886, tryckt år 1887.

Någon förändring i de bestämmelser, som beträffande bibliotekets tillgänglighet gällde före år 1877, blev det icke förrän med ingången av år 1903. Då bestämdes nämligen att biblioteket skulle hållas öppet 2 timmar 5 dagar i veckan i stället för tidigare 3 dagar i veckan.

I samband härmed kan nämnas, att styrelsen i december 1902 fastställde ett »Reglemente för begagnande af kungl. tekniska högskolans bibliotek», innehållande föreskrifter rörande bibliotekstider, boklån, ordningen i lärum och bok-salar m. m.

Åren 1912—1930.

Tidsperioden 1912—sommaren 1930 sammanföll med ett skede, som i ännu högre grad än tidigare kännetecknades av de tekniska vetenskapernas snabba framsteg och en därav orsakad, särskilt efter världskriget 1914—1918 forcerad stegring av litteraturproduktionen inom teknikens områden.

Med tekniska högskolans fortskridande utveckling och de även för forskningen och näringslivet ökade kraven på litteratur växte biblioteksverksamheten vid högskolan under denna period relativt snabbt trots svårigheter av skilda slag. De år 1915 införda fordringarna på ett självständigt och i allmänhet på ingående litteraturstudier grundat examensarbete för avgångsexamen från högskolan föranledde de studerande att i vida högre grad än tidigare utnyttja bibliotekets resurser. Sedan dessutom år 1927 möjlighet öppnats till förvärvande av teknologie doktorsgrad vid tekniska högskolan, blevo vetenskapliga litteraturstudier för doktoranderna en nödvändighet. Även från lärarnas och allmänhetens sida blev biblioteket

nu frekventerat långt mera än förut. Framför allt blev i samband med den ökade tekniskt-industriella forskningen litteraturstudiet ett mera allmänt behov även för teknikens mät. Som en bidragande orsak till den ökade verksamheten för biblioteket må även antecknas, att vetenskapsakademiens rikhaltiga naturvetenskapliga bibliotek sommaren 1913 flyttades till Frescati utanför Stockholm och därmed blev svåråtkomligare såväl för tekniska högskolans och Stockholms högskolas lärare och studerande som för allmänheten.

Medan biblioteket i fråga om bokbestånd och lånefrekvens snabbt utvecklades under tiden efter år 1912, kvarstod lokalfrågan som ett problem som allt starkare trängde till en lösning. Sedan väsentliga delar av undervisningen och forskningen vid högskolan inrymts i nya byggnader vid Valhallavägen, framfördes också som motiv för en ny biblioteksbyggnad — förutom de gamla lokalernas olämplighet och otillräcklighet — angelägenheten av att få biblioteket förlagt i närheten av de nya byggnaderna.

Förslag till biblioteksbyggnad vid Valhallavägen utarbetades av professor Erik Lallerstedt och 1928 och 1929 års riksdagar beviljade erforderliga anslag (tillhoppa 513 000) kronor till byggnadens uppförande.

Byggnaden stod färdig att tagas i bruk sommaren 1930 och den 21 juni samma år var överflyttningen av samlingarna slutförd.

I september 1917 begärde högskolans styrelse hos Kungl. Maj:t en höjning av bibliotekariens arvode från 2 400 till 3 500 kronor och av biblioteksamanuensens från 1 200 till 1 600 kronor samt därutöver ett anslag till extra arbetskraft i biblioteket av 1 500 kronor till bestridande av såväl katalogiseringshjälp som vaktmästarehjälp. 1918 års riksdag beviljade de av styrelsen begärda beloppen med den ändringen, att bibliotekariens och biblioteksamanuensens arvoden sattes till 3 000 respektive 1 500 kronor.

Det visade sig dock, att på grund av biblioteksverksamhetens utveckling den vidtagna personalförstärkningen icke var tillräcklig. Rekryteringen av extra arbetskraft och erforderliga vikarier var också synnerligen svår med de knappt tillmätta anslagen. Katalogisering, inordnandet på hyllorna av använd facklitteratur och nyförvärvad litteratur, inbindning o. s. v. kunde icke utföras regelbundet och det direkta betjänandet av allmänheten försvårades i hög grad.

I anledning av dessa förhållanden ingick högskolan våren 1919 till Kungl. Maj:t med framställning om bättre tillgodoseende av bibliotekets behov av arbetskraft genom en väsentligt förbättrad lönestat. Enligt statsmakternas beslut beviljades för budgetåret 1921 en höjning av bibliotekariens arvode till 4 000 kronor samt av biblioteksamanuensens till 2 500 kronor med en daglig arbetstid av 4 timmar. Dessutom beviljades anslag för en extra arbetskraft, varjämte ett belopp av 1 500 kronor anvisades för anställande av en i bokbindning kunnig extra biblioteks-vaktmästare.

I petitaskrivelse till 1926 års riksdag ingick högskolan med en framställning om inrättande av en ordinarie bibliotekarietjänst vid tekniska högskolan i lönegrad B 24 samt dessutom om en del andra ökningar i bibliotekets lönestat. Frågan om inrättande av en bibliotekariebefattning på ordinarie stat uppsköts av Kungl. Maj:t i avvaktan på lokalfrågans lösning. Statsmakterna beviljade för budgetåret 1926/27 den av löneregleringskommittén föreslagna höjningen av bibliotekariens arvode från 4 000 till 4 800 kronor såsom kompensation för ändringen av grunderna för dyrtidstilläggens beräkning, varjämte anslaget till amanuens och extra arbetshjälp erhöll, i enlighet med lärarkollegiets förslag, en realökning på grund av ökad arbetsbörda i biblioteket med 800 kronor från 4 500 till 5 300 kro-

nor, vilket sistnämnda belopp höjdes till 6 300 kronor som kompensation för de ändrade grunderna för dyrtidstilläggens beräkning. Vidare gjordes extra biblioteks-vaktmästarebefattningen till ordinarie tjänst.

Genom beslut av 1930 års riksdag placerades befattningen som bibliotekarie vid tekniska högskolan i lönegrad B 22, ehuru den i Kungl. Maj:ts proposition föreslagits i B 24. Därjämte beviljades viss höjning av anslaget till icke-ordinarie personal.

På grund av otillräckligheten av anslaget till bokinköp, bokbindning m. m. var det svårt för bibliotekarien att avgöra, vad som inom den omfattande facklitteraturen i första hand skulle inköpas. Detta blev ofta en synnerligen svår och ömtålig fråga även för den år 1914 inrättade *biblioteksnämnden*. Ett förslag till »Bestämmer rörande bokinköp till biblioteket» antogs av högskolans styrelse den 23 mars samma år.

Lärarkollegiet begärde i sin petitaskrivelse till 1918 års riksdag en höjning av bibliotekets årsanslag för bokinköp, bokbindning m. m. till 12 000 kronor. Då man stannade vid att hemställa om detta belopp, betonades särskilt, att detta skedde enbart med hänsyn till bibliotekets dåvarande ytterst begränsade lokalresurser. Det sålunda föreslagna ordinarie årsanslaget av 12 000 kronor beviljades av riksdagen för år 1919, varefter det utgick oförändrat t. o. m. budgetåret 1925/26. Vissa extra anslag beviljades dock för ökade bokbindningskostnader under tiden 1921—1924/25. För sistnämnda budgetår beviljades dessutom 1 000 kronor för inköp av ingenjörsvetenskapsakademiens publikationer för bytesändamål.

Bristerna i litteraturbeståndet i tekniska högskolans bibliotek blevo alltmera framträdande i samma mån som anspråken på detsamma stegrades. Genom de höga priser, som från tiden omkring 1919 åsattes den utländska tekniska litteraturen, hänvisades fackmän och studerande, vilka i allmänhet icke voro i stånd att själva anskaffa den för deras arbete och studier nödvändiga facklitteraturen, att i allt högre grad anlita tekniska högskolans bibliotek, vars utrustning dock endast i alltför ringa grad motsvarade detta behov.

I maj 1924 ingick högskolan med framställning om följande anslag för hithörande ändamål:

- 1) ett ordinarie årsanslag av 16 000 kronor för bokinköp, bokbindning m. m.,
- 2) ett extra anslag av 4 000 kronor till ökade bokbindningskostnader,
- 3) ett extra reservationsanslag tills vidare av tillsammans 30 000 kronor, att utgå med 10 000 kronor under vardera av räkenskapsåren 1925/26, 1926/27 och 1927/28, för bestridande av kostnaderna dels för nyförvärv och komplettering av tidskriftsserier och annan standardlitteratur, dels för inbindning av i främsta rummet sålunda inköpt samt genom byte erhållen litteratur och dels slutligen för den ökning av arbetskrafter i biblioteket, som oundgängligen krävdes, om de i framställningen begärda anslagshöjningarna beviljades,
- 4) ett anslag av 1 000 kronor å extra stat för inköp av ingenjörsvetenskapsakademiens skrifter.

Samtidigt framhöll högskolan det synnerligen önskvärda i att tekniska högskolans bibliotek komme i åtnjutande av arkivexemplar av all utkommen svensk teknisk litteratur och anhöll att nödiga åtgärder måtte vidtagas i sådant syfte.

Högskolans framställning vann emellertid endast till viss del statsmakternas bifall. Sålunda beviljades för budgetåret 1925/26 — utöver det normalt utgående årsanslaget — endast anslag med 4 000 kronor för ökade bokbindningskostnader och med 1 000 kronor för inköp av ingenjörsvetenskapsakademiens publikationer.

Under trycket av växande svårigheter för högskolebiblioteket att fullgöra sina uppgifter framlades under de följande åren äskanden om ökade anslag, vilka dock endast i ringa utsträckning beviljades.

Sedan högskolan i sin petitaskrivelse till 1926 års riksdag förnyat sin begäran om ett extra reservationsanslag av 30 000 kronor, fördelat på tre år, beviljades för budgetåret 1926/27 ett extra reservationsanslag av 10 000 kronor till komplettering av bokbestånd och tidskriftsserier.

För budgetåret 1928/29 beviljades vidare efter framställning av högskolan ett årsanslag av 25 000 kronor till bokinköp, bindning m. m., samt ett engångsanslag av 10 000 kronor för komplettering av högskolans bibliotek. Resterande 10 000 kronor av de av högskolan i petita till 1926 års riksdag begärda 30 000 kronor beviljades för budgetåret 1929/30.

KTHB var länge utan möjligheter att genom byte anskaffa för högskolan viktiga vetenskapliga och tekniska periodiska skrifter, utgivna av utländska universitet, högskolor och forskningsinstitut. Högskolan saknade sålunda egen periodisk vetenskaplig publikation, lämplig såsom bytesobjekt med utlandet. En viss ersättning för denna brist erhöles från och med år 1924, då KTHB genom särskild överenskommelse med ingenjörsvetenskapsakademien erhöles rätt att på förmånliga villkor inlösa 100 exemplar av var och en av IVA:s handlingar.

Ett betydande framsteg för bibliotekets bytesmöjligheter utgjorde inrättandet vid tekniska högskolan år 1927 av teknologie doktorsgrad, då i samband därmed högskolans bibliotek tillförsäkrades cirka 200 exemplar av varje vid högskolan ventilerad doktorsavhandling. Från och med verksamhetsåret 1928/29 blev biblioteket i stånd att i viss mån gottgöra de universitet, högskolor o. s. v. i Holland, Schweiz, Tyskland och Österrike, vilka dittills såsom gäva tämligen regelbundet översänt sina publikationer, men framför allt kunde biblioteket genom inledande av nya bytesförbindelser komplettera och utvidga sina samlingar av dissertationer och annat akademiskt tryck samt av utländska periodiska »acta»-publikationer.

Doktorsavhandlingarna ha av biblioteket behandlats såsom publikationsserie med nummerstämpling efter ventilationsdatum. Det har visat sig att biblioteket i denna dissertationsserie liksom i serien IVA:s handlingar erhållit synnerligen användbara objekt för byten med institutioner i utlandet. På grund av dessa seriers höga vetenskapliga standard och därigenom att flertalet avhandlingar och monografier utgivas på tyska eller engelska språken eller åtminstone äro försedda med resuméer på något av världsspråken ha såväl dissertationerna som ingenjörsvetenskapsakademiens publikationer mottagits med stort intresse av bytesinstitutionerna.

I övrigt stodo under denna period till bibliotekets förfogande för bytesändamål förutom högskolans kataloger, program, redogörelser för verksamheten, installationsskrifter, stadgar m. m. även dess festskrifter 1917 och 1927, bibliotekets tryckta kataloger ävensom vissa enstaka arbeten i mindre antal exemplar. Hösten 1929 mottogs från riksdagens förriåd en samling kommittébetänkanden m. m. i duplettexemplar att användas såsom bytesobjekt.

Förutom enstaka eller regelbundet inflytande gåvor från in- och utländska statliga, kommunala eller enskilda institutioner, lärda sällskap och akademier, läroanstalter, forskningsinstitut, föreningar, industriföretag och enskilda personer i form av tidskrifter, årsböcker, periodiska »acta»-publikationer, årsberättelser, statistiska redogörelser, akademiska avhandlingar och enstaka arbeten m. m. mottog biblioteket under åren 1912—1930 större gåvosamlingar i betydligt större utsträckning än tidigare varit fallet. Därjämte mottogs i deposition ett antal för bibliotekets verksamhet värdefulla större specialsamlingar.

Bland gåvosamlingarna märkes en av civilingenjör Carl Nyströmers sterbhus hösten 1914 överlämnad samling av cirka 2 000 arbeten inom väg- och vattenbyggnadsområdet och en av dåvarande professor emeritus Peter Klason under åren 1929 och 1930 skänkt omfattande samling av svensk kemisk och kemisk-teknisk litteratur. Från universitetsbiblioteken i Uppsala och Lund erhöles år 1924 på särskild framställning fullständiga serier av vid respektive universitet ventilerade doktorsavhandlingar inom de matematiskt-naturvetenskapliga ämnesområdena samt av inbjudningsskrifter och årsskrifter. Bland depositionssamlingarna märkes främst Fotografiska föreningens bibliotek, som deponerades år 1924.

Bokbeståndet den 30 juni 1930 uppgick till cirka 58 300 band, varvid 10 småskrifter — arbeten under 100 sidor — räknats såsom ett band.

Sedan år 1921 medel beviljats för anställande av en i bokbinderi kunnig biblioteksvaktmästare kunde bokbinderiverksamhet för bibliotekets eget behov igångsättas.

Betydande katalogarbeten utfördes under denna period vid tekniska högskolans bibliotek. Det belopp av 1 125 kronor, som beviljades av 1911 års riksdag för tryckning av ett tredje supplement till 1848 års katalog, visade sig endast kunna täcka en tredjedel av de slutliga tryckningskostnaderna. Sedan medel för ändamålet kunnat erhållas, utarbetades emellertid supplementet av bibliotekarien Hilda Lindstedt och trycktes under åren 1913—1916.

För nödvändig omklassificering av litteraturen efter tidsenligt system och för ämneskatalogens uppställning valdes kongressbibliotekets i Washington klassifikationssystem (LC-systemet). Denna omläggning, som planerades under åren 1922—1923, tillämpades för den löpande accessionen från och med år 1924.

En omklassificering av tillväxten åtminstone för åren 1914—1923, för vilka tryckt tillväxtkatalog icke förelåg, var även önskvärd. Detta arbete kunde effektivt upptagas först sedan högskolan erhållit Kungl. Maj:ts medgivande att ur högskolans assistentmedel för ändamålet använda ett belopp av 6 000 kronor under budgetåren 1928/29 och 1929/30 till avlönande av en särskild assistent i biblioteket. Vid sistnämnda budgetårs slut var omklassificeringen genomförd för alla fack utom matematik, fysik, geologi, geodesi samt rätts- och statsvetenskaper.

Med avseende på katalogiseringen vidtogos år 1923 vissa andra omläggningar. Från och med detta år infördes för nominal- och ämneskatalogerna katalogkort i format 75×125 mm. Även äldre kataloglappar i format 193×120 mm för tillväxten från och med år 1914 omskrevos under denna period på kort i det internationella formatet.

Accessions- eller tillväxt-journalen omlades från år 1924 till genomgående diarieföljd. Samtidigt upplades ett särskilt platsregister.

Även frågan om upprättande av samkataloger eller kollektiva kataloger för ingenjörsbiblioteken i Sverige blev efter år 1921 aktuell, men förslaget härom ledde ej till resultat vad det gällde teknisk boklitteratur i allmänhet. Däremot påbörjade bibliotekarien på förslag av ingenjörsvetenskapsakademien år 1922 insamlandet av material till en samkatalog över tidskrifter och periodiska »acta»-publikationer av matematisk-naturvetenskapligt och tekniskt innehåll. Till tryckningen av katalogen, som kom att omfatta ett 100-tal bibliotek och vartill ingenjörsvetenskapsakademien år 1925 bidrog med 5 000 kronor, beviljade Kungl. Maj:t år 1928 6 000 kronor. Del I av katalogen förelåg i tryck år 1927, del II år 1931.

Vid besök år 1921 i Washington mottog högskolans bibliotekarie erbjudande om en fullständig serie av *Kongressbibliotekets tryckta katalogkort* (omfattande icke blott kongressbibliotekets egna samlingar utan även statliga departements

och byråers bibliotek samt ett flertal universitetsbibliotek) att deponeras kostnadsfritt i tekniska högskolans bibliotek eller annat större offentligt vetenskapligt bibliotek i Stockholm. Då emellertid de kostnader, som voro förenade med villkoren för erhållandet av denna deposition — att hålla dem tillgängliga för allmänheten i en alfabetisk följd i lämpliga förvaringsskåp — syntes alltför stora för ett enda bibliotek, medgav kongressbibliotekarien att serien skulle få uppdelas på ett antal större offentliga bibliotek i Stockholm, vilka representerade relativt skilda ämnesområden. Ett av biblioteken skulle dock stå såsom mottagare (depositionsbibliotek). Sedan ingenjörsvetenskapsakademien garanterat den summa av cirka 20 000 kronor, som erfordrades för bestridande av kostnaderna för den första stora sändningen av cirka 900 000 kort, träffades överenskommelse med Kongressbiblioteket, att KTHB skulle såsom mottagare av serien efter uppgjord plan verkställa uppdelning av korten mellan Kungl. biblioteket, riksdagsbiblioteket, karolinska institutets bibliotek, vetenskapsakademiens bibliotek och KTHB. De årliga sändningarna för tillväxten från och med år 1923 (cirka 40 000 kort per år) inkommo därefter regelbundet i sändningar var 7:e eller 8:e vecka.

År 1928 fastställdes reglemente för bibliotekets begagnande, instruktion för bibliotekarien och bestämmelser om bokinköp m. m.

Bibliotekets öppethållande under terminerna utsträcktes höstterminen 1912 från 10 timmar per vecka, fördelade på 5 dagar, varav 3 kvällar, till 16 timmar per vecka, fördelade på 6 dagar, varav 2 kvällar. Under ferierna var biblioteket öppet såsom förut 2 timmar per vecka. Sedan genom 1920 års riksdagsbeslut personalförstärkning erhållits, utsträcktes öppethållandet från och med år 1921 under terminerna till 28 timmar per vecka, 4 timmar dagligen samt därutöver 2 timmar 2 kvällar i veckan. Öppethållandet under ferierna utsträcktes till 3 timmar per vecka.

Som tidigare framhållits blevo under tiden närmast efter förra världskriget kraven på bibliotekets förmåga att tillgodose det ökade litteraturbehovet allt svårare att med de begränsade resurserna uppfylla. Det fordrades nu icke blott mera rikhaltig litteratur och vidgade bibliografiska upplysningar, utan det framträdde en allt tydligare önskan att genom bibliotekets försorg erhålla dokumentation i form av fackliga litteraturupplysningar i förening med individuell litteraturforskning och referattjänst. Biblioteket försökte så långt möjligt tillmötesgå dessa önskemål och hade därvid god hjälp av respektive fackmän vid högskolan.

Åren 1930—1943.

Inflyttningen i den nya biblioteksbyggnaden vid Valhallavägen i omedelbar närhet av de flesta av högskolans laboratorier och övriga institutioner utgjorde en epokgörande händelse i bibliotekets historia. Biblioteksbyggnaden invigdes den 9 mars 1931.

Biblioteksbyggnaden hade dock från början av sparsamhetsskäl icke försetts med fullständig hyllinredning och även i andra avseenden var utrustningen icke komplett. Även inredningen med lösa inventarier var ofullständig. För budgetåret 1936/37 anvisade statsmakterna i en första etapp 6 000 kronor för komplettering av inredningen och utrustningen. För budgetåret 1937/38 beviljades 3 000 kronor och för budgetåret 1938/39 ytterligare 2 000 kronor för samma ändamål.

Lönestaten för budgetåret 1930/31 utgjorde 19 836 kronor, därav 9 366 kronor till ordinarie och 10 500 kronor till icke-ordinarie personal, och hade för budgetåret 1942/43 vuxit till 55 456 kronor, därav 10 764 kronor till ordinarie och

44 692 kronor till icke-ordinarie personal. Personalens fortgående ökning framgår av bilaga 4.

En betydande höjning av anslaget till bokinköp, bokbindning m. m. vilket 1929/30 uppgick till 25 000 kronor, var redan i början av perioden 1930—1942 av behovet påkallad, och högskolan begärde också i sina riksdagspetita ökade medel för ifrågavarande ändamål. Som huvudsakliga skäl härför framfördes, förutom högskolans egen högst avsevärda tillväxt genom nya lärarebefattningar och ökat studerandeantal, även överflyttningen av lantmäteriundervisningen till högskolan, inrättandet av laboratorier för cellulosteknik och träkemi och för flygteknik samt överhuvudtaget den snabbt ökade tekniska forskningsverksamheten i landet. Det årliga anslaget till bokinköp och bindning m. m. ökades efter hand från 30 000 kronor budgetåret 1930/31 till 40 000 kronor budgetåret 1943/44.

Ett välkommet komplement till högskolans anslag för litteraturinköp utgjorde det belopp av 90 000 kronor, som av statsmakterna hösten 1942 anvisades högskolan och huvudsakligen dess huvudbibliotek av det å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42 anvisade reservationsanslaget av 1 700 000 kronor till »inköp i utlandet av litteratur och instrument m. m. för tekniskt och vetenskapligt bruk». Trots de stora svårigheter, som för närvarande föreligga för import från utlandet hade till högskolans bibliotek intill den 1 juli 1943 inkommit i runt tal en tredjedel av de för anslagsmedlen beställda bokverken. Beställningslistor rörande såväl KTHB:s som högskolans institutioners behov av facklitteratur för ytterligare cirka 100 000 kronor ha iordningställts i biblioteket för det fall, att nya anslag av detta slag skulle komma att beviljas.

Det torde böra framhållas, att de förvärv, som genom detta anslag möjliggjorts, praktiskt taget endast gälla tysk litteratur, under det att den engelskspråkliga litteraturen helt måste utelämnas vid inköpen. Beträffande den anglo-amerikanska tekniska litteraturen har det tvärtom, särskilt under det nuvarande världskrigets senare år, på grund av transportsvårigheter m. m. visat sig så gott som omöjligt att förvärva vare sig böcker eller tidskrifter. Mycket allvarliga och omfattande brister ha därför uppstått i KTHB:s litteraturbestånd, vilka det är angeläget att fylla, då möjlighet därtill öppnas.

Omkostnadsstatens successiva förändringar under årens lopp framgå för övrigt av bilaga 3.

Då frågan om utgivande av en högskolans egen publikationsserie, vilken fråga varit föremål för utredning med förslag från lärarkollegiet, icke ännu erhållit sin lösning, har litteraturanskaffningen för KTHB förmedelst regelbundna bytesförbindelser med utlandet allt hitintills varit huvudsakligen begränsad till de möjligheter, som stått biblioteket till buds genom byte med de vid högskolan ventilerade doktorsavhandlingarna samt bibliotekets 100 exemplar av IVA:s handlingar. Bibliotekets tillväxtkatalog »Nyförvärv» har visat sig vara användbar som bytesobjekt även med utlandet, varjämte en del andra vid högskolebiblioteket utgivna publikationer och förvärvade dubletter kunnat användas för ändamålet.

Antalet institutioner och andra, med vilka KTHB uppehåller bytesförbindelser, beräknas till cirka 450.

Förutom den mera regelbundet inkommande gåvolitteraturen har även på senare tid större och mindre gåvosamlingar överlämnats till biblioteket. Sålunda skänkte professor E. Hubendick år 1931 en boksamling om 700 band och 1 000 småskrifter, vilken sedermera i olika repriser ökats genom ytterligare tillskott; vidare överlämnade professor Klas Sondén år 1933 som gåva 2 600 avhandlingar

och särtryck och professor Peter Klason år 1931 ett tillskott till den av honom tidigare överlämnade samlingen, varigenom denna inalles upptar cirka 25 hyllmeter. Fru B. Jarl har skänkt en radioteknisk boksamling om inalles cirka 500 volymer, samt Svenska pappersbruksföreningen och Kemabolaget m. fl. omfattande tidskriftssamlingar av såväl äldre som senare datum. Av den vid Falu bergskolas införlivande med teknologiska institutet medföljande J. G. Gahns manuskriptsamling, som i början förvarades fördelad på de olika institutionerna inom högskolans bergsvetenskapliga avdelning, överlämnades till KTHB en mindre del tillika med J. Bagges över 10 000 brev omfattande samling år 1933 och återstoden år 1940.

Bland depositioner må särskilt nämnas den av ingenjörsvetenskapsakademien år 1931 överlämnade samlingen av cirka 16 000 avhandlingar, särtryck och andra småskrifter berörande ämnesgrupperna fysik, kemi och närgränsande områden. Till denna deposition höra även vissa av akademien överlämnade tidskriftsserier, upptagande 16 hyllmeter. Fotografiska föreningens deposition, som inom sitt område torde vara den största i Norden, har årligen tillvuxit och omfattar numera cirka 3 000 band samt cirka 60 löpande tidskrifter. Över denna samling utgav föreningen år 1941 en systematiskt uppställd katalog.

Bokbeståndet i KTHB utgjorde vid slutet av år 1930 inemot 60 000 band, inberäknat 22 000 dissertationer och småskrifter, cirka 250 kartverk, över 500 manuskript och över 1 200 tidskriftsserier och andra periodiska publikationer av tidskriftskaraktär, allt upptagande cirka 2 500 hyllmeter. Tillväxten per år har i medeltal utgjort något över 102 hyllmeter eller cirka 3 350 band (härvid räknas 10 skrifter under 100 sidor som ett band). Vid slutet av verksamhetsåret 1942/43 utgjorde bokbeståndet något över 100 000 band, vari inräknats över 60 000 dissertationer och småskrifter omräknade till 6 000 band, manuskriptsamlingen omfattande över 1 100 band eller buntar samt cirka 10 300 brev, samt slutligen cirka 300 kartverk, allt upptagande över 4 300 hyllmeter enligt våren 1943 företagen uppmätning, oberäknat vissa duplettsamlingar m. m., som upptogo cirka 250 hyllmeter. Antalet tidskriftsserier i KTHB utgjorde cirka 2 700. Antalet för året löpande tidskrifter och vetenskapliga »acta»-serier (årsberättelser och dylikt ej inräknade), som år 1930 utgjorde 883, var år 1938 1 550, men hade år 1942 på grund av kriget och den därav följande avspärningen sjunkit till 1 304. I denna siffra ha inräknats såväl de tidskrifter, som inkommit till biblioteket, som de, vilka utlovats skola bli lagrade för KTHB:s räkning.

Bibliotekets tillväxt till och med budgetåret 1942/43 framgår av bilaga 1.

I den nya biblioteksbyggnaden inrymmer ett bokbinderi, där efter hand, sedan särskild bokbindare anställts, såväl inbindning av tidskrifter och böcker som kartong- och pärmstillverkning, lagningar m. m. för bibliotekets räkning utförts i sådan utsträckning, att biblioteket från och med budgetåret 1931/32 kunnat få alla sina bokbinderiarbeten utförda i det egna bokbinderiet.

Inom katalogiseringsavdelningen fortsattes — i den mån arbetskraften räckte till — även efter överflyttningen till den nya biblioteksbyggnaden katalogarbetet med nominalkatalogen och den systematiskt uppställda ämneskatalogen jämte ämnesordsregister på kort i det internationella formatet.

Från och med 1931/32 föres även en porträttkatalog.

Katalogiseringen har ej medhunnits för en stor del av bibliotekets accession. Detta gäller först och främst gåvor och i synnerhet större gåvosamlingar och depositioner, vilka endast kunnat bli katalogiserade i den begränsade utsträckning frivillig arbetskraft funnits tillgänglig eller någon av de för statligt reserv-

arbete under tiden 9 mars 1934—31 maj 1937 anställda språkkunniga arkivarbetarna lämpligen kunnat användas för sådant arbete.

För tidskrifterna i läsesalen — såväl de senaste årens tillväxt som löpande nummer — upplades år 1930/31 ett kombinerat ämnes- och platsregister enligt det s. k. »Roneo-visible»-systemet. Detta register kompletteras av ett utförligt alfabetiskt register i kartotekform.

År 1940 omlades den löpande registreringen av köpta tidskrifter och »acta»-publikationer av tidskriftskaraktär på kardexsystem med synliga signaler, vilket visat sig vara till stor nytta under kriget, då införskaffandet av litteratur från utlandet varit förenat med stora svårigheter och många luckor uppstått i den löpande följden av utländska tidskrifter.

Över bibliotekets manuskriptsamling — med undantag av samlingen »reseberättelser», som katalogiserats löpande — utarbetades under vintern 1939/40 en förteckning, omfattande sammanlagt cirka 130 foliosidor.

Klassificeringen av tillväxten för den efter LC-systemet uppställda ämneskatalogen måste på grund av personalbrist avbrytas under budgetåren 1937/38—1939/40. Efter sistnämnda budgetår återupptogs arbetet även retroaktivt för de försummade åren, men hittills har endast en ringa del av detta arbete medhunnits.

Såsom reservarbete utfördes av tvenne arbetslösa civilingenjörer, den ene inom byggnadsfacket, den andre inom maskinbyggnadsfacket, omklassificering av bibliotekets äldre bestånd från före år 1914 efter LC-systemet. Även de större gåvosamlingarna och depositionerna, dissertationssamlingarna, småskrifterna samt vissa institutioners litteraturbestånd blevo på detta sätt klassificerade. Det sålunda utförda arbetet tarvar dock noggrann översyn, innan materialet kan inpassas i bibliotekssystemet och komma till avsedd nytta.

För åstadkommandet av samkataloger i kartotekform över tillgänglig bok- och tidskriftslitteratur inom de tekniska vetenskaperna, arkitektur och angränsande områden har för tidskriftsbeståndets vidkommande, huvudsakligen med hjälp av reservarbetare, uppklistrats 2 exemplar av samtliga titeluppgifter i Lindstedts *Katalog över periodiska publikationer*. För grundläggande av en samkatalog på kort för boklitteraturen har på samma sätt uppklistrats ett exemplar av boktitlarna för hithörande ämnesområden ur den för Sveriges offentliga vetenskapliga bibliotek gemensamt utgivna accessionskatalogen för årgångarna 1920—1932.

Insamling av uppgifter om bokbeståndet i högskolans institutionsbibliotek igångsattes redan de första åren efter överflyttningen till nybyggnaden vid Valhallavägen. Arbetet understöddes genom en rektorsskrivelse, som anmodade institutionsföreståndarna att till den 30 juni 1932 till bibliotekarien insända förteckning över respektive institutioners bestånd av facklitteratur med supplement för tillväxten vid utgången av varje budgetår. Ett intimare samarbete mellan högskolans huvudbibliotek och institutionsbiblioteken kan anses hava inletts genom denna åtgärd och i en del fall har samarbetet lett till införande vid institutionsbiblioteken av med huvudbiblioteket gemensamma grunder för klassificering. År 1938 väcktes av bibliotekarien förslag om anställande vid KTHB av en »institutionernas gemensamma biblioteksassistent» för upprätthållande av ett kontinuerligt och ändamålsenligt samarbete, vilket förslag dock hittills icke kunnat realiseras.

Depositionen av Kongressbibliotekets tryckta bibliografiska kartotek ökades regelbundet till och med våren 1941. Kortens uppdelning i KTHB på de i depositionen delaktiga fem stockholmsbiblioteken har till största delen verkställts. Alfa-

betiseringen och inordnandet av KTHB tillfallande delar har icke kunnat ske löpande. Under åren 1934—1937 utfördes arbetet delvis som statligt reservarbete, men därefter har arbetet måst eftersättas. Av Kongressbibliotekets kort har KTHB sedan år 1923 mottagit cirka 1 650 000, varav uppskattningsvis cirka 370 000 ha behållits i KTHB.

Ett viktigt led i försöken att giva teknikerna och de studerande hjälp vid litteraturens uppletande utgöra de många refererande organ, som utges i form av tidskrifter och löpande kartotek. Under perioden juli 1930—juni 1943 har KTHB såsom komplement till sin i övrigt relativt rikhaltiga samling av litteraturrefererande uppslagslitteratur förvärvat ett stort antal referat- och indexkartotek.

Genom kollektiv prenumeration anskaffades i samarbete med ett antal större industribolag och forskningsinstitutioner ett fullständigt exemplar av det löpande, allmänt-teknologiska referatkartoteket Engineering Index Service under åren 1938—1940, att hållas tillgängligt i KTHB. Under år 1941 anskaffades, även genom kollektiv stödaktion, ett fullständigt exemplar av det referatkartotek, som i Patentverket i Haag sammanställdes i ett fåtal exemplar ur ett 50-tal referatorgan och klassificeras efter det internationella decimalklassifikationssystemet. Detta kartotek har anskaffats även för åren 1942 och 1943. I ordnat skick utgör det ett mycket användbart dokumentationsmaterial. En på grundval av Haag-kortens referat utarbetad indexpublikation, Repertorium technicum, av vilken KTHB äger fullständig serie, har icke omvandlats till kartotek.

Sammanlagda antalet referat- och indexkort i KTHB utgjorde den 30 juni 1943 över 330 000.

Uppgifter om litteraturbeståndet i specialbibliotek och vissa större industriföretag ha även under senaste tid insamlats för såväl komplettering av Lindstedts tidskriftskatalog som för andra kollektiva kataloger i KTHB. I icke obetydlig utsträckning och särskilt efter överflyttningen till biblioteksbyggnaden vid Valhallavägen har KTHB tjänstgjort som konsultativ instans för industriernas litteraturtjänst. Intresset från de tekniska specialbibliotekens och industriernas sida för samarbete med KTHB har ytterligare befordrats av Tekniska litteratursällskapet, med vilket KTHB alltsedan sällskapets grundande år 1936 stått i intim kontakt.

Vid litteratursamlingarnas uppställning år 1930 i bokmagasinen följdes principen, att den mest efterfrågade litteraturen borde stå lättast tillgänglig för låneexpeditionen. På öppna hyllor i referensrummet och den stora läsesalen uppställdes de senaste årens förvärv av uppslagslitteratur och facktidskrifter. Härigenom ha icke blott de besökande givits direkt tillgång till den för dem så viktiga aktuella facklitteraturen, framförallt tidskrifterna, utan därjämte har låneexpeditionen befriats från framtagning av en betydande del av det mest efterfrågade forskningsmaterialet. Då personal saknas för läsesalsinspektion, innebär detta arrangemang vissa riskmoment, som dock under hittillsvarande förhållanden icke kunnat av biblioteket elimineras.

Bibliotekets öppethållande har under perioden 1930—1943 betydligt utvidgats. Första läroåret (1930/1931) efter inflyttningen i de nya lokalerna vid Valhallavägen voro sålunda läsesal och referensrum öppna 42 timmar per vecka, varav 6 timmar fördelade på 3 kvällar, och låneexpeditionen 23 timmar per vecka, varav 2 timmar en kväll i veckan. Från och med läroåret 1931/32 förlängdes öppethållandet att omfatta för läsesal och referensrum 50 timmar per vecka, varav 8 timmar fördelade på 4 kvällar, för låneexpeditionen 37 timmar per vecka, varav 4 timmar fördelade på 2 kvällar. På grund av personalbristen blev en inskränkning med 4 kvällstimmar av läsesalarnas öppethållande nödvändig från och

med år 1934/35. Öppethållandet under ferierna kunde först från och med sommaren 1932 ökas. Under sommarmånaderna utsträcktes öppethållandet till 20 timmar per vecka, under det att biblioteket hölls öppet under julferierna på samma tider som under terminerna. Tiderna för öppethållande voro sålunda 1934/35 cirka 60 procent längre än under verksamhetsåret 1929/30. Därefter har på grund av personalbrist önskvärd ytterligare ökning icke kunnat införas. För uppgifter om bibliotekets begagnande hänvisas till bilaga 2.

Biblioteket har på olika sätt sökt tillmötesgå kraven på referenstjänst från såväl besökande som alla dem, institutioner, industrier och enskilda personer, vilka skriftligen vänt sig till biblioteket. Arbetsuppgifterna i den yttre bibliotekstjänsten ha dock med tiden nått en sådan omfattning — i detta arbete deltaga nu 4 à 5 bibliotekstjänstemän förutom 1 à 2 vaktmästare — att en verklig referenstjänst i behövlig omfattning icke kunnat utföras av den fåtaliga personalen.

Även kraven på facklig vägledning i eller genom biblioteket vid litteraturens granskning har med vart år gjort sig alltmera gällande. Biblioteket har sökt att i möjligaste mån tillmötesgå dylika önskemål, särskilt genom att förmedla dem till fackmän och specialister. Efter en av bibliotekarien år 1936 genom rundskrivelse till högskolans assistenter m. fl. gjord förfrågan i vad mån biblioteket kunde till dem hänskjuta framställningar om fackliga litteraturundersökningar upplades i biblioteket ett register på de fackmän, som förklarat sig villiga att medverka i sådant hänseende. I samband därmed uppgjordes för distribution en promemoria för beställare av dylika undersökningar. Denna provisoriska åtgärd har givetvis icke varit tillfyllest, utan behovet av en sakkunnig litteraturinformation såsom påbyggnad på bibliotekstjänsten har allt tydligare framträtt.

I anslutning till bildandet av Tekniska litteratursällskapet den 15 januari 1936 hölls i KTHB på inbjudan av tekniska högskolan och ingenjörsvetenskapsakademien en teknisk litteraturdag med cirka 180 deltagare från såväl högskolans lärarkår som statliga och enskilda institutioner, föreningar och industriföretag ävensom representeranter för de tekniska högskolebiblioteken i Danmark, Norge och Tyskland.

I bibliotekets källarvåning har ett fotostatrum inrättats. Behovet av utrustning för framställande av textutdrag ur tidskrifter och böcker både som ersättning för hemlån av svårtillgänglig och ivrigt efterfrågad litteratur och som ersättning av felande delar av tidskriftsvolymer etc. hade redan länge gjort sig kännbart, och våren 1933 utprovades under 4 månader en reproduktionsautomat för direkt framställande av positiva bilder. Då behovet av ifrågavarande utrustning visat sig överhängande för verksamheten vid biblioteket och statsanslag för inköp av reproduktionsapparaturen icke kunnat utverkas, gjordes från bibliotekets sida en framställning till vissa industriföretag och forskningsinstitutioner med begäran om bidrag till inköpande av reproduktionsautomaten. För genom denna framställning hopbragta donationsmedel (4 300 kronor) samt ett belopp (4 700 kronor) av högskolans anslag till materiel m. m. inköpte högskolan den utprovade apparaturen för en totalsumma av 9 000 kronor.

Enligt beslut av Kungl. Maj:t den 17 maj 1935 påföras inkomster och utgifter för reproduktionsverksamheten anslaget för bokinköp och bokbindning. Taxa för reproduktionsverksamheten fastställs av högskolans förvaltningsnämnd.

Med bifall till en år 1941 gjord framställning medgav Kungl. Maj:t, att ur reproduktionsverksamhetens överskottsmedel för de senaste 8 åren finge användas intill 6 000 kronor för inköp av utrustning för upptagning, förstoring och läsning av dokumentfilm (mikrofilm), varefter dylik apparat förvärvats.

Hösten 1937 anskaffades gemensamt av ett tjugotal institutioner vid högskolan en rotaprint-tryckmaskin för mångfaldigande av kompendier, övningsuppgifter, cirkulär o. s. v. och då denna placerades i högskolans bibliotek, har även biblioteket kunnat dra nytta av densamma. På grund av bestämmelserna i tryckeriförordningen har denna tryckeriverksamhet organiserats såsom *tekniska högskolans rotaprinttryckeri*, vilken verksamhet sedermera genom tillkomsten i biblioteket vintern 1942/43 av den ovan nämnda mikrofilmtrustningen fått ett vidsträckt arbetsområde icke minst för framställandet av kompendier med figurer och planscher.

Reproduktionsverksamheten har ökat år från år och utgör nu en betydelsefull del av bibliotekets lånerörelse såsom ett verksamt medel till nyttiggörande för vidare kretsar av dess litteratursamlingar, speciellt den aktuella och mycket efterfrågade tidskriftslitteraturen. För bibliotekets egen räkning användes reproduktionen såväl till underlättande av bokföring m. m. som till ersättning av defekter i tidskrifter och böcker, anskaffande av kopior av utsålda eller eljest svåråtkomliga arbeten samt reproduktion av oersättliga handlingar och manuskript.

Åren 1937 och 1938 höll bibliotekarien frivilliga föreläsningkurser i bibliotekets organisation och användning. Dessa kurser, som omfattade vardera 4 timmar och som besöktes av såväl studerande och assistenter vid högskolan som av ingenjörer och bibliotekstjänstemän, avsågo att underlätta klienteletts arbete vid uppsökande av facklitteraturen. Kurserna omfattade redogörelse för bibliotekets organisation samt för katalogiserings- och klassificeringsmetoder, bibliografiska hjälpmedel och referenslitteratur inom skilda områden av tekniken och dess grundvetenskaper.

Avdelnings- och institutionsbibliotek vid tekniska högskolan i Stockholm.

Vid sidan av KTHB finnas vid högskolans avdelningar och institutioner boksamlingar, som i första hand äro avsedda för avdelningens eller institutionens eget behov och som därför endast i undantagsfall kunna ställas till KTHB:s och därigenom till den utomstående forskarens förfogande. Omfånget och värdet av dessa boksamlingar är mycket varierande. I ett flertal fall rör det sig endast om de viktigaste handböckerna samt eventuellt några av de viktigaste tidskrifterna. Sammanlagda antalet uppgivna volymer uppgår till cirka 22 000 och antalet exemplar löpande utländska facktidskrifter utgör cirka 180.

Vissa av institutionerna äga dock bibliotek, som vid förefallande behov — speciellt i avseende på monografier, men även ehuru i mindre grad i avseende på tidskrifter — kunna utgöra ett värdefullt komplement till KTHB:s samlingar. Detta gäller t. ex. det kemiska avdelningsbiblioteket med ett bokbestånd, som upptager cirka 40 hyllmeter samt 7 löpande utländska tidskrifter och som tjänar som ett centralbibliotek för de kemiska institutionerna, samt biblioteket vid institutionen för arkitektur II, som äger en boksamling på cirka 1 500 volymer och under normala förhållanden håller 12 utländska tidskrifter. Vidare må nämnas biblioteken vid institutionerna för byggnadsteknik med cirka 20 hyllmeter, för elektromaskinlära med 30 hyllmeter och 5 löpande utländska tidskrifter, för elektrisk anläggningsteknik med över 40 hyllmeter och cirka 10 löpande utländska tidskrifter, för förbränningsmotorteknik med en boksamling på närmare 1 000 volymer, för mekanik I med 25 hyllmeter jämte ett av professor C. A. Heuman samlat specialbibliotek, för oorganisk kemi med cirka 35 hyllmeter, för radioteknik med 30

hyllmeter och ett 20-tal utländska tidskrifter, för vattenbyggnad med cirka 25 hyllmeter m. fl. En särställning intar »Bergshögskolans handbibliotek», som utgör en donation till lärare och studerande vid bergsvetenskapliga avdelningen och som omfattar cirka 3 500 volymer.

I många fall kan ett institutionsbibliotek av ringa omfång på grund av sitt specialiserade fackområde äga betydelse för högskolans arbete, t. ex. biblioteket vid institutionen för telegrafi och telefoni, som håller 12 löpande utländska tidskrifter och där man upprättar ett kartotek över tidskriftsuppsatser inom institutionens verksamhetsområde, systematiskt ordnat efter DK-systemet, samt institutionen för geofysikalisk malmletning, där man har fri tillgång till vid aktiebolaget Elektrisk malmletning utarbetade löpande bibliografier och referat m. m.

Vidare böra framhållas sådana av högskolans institutioner med vilka av industrien helt eller delvis bekostade forskningsinstitut äro förenade. Dessa institutioner äga större möjligheter än övriga att förvärva för arbetet viktig litteratur och komma helt säkert att i en framtid få den största betydelse för tillgodoseendet av behovet av teknisk speciallitteratur. Exempelvis må nämnas att över 30 löpande utländska tidskrifter hållas av institutionen för cellulosateknik och träkemi, vilken jämte cellulosaindustriens centrallaboratorium kommer att ingå i det beslutade svenska träforskningsinstitutet. Cement- och betonginstitutet håller sig med 8 utländska facktidskrifter. Till tekniska högskolan i Stockholm har även förlagts färg- och fernissindustriens forskningslaboratorium, som håller 15 utländska tidskrifter och där ett kartotek över tidskriftsuppsatser rörande färgteknik och konsthartser utarbetas.

b. Chalmers tekniska högskolas bibliotek (CTHB).

Åren 1829—1936.

Chalmerska slöjdskolan öppnades den 5 november 1829. Redan året förut hade grunden lagts till dess blivande bibliotek. Under en resa sommaren 1828 till ett naturforskarmöte i Berlin inköpte nämligen skolans blivande föreståndare, brukspatron Carl Palmstedt, en del »af de för undervisningen erforderliga instrumenter, laboratorieredskap, böcker, förebilder, planschvärk och värktyg». Det intresse för biblioteksfrågan som Palmstedt visat och som tagit sig uttryck i grundandet av en boksamling för skolans behov, ådagalade han även genom att år 1837 bilda en läsecirkel bland de kunnigaste av eleverna, i vilken »genom studerande af tekniska arbeten och tidskrifter närmare kännedom kunde inhämtas äfven om nya upptäckter i denna väg».

I slöjdskolans första stadgar, fastställda av Kungl. Maj:t den 9 november 1838, finnas även föreskrifter angående bibliotekets organisation och vård. Denna senare var anförtrord åt föreståndaren personligen. Även stadgades angående förvaringen av förefintliga ritningar, vilka skulle ordnas och samlas i ett särskilt ritningsarkiv.

Boksamlingen ökades under de följande åren såväl genom direkta inköp, vilka huvudsakligen skedde under föreståndarens på ferierna företagna utländska resor, som genom gåvor till biblioteket. Då Palmstedt år 1852 lämnade föreståndarebefattningen, utgjorde boksamlingen 2 381 band och häften jämte 576 planschverk förutom i portföljer särskilt förvarade lösa planscher och gravyrer.

Den 26 september 1862 fastställdes för andra gången stadgar för slöjdskolan. Dessa stadgar voro ur bibliotekets synpunkt märkliga därutinnan, att de fastsätte en säkerligen äldre tradition om öppethållande även för allmänheten. Sko-

lans samlingar skulle enligt dessa stadgar »under vederbörlig uppsigt hållas allmänheten tillgängliga minst fyra timmar i veckan under de tider af året, då underwisning inom skolan meddelas». Vidare skulle allmänheten »under förewisningstimmarna i Bibliotheket få genomse Katalogen, samt utbekomma och på stället begagna hwilka af skolans böcker han önskar». Hemlån medgavs likaså efter godkänd borgen och avlämnat kvitto. Slutligen stadgades att för vårdandet av skolans bibliotek en bibliotekarie skulle anställas »hwartill helst någon af skolans lärare utses». Bibliotekariens lön fastställdes år 1865 till 200 rdr. Redan år 1866 höjdes lönen till 250 rdr och år 1878 till 300 rdr. I 1836 års stat var anslaget till tekniska samlingar och biblioteket upptaget till 500 rdr. Denna summa höjdes i 1865 års stat till 750 rdr och ökades i den av riksdagen 1865/66 godkända staten ytterligare till 800 rdr. År 1878 upprättades ny avlönings- och utgiftsstat, vilken blev gällande till år 1907. Enligt denna sammanslogos utgifterna för bokinköp och bindning med utgifterna för samlingar och laborationer. Summan var utförd med 3 400 kronor.

Med den nya byggnaden för Chalmerska slöjdskolan, som var färdig år 1869 och som ingår i högskolans ännu disponerade äldre byggnader, erhöll även biblioteket vidgade och bekvämare lokaler. Dessa innehades till år 1887/88, då biblioteket genom verkställda tillbyggnader fick lokaler i en nyinredd tredje våning och flyttades till den plats, där det fortfarande är inrymt. Bibliotekslokalerna ha där efterhand utvidgats genom ianspråktagande av kringliggande rum. I samband med överflyttningen av biblioteket och nyordnandet av samlingarna upprättades av dåvarande bibliotekarien, lektor A. W. Ewert, en förteckning över biblioteket, vilken trycktes år 1887. Det är den enda tryckta förteckning över biblioteket, som utgivits.

Enligt denna katalog — på 112 sidor och fackindeldad i icke mindre än 48 avdelningar — torde boksamlingen vid Chalmers tekniska läroanstalt denna tid hava omfattat omkring 6 200 band och häften utom planscher och gravyrer. Den periodiska litteraturen uppgick enligt katalogen till 2 440 band och av fackavdelningarna räknade avdelningen matematik 183, fysik 250, mekanik 382, kemi och kemisk teknologi 582, väg- och vattenbyggnad 101 samt byggnadskonst och arkitektur 268 band. Avdelningen skeppsbyggeri, som sedermera skulle bliva en av bibliotekets viktigaste avdelningar — just år 1887 tillkom den nya fackavdelningen skeppsbyggeri vid läroanstalten — räknade detta år endast 6 band. Märkliga voro bibliotekets relativt stora avdelningar historia, geografi, ekonomi, naturvetenskap, handel och pedagogik, vilket visar att en strävan denna tid fanns att göra biblioteket lika mycket till ett allmänt bildningsbibliotek som till ett tekniskt specialbibliotek.

Under åren 1887—1914 inträdde ytterst få förändringar i bibliotekets yttre och inre förhållanden. Den lugna utvecklingen återspeglas i årsberättelsernas från år till år likalydande notis om biblioteksverksamheten: »bokförrådet och samlingarna hafva under året på vanligt sätt förkofrats och hållits tillgängliga för såväl den studerande ungdomen som allmänheten».

Den 1 oktober 1909 anställdes fil. kand. Imri Holm såsom bibliotekarie. Därmed bröts den från skolans grundande fasta traditionen att dess föreståndare eller någon av lektorerna bestred de med bibliotekarietjänsten förenade sysslorna. Det skulle dock dröja till den 15 november 1931, innan någon person med direkt utbildning för bibliotekstjänst anställdes vid biblioteket. År 1912 erhöll biblioteket ånyo vidgade lokaler för expedition och samlingar.

Åren 1914—1937 domineras från bibliotekets synpunkt av två strävanden: att skaffa ökade anslag till bokinköp i takt med teknikens utveckling samt att reglera bibliotekariens löneförmåner och skaffa nödig biträdeshjälp. Utvecklingen av dessa ekonomiska frågor avspeglas i bilagorna 7 och 8, och nedanstående anteckningar äro endast att anse som kommentar till dessa.

I 1907 års lönestat upptogs bibliotekariens arvode till 500 kronor. 1906 års kommitté för ordnandet av den högre tekniska undervisningen hade i sitt betänkande föreslagit en avlöning av 1 500 kronor, vilket förslag dock ej vann bifall. Som tillägg till det ordinarie arvudet, 500 kronor, hade styrelsen av terminsavgifterna, dock efter 1907, lämnat honom ett lönetillägg av 500 kronor per år. I det betänkande, som 1913 års sakkunniga för utredandet av Chalmers tekniska läroanstalts omorganisation avlämnade år 1914, påtalades de för bibliotekarien »i betraktande av bokförrådets storlek och nödvändigheten för honom att närvara under hela den tid biblioteket är öppet» otillräckliga löneförmåner. De sakkunniga framhöllo, att 1912 års utvidgning av biblioteket ytterligare understrukt detta förhållande och påpekade vikten av att biblioteket kunde hållas öppet flera timmar dagligen icke allenast för utlåning utan även för läsning på stället. Då även sekreterarens löneställning krävde reglering föreslogo de sakkunniga, att bibliotekarie- och sekreterarebefattningarna i stället för att vara anförtrödda åt skilda personer, vilka innehade dem som bisysslor, skulle sammanslås till en fullt avlönad befattning, att uppföras å ordinarie stat. Denna befattningshavares arbetsrum borde, enligt de sakkunnigas mening, förläggas så, att han på en gång kunde ha tillsyn över biblioteket och ombesörja expedition, räkenskapsföring m. m. Avlöningen för den föreslagne befattningshavaren, vars titel borde vara kamrerare och bibliotekarie, föreslogs till 5 000 kronor. Anslaget till bibliotek, samlingar och laboratorium föreslogo de sakkunniga höjt från 9 000 till 15 000 kronor. Lärarrådet yrkade, att bibliotekariebefattningen bibehölles samt att lönen höjdes till 1 500 kronor. Styrelsen biträdde lärarrådets mening och föreslog, att ett belopp på 4 500 kronor, på sätt styrelsen funne lämpligt, fördelades mellan sekreteraren, kamreraren och bibliotekarien. Vidare föreslogs, att 900 kronor per år skulle reserveras till anställandet av ett biträde vid biblioteket för katalogisering av bokförrådet. Riksdagen 1914 beslöt i enlighet med styrelsens förslag. Bibliotekariens arvode bestämdes till 1 200 kronor. Vidare beviljade 1914 års riksdag ett anslag på extra ordinarie stat av 6 000 kronor till förstärkning av det på ordinarie stat uppförda anslaget av 9 000 kronor till bibliotek, samlingar och laborationer. Detta tilläggsanslag utgick även under åren 1915—1917. 1918 års riksdag beslöt ytterligare höjning till 14 000 kronor på extra stat till samma ändamål. Från den 1 juli 1926 höjdes bibliotekariens arvode till 1 800 kronor, vilken avlöning blev gällande till omorganisationen av befattningen år 1937.

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 3 augusti 1934 bemyndigades chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla sakkunniga för utredning av frågan om Chalmers tekniska instituts omorganisation till teknisk högskola. I de sakkunnigas betänkande och förslag, som avgavs den 12 november 1935 hade även bibliotekets behov av personal och anslag vunnit beaktande. Befattningen som bibliotekarie, som ju hittills varit bisyssla med 1 800 kronors årsarvode, föreslogs av de sakkunniga omändrad till ordinarie befattning med placering i samma lönegrad som motsvarande befattning vid tekniska högskolan i Stockholm eller i lönegrad B 22. De sakkunniga påpekade vidare, att vid institutets bibliotek icke fanns något ständigt anställt biträde, men att styrelsen under vissa tidsperioder medgivit anställandet av extra hjälp. De examensarbeten, som efter omorgani-

sationen till teknisk högskola komme att införas, krävde dock i flertalet fall omfattande litteraturstudier, och biblioteket måste därför enligt de sakkunnigas mening hållas tillgängligt för de studerande under betydligt längre tid än hittills varit fallet. Bibliotekarien borde därför såsom biträde erhålla ett icke-ordinarie kvinnligt biträde och en icke-ordinarie vaktmästare. Biträdets lön borde beräknas efter lägsta löneklassen i lönegrad 4 och vaktmästarens efter lägsta löneklassen i lönegrad 5. Med vaktmästarens anställande borde dock bero till den tidpunkt, då ny biblioteksbyggnad uppfördes. För bokinköp och bindning föreslago de sakkunniga, att det i 1935/36 års riksstat upptagna beloppet 15 000 kronor skulle höjas till 17 000 kronor. Højningen med endast 2 000 kronor var baserad på de sakkunnigas förslag, att fackavdelningarna för husbyggnad samt kemi och kemisk teknologi skulle slopas vid den nya högskolan. Kostnaden för byggnad för kansli och bibliotek beräknades i de sakkunnigas förslag till 636 000 kronor.

Till skillnad från de sakkunniga ansåg styrelsen, att den föreslagna bibliotekariebefattningen vid högskolan borde uppföras i lönegrad B 24, detta med hänsyn till ett framlagt förslag att uppflytta motsvarande befattning vid tekniska högskolan i Stockholm i lönegrad B 26. Vidare tillstyrkte styrelsen förslaget, att ett extra ordinarie biträde skulle anställas vid biblioteket i lönegrad 4, samt ansåg, att ett oförändrat anslag till bokinköp och bindning borde utgå.

Departementschefen biträdde i proposition till riksdagen styrelsens mening i de två sist nämnda punkterna men förordade att bibliotekariebefattningen med heltidstjänst vid högskolan borde uppföras såsom tjänst å extra stat med placering i lönegrad 21. Riksdagen beslöt i enlighet med departementschefens förslag.

Åren 1937—1943.

Det bibliotek, som den 1 juli 1937 var bestämt att övertaga uppgifterna som den nya högskolans forsknings- och studiebibliotek, stod inför omfattande arbetsuppgifter av yttre och inre organisatorisk art. En fullständig ombildning av biblioteket var nödvändig.

Bibliotekets samlingar voro i första hand i behov av en genomgripande revision. Samtliga utestående lån — varav många över tio år gamla — reviderades. Vid revisionen av själva samlingarna framgick, att stora delar av den enligt katalogen angivna litteraturen saknades. En fullständig nyuppställning på hyllorna av hela det kvarvarande biblioteket genomfördes åren 1937 och 1938. Nya hyllor uppmonterades i samband med revisionen såsom tillväxtutrymme. Nytt hyllutrymme för accessionen vanns dock främst genom bortförandet av defekt och värdelös litteratur, som under åren samlats i biblioteket, och vidare genom urskiljandet av teknisk litteratur från tiden före år 1875 ur de aktuella samlingarna. De fränsorterade samlingarna — cirka 2 500 band — ha sedan förtecknats i en särskild katalog, böckerna ha numrerats i löpande följd och inrymts i en särskild vindsdepå, som är lätt åtkomlig vid förefallande behov.

Sedan befintliga samlingar definitivt ordnats på hyllorna, påbörjades arbetet med fyllandet av de stora luckor, som förefunnos i samlingarna, kompletteringar som gällde både monografier, serieverk och periodiska publikationer, tidskrifter och acta. 1938 års riksdag beslöt en højning av bibliotekets inköpsanslag från 15 000 till 25 000 kronor, vilken inköpssumma sedan varit konstant till innevarande tid.

Biblioteket har sedan år 1937 från institutioner, företag och enskilda personer tillfört ett mycket värdefullt material. Storleken av gåvor och byten i förhållande

till det genom inköp förvärvade litteraturmaterialet framgår av bilaga 5. Biblioteket har även genom egna initiativ sökt stimulera till gåvor och depositioner. Sålunda medförde en rundskrivelse år 1940 till cirka 140 industrier, angående önskvärdheten av att i biblioteket skulle deponeras äldre och där ej befintliga tidskriftsserier, en accession på cirka 3 000 band. Med en rad industrier äro sedan dess regelbundna överlåtelseförbindelser knutna. Främst ha göteborgsindustrierna samt kommunala och statliga institutioner i Göteborg genom att i CTHB deponera sina bibliotek bidragit till den kraftiga ökningen av samlingarna. Början gjordes av statens järnvägars västra distrikt, som överlämnade en samling av järnvägsteknisk litteratur. Därefter följde andra statliga verk. Av kommunala tekniska verk ha spårvägsstyrelsen, hamnstyrelsen, vattenverket, gatu- och vägförvaltningen, stadsingenjörskontoret och stadsplanekontoret i deposition överlämnat sina omfattande samlingar inom vederbörandes fackområden. Aktiebolagen Svenska kullagerfabriken, Papyrus, Götaverken m. fl. göteborgsindustrier ha överlämnat värdefulla tidskriftsserier.

Av Kungl. Maj:t ställdes år 1942 en summa av 65 000 kronor till bibliotekets förfogande för inköp av tysk tekniskt-vetenskaplig litteratur genom aktiebolaget Scientia. Dessa förvärv voro ännu icke avslutade vid 1943 års utgång.

En stor och viktig del erhålles genom de bytesförbindelser, som biblioteket sedan år 1937 knutit med in- och utländska akademier, lärda samfund, ingenjörs-sammanslutningar, universitet och högskolor. Omkring 250 bytesförbindelser ha hittills åstadkommits. Som bytesmaterial har biblioteket sedan år 1937 förfogat över en upplaga av 250 exemplar av Tekniska samfundets i Göteborg handlingar. Verklig effektivitet i vidgandet och vidmakthållandet av bytesförbindelserna har biblioteket dock först vunnit genom startandet och utgivandet av Chalmers tekniska högskolas handlingar, vilka började utges hösten 1941 och till i juni 1943 utkommit i 21 nummer. 600 exemplar av varje högskolans »handling» reserveras för bibliotekets bytesförbindelser.

Genom tillmötesgående från Reichstauschstelle i Berlin har biblioteket intagits i de tyska tekniska högskolebibliotekens bytscirkel för förefintliga dupletter. Omkring 400 band årligen hava på detta sätt kunnat förvärvas i utbyte mot i biblioteket befintliga icke behövliga dupletter.

En särskild tillgång för biblioteket har varit den nästan fullständiga samlingen av i Norden utkommande, bibliotekets samtliga områden berörande tidskrifter, som biblioteket kostnadsfritt erhållit från vederbörande redaktioner.

Bibliotekets samlingar uppgingo den 1 juni 1943 till cirka 58 000 volymer och cirka 16 500 broschyrer och småskrifter. Reduceras de sistnämnda till cirka 1 650 band utgör hela beståndet 59 650 eller i runt tal 60 000 band. Härtill kommer en mindre manuskriptsamling.

Rörande samlingarnas tillväxt hänvisas för övrigt till bilaga 5.

I samband med revisionen av samlingarna påbörjades år 1937 en katalogisering av bibliotekets hela bestånd för såväl real- som nominalkatalogen. De gamla katalogerna, som uppgjorts enligt skilda katalogiseringsprinciper, slopades såsom helt värdelösa. Till de nya katalogerna apterades kort i internationellt biblioteksformat 75 × 125 mm. Såsom klassificeringssystem upptogs samma system, som användes vid KTHB, nämligen kongressbibliotekets i Washington. Systemet har under åren 1942 och 1943 ytterligare starkt utbyggt i närmaste anslutning till kongressbibliotekets tryckta klassifikationslistor.

Utom samtliga monografier katalogiserades under åren 1937—1941 bibliotekets hela innehav av tidskrifter och »acta»-publikationer, vidare ha samtliga viktigare

monografiserier specialkatalogiserats för real- och nominalkatalogerna. Ett fullständigt slagordsregister för ledning till realkatalogen har utarbetats. Vidare ha numera nästan samtliga äldre okatalogiserade depåer från tiden före 1937 katalogiserats, bland annat de s. k. wijkanderska och söderblomska småtrycks- och separatsamlingarna samt den eidemska depositionen av glasteknisk litteratur. En rad bokgåvor från sterbhus m. m. från senaste år äro dock fortfarande obehandlade.

För den löpande kontrollen av bibliotekets periodiska publikationer har upplagts ett registreringssystem enligt kardexprincipen.

Någon fortlöpande katalogisering av i bibliotekets tidskrifter ingående uppsatser har icke kunnat ske. För att ändock erhålla ett referatregister till den för områdena teknik och naturvetenskap så ytterst betydelsefulla tidskriftslitteraturen, upprättades år 1939 ett samlingskartotek inom biblioteket, byggt på ett flertal internationella referatkartotek och ordnat efter det internationella decimalklassifikationssystemet. För bibliotekets referensarbete spelar detta kartotek, som 1943 räknade cirka 65 000 kort i internationellt format 75×125 mm, en viktig roll och torde fullt utbyggt kunna vara till väsentlig hjälp vid bibliotekets litteraturtjänst. Årsaccessionen av kort till kartoteket torde vara omkring 30 000 st.

Chalmers tekniska högskolas huvudbibliotek har de senaste åren varit öppet för studerande och allmänhet under tiden 1 september—31 maj vardagar kl. 10—15, måndagar och fredagar dessutom kl. 18—20, sommartid vardagar kl. 10—14, måndagar och fredagar dessutom kl. 18—20. De kemiska, fysiska och skeppsbyggeribiblioteken (det senare från hösten 1939) hava varit tillgängliga för studerande och allmänheten under 20 veckotimmar: vardagar kl. 12—15, onsdagar dessutom kl. 18—20. 1 juni—31 augusti hava dessa tre senast nämnda bibliotek varit tillgängliga efter anmälan till huvudbiblioteket.

I samband med bibliotekets lokalexpedition och dess interurbantrafik har en omfattande hänvisningstjänst verkställt av bibliotekets personal.

Ett urval av bibliotekets förvärv av böcker, tidskrifter och acta har sedan år 1937 förtecknats i en särskild publikation, »Nyinkommen litteratur», vilken i stencilerat skick samt i en upplaga av 400 exemplar utsändes varannan månad till högskolans lärare, till utländska och svenska bibliotek, bland annat samtliga svenska stadsbibliotek, samt till större industrier i landet. Månadsrapporterna samlas i årskataloger, som omkring den 15 januari varje år tillställas samma adressater. Den starkt ökade utlåningen till industrierna och den likaledes intensifierade utlåningsverksamheten via de folkliga centralbiblioteken i landet ser biblioteket såsom en direkt följd av denna regelbundna upplysningsverksamhet rörande bibliotekets nyförvärv.

Biblioteksfrekvensen inom högskolan har likaså kraftigt befordrats genom de sedan år 1939 varje hösttermin regelbundet anordnade biblioteks föreläsningarna för högskolans ny tillträdande studenter. Även allmänheten har haft tillträde till dessa föreläsningar, som för varje fackavdelning vid högskolan omfattat två timmars föreläsningar och upptagit en översikt över de allmänna och tekniska bibliotekens historia samt en redogörelse för bibliotekets arbetsformer, dess kataloger, utlåningssystem, klassifikations- och referenssystem, handbibliotek, tidskrifter m. m.

Biblioteket spelar även en betydelsefull roll som bibliotek för det i samma byggnad inrymda tekniska gymnasiet.

Beträffande bibliotekets begagnande hänvisas för övrigt till bilaga 6.

Den 1 juli 1937 utgjordes bibliotekets personal, som nämnts, av en bibliotekarie på extra stat med placering i lönegrad 21 samt ett biblioteksbiträde i 4:e

lönegraden. Sedan denna tid ha åtskilliga förändringar samt utbyggnad av personalorganisationen skett.

Till 1940 års riksdag framlade styrelsen äskande om ny personalstat för biblioteket, åberopande sig på den starkt ökade frekvensen vid detsamma. Styrelsen hemställde sålunda om följande ändringar i fråga om personalen: nyinrättandet av en amanuensbefattning i lönegrad Eo 18, utbyte av den dåvarande biblioteksbiträdesbefattningen i lönegrad Eo 4 mot en ordinarie kanslibiträdesbefattning i lönegrad A 7, nyinrättande av en extra ordinarie kanslibiträdesbefattning i lönegrad Eo 7 samt nyinrättande av en extra ordinarie vaktmästarebefattning i lönegrad Eo 5. Slutligen återupptogs en tidigare framställning om bibliotekariens överförande till lönegrad 24 på ordinarie stat. Departementschefen uttalade i anledning härav, att han med hänsyn till bibliotekets »högst betydande utvidgning och modernisering» och då biblioteket »i allt större utsträckning tjänstgör såsom ett centralbibliotek på den tekniska litteraturens område för västra Sveriges industrier» nu vore beredd att i viss utsträckning tillmötesgå högskolestyrelsens förslag. Till förstärkning av bibliotekets personal förordades ett anslag å 5 600 kronor, varigenom det skulle bli möjligt att anställa en extra ordinarie befattningshavare i 7:e lönegraden och disponera omkring 2 500 kronor till annan biträdeshjälp. Förslaget om beredande av förbättrad löneställning åt bibliotekarien syntes departementschefen »välmotiverat» men kunde ej i dåvarande situation biträdas. Riksdagen beslöt i enlighet med departementschefens förslag. Anslaget å 5 600 kronor användes av styrelsen så, att ett kontorsbiträde tillsattes i löneplacering Eo 4 samt en biblioteksvaktmästare knöts till biblioteket i löneplacering Ex 6. Vidare beviljades av assistentmedel ett biträde på kemiska biblioteket med halvtidstjänstgöring.

Det år 1939 av styrelsen framställda förslaget om inrättandet av en amanuens-tjänst i lönegrad Eo 18 framfördes ånyo i petitaskrivelsen till 1942 års riksdag under hänvisning till bibliotekets kraftiga utveckling under de senaste åren. Departementschefen hänvisade till att biblioteket nått »en högskolemässig nivå» och tillstyrkte för följande budgetår en höjning av icke-ordinarieposten med 2 400 kronor i syfte att möjliggöra anställandet av en biblioteksamanuens med halvtidstjänstgöring i lönegrad Eo 16. Departementschefen föreslog även med hänvisning till de tjänsteförteckningssakkunnigas förslag uppflyttning av bibliotekarien från lönegrad Eo 21 till lönegrad A 24. Detta bifölls av riksdagen liksom även förslaget om inrättande av en biblioteksamanuensbefattning i halvtidstjänst.

I sina petita till 1943 års riksdag framlade styrelsen ett utförligt förslag till ändrad personalorganisation och förstärkning av bibliotekets personal. De sakkunniga för den högre tekniska undervisningen tillstyrkte framställningen i vad angick den däri föreslagna andre bibliotekariebefattningen och kanslibiträdets-tjänsten samt tillstyrkte likaledes att amanuensbefattningen i lönegrad Eo 16 utökades från halvtids- till heltidstjänst. Under hänvisning till bibliotekets kraftiga utveckling »såväl kvalitativt som kvantitativt» förordade departementschefen att en andre bibliotekarietjänst i lönegraden Eo 21 inrättades från och med budgetåret 1943/44 samt att ett belopp av 3 000 kronor ställdes till högskolans förfogande för beredande av ytterligare arbetshjälp på biblioteket. Riksdagen beslöt i enlighet härmed.

Personalorganisationens successiva utveckling under tiden 1928—1943 framgår av bilaga 8.

De bibliotekslokaler, som funnos vid omorganisationen år 1937, utvidgades väsentligt år 1939, då biblioteket genom skeppsbyggeriinstitutionens överflyttning

till egen byggnad vid Gibraltargatan fick övertaga denna institutions gamla lokaler. Därigenom vanns en ny läsesal med 18 läsesalsplatser, ett nytt tjänsterum med fyra arbetsplatser, vidgat expeditiionsutrymme och nytt hyllutrymme för bibliotekets samlingar, ett mindre lunchrum för personalen samt tjänsterum för bibliotekets chef.

Kemiska biblioteket är fortfarande inrymt i kemiska institutionen, fysiska bibliotekets periodica i fysiska institutionens biblioteksavdelning samt en del av skeppsbyggeriavdelningens tidskrifter och acta i ett särskilt biblioteksrum i skeppsbyggeriinstitutionens nybyggnad.

De nuvarande bibliotekslokalerna i Chalmers tekniska högskolas gamla byggnad upptaga cirka 435 m², varav bokmagasin cirka 270 m², läsesal och expedition cirka 70 m², tjänsterum cirka 75 m² och tambur cirka 20 m²; takhöjden är cirka 350 cm.

c. Övriga statliga och kommunala samt enskilda institutioners och sammanslutningars bibliotek.

För tillgodoseendet av de tekniska fackområdenas hela litteraturbehov kunna de tekniska högskolornas bibliotek aldrig vara fullt tillräckliga. De måste kompletteras med landets övriga biblioteksresurser. Detta gäller icke blott den rent tekniska litteraturen, sådan den är företrädd inom ett flertal på speciell teknisk verksamhet inriktade institutioner och sammanslutningar, utan även de betydande litteratursamlingar inom de för den tekniska forskningen grundläggande vetenskaperna, matematiken och naturvetenskaperna, vilka återfinnas inom våra stora universalbibliotek och hos akademier och lärda samfund. Det gäller slutligen även litteraturen inom tekniken närstående verksamhetsområden, såsom t. ex. skogsbruket och lantbruket.

Större litteratursamlingar av ovannämnda slag ha inneslutits i den rundfråga, som framställts för att utröna beståndet av teknisk litteratur i landet ävensom därmed förbunden redan existerande litteraturtjänst. Jämte de svar, som ingått från enskilda industriföretag och för vilka redogöres i nästföljande avsnitt av detta betänkande, ge de en uppfattning om det material och de krafter, som inom landet stå till buds vid organiserandet av en samverkande litteraturtjänst inom de tekniska fackområdena.

I bilaga 9 har gjorts ett försök till en statistisk sammanställning av detta material (vilket även omfattar biblioteken vid de tekniska högskolorna och deras institutioner). Det ligger i sakens natur att de siffror, som därigenom framkommit, äro mycket hypotetiska, enär vid undersökningen icke alla samlingar kunnat medtagas och uppgifterna från flera håll endast kunnat bli ungefärliga. De ge dock ett begrepp om storleksordningen av det material, som en allmän litteraturtjänst inom de tekniska fackområdena har att röra sig med. De samlingar, vilka statistikförts, representera ett bokbestånd av cirka 1 680 000 volymer. Sammanlagda antalet exemplar av löpande utländska facktidskrifter utgör cirka 10 800. Praktiskt taget alla dessa samlingar äro katalogi-

serade. I 25 fall utarbetas specialbiografier, i 45 fall index över tidskriftsartiklar och i 27 fall löpande referat över tidskriftsartiklar. Apparater som möjliggöra textreproduktion finnas på 29 ställen. Från praktiskt taget samtliga tillfrågade institutioner kan samarbete påräknas med de tekniska högskolornas bibliotek för ordnande av litteraturtjänsten.

Här nedan följer sammanfattande redogörelser för några av de viktigaste av ifrågavarande biblioteksinstitutioner, uppdelade i vissa grupper.

Allmänna vetenskapliga bibliotek.

Kungliga biblioteket. På grund av sin centrala ställning i egenskap av landets nationalbibliotek kommer detta, även om det i fråga om litteraturbeståndet icke äger något större intresse i detta sammanhang, ständigt att spela en framträdande roll i alla frågor, som gälla landets vetenskapliga liv. Kungl. biblioteket är i avseende på beståndet av utländsk litteratur numera ett rent humanistiskt bibliotek. Det till några tusen volymer uppgående utländska naturvetenskapliga och tekniska bokbestånd, som finnes i biblioteket, utgöres så gott som uteslutande av äldre litteratur av enbart historiskt intresse.

I sin egenskap av svenskt nationalbibliotek erhåller emellertid biblioteket i leverans från boktryckerierna ett exemplar av varje inom Sverige tryckt skrift och äger följaktligen en praktiskt taget fullständig samling även av den tekniska litteratur som tryckes inom landet. Den svenska tekniska litteraturen, som för närvarande uppgår till 53 hyllmeter böcker och mindre skrifter samt 124 hyllmeter tidskrifter och actapublikationer, är emellertid — liksom den svenska samlingen överhuvud — i första hand avsedd att bevaras för kommande tiders historiska forskning. Av flera skäl behöver den också endast i undantagsfall tagas i anspråk av den tekniskt-vetenskapliga forskningen.

Till den svenska samlingen hör även en mycket stor samling svenskt affärstryck (firmakataloger, reklamtryck m. m.), som icke sällan innehåller värdefulla tekniska upplysningar av betydelse även för den tekniska forskningen.

För den tekniska forskningen är av stort intresse, att accessionskatalogen för Sveriges offentliga bibliotek, detta grundläggande hjälpmedel för ett samarbete mellan landets bibliotek, utarbetas och utgives genom Kungl. biblioteket. Även arbetet på en svensk nationalbibliografi — ett rent enskilt företag — har under många år bedrivits inom Kungl. biblioteket.

Sedan år 1940 har biblioteket övertagit den uppgift, som vetenskapsakademiens bibliotek tidigare hade, att distribuera de bytespublikationer, som från Amerikas förenta stater och vissa andra länder sändas till svenska bibliotek.

Biblioteket äger fotografisk atelie med nödiga reproduktionsapparater.

Universitetens och de allmänna högskolornas bibliotek. Eftersom den högre tekniska utbildningen och forskningen i Sverige — i motsats till förhållandena i flera andra länder — icke kommit att få sin plats vid de allmänna universiteten och högskolorna, ha universitetsbiblioteken ej haft anledning anskaffa något mer avsevärt bestånd av rent teknisk litteratur. Visserligen äro de bägge universitetsbiblioteken även arkivbibliotek och äga därför en fullständig samling av den svenska tekniska litteraturen, men denna spelar där en skälig underordnad roll, då den mera betydelsefulla delen av denna litteratur måste anses lättare tillgänglig inom andra institutioner.

Av största betydelse är däremot den stora samling av litteratur inom naturvetenskaperna, som finnes i universitetsbiblioteken och som där står till forskningens förfogande även utanför universitetet.

Betecknande för samtliga dessa bibliotek är den stora roll byten och gåvor spela för bibliotekens förvärv. Utrustade med värdefullt bytesmaterial, bestående av dels dissertationer ventilerade vid universiteten och högskolorna samt dessa utbildningsanstalters egna publikationer, dels även andra periodiska publikationer som i en eller annan form ställas till bibliotekens förfogande, ha de lyckats träda i bytesförbindelse med vetenskapliga institutioner över hela världen och därigenom förvärvat stora samlingar tidskrifter och actapublikationer. Särskilt Uppsala universitetsbibliotek har mycket vidsträckta bytesförbindelser. Genom byte eller som gåva erhöll sålunda detta bibliotek år 1939 icke mindre än 4 035 periodiska publikationer av olika slag (år 1942 var motsvarande siffra 1 204).

Uppsala universitetsbibliotek. Beståndet av naturvetenskaplig och teknisk litteratur (exklusive dissertationer) utgör cirka 85 000 volymer, upptagande över 2 700 hyllmeter. Härav utgör den utländska tekniska litteraturen cirka 5 400 volymer, varav 4 150 volymer tidskrifter. Under sista förkrigsåret utgjorde antalet löpande utländska tekniska tidskrifter 102, utländska naturvetenskapliga 959 eller tillsammans 1 061. (Av dessa falla dock 319 inom de biologiska vetenskaperna, vilka i detta sammanhang ha mindre betydelse. Å andra sidan äro ej medräknade de matematisk-naturvetenskapliga delarna av allmänna acta, vilka ofta äro mycket omfattande.) Den årliga tillväxten av utländsk litteratur finnes förtecknad i Accessionskatalogen.

Biblioteket äger fotografisk atelier med fotostat, reproduktionskamera och apparat för småbildsfotografering. Läsapparat för filmfotografier finnes.

Utom själva universitetsbiblioteket finnas större eller mindre boksamlingar på universitetets olika institutioner. Dessa äro huvudsakligen handbibliotek och i första hand avsedda för institutionernas eget forskningsarbete. Flera äga dock värdefulla bestånd av såväl böcker som tidskrifter, vilka i viss utsträckning kunna ställas även till utomstående forskares förfogande. Lån förmedlas av universitetsbiblioteket. Av betydelse i detta sammanhang äro huvudsakligen följande bibliotek:

Fysiska institutionens bibliotek har ett bokbestånd upptagande 145 hyllmeter (varav cirka 100 m tidskrifter). Institutionen håller i normala förhållanden 21 utländska periodica. För *Institutet för högspänningsforskning* äro motsvarande siffror för dess bibliotek 31 (27) och 37, för *fysikalisk-kemiska institutionen* cirka 50 (40) och cirka 50, för *kemiska institutionen* cirka 160 (125) och 21, och för *meteorologiska institutionen*, cirka 370 (300) och 425. Huvudparten av sistnämnda institutions utländska tidskrifter och actapublikationer erhålles genom byte med institutionens publikationer. Tidskriftsuppsatser, behandlande frågor rörande kondensation och vikt, registreras. *Mineralogisk-geologiska institutionen* har ett bokbestånd om cirka 180 hyllmeter (varav cirka 100 m tidskrifter) och håller 32 utländska periodiska publikationer. Genom institutionens försorg utarbetas referat över svensk litteratur i hithörande ämnen för tysk och för amerikansk referattidskrift. Institutionen har såsom bytesmedel *Bulletin of the Geological institution*. Bytesverksamheten skötes emellertid av universitetsbiblioteket.

Av ovannämnda institutionsbibliotek förteckna de flesta sina årliga utländska litteraturförvärv i Accessionskatalogen.

Lunds universitetsbibliotek. Bibliotekets bestånd av utländsk naturvetenskaplig litteratur (med undantag för de biologiska vetenskaperna) utgör 1 261 hyllmeter, varav tidskrifterna upptaga 990 hyllmeter. Den utländska tekniska litteraturen

upptar 73 hyllmeter och består huvudsakligen av tidskrifter och actapublikationer. Antalet löpande utländska naturvetenskapliga periodica utgör under normala förhållanden 503 och antalet tekniska 74.

Universitetets institutioner ha i allmänhet mindre handbibliotek. Sålunda har *fysiska institutionen* en boksamling upptagande cirka 19 hyllmeter (den håller icke några egna utländska tidskrifter) samt *kemiska institutionen* en boksamling på cirka 66 hyllmeter. *Geologisk-mineralogiska institutionen* har egna bytesförbindelser och skaffar därigenom 24 utländska periodica. Hela dess boksamling upptar cirka 165 hyllmeter.

Förvärven av utländsk litteratur såväl för universitets- som institutionsbiblioteken förtecknas i Accessionskatalogen.

Matematisk-naturvetenskapliga biblioteket vid Stockholms högskola. Detta bibliotek upprättades år 1943 genom en omorganisation av högskolebibliotekets allmänna bibliotek. Matematisk-naturvetenskapliga biblioteket har egna lokaler, egna bytesförbindelser och skötes av en egen bibliotekarie. Redan under den korta tid, som biblioteket varit i verksamhet, ha bytesförbindelserna starkt ökats och biblioteket byter för närvarande med cirka 400 in- och utländska institutioner. Som bytesmedel har biblioteket till sitt förfogande 125 exemplar av varje vid högskolan ventilerad dissertation.

En del av de på detta sätt inkomna publikationerna, vilka ha speciell karaktär, överlämnas till olika institutionsbibliotek inom högskolan, medan å andra sidan från institutionerna överförs till biblioteket en del periodica av allmän naturvetenskaplig karaktär. De årliga förvärven såväl för matematisk-naturvetenskapliga biblioteket som institutionsbiblioteken förtecknas i Accessionskatalogen.

Institutionsbiblioteken äro samtliga presensbibliotek och tillgodose först och främst undervisningen och forskningen vid respektive institutioner. I en del fall finnes för studenternas mer elementära studier en särskild boksamling med särskilt lärum.

Matematiska institutets bibliotek upptar cirka 100 hyllmeter. Antalet löpande tidskrifter är cirka 40. *Fysiska institutets bibliotek* har ett bestånd av cirka 200 hyllmeter, huvudsakligen tidskrifter. Under normala förhållanden hålles ett 50-tal utländska tidskrifter. *Kemiska biblioteket* är fördelat på kemiska institutionen och biokemiska institutet. Beståndet, som utgöres huvudsakligen av viktigare handböcker samt tidskrifter, upptar cirka 200 hyllmeter. Cirka 25 löpande utländska tidskrifter hållas. *Geologiska institutets bibliotek* upptar cirka 300 hyllmeter, huvudsakligen tidskrifter och actapublikationer. Cirka 150 löpande periodica hållas, varav största delen erhållas genom byte. Som bytesmaterial har biblioteket institutets meddelanden samt geologiska föreningens i Stockholm handlingar, då denna förenings bibliotek är sammanslaget med institutets bibliotek. *Mineralogiska institutets bibliotek* upptar cirka 100 hyllmeter. Antalet löpande utländska tidskrifter är 15.

Göteborgs högskola äger icke — fränsett seminarie- och institutionsbiblioteken — något eget bibliotek, utan Göteborgs stadsbibliotek tjänstgör samtidigt som högskolebibliotek. Stadsbiblioteket har emellertid huvudsakligen humanistisk karaktär, även om det äger betydande samlingar av medicinsk och naturvetenskaplig litteratur, framför allt periodica. De naturvetenskapliga förvärven erhållas till stor del genom byte. Beståndet av teknisk, fysisk och kemisk litteratur kommer för framtiden att överlämnas till Chalmers tekniska högskolas bibliotek. Biblioteket

erhåller från justitiedepartementet med vissa mindre inskränkningar ett exemplar av alla i Sverige tryckta skrifter. Den på detta sätt förvärfvade i Sverige tryckta tekniska och naturvetenskapliga litteraturen — liksom även den från de övriga nordiska länderna — överlämnas icke till Chalmers tekniska högskolas bibliotek.

Naturvetenskapliga specialbibliotek.

Kungl. vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm. Sveriges största naturvetenskapliga specialbibliotek. Hela bok- och tidskriftsbeståndet uppgår till cirka 5 800 hyllmeter. Antalet löpande utländska tidskrifts- och actapublikationer utgjorde under normala förhållanden nära 2 400, varav dock en mycket betydande del tillhör facken zoologi, botanik, geografi, etnografi m. m. Större delen (mer än 80 procent) av bibliotekets löpande periodiska publikationer erhålles genom byte med akademien egna skrifter. Antalet utländska bytesförbindelser utgör normalt över 1 250. Bibliotekets förvärv av utländsk litteratur upptages i Accessionskatalogen.

Genom bibliotekets försorg utarbetades de svenska bidragen till den i London utgivna »International catalogue of scientific literature», och sedan denna på grund av kriget avbrutits år 1914, fortsattes den svenska verksamheten så till vida, att, likaledes genom bibliotekets försorg, en handskriven kortkatalog över nyutkommande svensk naturvetenskaplig och matematisk litteratur upprättades. Sedan biblioteket under 1920-talet trätt i förbindelse med Concilium bibliographicum i Zürich, som bland annat utgav tryckta katalogkort över arbeten i zoologi och hjälpetenskaper, begränsades den svenska kortkatalogen till att omfatta endast zoologisk och paleozoologisk litteratur. Korten utskrevos i två exemplar av vilka det ena sändes till Zürich. Mot slutet av 1930-talet måste »Concilium» på grund av bristande medel inställa sin verksamhet, och sedan 1942 är arbetet på den svenska kortkatalogen av liknande skäl tillsvidare nedlagt.

Före kriget fungerade biblioteket som distributionscentral för de bytespublikationer, som från Amerikas förenta stater, Polen, Holland och Kina sändes till svenska bibliotek. Denna uppgift har nu övertagits av Kungl. biblioteket.

Akademiens Nobelinstitut samt forskningsinstitutet för experimentell fysik äga egna bibliotek med goda bestånd av löpande tidskrifter. Huvudparten av akademibibliotekets aktuella bestånd av fysikalisk litteratur är deponerad i forskningsinstitutet, men är tillgängligt för allmänheten i den mån den kan undvaras där.

Kungl. vetenskaps-societetens bibliotek, Uppsala. Beståndet, som så gott som uteslutande utgöres av naturvetenskapliga actapublikationer, vilka erhållas genom byte med societetens publikationer, uppgår i runt tal till 25 000 volymer. En del serier, vilka saknas på universitetsbiblioteket, äro deponerade där. De utländska nyförvärven förtecknas i Accessionskatalogen.

Sveriges geologiska undersöknings bibliotek, Stockholm. Biblioteket upptar cirka 1 200 hyllmeter, varav periodica 900. Antalet löpande utländska tidskrifter och institutionstryck är under normala förhållanden cirka 1 000. De flesta erhållas genom byte med undersökningens egna publikationer samt med geologiska förenings i Stockholm handlingar, av vilka ett antal av föreningen ställes till bibliotekets förfogande. De årliga förvärven av utländsk litteratur förtecknas i Accessionskatalogen.

Statens meteorologisk-hydrografiska anstalts bibliotek, Stockholm. Beståndet, som till stor del utgöres av tidskrifter och institutionstryck, uppgår till cirka 14 000 volymer. Största delen av förvärven erhålles genom byte med anstaltens publikationer. Ett 15-tal löpande utländska tidskrifter hålles. De årliga förvärven av utländsk litteratur förtecknas i Accessionskatalogen.

Allmänna tekniska bibliotek.

Ingenjörsvetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm. Beståndet, som huvudsakligen omfattar värmeteknik, ång- och motorteknik, elektroteknik, metallurgi och kemisk teknologi, upptager i sin helhet cirka 400 hyllmeter (7 700 band), varav cirka 150 hyllmeter tidskrifter. Under normala förhållanden inkomma cirka 100 utländska tidskrifter. Förutom ovannämnda huvudämnen omfatta samlingarna även matematik, allmän naturvetenskap, fysik och kemi, metallurgi, statistik, svetsteknik, psykoteknik och industriell ekonomi. Biblioteket äger även en mängd publikationer från in- och utländska föreningar och institut. En särskild avdelning utgör det till akademien donerade Sjögrens-biblioteket, som innehåller värdefull äldre litteratur inom matematik, naturvetenskap, bergsvetenskap, mineralogi, geologi och geografi.

Bland akademien underställda forskningsinstitut förtjänar i detta sammanhang att nämnas *svetskommissionen*. Dess bokbestånd är visserligen obetydligt, men antalet löpande utländska tidskrifter utgör 18, varjämte kommissionen abonnerar på det av Technische Hochschule i Berlin utgivna referatkartoteket över svetslitteratur. Övriga institut ha inga eller högst obetydliga bibliotek.

Tekniska museet äger ett bibliotek med cirka 12 000 böcker och mindre skrifter samt 100 löpande tidskrifter, varav flertalet svenska. Detta biblioteks litteraturbestånd är i första hand av historiskt intresse.

Patent- och registreringsverkets bibliotek, Stockholm. Bokbeståndet, som omfattar alla grenar av teknik och naturvetenskap samt patenträttslig litteratur, uppgår till cirka 10 000 volymer, jämte cirka 15 000 volymer tidskrifter samt cirka 15 000 hyllmeter patentskrifter. Antalet löpande utländska tidskrifter och institutionstryck utgör cirka 175. Som bytesmedel äger biblioteket av patentverket utgivna publikationer. Bibliotekets huvudsakliga uppgift är att tillhandahålla den litteratur, som behöves vid behandlingen av inkommande patentansökningar, varför utlåning utanför biblioteket beviljas endast i undantagsfall.

Statens provningsanstalts bibliotek, Stockholm. Beståndet, som omfattar alla grenar av de tekniska vetenskaperna, uppgår till cirka 4 000 volymer böcker samt cirka 250 hyllmeter tidskrifter och actapublikationer. Antalet löpande utländska periodica utgör under normala förhållanden cirka 25, varav en del erhålles genom byte med provningsanstaltens publikationer.

Statens hantverksinstitutets bibliotek, Stockholm, är ett allmänt tekniskt bibliotek, avsett för undervisningen och den tekniska forskningen vid det år 1940 upprättade statens hantverksinstitut men är även tillgängligt för allmänheten. Bokbeståndet uppgår till cirka 8 000 band och småskrifter. Antalet löpande utländska tidskrifter uppgår till över 200. Biblioteket är ordnat efter decimalklassifikationssystemet. Katalogerna upptaga även viktigare artiklar i facktidskrifter. Biblioteket planerar utgivandet av specialbibliografier för olika yrken.

Svenska teknologföreningens bibliotek, Stockholm. Beståndet, omfattande framförallt tidskrifter, uppgår till cirka 21 000 volymer. Antalet löpande tidskrifter är under normala förhållanden cirka 400. En del av dessa erhållas genom byte med Teknisk tidskrift. En förteckning över de viktigaste löpande tidskrifterna finnes i föreningens årligen utkommande ledamotsförteckning. Biblioteket är avsett för föreningens medlemmar, dock kunna utomstående få begagna det efter särskilt tillstånd. Fotokopieringsapparat finnes.

Försvarsväsendets tekniska boksamlingar. Biblioteksförhållandena inom försvarsväsendets olika grenar med avseende på det tekniska bokbeståndet vänta ännu på en enhetlig organisation. Olika avdelningar och byråer äga delvis mycket värde-

fulla boksamlingar samt utföra mer eller mindre omfattande dokumentation, men några centrala bibliotek finnas icke och ej heller någon samordning av den dokumentariska verksamheten. Detta är förklarligt, eftersom försvarsväsendets egen tekniska forskningsverksamhet endast är några få år gammal. De äldre militära biblioteken, arméstabens och marinstabens bibliotek, tillgodose i första hand den krigshistoriska, taktiska och militärpolitiska litteraturen. För arméns vidkommande finnes teknisk litteratur huvudsakligen vid förutvarande artilleristyrelsens, numera arméförvaltningens tygavdelnings, fortifikationsstyrelsens, numera arméns fortifikationsförvaltningens och artilleri- och ingenjörshögskolans bibliotek. Ett förslag till samordning av dessa bibliotek med arméstabens bibliotek föreligger.

Inom marinen finnes den tekniska litteraturen vid marinförvaltningen och vid ingenjördepartementet i Karlskrona. På marinförvaltningens olika avdelningar finnas tillsammans cirka 5 000 volymer och under normala förhållanden hållas 52 utländska tidskrifter. Registrering av tidskriftsuppsatser förekommer på vissa avdelningar. Förslag till organisering av biblioteks- och dokumentationsverksamheten samt till samarbete med motsvarande verksamhet inom de andra försvarsgrenarna är f. n. under behandling. Ingenjördepartementet i Karlskrona äger ett bibliotek på cirka 3 600 volymer, omfattande skeppsbyggeri, maskinteknik, elektroteknik och teknisk kemi. Ett 50-tal utländska tidskrifter hålles under normala förhållanden.

Inom flygvapnet är en sammanslagning av flygförvaltningens och flygstabens bibliotek planerad. Tillsammans torde bokbeståndet i dessa bägge bibliotek uppgå till cirka 4 000 volymer. Ett 40-tal utländska tidskrifter hålles. I flygförvaltningens bibliotek finnas referatkartoteken Luftfahrt-Literaturschau och Aluminium. Som komplettering till dessa avser biblioteket att upplägga ett eget kartotek för registrering av tidskriftsuppsatser. Inom flygstaben utarbetas referat av tidskriftsuppsatser för den inre tjänsten.

Slutligen förtjänar nämnas *försvarsväsendets kemiska anstalt*, Ulriksdal, som äger ett bibliotek, omfattande kemisk litteratur och som uppgår till cirka 5 000 volymer. Antalet löpande utländska tidskrifter är 16.

Diverse specialbibliotek.

De olika *centrala ämbetsverk*, som i större eller mindre grad ha tekniska uppgifter, äga bibliotek, vilka i flera fall äro av betydande storlek och därför kunna vara av värde för den tekniska forskningen i allmänhet, även om biblioteken naturligtvis i första hand äro avsedda för verkets eget behov. Vissa av de större biblioteken ha för övrigt, genom att de lämna uppgifter angående sina förvärv av utländsk litteratur till Accessionskatalogen för Sveriges offentliga bibliotek, direkt understrukit, att de äro tillgängliga även för allmänheten.

De viktigaste av dessa bibliotek äro:

Järnvägsstyrelsens bibliotek, vars bestånd av teknisk, företrädesvis järnvägs-teknisk litteratur, uppgår till cirka 23 000 volymer, varav 6 000 volymer tidskrifter. Antalet löpande utländska tidskrifter är cirka 100. Nyförvärven förtecknas i periodiskt utkommande stencilerade förteckningar samt i Accessionskatalogen. DK-klassificerad index föres över viktigare tidskriftsuppsatser.

Vattenfallsstyrelsens bibliotek, vars bokbestånd, omfattande väg- och vattenbyggnad, elektroteknik m. m., uppgår till cirka 12 000 volymer och löpande utländska tidskrifter till cirka 50. Registrering av tidskriftsuppsatser utföres för de delar av elektroteknik samt väg- och vattenbyggnadskonst, vilka falla inom vattenfallsstyrelsens verksamhetsområde.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsens bibliotek med ett bokbestånd, omfattande väg- och vattenbyggnad samt flygteknik, om cirka 135 hyllmeter och 22 löpande utländska tidskrifter.

Vidare har *telegrafverkets undervisningsanstalt* ett bibliotek på 3 500 volymer jämte 65 hyllmeter tidskrifter och håller 26 utländska tidskrifter. Biblioteket är för närvarande föremål för omorganisation i syfte att göra det mera lättillgängligt för telegrafverkets samtliga avdelningar.

Även vissa *kommunala verk* i de större städerna ha värdefulla bibliotek. Sålunda äger *Stockholms stads gasverk* ett bibliotek med 140 hyllmeter och 15 löpande utländska tidskrifter, *Stockholms stads elektricitetsverk* ett med 29 utländska tidskrifter och *Aktiebolaget Stockholms spårvägar* ett med cirka 40 hyllmeter och 15 utländska tidskrifter. Kartotek över viktigare tidskriftsuppsatser föres vid sistnämnda institution sedan år 1939; nyförvärv och referat publiceras i en stencilerad kvartalspublikation. Värdefulla boksamlingar finnas dessutom bland annat vid gatukontoret, stadsplanekontoret och hamnförvaltningens hamnbyggnadsavdelning i Stockholm samt vid gatu- och vägförvaltningen och vattenverket i Göteborg.

Ett betydande bibliotek finnes vid *jernkontoret*, vars bokbestånd, omfattande huvudsakligen järnhantering och gruvindustri, uppgår till cirka 10 000 volymer; biblioteket håller ett 60-tal utländska tidskrifter. Referat av tidskriftsuppsatser och böcker utföras för publicering i »Jernkontorets annaler» samt tryckas även separat på kort. Fotokopieringsapparat finnes. *Svenska elektricitetsverksföreningen* har ett bokbestånd, inklusive en därmed förenad boksamling tillhörande Föreningen för elektricitetens rationella användning, av cirka 1 500 volymer. Dess löpande utländska tidskrifter uppgå till cirka 30. Föreningen utgav före kriget en referatsamling i lösbladssystem, som dock nu på grund av förhållandena tillsvidare har nedlagts. *Svenska vattenkraftföreningen* har ett bibliotek, omfattande litteratur rörande vattenkrafttillgång och kraftekonomi, som uppgår till cirka 4 000 volymer och som håller 15 löpande utländska tidskrifter. Registrering av tidskriftsuppsatser utföres.

Litteratur av tekniskt intresse finnes dessutom i:

Skogsbiblioteket, specialbibliotek för skogshögskolan och statens skogsförsöksanstalt, som sedan år 1920 för ett kartotek över tidskriftslitteratur,

Lantbrukshögskolans bibliotek, Uppsala, samt vissa av denna högskolas institutionsbibliotek — sålunda äger kemiska institutionen tillsammans med institutionen för marklära ett bibliotek på cirka 70 hyllmeter och håller 16 löpande utländska tidskrifter; maskintekniska institutionen, som samarbetar med jordbrukstekniska föreningen, äger ett bibliotek på cirka 50 hyllmeter, och dess cirka 50 löpande tidskrifter styckas och förvaras systematiskt ordnade i portföljer — samt

Lantbruksakademiens bibliotek, Stockholm, där dock huvudvikten numera lägges på den lantbruksekonomiska och lantbrukspolitiska litteraturen, m. fl.

Bibliotek tillhörande lägre undervisningsanstalter.

Vid de *lägre tekniska undervisningsanstalterna* finnas boksamlingar, huvudsakligen avsedda för undervisningens behov. Beståndens storlek variera mycket. De största finnas vid tekniska läroverket i Malmö (cirka 10 000 volymer) samt vid tekniska gymnasierna i Örebro (8 000 volymer) och Norrköping (8 200 volymer). Antalet löpande utländska tidskrifter vid dessa läroanstalter är respektive 14, 18 och 8. Vidare förtjäna nämnas specialfackskolor som *bergsskolan i Filipstad* med 10 löpande utländska tidskrifter, *statens elektrotekniska fackskola i Västerås* med 9,

Lennings textitekhniska institut i Norrköping med 7 och *textilinstitutet i Borås* med 6 dylika tidskrifter. På grund av dessa boksamlingars karaktär av undervisningsbibliotek vid lägre tekniska undervisningsanstalter innehålla de endast i undantagsfall litteratur, som saknas i de andra och större tekniska biblioteken. Trots detta kunna dessa bibliotek komma att få stor betydelse för tillgodoseendet av vissa lokala behov av teknisk litteratur, naturligtvis i den mån detta icke hindrar deras egentliga uppgifter. Icke minst för småindustrien och hantverket kunna dessa bibliotek vara av värde.

Biblioteken vid de högre allmänna läroverken synas däremot i avseende på teknisk litteratur i regel icke vara av nämnvärd betydelse.

Folkbiblioteken.

Ej heller folkbiblioteken ha, om man tar hänsyn till bokbeståndet, någon betydelse för den tekniska forskningen. Även vid de större stadsbiblioteken är beståndet av naturvetenskaplig och teknisk litteratur huvudsakligen begränsat till svenskspråkliga populärvetenskapliga arbeten. Utländska tidskrifter hållas som regel icke vid folkbiblioteken, om man undantar Stockholms stadsbibliotek. Endast sällan ha nämligen dessa bibliotek i sin inköpspolitik hittills kunnat taga hänsyn till den lokala industriens behov av litteratur. På ett och annat håll har dock detta skett. Borås stadsbibliotek kunde sålunda år 1943, tack vare särskilda anslag, företaga större inköp av textilteknisk litteratur, varvid experter vid stadens industriella företag voro behjälpliga vid litteraturvalet.

Vid Malmö stadsbibliotek har man upprättat en samkatalog över bestånden av teknisk litteratur vid stadens verk och industrier, och man planerar där ytterligare samarbete till åstadkommande av förbättrad teknisk bibliotekstjänst, så snart stadsbiblioteket fått sin lokalfråga tillfredsställande löst. Liknande samkataloger planeras även på andra håll.

För tillgodoseende av landsortens behov av teknisk litteratur kunna emellertid folkbiblioteken och särskilt centralbiblioteken fylla en mycket viktig uppgift såsom förmedlare av boklån från de stora vetenskapliga biblioteken och specialbiblioteken. Dessa tillåta nämligen som regel icke lån direkt till enskild person utanför den egna staden. Lånet måste därför förmedlas av någon statlig institution eller kommunalt bibliotek, som inför det långivande biblioteket ansvarar för lånet. Genom den interurbana låneverksamheten står principiellt landets hela, i offentliga bibliotek bevarade litteratur till förfogande för en person, varhelst han är bosatt, men folkbibliotekens och speciellt centralbibliotekens förmedlande och sovrande verksamhet är nödvändig, för att icke denna liberala utlåningspolitik skall alltför mycket belasta de stora biblioteken till förfång för närmare liggande intressen.

d. Industriföretagens bibliotek.

Det har i det föregående påpekats, att den hittillsvarande utvecklingen av litteraturtjänsten i vårt land direkt hängt samman med industriens utveckling. Detta förhållande framträder även i fråga om de enskilda industriföretagens bibliotek. Så länge som laboratoriearbetet vid företagen huvudsakligen inskränkte sig till driftkontroll, fanns knappast något behov av tekniskt-litterära hjälpmedel i större omfattning, utan litteraturbeståndet inskränkte sig då

till vissa handböcker inom respektive fackområden. Först sedan det industriella arbetet börjat att i större utsträckning differentieras och en högre förädling av råvarorna blivit ett centralt problem, växte så småningom behovet fram av mer välförsedda samlingar av teknisk litteratur.

Detta inträffade för enstaka företag under 1800-talets sista årtionden men för de flesta först in på detta århundrade. Behovet av litteraturupplysningar har under de senaste två årtiondena vuxit starkt och för närvarande råder en livlig verksamhet inom svensk industri i fråga om ordnandet av företagens litteraturtjänst som ett betydelsefullt hjälpmedel i deras tekniska forskningsverksamhet.

Vid ett flertal industriföretag finnas betydande bibliotek. Som svar på den rundfråga, som omnämnes å sid. 7 ha 134 företag angivit, att de voro i besittning av bokbestånd av teknisk litteratur. Sammanlagt uppgick dessa företags bokbestånd till cirka 210 000 volymer eller i medeltal 1 570 per rapporterade företag. I 81 fall hade biblioteken mellan 100 och 1 000 volymer, i 40 fall mellan 1 000 och 5 000, i 7 fall över 5 000 och i 2 fall över 10 000. Specialbibliografier ha utarbetats vid 30 av biblioteken och 51 voro utrustade med reproduktionsapparater för textfotografering. Vid 29 industriföretag hade egen referatverksamhet ordnats, ofta i samarbete mellan biblioteket och respektive industriföretags tekniker och forskare. Tidskriftsindex fördes vid 35 industribibliotek.

Fördelningen av industriföretagens bibliotek på olika industrigrupper (enligt kommerskollegii indelning) framgår av bilaga 10. Ett flertal större industribibliotek finnes, särskilt inom industrigrupperna *malmbrytning och metallindustri* samt *kemisk-teknisk industri*.

Av särskilt intresse är att 67 av de tillfrågade företagen meddelat, att de vore villiga att efter viss tid överlämna äldre tidskrifter till de tekniska högskolornas bibliotek (eller i vissa fall till annat centralbibliotek) samt att icke mindre än 123 av de 134 industriföretagen ha förklarat sig beredda att utlåna böcker ur sina samlingar till de nämnda biblioteken.

För att ge en närmare inblick i industribibliotekens organisation och resurser lämnas i bilaga 11 korta redogörelser för olika industriföretags bibliotek. Dessa redogörelser äro icke uttömmande men ha dock i jämförelse med motsvarande uppgifter för andra slag av biblioteksinstitutioner, förlänats en viss fyllighet; detta på grund av industriens centrala ställning i den tekniska litteraturtjänsten och av den orsaken, att det torde vara första gången som ett försök till inventering av de svenska industriföretagens tekniska litteraturorganisation företagits. Urvalet av bibliotek för vilka närmare redogjorts avser endast att ge exempel och utgör icke något försök till en värdering av sådan art, att endast de, vilka medtagits här, skulle vara förtjänta att särskilt uppmärksammas. De lämnade uppgifterna hänföra sig som regel till år 1943.

e. Övriga former av litteraturtjänst.

Referatpublikationer och indexkartotek.

Vid sidan av den referattjänst, som bedrivs i direkt samband med biblioteksinstitutioner, finns sådan i form av separata publikationer eller avdelningar och bilagor till facktidsskrifter. För en del av de internationella referatkartoteken redogöres i översikten över litteraturtjänsten i främmande länder. I Sverige har denna del av litteraturtjänsten först under senaste årtionden blivit föremål för intresse, och är för närvarande under utveckling, särskilt i samband med den tekniska forskningens stigande behov av dylika hjälpmedel.

Bland de svenska referatpublikationer, som hittills startats, må nämnas Cement- och betonglaboratoriets i Limhamn i tidskriften »Betong» införda »litteraturreferat» av såväl svenska som utländska tidskriftsartiklar på cement- och betongområdet, den av Svenska elektricitetsverksföreningen under åren 1938—1939 utgivna referatpublikationen »SEF:s litteraturrevy», de av Svenska sockerfabriks aktiebolaget i »Meddelanden från sockerbolagets bibliotek» utgivna tidskriftsreferaten, 8 på varje kartongblad, den i »Jernkontorets annaler» införda referatavdelningen »litteraturöversikt», som även utgives i form av kartotek i det internationella formatet 75 × 125 mm, *Svensk papperstidnings* referatavdelning »Ur facklitteraturen», även utgiven i särtryck å kartong för skärning till det internationella formatet, samt slutligen sedan år 1944 *Teknisk tidskrifts* korta referat, uppställda för urklippning och uppklistring.

Av dessa referatpublikationer äro de båda sistnämnda klassificerade efter internationellt klassifikationssystem, i dessa fall DK-systemet, under det att övriga ha varierande system eller sakna klassifikation.

Av i tryck utgivna tidskriftsindex må här nämnas det förut omtalade *indexkartoteket* över svenska tidskrifter, vilket utgives av *Sveriges allmänna biblioteksforening* och vari även upptagas titeluppgifter ur ett par av de viktigaste svenska tekniska tidskrifterna.

Under senare tid ha en del facktidsskrifter börjat förse sina artiklar med klassifikationsnummer för att underlätta registreringen för läsaren. Så är t. ex. fallet med *Teknisk tidskrift*, *Byggmästaren* och *Svensk papperstidning*, vilken sistnämnda även inför referat av varje artikel på två språk utom det på vilket artikeln är tryckt.

Tekniska litteratursällskapet.

Ett gemensamt organ för alla strävanden att nyttiggöra den tekniska litteraturen erhöles genom stiftandet år 1936 av Tekniska litteratursällskapet, vilket inom sig samlat ett avsevärt antal personer, som i egenskap av bibliotekstjänstemän, ledare av forskningsinstitutens litterära arbeten, laboratorie-

chefer, utgivare och redaktörer av tekniska tidskrifter, författare och referenter etc. syssla med eller äro direkt intresserade av frågor, som höra till den tekniska litteraturtjänsten. I sällskapets stadgar nämnes särskilt som dess uppgift att skapa ett aktivt intresse för frågor, som sammanhånga med den tekniska litteraturen, såsom granskning, klassificering och förtecknande samt distribuering av upplysningar om teknisk litteratur, teknisk språkvård (nomenklatur) m. m. Sällskapet vill dessutom företråda svenska intressen i det internationella samarbetet i hithörande frågor. Det utger även en skriftserie, som hittills utkommit med tretton nummer och som berör de flesta av nu nämnda problem. Såväl genom föredrag och diskussioner som icke minst genom nämnda skriftserie har sällskapet gjort en banbrytande insats. Det har blivit ett forum av stor betydelse för att skapa intresse och opinion för en rationell organisation på den tekniska litteraturtjänstens olika områden. Bland sällskapets initiativ må nämnas, att det förberett utgivandet av en svensk upplaga av det internationella DK-systemet och att det åtagit sig att tillsvidare tjänstgöra som svensk sektion av den internationella federationen för dokumentation (FID).

3. Litteraturtjänsten i utlandet.

Liksom i Sverige är även i de ledande utländska kulturländerna den moderna litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena en relativt sen företeelse, men å andra sidan ha de i samband därmed stående organisatoriska förhållandena i många länder utvecklats mycket snabbare än hos oss och numera erhållit en utomordentlig betydelse icke blott för den högre tekniska undervisningen utan kanske framför allt för den tekniska forskningen och det därpå grundade produktiva arbetet. Tekniska bibliotek av betydelse ha givetvis funnits redan tidigare, som regel knutna till läroanstalter och vetenskapliga institutioner, men utbyggandet och utnyttjandet av de tekniska biblioteken till institutioner för effektiv litteraturtjänst tillhör perioden efter förra världskriget. Detta krig medförde, liksom det nu pågående världskriget, en på vissa områden starkt ökad industriell produktion och svåra tekniska omställningsproblem hos såväl de krigförande som de icke krigförande. Importen av förnödenhetsartiklar och material för krigsproduktionen avstängdes i många fall och länderna måste inom sina egna gränser söka skapa ersättningsprodukter för tidigare importerade varor. Detta kunde endast ske med hjälp av teknisk forskning. Inom de olika länderna och de av deras industri-företag, som närmast hade detta nyskapande på sin lott, igångsattes en litteraturforskning av en omfattning, som tidigare var okänd. Vid krigets slut hade på detta sätt ett väldigt kunskapsmaterial samlats. Då fre-

den kom och därmed gränsspärrarna slopades och varuutbytet åter började bli normalt samt det vetenskapliga samarbetet länderna emellan förnyades, uppstod en strävan att nyttiggöra krigstidens tekniska erfarenheter för det fredliga arbetet. Utvecklingen påskyndades ytterligare av den ekonomiska kris, som följde kriget i spåren.

Under den därpå följande mellankrigstiden präglades utvecklingen av insikten om nödvändigheten av ett intimt samarbete för litteraturtjänsten såväl inom som mellan de olika länderna. Det tekniskt-vetenskapliga litteraturmaterialet hade vuxit till sådan omfattning att dess behärskande icke var möjligt utan ett dylikt samarbete. Litteraturtjänsten inom det tekniska området var också ett av de fält inom vilka det föregående krigets erfarenheter voro på väg att leda till ett positivt resultat, då det nu pågående kriget avbröt denna utveckling i vad de internationella förbindelserna angår.

Det är att förvänta att, då fredliga förhållanden åter inträda, det internationella samarbetet skall återupptagas och intensifieras, ty nyttan av en samverkan kommer då att vara ännu mycket större än efter förra världskriget.

Lösningen av problemet att få till stånd en effektiv litteraturtjänst inom de tekniska fackområdena har på grund av olikheter i förutsättningarna sökts efter skilda linjer i olika länder. Dessa förutsättningar grunda sig i första hand på graden av samarbete mellan olika institutioner och företag inom respektive länder. I detta hänseende ha Tyskland, Amerikas Förenta Stater och, bland småstaterna, Nederländerna och Schweiz gått i spetsen. Under tiden mellan krigen har även England i detta hänseende genomgått en märklig utveckling. I Norden har Danmark varit föregångslandet.

Utvecklingen kännetecknas även av att, vid sidan av de mindre och specialiserade biblioteken, så gott som överallt skapats centralbibliotek och andra sammanhållande och förmedlande organ för att tillhandahålla undervisningen, forskningen och produktionen erforderlig litteratur. Dylika centralinstitutioner ha som regel förlagts till större, icke specialiserade tekniska bibliotek, vanligen knutna till respektive länders ledande tekniska högskolor. Dessa stora allmänna centralbibliotek ha i regel till uppgift att besvara förfrågningar antingen direkt eller genom andra bibliotek samt därvid i första hand ställa det egna bokförrådet till disposition.

I motsats till en äldre uppfattning anser man numera allmänt, att åtminstone de tekniska biblioteken måste kunna prestera eller förmedla även en högt utvecklad bibliografisk hänvisningstjänst. Sådan verksamhet har också inrättats i de ledande utländska tekniska centralbiblioteken.

Även referatttjänsten, vilken icke kan anses vara en ren biblioteksupp-

gift utan snarare en vetenskaplig forskningsuppgift, har i ett flertal länder i större eller mindre utsträckning förlagts till biblioteken.

Till jämförelse med de i det föregående lämnade uppgifterna om litteraturtjänsten i Sveriges återges i bilaga 12 en kortfattad översikt över motsvarande förhållanden i ett antal främmande länder, dels i våra nordiska grannländer, dels i vissa andra mindre stater, jämförliga med vårt eget land, dels slutligen i vissa större länder, vilkas biblioteksväsen och litteraturtjänst inom de tekniska fackområdena överhuvudtaget eller i särskilda hänseenden ansetts förebildliga. De anförda sakuppgifterna hänföra sig i regel till tiden närmast före det nu pågående världskriget eller till de första krigsåren. Man har emellertid orsak att antaga, att de strävanden att förbättra den tekniska litteraturupplysningen, som redan vid nämnda tid funnos, under de följande krigsåren intensifierats och att organisationen utbyggt, allteftersom å ena sidan den i samband med krigsförhållandena bedrivna tekniska forskningen och produktionen vidgats och forcerats och å andra sidan litteraturförvärven från utlandet på grund av avspärrning försvårats eller omöjliggjorts. Genom att litteraturtjänsten under kriget i särskilt hög grad blivit hänvisad till inom respektive länder befintliga källor, ha nämligen nya uppgifter tillkommit för biblioteksorganisationerna.

4. Tidigare framkomna önskemål och förslag.

Det har i det föregående påpekats, hurusom teknisk litteratur och tekniska bibliotek i modern mening äro en förhållandevis sen företeelse och att detta haft sin orsak i att den tekniska forskningen själv är en relativt sen verksamhetsform. Det har även framhållits, att detta förhållande är kännetecknande icke minst för vårt land, vars industri under flera hundra år och även långt efter den moderna industriens internationella genombrott huvudsakligen sysslade med framställning och export av råvaror eller lågförädlade produkter.

Man bör hålla detta i minnet, då man vill skapa sig en överblick av de önskemål och förslag, som tidigare framkommit rörande förbättrandet av den tekniska forskningens och näringslivets litterära apparatur. Insikten om att framgångsrik teknisk forskning icke är möjlig utan kunskap om och nyttiggörande av tidigare rön och erfarenheter måste också först genomtränga icke blott den tekniskt-vetenskapliga världen utan även näringslivet och samhället överhuvudtaget, innan önskemålen om en effektiv litteraturtjänst kunna omsättas i godtagbara förslag och dessa vinna en så allmän förståelse att de kunna genomföras. Den eftersläpning, som allt intill senaste tid varit kännetecknande för den tekniska litteraturtjäns-

tens utveckling i vårt land, får genom det nu anförda sin förklaring. Det är i vetenskap om nödvändigheten att vidtaga radikala åtgärder för att råda bot på vad som hittills brustit, som intresserade parter under de senaste årtiondena framlagt alltmera målmedvetna förslag till litteraturtjänstens förbättrande inom det tekniska området.

I översikten över KTHB:s och CTHB:s historia (sid. 19—41) har inledningsvis framhållits den betydelse, som man redan från början lade på att de tekniska läroanstalternas biblioteksförhållanden fingo en tillfredsställande lösning. Detta berodde möjligen på att dessa läroanstalter tillkomma efter förebilder från länder inom vilka en betydande teknisk forskning bedrevs till tjänst för en högförädlande industri. Stadgarnas bestämmelser och de första ledarnas personliga initiativ kommo emellertid icke att följas av en obruten utveckling, utan tvärtom synes en tillbakagång tidvis ha skett. Så länge som de båda läroanstalterna i huvudsak endast meddelade mera elementär teknisk undervisning, var detta fullt förklarligt, men förhållandet fortfor även tiden närmast efter det de ombildats till högskolor.

Det vore dock orätt att säga, att förståelse för den tekniska litteraturens betydelse saknades hos dem, som hade det närmaste ansvaret för den tekniska utvecklingen. Under 1870-talet, högkonjunkturperioden efter det föregående årtiondets svåra kriser, omskapades, som förut nämnts, teknologiska institutet till teknisk högskola. I det kommittéutlåtande, som låg till grund för denna organisation, möter man det principiella uttalandet, att det är »av stort gagn för landets industri att ett rikhaltigt offentligt vetenskapligt tekniskt bibliotek finnes i huvudstaden». Departementschefen underströk i sitt uttalande vid förslaget framläggande denna uppfattning. 1890 och 1906 års kommittéer för högskolans omorganisation beaktade även behovet av ökad tillgång av teknisk litteratur. Den sistnämnda kommittén yttrar i sammanhang med förslag om ökat anslag till biblioteket:

»Sedan lång tid tillbaka har emellertid detta anslag visat sig vara för knappt, för att det vetenskapligt-tekniska bibliotek, varpå högskoleundervisningen måste stödja sig, skulle kunna tidsenligt motsvara även mycket moderata anspråk. Och om det nämnda anslaget redan under närvarande förhållanden är otillräckligt, bliver naturligtvis detta i ännu högre grad fallet, då Högskolan utvidgas och utvecklas. Den omfattande utländska litteraturen med dyrbara planschverk och tidsskrifter på teknikens olika områden har hittills icke kunnat representeras på ett sätt, som motsvarar undervisningens krav och behovet av vetenskapliga hjälpmedel, och biblioteket kan därför naturligen ej heller uthärda någon jämförelse med motsvarande institutioner vid utländska högskolor. Vid den betydande ökning av elevernas antal och av anspråken på en gedigen ingenjörutbildning, som med kommitténs förslag avses, bliver därför en ökning av hjälpmedlen för bibliotekets tidsenliga utveckling i hög grad av behovet påkallat.»

Kommittén föreslog bland annat nära en tredubbling av det dittillsvarande bokinköpsanslaget. Då frågan år 1911 framlades inför riksdagen, instämde departementschefen i de sakkunnigas synpunkter:

»Särskilt synes det mig angeläget, att högskolans bibliotek kommer i fullgott stånd, så att såväl lärare och elever som uppfinnare och andra för tekniska spörsmål intresserade där må finna den fullständiga facklitteratur, utan vilken ett framgångsrikt studium icke är möjligt.»

Vid Chalmers tekniska läroanstalt hade biblioteksfrågan, som av den lämnade historiken framgår, genomgått en liknande, ehuru blygsammare utveckling ifråga om såväl tagna initiativ som dessas resultat.

Genom den år 1914 inrättade biblioteksnämnden vid tekniska högskolan i Stockholm erhöi lärarkåren och särskilt dess representanter i nämnden en klarare uppfattning än tidigare om bibliotekstjänstens betydelse och problem. I en bilaga till högskolestyrelsens petitaskrivelse till 1918 års riksdag betonar nämnden bibliotekets grundläggande betydelse och påpekar särskilt behovet av att den periodiska litteraturen blir väl representerad. Den fortsätter därefter:

»När kriget en gång tar slut, har man med all sannolikhet att motse en produktion inom den tekniska litteraturen av hittills oanad omfattning. Om tekniska högskolans bibliotek icke då står något så när rustat med nödiga ekonomiska resurser, kan det riskera att bli efter i en sådan grad, att det kanske för lång framtid är ohjälpligt. Ty det är att märka — och i detta avseende har biblioteket redan inhöstat mängen bitter erfarenhet — att tekniska böcker och tidskrifter, som av ett eller annat skäl icke förvärvats vid utgivningen, ofta efter några få år äro slutsålda och sedan icke stå att få för penningar. Någon gång kan det ju hända, att de kunna anskaffas på antikvarisk väg, men ofta då till väsentligt högre och i många fall för vårt bibliotek oöverkomliga pris.»

Detta uttalande vann departementschefens gillande och visade sig vara i hög grad förutseende. Överhuvudtaget medförde det första världskriget och genom detsamma förorsakade svårigheter för vårt lands näringsliv även betydelsefulla erfarenheter för den tekniska litteraturtjänsten.

Den år 1919 instiftade *ingenjörsvetenskapsakademien* vidtog som ett av sina första initiativ åtgärder för att påkalla statsmakternas intresse för att tillfredsställande ordna litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena. I en skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde akademien om utredning, huruvida och på vad sätt ett tekniskt centralbibliotek måtte kunna åstadkommas. Då denna ingenjörsvetenskapsakademiens skrivelse är av principiell innebörd och då i densamma problemet rörande den tekniska litteraturtjänsten för första gången i Sverige på ett auktoritativt sätt upptages i större sammanhang, skall densamma här något utförligare citeras:

»Enligt Ingenjörsvetenskapsakademiens av Eders Kungl. Maj:t fastställda stadgar tillkommer det akademien att befordra teknisk-vetenskaplig forskning samt att därigenom främja den svenska industrien och tillvaratagandet av landets natur-

tillgångar. Den elementäraste förutsättningen för att dylik forskning skall kunna med framgång och effektivitet bedrivas är att man äger god kännedom om vad som tidigare är utforskat och utprovat på respektive områden, med andra ord att man har tillgång till facklitteratur i erforderlig omfattning. För en planmässig och målmedveten forskning är det en självklar utgångspunkt att eftersöka och tillgodogöra de rön och erfarenheter, som på ena eller andra området blivit gjorda på olika håll. Endast en forskning, byggd på denna grund, kan utom i undantagsfall förväntas giva framgångsrika resultat. Det är också självfallet att endast med denna utgångspunkt man kan undvika dubbelarbete och därmed förenade onödiga kostnader vid forskningsarbetet. Icke minst för ett litet land som vårt, där de ekonomiska förhållandena nödvändiggöra den största sparsamhet med tillgängliga medel, är det av yttersta vikt att de, som arbeta på de tekniska vetenskapernas utveckling, icke förspilla tid och penningar på undersökningar av frågor, vilka till äventyrs redan blivit bearbetade i större eller mindre omfattning på annat håll.

I själva verket är tillgången till ett fullständigt och tidsenligt tekniskt bibliotek en grundförutsättning för ett framgångsrikt arbete på det teknisk-vetenskapliga området.

Akademien har i överensstämmelse härmed från första början haft på sitt program uppgiften att skaffa ett bibliotek för sin räkning. När akademien gått att närmare utreda möjligheterna härför, för vilket ändamål inom akademien tillsatts en kommitté, bestående av utom undertecknad Enström herrar bankdirektör J. C:son Kjellberg, ordf., undervisningsrådet N. Fredriksson, ingenjör P. G. Hörnell och professor H. Pleijel, har det emellertid visat sig att frågan kräver att upptagas i ett större sammanhang.

Ett modernt tekniskt bibliotek, som kan göra anspråk på fullständighet, torde böra hava en omfattning av för närvarande ett par hundratusen band och vidare vara rustat att upptaga den ständigt ökade tillväxt, som den tekniska litteraturen, särskilt tidskriftslitteraturen, uppvisar. Hopbringandet av ett sådant bibliotek är för närvarande icke möjligt inom ramen för akademiens resurser och torde icke heller kunna utom genom särskilda föranstaltanden åstadkommas på annat håll. Vid övervägande inom akademien av de åtgöranden i saken, som lämpligen borde vidtagas, hade den frågan framställt sig, huruvida icke till vinnande av det angivna syftet en centralisering vore påkallad i det tekniska biblioteksväsendet i vårt land. Det största tekniska bibliotek, som för närvarande finnes i landet, torde vara det vid Tekniska Högskolan befintliga, vilket lär omfatta cirka 50 000 band. Härjämte finnas smärre specialbibliotek hos ett flertal tekniska ämbetsverk, särskilt de affärsdrivande verken, vidare hos tekniska föreningar, såsom Svenska Teknologföreningen med flera. Slutligen har akademien för sin del påbörjat anskaffandet av ett tekniskt bibliotek i syfte att underlätta forskningen. Vid det förhållandet att Tekniska Högskolan står inför utveckling i samband med ombyggnad av sitt för den studerande ungdomen nödvändiga bibliotek, torde kunna ifrågasättas, huruvida icke lämpligen detta bibliotek, redan nu det ojämförligt största i sitt slag i landet, skulle kunna utvecklas att tjäna jämväl landets ingenjörskår och dess forskningssträvanden och alltså utvidgas till ett tekniskt centralbibliotek. Otvivelaktigt skulle genom en sådan anordning kunna vinnas betydande fördelar i effektivitet och ekonomi till fromma för såväl undervisningen som de tekniska och industriella intressena. För sin del anser akademien ett beslut i denna riktning utgöra en god lösning på frågan om tillgodoseende av det trängande behovet inom olika tekniska kretsar av ett fullständigt bibliotek. Lösningen synes ligga så mycket närmare till hands som ett sådant centralbibliotek — om det skall komma

till stånd — under alla omständigheter synes böra uppföras i närheten av högskolan.

För tillgodoseende av de med centralbiblioteket avsedda syftena skulle biblioteket vid högskolan alltså organiseras så, att det jämväl kan komma att tjäna de nämnda teknisk-vetenskapliga intressena i allmänhet. De vid olika verk och institutioner befintliga boksamlingarna borde inskränkas till nödiga handbibliotek men i övrigt bringas i samarbete med centralbiblioteket, så att exempelvis den vidlyftiga tidskriftslitteraturen på lämpligt sätt uppdelades vid anskaffningen, men efteråt eventuellt magasineras eller i varje fall registrerades centralt. Ett närmare ingående på detaljer utöver dessa antydningar torde på sakens nuvarande standpunkt knappast vara lämpligt.»

Över denna skrivelse yttrade sig bland annat tekniska högskolan i Stockholm och kommerskollegium. Högskolan ansåg det synnerligen önskvärt, att utredning i saken kom till stånd, varvid högskolan särskilt ville framhålla »den stora betydelse ett dylikt bibliotek skulle äga såväl för den tekniska forskningen och undervisningen som för industrien». *Kommerskollegium* anförde bland annat följande:

»Ett av de förnämsta medlen för landets industri att göra sig gällande i den allt mera skärpta internationella konkurrensen är otvivelaktigt teknisk fulländning av arbetsmetoder och produkter. Fördens skull lär det nu mera än någonsin vara av vikt, att från det allmännas sida särskild hänsyn toges till det tekniska forskningsarbetets behov av nödiga hjälpmedel. Ett väl ordnat tekniskt biblioteksväsen hör otvivelaktigt till förutsättningarna, icke blott för ett framgångsrikt bedrivande av grundläggande studier, utan även, och i än högre grad, för självständig verksamhet till ernående av framsteg på ifrågavarande område. Vad Ingenjörsvetenskapsakademien i sådant avseende anført, finner Kollegium ovedersägligt.»

Kollegiet hemställde om uppdrag åt ingenjörsvetenskapsakademien att i samråd med styrelsen för tekniska högskolan verkställa utredning på vad sätt ett tekniskt centralbibliotek måtte kunna åstadkommas, med särskild hänsyn till frågan om uppförande invid tekniska högskolans nybyggnad av ett nytt för undervisningen vid högskolan avsett bibliotek.

Den sålunda föreslagna utredningskommittén blev emellertid aldrig tillsatt. Orsaken därtill torde ha varit att söka dels i den ekonomiska kris, som vid denna tid hemsökte vårt land, dels i det förhållandet, att förslaget sammankopplats med en tomtråga, som visade sig icke vara möjlig att lösa i enlighet med förslaget. Olika omständigheter ha bidragit till att det sedermera dröjt ytterligare tjugo år, innan en utredning inom detta område igångsattes. Under tiden har problemet vuxit i omfattning, varigenom nya svårigheter för dess lösning uppstått.

Genom direkta hänvändelser till ledningen för KTHB från olika intressegrupper ha även önskemål om förbättrad litteraturtjänst framförts. Sålunda hemställde i början av 1938 såväl »Yngre väg- och vattenbyggares förening» som »Förste assistenternas förening vid KTH» i särskilda skri-

velser, att biblioteket i väsentligt ökad utsträckning måtte hållas öppet även under kvällarna, att katalogväsendet, särskilt den för den tekniska forskningen betydelsefulla ämneskatalogen över litteraturbeståndet, ständigt måtte hållas aktuell, att biblioteket måtte förses med betydligt rikare tillgång på litteratur samt att en referensbibliotekarie måtte anställas vid biblioteket för att ständigt stå till hands med bibliografisk vägledning.

De alltmera stegrade kraven i fråga om bibliotekstjänsten föranledde även, som tidigare skildrats, de båda högskolebiblioteken att år efter år återkomma med begäran om anslag för att åstadkomma en förbättrad litteraturtjänst. För att erhålla utlåtanden rörande behoven och det lämpligaste sättet för deras tillfredsställelse hänvände sig högskolemyndigheterna vid olika tillfällen till cheferna för de stora vetenskapliga biblioteken, senast år 1938. Med anledning härav gjorde dessa vissa principiella uttalanden rörande den tekniska litteraturens och högskolebibliotekens betydelse. *Riksbibliotekarien* framhöll sålunda bland annat:

»Tekniska högskolan har under de senaste decennierna genomgått en oerhört stark utveckling. År 1900 utgjorde antalet professorer 12, jämte 10 lektorat, senare ändrade till professorer, år 1920 var antalet 33 och uppgår för närvarande till 40; sålunda nära nog en fördubbling, och härtill komma 49 speciallärare. Till jämförelse kan nämnas att antalet professorer vid Uppsala universitet uppgår för närvarande till 73, vid Lunds universitet till 62, vid Karolinska medico-kirurgiska institutet till 26. Antalet studerande vid Tekniska högskolan var 1920 427 och är för närvarande omkring 1300.

Redan dessa kortfattade uppgifter giva bevis för att Tekniska högskolan i rent yttre mening bland våra högre läroanstalter intager ett mycket framstående rum. Göres så en jämförelse mellan å ena sidan universitetsbiblioteken och å andra sidan Tekniska högskolans bibliotek blir skillnaden iögonenfallande. Uppsala universitetsbiblioteks boksamlingar beräknas uppgå till omkring 750 000 band tryckta böcker, Lunds universitetsbiblioteks till 400 000 band. Tekniska högskolans biblioteks bokbestånd uppgår till omkring 85 000 band och 40 000 avhandlingar och mindre skrifter.

Nu kan visserligen mot denna jämförelse mellan universitetsbiblioteken och högskolans bibliotek invändas, att den är haltande: universitetsbiblioteken äro flera hundra år gamla institutioner med karaktären av universalbibliotek under det högskolans bibliotek är ett specialbibliotek av jämförelsevis ungt datum. Men härtill kan invändas att den litteratur, som bör ingå i detta specialbibliotek, icke blott den tekniska, utan även den därmed närstående naturvetenskapliga, särskilt den kemiska, ändock är i vår tid oerhört omfattande, och att det beror på de mindre gynnsamma omständigheter, under vilka högskolans bibliotek verkar, att detta bibliotek ej hittills nått ett större omfång. En blick i den för Sveriges offentliga bibliotek gemensamma accessionskatalogen på uppdelningen av huvudfacken inom ämnet Teknologi ger en föreställning om omfattningen av den moderna tekniska litteraturen, som här är uppdelad i 1) teknologi i allmänhet, 2) allmän praktisk byggnadskonst, med bro- och husbyggnad, 3) vattenbyggnad (jämte sanitär vattenteknik), 4) väg-, gatu- och järnvägsbyggnad med allmän kommunikationsteknik, 5) skeppsbyggeri, 6) maskinteknik (inklusive telegraf-, telefon- och radioteknik), 8) automobil- och flygteknik, 9) bergsvetenskap, 10)

kemisk teknologi, 11) fotografi- och reproduktionsteknik samt slutligen 12) andra industrier och hantverk, jämte allmän mekanisk teknologi. Det stora antalet professorer och speciallärarebefattningar vid Tekniska högskolan, varom ovan erinrats, och varom statskalendern lämnar detaljerade upplysningar, utgör vidare det kraftigaste bevis för de tekniska forskningarnas och studiernas omfattning och växande frammarsch i vår tid. Klart är, att de olika ämnesgruppernas företrädare vid högskolan önska se sina litteraturbehov tillgodosedda. Det är ett numera av ingen bestritt faktum, att för en högre läroanstalt ett väl utrustat bibliotek är en hjärtpunkt i läroanstaltens hela forsknings- och undervisningsverksamhet.

Tekniska högskolans bibliotek är emellertid ej blott ett för högskolans behov, för dess lärare och studerande, uteslutande avsett bibliotek, det tjänar även i stor utsträckning som en *central upplysningsanstalt* för ingenjörer och teknici rörande den moderna tekniska litteraturen. Det oerhörda uppsving inom teknikens alla områden, som karakteriserar vår tid, skapar en växande flod av periodiska publikationer, serieverk och monografiska framställningar. Det gäller att snabbast möjligt taga kännedom om nya uppfinningar och rön och omsätta dem i det tekniska arbetet, då ofta mycket stora ekonomiska intressen härvid stå på spel. Ett tekniskt bibliotek, som intager en så betydelsefull och central ställning som Tekniska högskolans, har därför en särdeles ansvarsfull uppgift att sakkunnigt och snabbt kunna tillgodose de skiftande litteraturbehoven. Upplysningar begäras i synnerligen detaljerade spörsmål, och det lider intet tvivel, att bibliotekspersonalen ställes på nog så besvärliga prov för vissa förfrågningars besvarande. För att nöjaktigt kunna fylla sin uppgift som landets främsta bibliotek på det tekniska området kräves icke blott tillräckliga anslagsmedel för litteraturförvärv, det kräves även efter behovet avpassad tid för bibliotekets öppethållande samt tillräcklig och tränad personal för en omfattande katalogisering efter moderna bibliotekstekniska fordringar och för expeditiönsarbetets behöriga utförande.»

Överbibliotekarien vid Uppsala universitetsbibliotek yttrade vid samma tillfälle bland annat:

»På ett ovedersägligt sätt har nämligen uppvisats, att den nuvarande personalorganisationen är alldeles otillräcklig för att tillfredsställande kunna uppbära driften av en institution av denna betydande omfattning och med de maktpåliggande uppgifter, som den har att fylla. Ty när det gäller ett vetenskapligt specialbibliotek får det ihågkommas, att dess storleksordning icke enbart och icke ens främst bestämmes av bokbeståndets volymantal, allra minst när fråga är om ämnesområden inom vilka utvecklingen fortgår med en utomordentlig hast och aktualiteten spelar en så avgörande roll för litteraturens värde och användbarhet. För en tillförlitligare mätning kräves i ty fall också hänsyn till andra faktorer, sålunda bland annat till institutionens aktuella inköpsresurser eller rättare sagt inköpsbehov — vilket som bekant sällan är ett och detsamma — vidare till den verksamhet, som utvecklas och som bland annat avspeglar sig i besöksfrekvens och lånerörelse — och här visar ju statistiken på samftliga områden en kraftig stegring, sålunda bland annat en femdubbling av siffrorna för besökande, framtagna böcker, hemlån m. m. på de sista 15 åren. Och vad bibliotekets uppgifter angår, så måste ju dessa utan förbehåll erkännas vara både omfattande och synnerligen maktpåliggande. Det gäller ju först och främst att tillgodose litteraturbehov och studiemöjligheter för en stor och i fortgående utveckling stadd högskola med en talrik lärarekår (f. n. ett 90-tal personer) och över 1 300 studerande, och att detta kan ske tillfredsställande får väl anses vara av en

avgörande betydelse för Högskolans arbete. Men biblioteket har härutöver även att tillhandagå industriföretag och ett högst betydande klientel av praktiskt arbetande ingenjörer med allt vad detta innebär i fråga om svensk tekniks och svensk industris fortsatta utveckling och möjligheter att hävda sig i den internationella konkurrensen. Biblioteket är därmed den givna huvudcentralen i vårt land på de tekniska vetenskapernas område — ett faktum som, i varje fall för närvarande, endast i ringa mån inskränkes av tillkomsten i senaste tid av en teknisk högskola no. 2, vilken väl också kan ställa befogade krav på att få sina biblioteksförhållanden tillgodosedda i annan skala än tidigare skett. Med all visshet kan det vidare förutses, att den tekniska forskningen i vårt land i snabbt stigande tempo kommer att ställa ökade krav på kapaciteten hos Tekniska Högskolans bibliotek.»

Samtidigt med att dessa och liknande uttalanden gjordes av cheferna för de största vetenskapliga biblioteken, aktualiserades behovet av bättre förhållanden även i ett annat sammanhang genom att frågorna om den högre tekniska undervisningens förbättrande och den tekniskt-vetenskapliga forskningens utveckling aktualiserades. Redan vid de två diskussionsmöten — *Svenska teknologföreningens* den 5 mars 1936 med inledningsföredrag av myntdirektören Alf Grabe och *Sveriges industriförbunds* den 26 april 1938 med inledningsföredrag av direktören Sten Westerberg — genom vilka de första initiativen togos till det utredningsarbete beträffande den högre tekniska undervisningen och den tekniska forskningen, som sedermera följt, berördes även frågan om litteraturtjänsten. Direktör Westerberg ansåg sig särskilt böra fästa uppmärksamhet på detta problem i samband med frågan om den tekniska forskningens ordnande genom utvecklandet av befintliga och grundandet av nya forskningsinstitut:

»Låt mig i detta sammanhang nämna en detalj, som dock är så utomordentligt viktig men vars betydelse i vårt land hittills icke tillräckligt beaktats. Jag menar frågan om tekniska bibliotek och institutioner för teknisk dokumentation. Det är en enorm mängd tekniska handlingar, som tryckas överallt i världen på alla språk. Man kanske får en bild därav, om man betänker, att enbart av patentansökningar ängivas cirka 360 000 per år. Det skrivs överallt på jorden mycket om alla aktuella tekniska problem, och denna litteraturflod representerar en ovärderlig källa till teknisk kunskap. För undvikande av dubbelarbete är det nödvändigt, att biblioteken försättas i ett så effektivt skick, att detta kan kommuniceras den intresserade. Centralbiblioteket på Tekniska Högskolan kan icke längre med sina små anslag fylla måttet. Man må ock härvid betänka, att ingenjörerna endast i få undantagsfall besitta den träning, som fordras för litteraturstudier. Det är sålunda av ännu större vikt, att de kunna få sakkunnig handledning och hjälp härutinnan.»

I det betänkande som i januari 1939 överlämnades till Kungl. Maj:t av Svenska teknologföreningen, Sveriges industriförbund och Tekniska samfundet i Göteborg med hemställan om tillsättande av en utredningskommitté rörande den högre tekniska undervisningens omorganisation, uttalades som ett av huvudönskemålen, att »de tekniska högskolornas bibliotek

böra utrustas med ytterligare erforderliga kvalificerade arbetskrafter samt tilldelas större anslag för anskaffande av böcker och tidskrifter».

Industriförbundet hade redan den 18 oktober 1938 berört frågan om litteraturtjänsten i en skrivelse till Kungl. Maj:t. Förbundet yttrade därvid:

»Inom både undervisning och forskning är snabb och bekväm tillgång till den senaste tekniska litteraturen en oundgänglig nödvändighet. Det är därför nödvändigt, att högskolornas bibliotek förses med så rikligt urval av litteratur som möjligt.

Men hur omfattande de än bliva och hur väl det än sörjes för deras ackvisition, fylla biblioteken dock icke sin uppgift med mindre än de organiseras så, att de snabbt och säkert kunna stå de kunskapssökande till tjänst med den vetenskapliga dokumentationen. Brister det härutinnan, bliva bibliotekens skatter mer eller mindre död egendom. Med den oerhört rika förgrening och omfattning, som framförallt det tekniskt vetenskapliga tidskriftsväsendet fått under senare år är det nämligen hart när omöjligt och i varje fall alltför tidsödande för den enskilde att själv leta rätt på det synnerligen spridda materialet.

Det är därför önskvärt, att de tekniska högskolornas bibliotek utrustas med sådan tekniskt skolad personal, att den kunskapssökande med förtroende kan överlämna till biblioteket att ange de referenser han behöver för att studera ett visst problem. Det är även viktigt, att bibliotekens kataloger successivt förbättras och att moderna reproduktionsanordningar användas, så att sökta litteraturställen kunna tillhandahållas i avbildning utan att originalpublikationen behöver konsulteras på ort och ställe eller vid hemlån på begränsad tid. Härigenom, men först härigenom, bli de tekniska biblioteken också värdefulla centralpunkter för tekniskt-vetenskaplig dokumentation i industriens tjänst. Med den starka arbetsbelastning, som råder bland de praktiskt verksamma ingenjörerna, är det nämligen omöjligt för dem att använda biblioteken i önskad utsträckning, om de själva på ort och ställe måste utföra arbetet med referensernas uppsökande och utgallring.»

I en hemställan till Kungl. Maj:t den 27 februari 1939 om åtgärder till den tekniskt-vetenskapliga forskningens främjande uttryckte förbundet sitt beklagande av att en stark nedskärning skett av de tekniska högskolornas senaste förslag till anslag bland annat till högskolebiblioteken och underströk det nödvändiga i att man fortsatte på den väg, som beträffs, i riktning mot beredande av ökade resurser åt de tekniska högskolorna i nu ifrågavarande hänseenden.

De initiativ till den tekniska forskningens fromma, som sålunda tagits av Sveriges industriförbund med flera, fullföljdes vid 1939 års riksdag genom en motion i andra kammaren. I motionen föreslogs, att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning angående möjligheterna för effektiviserande av den tekniska forskningen. Med anledning av denna motion inforrades yttrande av ett stort antal institutioner och organisationer, bland annat *Landsorganisationen*, vilken med understrykande av den tekniska forskningens betydelse för näringslivet och folkförsörjningen ävenledes framhöll, att en utredning också borde taga sikte på att kunskap

skulle erhållas om de landvinningar, som på detta område göras på olika håll i världen. — Båda kamrarna biföllo motionen och riksdagens beslut meddelades i skrivelse till konungen.

Utom dessa i mer eller mindre officiell form framkomna önskemål och förslag i fråga om den tekniska litteraturtjänstens förbättrande har särskilt under de senaste tio åren ett livligt och med varje år alltmera stegrat intresse visats hithörande frågor från kretsar och enskilda personer, som stå undervisningen, forskningen och näringslivets olika grenar nära. Genom talrika uppsatser i olika fackorgan (IVA, Teknisk tidskrift, Biblioteksbladet, Affärsekonomi, Byggmästaren, Svensk papperstidning m. fl.) omvittnas det intresse för och det starka behov av litteraturtjänstens ordnande, som gör sig gällande.

C. Yttrande och förslag.

1. Behovet av åtgärder för litteraturtjänstens främjande.

Vetenskaplig forskning och undervisning å ena sidan och vetenskaplig litteratur å den andra äro oskiljaktiga. Litteraturen är den viktigaste källa, varur forskaren, läraren och eleven kunna hämta kunskap om tidigare rön. Ju längre forskningen fortskrider och kunskapsstoffet ökas, desto betydelsefullare för vetenskapens framgång blir det, att ur det snabbt växande litterära materialet kunna erhålla tillförlitliga uppgifter om var erforderliga upplysningar äro att hämta samt att äga tillgång till dessa dokument. Gäller detta beträffande forskning och undervisning i allmänhet, så gäller det i alldeles särskilt hög grad för den forskning och undervisning, som direkt eller indirekt står i näringslivets tjänst.

Av de i det föregående lämnade redogörelserna framgår, att den tekniska litteraturtjänstens hittillsvarande utveckling i vårt land icke tillnärmelsevis hållit jämna steg med utvecklingen i ett flertal främmande länder med industriell produktion. Orsakerna härtill äro flera. Vårt land har under långa tider, allt intill slutet av förra århundradet, utnyttjat sina rika naturtillgångar av malm och skog i första hand genom export av råprodukter eller halvförädlad vara. Det världsberömda stångjärnet liksom en gång den svenska råkopparn framställdes enligt metoder, som med smärre ändringar voro gångbara under långa tidrymder; för stångjärnsframställningen 100—300 år, för koppartillverkningen 500—600 år. De förbättringar, som genomfördes i dessa metoder, hade som regel icke sin orsak i vetenskaplig forskning utan i erfarenheter, som efterhand vunnits vid driften. Genom den högt utvecklade industriella verksamheten från och med det föregående århundradets senare del ha vi emellertid ställts inför genomgripande tekniska forskningsproblem med därav följande skärpta fordringar på litteraturtjänsten.

Om vi vilja skapa förutsättningar för en högre förädling av våra naturtillgångar samt därigenom ökade arbetsmöjligheter, en mer tryggad ekonomisk framtid och en fortgående förbättring av vår levnadsstandard, måste vi åstadkomma en förbättrad teknisk utbildning och en ökad och effektiviserad tekniskt-vetenskaplig forskning. Ordnandet av biblioteksväsendet och litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena är närmast att be-

trakta som ett led i den större planen för främjandet av undervisningen och forskningen.

Det torde utan överdrift kunna sägas, att den högre tekniska undervisningens hittillsvarande möjlighet att tillfredsställa sina behov av litterära hjälpmedel förefunnits endast i mycket ringa omfattning. De tekniska högskolornas undervisning har redan tidigare utvecklats från ett jämförelsevis elementärt kunskapsmeddelande till ett alltmera differentierat vetenskapligt studium. Teknisk forskning har även efter hand blivit en alltmera väsentlig uppgift för dessa högskolor, vilket även utsäges i de gällande stadgarnas bestämmelse, att högskolornas uppgift är »teknisk-vetenskaplig forskning och undervisning». Den högre tekniska utbildningen skall icke blott avse danandet av ingenjörer för praktisk verksamhet utan också av forskare på det tekniskt-vetenskapliga området. Högskolornas professorer och övriga lärare måste därför vara icke blott goda pedagoger utan även forskare. Att äga förtrogenhet med forskningsspörsmålen är emellertid nödvändigt icke blott för forskaren och läraren. Även driftsledaren måste äga en riktig uppfattning om forskningens betydelse och verksamhetsformer för att på ett tillbörligt sätt kunna infoga och utnyttja forskningen i den industriella produktionen. De blivande ingenjörerna och industricheferna böra därför även kunna utnyttja de litterära hjälpmedlen och förstå deras betydelse för den tekniska forskningen. För förverkligande av önskemålet om en förbättrad forskarutbildning för blivande lärare, forskare och driftledare föreslå 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen en större differentiering av studiemöjligheterna än hittills och en därigenom möjliggjord fördjupning av undervisningen under 3:e och 4:e läroåren. Den vetenskapliga inriktningen av undervisningen framhäves ytterligare i den sedan år 1943 införda tekniska licentiatexamen vid de tekniska högskolorna och deras redan tidigare meddelade rätt att kreera teknologie doktorer efter vid högskolan godkända disputationer. Härigenom har undervisningen vid de tekniska högskolorna i princip jämställts med undervisningen vid universiteten. Genom ökade forskningsanslag, genom inrättandet av flera speciella forskningsprofessorer, genom anordnandet av avancerade kurser inom de olika vetenskapsgrenarna för redan utbildade tekniker m. m. beräknas den tekniska forskningen vid högskolorna därjämte få ett starkt stöd.

Redan den av 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen föreslagna ökningen av antalet lärare och studerande vid högskolorna gör en utvidgning av högskolornas bibliotek nödvändig. I ännu högre grad motiveras detta av den planerade differentieringen och fördjupningen av undervisningen. I samma mån som denna undervisning i högre grad tar sikte på att utbilda de blivande ingenjörerna, arkitekterna och lantmätarna för forskningsarbete, komma högskolornas bibliotek att få avsevärt ökad

betydelse. Ur högskolornas synpunkt bör därför ett allt intimare samarbete åstadkommas mellan högskolornas lärare och studerande och högskolornas bibliotek. Det är därvid även önskvärt att ett rationellt samarbete åstadkommes mellan å ena sidan avdelnings- och institutionsbiblioteken och å den andra vederbörande högskolas huvudbibliotek. Kunskap om de litterära hjälpmedlens betydelse och användning måste ingå som ett led i utbildningen vid högskolorna, samtidigt som högskolebiblioteken sättas i stånd att tillfredsställa det ökade behovet av dessa hjälpmedel. De krav, som den vidgade och fördjupade tekniska forskningen vid högskolorna ställer på litteraturtjänsten, äro av samma art som de, vilka universitetens forskare med all rätt ställa på universitetsbiblioteken och som även fyllas av dessa bibliotek. Utan att de tekniska högskolornas bibliotek inom sina områden erhålla en fullt tillfredsställande utrustning och organisation kunna den tekniska undervisningen och forskningen icke i längden bedrivas på ett nöjaktigt sätt.

Samtidigt med att åtgärder vidtagas eller förberedas för att möjliggöra en ökad vetenskaplig verksamhet och utbildning av forskare vid landets tekniska högskolor, bedrives eller planeras vid olika institutioner utanför de tekniska högskolorna tekniskt-vetenskaplig forskning för de viktigaste av vårt näringslivs verksamhetsområden. En del av dessa institutioner äro rent statliga, som regel knutna till universitet, högskolor, statliga verk eller lärda samfund. Där idkas främst fri och grundläggande forskning, men särskilt under nu rådande förhållanden ha ofta även tekniska tillämpningsproblem upptagits till behandling. En annan och mycket betydande del av den tekniskt-vetenskapliga forskningen förläggas till de tekniska forskningsinstitut, som skapas i samarbete mellan staten och näringslivets olika branschgrupper, i regel med anknytning till ingenjörsvetenskapsakademien och de tekniska högskolorna. De flesta av denna forskningsverksamhets institutioner torde komma att förläggas i omedelbar närhet till tekniska högskolan i Stockholm eller Chalmers tekniska högskola.

För dessa institutioner, som bedriva eller komma att bedriva både teoretiska undersökningar, laboratoriearbeten och försöksverksamhet, blir tillgången till en smidigt och raskt arbetande litteraturtjänst nödvändig. Särskilt torde det vara angeläget för dessa institutioner att erhålla en snabb och pålitlig underrättelsetjänst rörande alla de nya rön, vilka offentliggöras i den rika periodiska litteraturen.

På samma sätt som den tekniska forskningen vid högskolorna och inom de centrala tekniska forskningsinstituten av allt att döma går mot en ny utveckling, försiggår en motsvarande utveckling inom näringslivets enskilda företag. Det nya skede i den svenska industriens historia, inför vilket vi nu befinna oss och som kännetecknas av strävanden att i större utsträckning än tidigare tillvarataga våra naturtillgångar genom en längre

driven förädling, har medfört, att forskningen på ett helt annat sätt än tidigare omhändertagits av industriföretagen själva. Betydande laboratorieinstitutioner ha vuxit upp i omedelbar förbindelse med industriföretag, och överhuvudtaget har den industriella driften kommit i en närmare och ständigt fortgående förbindelse med forskningsproblemen. Härigenom har ett trängande behov skapats även för de enskilda företagen att bli delaktiga av en välorganiserad litteraturtjänst. Som av redogörelsen å sid. 49—50 framgår, ha ett flertal av våra ledande industriföretag skapat egna, stundom betydande bibliotek och en egen litteraturtjänst. Härmed är dock icke allt väl beställt. Ej ens de största företag torde kunna åstadkomma den fullständighet i sin litteraturtjänst, som är erforderlig, och bli därför i viss utsträckning hänvisade till centrala tekniska bibliotek. De smärre industriföretagen torde oftast sakna förutsättningar för att var för sig skapa nöjaktiga biblioteksinstitutioner. Däremot ha småföretagen ofta ett lika oavvisligt behov av litteraturtjänst som de stora. Det må även framhållas, att det finnes företag, vilkas litteraturtjänst och litteraturförråd omfatta kunskapsområden, som ej finnas representerade inom de statliga forskningsinstituterna och biblioteken. Det är i dessa fall önskvärt, att ett fruktbringande samarbete åstadkommes mellan de allmänna och enskilda institutionerna.

Även om den högre tekniska undervisningens, den tekniskt-vetenskapliga forskningens och storindustriens behov av bättre litteraturtjänst är mycket betydande, vore det dock oriktigt att begränsa litteraturtjänstens verksamhet till dessa områden. Även den övriga tekniska yrkesutbildningen, dess lärare och de vid dess läroanstalter utbildade fackmännen måste inbegripas i denna litteraturtjänst. De tekniska läroverkens lärare äro i regel universitets- eller högskolebildade och det måste anses synnerligen angeläget, att dessa, som ofta äro bosatta på långt avstånd från de tekniska forskningscentralerna, ges möjlighet att genom den tekniska litteraturtjänstens förmedling kontinuerligt kunna följa utvecklingen inom sina respektive fackområden. Bland de från lägre tekniska undervisningsanstalter utexaminerade eleverna finnes det många, som nå ledande platser inom näringslivet, eller som tack vare sin begåvning, ehuru i avsaknad av högskoleutbildning, utveckla sig till framstående tekniskt-vetenskapliga forskare. En god litteraturtjänst inom de tekniska fackområdena bör stå även sådana begåvningsar till buds och kan därigenom bli av stor betydelse även för denna yrkesutbildning.

Även småindustrien och hantverket äga numera sin forskningsverksamhet, som är under målmedveten utveckling och för vilken en förbättrad litteraturtjänst skulle vara av betydande värde.

Vidare medför rationaliseringen av sådana näringsgrenar som skogsbruket, lantbruket och fisket att de alltmera komma i kontakt med tekniska

frågor och forskningsproblem och sålunda ha intresse av en förbättrad litteraturtjänst inom tekniken.

Slutligen bör i detta sammanhang även behjärtas de enskilda forskarnas behov av tillgång till litteraturupplysningar. Icke minst under den tid vi nu genomleva har det personliga initiativet och uppfinningsriksdomen visat sitt värde för höjandet av vår civila och militära tekniska beredskap. Den enskilde tekniske forskaren är emellertid allttjämt betydligt sämre ställd än sina kolleger inom övriga vetenskapsgrenar i fråga om tillgång på litterära hjälpmedel. För en uppfinnare gäller det i särskilt hög grad att med minsta möjliga tidsutdräkt skaffa sig vetskap om, vad hans föregångare redan åstadkommit och vad som inom hans intresseområde rör sig ute i världen. En välordnad litteraturtjänst är en förutsättning för att han skall kunna arbeta effektivt.

De fordringar, som böra kunna ställas på litteraturtjänsten, innebära icke blott, att tillräckliga litterära hjälpmedel ställas till förfogande, utan i lika hög grad, att ett underrättelseväsen skapas, varigenom forskaren snabbt kan erhålla upplysningar om den litterära produktionen inom sitt fackområde. Särskilt behövs ett sådant underrättelseväsen beträffande den periodiska litteraturen, vilken för tekniken är den ojämförligt betydelsefullaste, enär i densamma nya rön tidigast publiceras. Tidskriftsartiklar av betydelse böra, liksom även bokverk, icke blott förtecknas, utan även i korthet refereras (referattjänst). De erhållna referaten böra dels samlas inom lämpliga centrala bibliotek, dels mot lämplig avgift distribueras till abonnenter. Inom dessa centrala tekniska bibliotek bör forskaren — på grundval av det där befintliga litteraturbeståndet, katalogerna och referatsamlingarna — med personalens hjälp kunna hänvisas till de för varje forskningsuppgift erforderliga litterära källorna (referenstjänst).

Samlandet, förtecknandet och tillhandahållandet av litteraturen äro gemensamma problem för alla bibliotek. Referat- och referenstjänsten äro särskilt betydelsefulla spörsmål för litteraturtjänsten inom de tekniska områdena. För teknikern, som ofta har till uppgift att lösa aktuella tillverkningsproblem, är det av särskilt stor betydelse, att tid ej behöver spillas på mera detaljerad litteraturgranskning i den rikt flödande tekniska litteraturen. Det är av stort värde, att den tekniska litteraturtjänsten och de tekniska biblioteken kunna hjälpa honom med detta arbete. Det är även ur samhällets synpunkt önskvärt, att den tekniska forskarens tid så mycket som möjligt sparas, ty ju snabbare han når ett resultat, desto tidigare kunna hans forskningsresultat omsättas i produktivt arbete.

Litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena bör därför i fortsättningen omfatta icke blott bibliotekstjänst i detta ords mer begränsade mening utan även ett underrättelseväsen med referat- och referenstjänst.

2. Allmänna synpunkter beträffande bibliotekstjänstens ordnande.

Man torde utan tvekan kunna säga, att den stora betydelse för vårt näringsliv, som en tillfredsställande lösning av frågan om litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena skulle få, gör detta spörsmål till ett av de mest betydelsefulla inom vårt biblioteksväsen. Erfarenheter, vunna såväl inom landet som i främmande länder, tyda på, att en tillfredsställande lösning av frågan icke kan ernås inom ramen av en enda institution. Litteraturtjänsten är främst ett samarbetsproblem och dess lösning måste också sökas i fortgående samarbete mellan alla intresserade parter. För detta ändamål bör ett permanent samarbetsorgan, *ett tekniskt biblioteksråd*, skapas, representerande såväl den tekniska undervisningen, den tekniska forskningen och näringslivet som de grenar av landets allmänna biblioteksväsen med vilka i detta sammanhang samverkan närmast bör sökas.

För en effektiv litteraturtjänst äro därjämte väl utrustade *bibliotekscentraler* en första förutsättning.

Då frågan om det tekniska biblioteksväsendets rationella ordnande för tjugofem år sedan togs upp till behandling, var tanken den, att man skulle skapa ett enda tekniskt centralbibliotek, förlagt till huvudstaden och i direkt samband med tekniska högskolan, vars bibliotek skulle utbyggas och anpassas för ändamålet. Detta torde ha varit den naturliga lösningen utifrån de förutsättningar, som då förelågo. Genom att Chalmers tekniska institut år 1937 omorganiserades till teknisk högskola erhöll emellertid dess bibliotek (CTHB) motsvarande uppgift för undervisningen och forskningen vid denna högskola som KTHB hade för verksamheten vid tekniska högskolan i Stockholm. CTHB:s utveckling till ett högskolebibliotek har också målmedvetet och med framgång sedan dess bedrivits. De båda biblioteken kunna sägas vart och ett för sin högskola ha samma uppgift som universitetsbiblioteken för universiteten, d. v. s. att tjänstgöra som litteraturcentraler för de vetenskapsgrenar, vilka äro knutna till vederbörande undervisningsanstalter. På samma sätt som de båda tekniska högskolorna numera i princip äro jämställda, så synas i fortsättningen även deras bibliotek böra betraktas som jämbördiga, oavsett det förhållandet, att tekniska högskolan i Stockholm och även dess bibliotek alltför torde komma att kvantitativt förbliva större än Chalmers tekniska högskola och dess bibliotek. Detta förhållande är för övrigt en analogi till förhållandena vid universiteten, där nämligen Uppsala och Lunds universitet liksom deras bibliotek ur principiell synpunkt äro jämställda, ehuru de äro av olika storlek. Allteftersom Chalmers tekniska högskola utbygges i enlighet med de förslag, som framlagts av 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen, och kompletteras med till högskolan fasta-

re eller lösare anknutna forskningsinstitut, komma kraven på CTHB att stegras och dess uppgifter att vidgas på samma sätt som gäller för det andra högskolebiblioteket. Det kan därför knappast göras någon nämnvärd besparing genom att ge det ena av de båda högskolebiblioteken karaktären av tekniskt centralbibliotek framför det andra. Däremot kunna välgående invändningar göras mot ett dylikt förslag. Liksom det är olämpligt att indela universitet och högskolor, som äga samma examensrätt, i olika kvalitetsklasser, är det även olämpligt att placera undervisningsanstalternas mest omfattande hjälporgan, biblioteken, i olika klasser ur principiell synpunkt. KTHB och CTHB fungera redan nu var för sig som centrala bibliotek och betjäna icke blott den tekniska undervisningen och den vid de tekniska högskolorna bedrivna forskningen utan även den tekniska forskningen utanför dessa läroanstalter, framför allt inom näringslivet och dess branschgrupper. De sakkunniga ha efter gjorda överväganden kommit till den slutsatsen att *båda de tekniska högskolornas bibliotek böra utvecklas till centralbibliotek för litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena, i princip jämställda med varandra och med landets två universitetsbibliotek*, ehuru deras ämnesomfattning och därmed även deras utrustning i fråga om såväl antalet befattningshavare som storleken av anslagen blir begränsat i jämförelse med dessa senare bibliotek.

Vad angår den inbördes relationen mellan de tekniska högskolornas bibliotek må framhållas, att den omständigheten, att tekniska högskolan i Stockholm är större än Chalmers tekniska högskola och att flera forskningsinstitut äro förlagda i anslutning till den förra högskolan än till den senare, säkerligen även i fortsättningen kommer att motivera att stockholmsbiblioteket ges en större omfattning. Det förhållandet, att de statliga tekniska ämbetsverken och andra centrala myndigheter och organisationer på teknikens område äro förlagda till huvudstaden, utgör ytterligare skäl härför.

På grund av att betydande delar av det aktuella litteraturbeståndet är starkt efterfrågat, måste i varje fall dubblering av vissa delar av bokbeståndet ske, varför en uppdelning av högskolebibliotekens litteraturbestånd på två bokförråd endast i begränsad grad behöver medföra extra dubblering. Den olikhet i inriktning, som karakteriserar de båda tekniska högskolorna och de till dem knutna forskningsinstituten, torde vidare leda till viss differentiering även av biblioteken, vilket är ägnat att ytterligare minska riskerna för onödig dubblering av bokbestånden. Om man ser till fördelarna av en uppdelning på två bibliotek, må framhållas, att om överhuvudtaget Chalmers tekniska högskola skall kunna hävda sin ställning som centrum för den högre tekniska undervisningen och den tekniska forskningen i västra Sverige, måste dess bibliotek, lika väl som KTHB, vara välutrustat och ha tillräcklig personal för litteraturtjänsten. Risker för

krigs- och brandskador gör det även önskvärt, att de tekniska standard-verken förvaras på mer än en plats i landet.

Den *gransknings- och referatverksamhet*, som utgör en av de väsentligaste uppgifterna för litteraturtjänsten vid sidan av den egentliga bibliotekstjänsten, synes icke i första hand böra åligga de båda högskolebiblioteken. Utländska förebilder finnas visserligen för systemet att anställa särskilda fackmän, s. k. litteraturingenjörer, vid de centrala tekniska biblioteken. Redan ekonomiska orsaker tala dock för att en liknande lösning icke bör tillgripas hos oss. Härtill kommer, att dylika litteraturingenjörer, om de ha sin verksamhet förlagd uteslutande till biblioteken, efter hand mista kontakten med det praktiska livet och därmed även möjligheten att på ett tillfredsställande sätt följa den tekniskt-vetenskapliga utvecklingen, varigenom deras förutsättningar minskas att kunna kritiskt bedöma nyutkommande tekniskt-litterära verk. För detta fordras nämligen fortlöpande kontakt med den tekniska forskningsverksamheten och med näringslivet. En dylik kontakt torde bäst kunna vinnas inom de centrala tekniska forskningsinstituten eller inom de andra forskningsanstalter, som för respektive fackområden motsvara dessa. Det synes därför önskvärt, att forskningsinstitutens litteraturtjänst tillgodogöres även för fortlöpande litteraturgranskning och referatarbete och att ett samarbete i denna fråga åstadkommes mellan instituten och de båda högskolebiblioteken. Dessa senares uppgift skulle därvid bli att omhändertaga det i instituten hopbragta gransknings- och referatmaterialet samt infoga det i bibliotekets katalogsystem och i förekommande fall mångfaldiga och distribuera detsamma. Denna fråga liksom de principiella problem, som beröra samarbetet inom och utvecklingen av litteraturtjänsten, torde för närmare prövning av framkomstvägar böra överlämnas till ovannämnda samarbetsorgan, det tekniska biblioteksrådet (jfr sid. 117).

För att underlätta samarbetet mellan högskolebiblioteken och landets övriga institutioner för teknisk litteraturtjänst och mellan dessa senare inbördes bör snarast möjligt en förteckning upprättas och tryckas över landets samtliga — statliga, kommunala och enskilda — institutioner av denna art, vilka äro beredda att ställa sina samlingar och tjänster till förfogande. Denna förteckning bör innehålla kortfattade upplysningar rörande varje institution och de villkor varpå den är tillgänglig. Det tekniska biblioteksrådet synes vara ett lämpligt forum för upptagande även av denna fråga till förverkligande.

Slutligen må påpekas önskvärdheten och nödvändigheten för den svenska litteraturtjänsten att i största möjliga utsträckning söka förbindelse med det *internationella samarbete*, som på detta område är av grundläggande betydelse och som kan förmodas komma att återupptagas i vidgad omfattning, så snart de yttre omständigheterna det medgiva.

3. Förslag till KTHB:s och CTHB:s ombildning till centrala tekniska bibliotek.

Både KTHB och CTHB ha grundlagts och hittills utvecklats för väsentligt mer begränsade uppgifter än de som numera måste läggas på dem. De båda läroanstalter, till vilka de höra, ha efterhand utvecklats från skolor för meddelande av huvudsakligen elementära kunskaper inom ett begränsat antal tekniska ämnesområden till högskolor med uppgift att bedriva tekniskt-vetenskaplig forskning och meddela högre teknisk undervisning. På grund av omständigheter, vilka förut anförts, ha högskolornas bibliotek trots kraftiga ansträngningar från ledningens sida icke erhållit möjlighet att på ett tillfredsställande sätt följa med i denna utveckling. Än mindre ha biblioteken förmått motsvara de fordringar, som senare tiders kraftiga expansion på det tekniskt-vetenskapliga området utanför de båda högskolorna ställt på dem. För att de skola kunna fylla sina betydelsefulla och för framtiden alltmera omfattande uppgifter, måste en avsevärd utbyggnad ske inom loppet av en relativt begränsad tidsperiod. Det gäller därvid både att bättra vad som förut brustit och att bygga vidare för de närmast föreliggande behoven ävensom för de behov, som kunna förutsättas uppkomma inom en snar framtid. Det gäller emellertid i ett litet land med begränsade resurser som vårt att noggrant avväga åtgärdernas art och omfattning. Vad som i de stora industriländerna med deras enorma resurser kan åstadkommas, måste hos oss ersättas av mera blygsamma anordningar, där det allmännas insats kompletteras med de enskilda intressenas och de personligt verkande krafternas prestationer.

Lika stora fordringar, som ställas på universitetens bibliotek, ställas numera på de tekniska högskolornas, ehuru i viss mån av en annan art. Om universitetsbiblioteken äro större i fråga om litteraturbeståndets omfattning och mångsidighet, uppväges detta hos de tekniska högskolornas bibliotek av låneklientelet's längre drivna fordran på individuellt och detaljerat betjäande. Dessa speciella arbetsuppgifter för litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena och den därmed sammanhängande angelägenheten av effektivt samarbete och snabbhet vid lösandet av litteraturtjänstens uppgifter ha föranlett de förslag som framföras i det följande.

a. Bibliotekens uppgifter och organisatoriska ställning.

I de tekniska högskolornas nuvarande stadgar äro bibliotekens uppgifter icke direkt angivna. Med den utvidgning av arbetsfältet för dessa bibliotek, som deras förändring till tekniska centralbibliotek skulle medföra, kunna deras uppgifter i korthet anges bliva *att främja teknisk undervisning och forsk-*

ning genom att tillhandahålla litteratur och upplysningar om litteratur inom de tekniska vetenskapernas kunskapsområden. Härvid böra såväl det vid de tekniska högskolorna som det vid övriga tekniska forsknings- och undervisningsanstalter och av enskilda forskare bedrivna arbetets krav tillgodoses. I den mån företrädesrätt anses böra gälla för det vid de tekniska högskolorna bedrivna arbetet, bör detta framhållas i utlåningsbestämmelserna.

De tekniska högskolorna ha av 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen föreslagits bli ställda under en gemensam överstyrelse med befogenheter, som i väsentliga delar överensstämma med dem, vilka tilldelats kanslersämbetet beträffande rikets universitet. Sålunda skulle det bland annat tillkomma överstyrelsen att fastställa reglemente för högskolebiblioteken. Enligt nämnda sakkunnigas förslag skola vidare inom högskolornas organisation kollegienämnden och rektor övertaga vissa uppgifter, som hittills ha tillkommit lärarkollegiet, varjämte rektors befogenhet skall stärkas i avsevärd grad. Det skall bland annat tillkomma rektor att utöva den närmaste tillsynen över högskolebiblioteket och dess befattningshavare samt att förordna om revision av biblioteket.

Det har visat sig önskvärt, att högskolebiblioteken på ett intimare sätt än hittills knyts till högskolornas övriga verksamhet. För att möjliggöra detta bör överbibliotekarien ges rätt att deltaga i lärarkollegiets behandling av frågor, som röra biblioteket, och jämväl äga rösträtt i sådana ärenden. Likaså bör överbibliotekarien få tillfälle att kontinuerligt följa högskolans arbete i allmänhet i den mån en dylik kontakt kan vara av betydelse för biblioteket och litteraturtjänsten. I högskolornas stadgar synes därför böra föreskrivas, att överbibliotekarien skall kallas till kollegienämndens sammanträden och att han skall äga rätt att deltaga i nämndens överläggningar i allmänhet och i besluten i frågor som beröra biblioteket. Vid förfall för överbibliotekarien bör den äldste därtill icke förhindrade förste bibliotekarien inträda i hans ställe.

De intressen utanför högskolornas administration, vilka högskolebiblioteken även ha att tillgodose, skola tillvaratagas av det föreslagna tekniska biblioteksrådet.

Biblioteken och den tekniska forskningen och undervisningen vid högskolorna. Att tillgodose forskningens och undervisningens behov vid de tekniska högskolorna har alltid varit och bör även i fortsättningen förbli bibliotekens främsta uppgift. Förbindelsen mellan högskolans lärare och biblioteket skulle därvid i första hand upprätthållas genom en bibliotekets inköpsnämnd (se sid. 78). I denna skulle representanter för högskolans avdelningar vara ledamöter. Biblioteket bör utnyttja även övrig sakkunskap inom lärarkåren för bibliotekets förkovrande. Lärarna böra erhålla fortlöpande meddelanden från biblioteket med uppgift om nya förvärv.

För högskolans studerande bör i större utsträckning än hittills *kurs-*

litteratur anskaffas. Den alltså pågående sociala förskjutningen i fråga om rekryteringen av de studerande vid högskolorna synes aktualisera denna fråga.

Undervisning i bibliotekskunskap. Det måste anses synnerligen önskvärt, att den högskolebildade teknikern redan under sin studietid bibringas förståelse för betydelsen av litteraturtjänsten som ett av de viktigaste hjälpmedlen för såväl forskaren som den praktiskt arbetande industrimannen att skaffa sig kunskap om de senaste vetenskapliga resultaten och de praktiska erfarenheterna inom näringslivets olika ämnesområden. Det ingår i lärarnas skyldighet att i samband med undervisnings- och forskningsarbetet vid högskolan lämna de studerande anvisningar rörande den litteratur, som för respektive kurser bör studeras eller rådfrågas. Som ett komplement härtill bör genom bibliotekets försorg anordnas handledning beträffande bibliotekens organisation, litteraturtjänstens arbetsmetoder samt de hjälpmedel, som genom litteraturtjänsten ställas till den kunskapssökandes förfogande.

1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen ha i bihang 1 till sitt betänkande (stat. off. utr. 1943: 36, sid. 110) framhållit, att föreläsningar böra anordnas, behandlande bibliotekens organisation och uppgifter, i syfte att meddela de studerande insikter i bibliotekens betydelse för studierna. De sakkunniga ha i ämnet bland annat framhållit, att dessa föreläsningar böra utgöras av två serier, en för nyutträdande studerande och en för studerande i de högre årskurserna. Åhörandet av föreläsningarna bör vara obligatoriskt för samtliga ordinarie studerande, däremot synes tentamen och betygssättning i ämnet ej böra införas.

Ur de flesta synpunkter synes det lämpligt, att en första föreläsningsserie omfattande tre föreläsningar hålles under det första studieåret. Härigenom kunna de studerande få de anvisningar i fråga om biblioteken, som erfordras för studierna vid högskolan. En andra föreläsningsserie, likaledes omfattande tre föreläsningar, bör hållas under det tredje studieåret, då de studerande vid högskolan börja med ett mera avancerat studium av tekniska tillämpningar och den tekniska forskningens metoder. I samband med sina examensarbeten måste också de studerande ofta företaga mera omfattande litteraturstudier och behöva därför ökade kunskaper om biblioteksfrågor. Denna andra föreläsningsserie bör omfatta organisationen av litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena med särskild hänsyftning på den tekniska forskningens och näringslivets behov av ett snabbt och effektivt tekniskt-litterärt underrättelseväsen. Jämte föreläsningarna böra övningar anordnas, vilka dock icke behöva vara obligatoriska.

Föreläsningarna och övningarna böra stå under ledning av högskolans överbibliotekarie med biträde av de befattningshavare vid biblioteket, som därtill kunna finnas lämpliga. Vid anordnandet av kurserna bör överbib-

liotekarien rådgöra med vederbörande avdelningsföreståndare, så att bästa möjliga samverkan kan åstadkommas mellan dessa föreläsningar och högskolans undervisning i övrigt. Av denna anledning bör i erforderlig utsträckning även ämneslärare biträda vid undervisningen i biblioteksskunkskap, särskilt gäller detta beträffande den andra föreläsningsserien. Föreläsningarna och övningarna böra förläggas till tider, som äro för undervisningen och högskolebiblioteket lämpligast, eventuellt till kvällstimmar.

Institutionsbiblioteken. I samordnandet av biblioteksväsendet för de tekniska fackområdena intar frågan om förhållandet mellan högskolornas huvudbibliotek och högskolornas avdelnings- och institutionsbibliotek en viktig plats.

Antalet volymer i KTH:s avdelningar och institutioner uppgår till cirka 22 000, under det att motsvarande siffror för CTH tillsvidare endast är cirka 1 000, exklusive avdelningens för kemisk teknologi deposition av cirka 4 000 vol. från CTHB. Kostnaderna för avdelnings- och institutionsbiblioteken bestridas av högskolornas anslag till samlingar och laborationer, som äro helt skilda från anslagen till huvudbiblioteken.

Avdelnings- och institutionsbiblioteken ha till uppgift att tjäna som handbibliotek och specialbibliotek för respektive institutioner. Inköpen till dem avgöras av vederbörande avdelnings- och institutionsföreståndare, vilka också ha full bestämmanderätt över boksamlingarnas utnyttjande. I dessa förhållanden synes ingen ändring böra företagas. Detta hindrar emellertid icke, att i fortsättningen ett mera effektivt samarbete än hittills bör åstadkommas mellan å ena sidan huvudbiblioteken och å den andra avdelnings- och institutionsbiblioteken.

Ett effektivare samarbete är så mycket nödvändigare som den starkare differentieringen av undervisningen och den ökade tekniska forskningen vid högskolorna säkerligen kommer att giva ökad betydelse och omfattning åt avdelnings- och institutionsbiblioteken. Även ur ekonomisk synpunkt är ett dylikt ökat samarbete eftersträfvansvärt, då härigenom en del onödiga dubblettförvärv torde kunna undvikas. Att avdelnings- och institutionsbiblioteken på för dem själva betryggande villkor böra göras mera tillgängliga än hittills överensstämmer även med de tidigare i detta betänkande framlagda synpunkterna om ett produktivt samarbete mellan olika biblioteksinstitutioner.

För att tillvarata såväl institutionernas och institutionsbibliotekens som huvudbibliotekens och därmed bibliotekstjänstens intressen överhuvudtaget är det nödvändigt, att högskolorna väl avväga de bestämmelser, som skola reglera samarbetet.

En lämplig förbindelselänk mellan de olika institutionerna och högskolebiblioteken, särskilt i frågor som beröra institutionsbiblioteken, synas de

förste assistenter kunna bli, som föreslagits av 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen för att biträda huvudlärarna med forskningsarbete, undervisning under övningar av olika slag, vård av laboratorier och samlingar samt diverse andra praktiska uppgifter.

Bibliotekens inbördes ställning. De båda högskolebiblioteken äro, som tidigare framhållits, avsedda att vara i princip fullt jämställda. Ett gott samarbete mellan dem är en av de viktigaste förutsättningarna för ett effektivt resultat av bibliotekstjänsten. Detta samarbete bör bedrivas kontinuerligt och i första hand gälla förvärvandet av litteratur. På grund av de båda högskolornas i betydande delar sammanfallande ämnesområden komma många böcker av grundläggande betydelse säkerligen att behöva finnas i ett eller flera exemplar både i stockholms- och göteborgsbiblioteket. I fråga om mera ovanliga och dyrbara verk, som icke nödvändigtvis erfordras inom båda biblioteken, bör samråd ske, innan inköp företages. I fråga om de båda bibliotekens bytesförbindelser bör likaledes samarbete bedrivas för att åstadkomma bästa resultat för båda biblioteken. När det ena högskolebiblioteket ämnar avyttra dubletter, böra dessa som regel i första hand erbjudas till det andra. De båda biblioteken böra samarbeta med varandra för uppbyggandet av referat- och referenstjänst och överhuvudtaget i alla frågor rörande teknisk dokumentation.

Bibliotekens förhållande till statliga och till enskilda sammanslutningars forskningsinstitut. Vid sidan av betjäandet av forskningen och undervisningen vid vederbörande högskola bör högskolebibliotek anse som en av sina huvuduppgifter att samarbeta med och betjäna de statliga och statsunderstödda forskningsinstitut, som äro belägna i omedelbar närhet av högskolan eller överhuvudtaget inom bibliotekets normala verksamhetsområde i landet. Efter överenskommelse bör biblioteket kunna mot ersättning åtaga sig att lämna dylikt forskningsinstitut biträde i fråga om inköp, förtecknande och bindning av litteratur, avsedd för forskningsinstitutets eget bibliotek. Särskilt synes det lämpligt att sådant biträde lämnas vid förvärvandet av den periodiska litteratur, vilken kan väntas vid institutet bli föremål för granskning och referering för litteraturtjänstens räkning. Personal för dylikt biträde har dock icke medräknats i den personalorganisation för biblioteken, som i detta betänkande föreslås. Detta motiveras av att man icke nu kan förutse i vilken omfattning biblioteken komma att anlitas för sådana uppdrag och att finansiering i vissa fall torde kunna ske genom att vederbörande uppdragsgivare bestrider kostnaderna.

Högskolebiblioteken och de enskilda företagens litteraturtjänst. Som ett resultat av den å sid. 7 nämnda rundfråga, som riktats bland annat till ungefär 400 industriföretag, har utrönts, att ett livligt intresse finnes för samarbete mellan industriföretagen och högskolebiblioteken för skapandet

av en effektiv litteraturtjänst. Man synes kunna utgå från, att praktiskt taget alla enskilda företag numera äro beredda att träda i låneförbindelse med de tekniska centralbiblioteken för detta ändamål. De enskilda företagens bibliotek torde även i stor utsträckning kunna inlemmas i de planerade samkatalogerna, vilket icke minst är betydelsefullt för kännedomen om sådan periodisk speciallitteratur, som endast finnes hos något särskilt industriföretag. Från företagets sida kan man emotse en starkt ökad lånefrekvens och ett ökat utnyttjande av högskolebibliotekens hänvisningstjänst. Man kan även räkna med att industriföretag komma att i rätt avsevärd grad rekvirera större litteratursammanställningar. Dylika uppdrag torde lämpligast genom bibliotekets förmedling överlämnas till utomstående fackmän, i första hand till referenter vid högskolorna och forskningsinstituten.

Högskolebiblioteken samt de tekniska läroverken och övriga anstalter för yrkesutbildning böra träda i livlig kontakt med varandra, allteftersom yrkesutbildningen utvecklas, och även *småindustrien, hantverket, skogsbruket, lantbruket, fisket* etc. böra kunna utnyttja de tekniska högskolornas bibliotek för sina rationaliseringssträvanden och fördenskull etablera kontakt med biblioteken.

De offentliga bibliotekens förbindelse med de tekniska högskolornas bibliotek innesluter, jämte låne- och distributionsproblem, stora samarbetsproblem för bibliotekstjänstens rationella organisation. Samverkan med Kungl. biblioteket kommer bland annat att gälla frågor, som stå i samband med utgivandet av Sveriges offentliga biblioteks accessionskatalog. Med universitetsbiblioteken och vetenskapsakademiens bibliotek behövs en omfattande samverkan för att åstadkomma möjligheter för den tekniska undervisningen och forskningen att dra fördel av dessa biblioteks stora bestånd av litteratur inom de tekniska grundvetenskaperna. I fråga om övriga offentliga bibliotek, främst de folkliga centralbiblioteken och kommunalbiblioteken, behövs samverkan med de tekniska högskolornas bibliotek för förmedling av lån av teknisk litteratur till låntagare i de mindre städerna och på landsbygden. Dessa folkliga centralbibliotek synas ha förutsättningar att, liksom skett i England, utvecklas till länscentraler för sådan teknisk litteratur, som är av särskilt intresse för deras landsdelar. Bland annat torde de vara lämpliga som depåer för sådana serier av periodisk teknisk litteratur, vilka icke längre äro aktuella för de ursprungliga ägarna inom landsdelen, men som alltjämt kunna vara av värde som referensmaterial för centralbibliotekets område. Det synes dock lämpligt, att dessa landsdelsbibliotek ej konkurrera med centralbiblioteken vid de tekniska högskolorna i fråga om depositioner och gåvor av för högskolebiblioteken värdefull litteratur, utan att dessa sistnämnda bibliotek i första hand tillgodoses.

Därest referatkartotek, som önskvärt är, komma att utges här i landet under organisatorisk ledning av biblioteken vid de tekniska högskolorna, torde man kunna räkna med, att såväl offentliga bibliotek ute i landet som forskningsinstitut och industriföretag i avsevärd utsträckning komma att abonnera på dessa kartotek.

b. Bibliotekens verksamhetsformer.

Verksamheten inom ett för allmänheten tillgängligt större bibliotek brukar indelas i *den inre tjänsten* och *den yttre tjänsten*. Den inre tjänsten omfattar i första hand de litterära dokumentens anskaffande, förtecknande, systematisering, skyddande genom bindning eller kapsling, uppställning och magasinering. Den yttre tjänsten har till främsta uppgift att ställa det sålunda ordnade materialet samt från annat håll inlånat material till de kunskapssökandes förfogande genom utlåning på stället (i läsesalar och forskarrum) eller utanför bibliotekslokalerna (hemlån, interurbana lån). Inom bibliotek med fullständig litteraturtjänst inbegriper den inre tjänsten även åstadkommandet, inom eller utom institutionen, av en fackmässig granskning och referering av dokument ävensom registrering av de härigenom framkomna referaten. Den yttre tjänsten vid dylika bibliotek inbegriper även personlig handledning vid utväljande och uppsökande av tekniska dokument, i första hand på grundval av befintliga kataloger, bibliografier och referatmaterial.

De båda högskolebibliotekens uppgift bör, som tidigare framhållits, omfatta åstadkommandet av en fullständig bibliotekstjänst inom sina ämnesområden. I följande förslag till verksamhetsformer för dessa bibliotek har hänsyn tagits härtill.

Den inre tjänsten.

Anskaffning av de litterära dokumenten är en krävande uppgift inom en vetenskaplig biblioteksinstitution. Ansvaret därför, bör påvila bibliotekets chef, som för ändamålet har att använda sig av tillgänglig fackkunskap inom och utom högskolan och biblioteket. Särskilt bör detta gälla i fråga om användandet av de anslag till bokinköp, som ställas till bibliotekets förfogande.

Inköpsnämnd. För att bidra till en såvitt möjligt riktig fördelning av tillgängliga inköpsmedel mellan olika förekommande fackområden ha vid de flesta vetenskapliga bibliotek inrättats biblioteksnämnder eller bibliotekskommissioner, sammansatta av fackmän, vilkas samlade sakkunskap avser att täcka vederbörande biblioteks ämnesområde. År 1914 inrättades en dylik biblioteksnämnd vid KTHB, men CTHB har hittills saknat en

dylik organisation. I de bestämmelser, som gälla för biblioteksnämnder, har som regel en rätt sträng begränsning skett av bibliotekschefens rörelsefrihet. Bestämmelserna ha dock i de flesta fall i tillämpningen väsentligt uppmjukats. Då gemensamma bestämmelser rörande inköpsförfarandet böra införas i reglementena för de tekniska högskolornas bibliotek och då denna fråga är av stor betydelse för bibliotekens framtida utveckling, har den blivit föremål för särskild uppmärksamhet.

De bestämmelser, vilka för närvarande gälla för bokinköp vid *tekniska högskolans i Stockholm bibliotek*, återfinnas dels i instruktionen för bibliotekarien (fastställd år 1928), dels i bestämmelserna rörande bokinköp och samlingarnas ordnande och förtecknande (fastställda år 1928, med ändringar år 1936) till vilka hänvisas.

De vid KTHB för närvarande gällande bestämmelserna om bokinköp ha, liksom motsvarande bestämmelser vid en del andra större vetenskapliga bibliotek, icke helt motsvarat avsett ändamål. De tekniska vetenskapernas starka differentiering, som med särskild tydlighet gjort sig gällande under de senaste årtiondena, har medfört specialisering även på det tekniskt-litterära området. Det har därför icke kunnat undvikas, att den fackkunskap, som varit representerad i biblioteksnämnden, ej helt kunnat täcka bibliotekets samtliga områden. Härtill kommer att det i och för sig fullt riktiga strävandet att åstadkomma garanti för bokinköpens lämplighet, på grund av bestämmelsernas stela arbetsformer kommit att verka hämmande på bokbeståndets utveckling. Det gäller för alla vetenskapliga bibliotek att icke blott åstadkomma ett gott urval av litteraturen inom vederbörande vetenskapsområde utan även att så snabbt som möjligt anskaffa denna litteratur och ställa densamma till vetenskapsidkarnas förfogande. I särskild grad gäller detta de tekniska biblioteken. Snabbheten i anskaffandet av den nya litteraturen är för dem av grundläggande betydelse vid betjänandet av den tekniska forskningen och undervisningen samt teknikens tillämpning inom produktionen, eftersom de tekniska vetenskaperna utvecklas mycket fort och litteraturtjänsten på det tekniska området främst rör sig om dagsaktuella problem. Visserligen har enligt uppgift den i § 3 införda bestämmelsen, att även mellan biblioteksnämndens sammanträden inköp kunna företagas, alltmera kommit att tillämpas, men det nuvarande systemet har ändock visat sig vara alltför stelt, vilket ytterligare kommit att betonas till följd av den vid biblioteket sedan länge rådande bristen på arbetskraft.

För CTHB ha, som ovan nämnts, hittills icke funnits några särskilda inköpsbestämmelser motsvarande dem för KTHB. Inköpen besörjas vid CTHB av bibliotekschefen i samråd med rektor och, om så erfordras, med representanter för vederbörande ämne vid högskolan. När det gäller inköp av särskilt dyrbara verk, brukar frågan föreläggas lärarkollegiet. Detta förfarande

synes hittills icke ha inneburit någon olägenhet. För framtiden torde det emellertid vara lämpligt, att principer för inköp kodifieras och att likformighet åstadkommes i fråga om bestämmelserna vid de båda högskolebiblioteken.

Nya inköpsbestämmelser böra utarbetas på grundval av de erfarenheter, som vunnits vid de tekniska högskolornas bibliotek samt vid övriga vetenskapliga bibliotek, och med hänsyn till de förstnämnda bibliotekens för framtiden vidgade uppgifter.

Bytesverksamhet. En av större vetenskapliga bibliotek med framgång använd metod att öka bokbeståndet är bytesverksamhet. Denna medför även möjligheter att förvärva tryckalster, som icke äro tillgängliga i den allmänna handeln. Universitetsbiblioteken — och främst uppsalabiblioteket — ha sålunda alltsedan 1800-talets senare del bedrivit en målmedveten och framgångsrik bytesverksamhet med de flesta mera betydande universitet och lärda samfund jorden runt, och på det naturvetenskapliga området bedriver vetenskapsakademiens bibliotek en betydande bytesverksamhet. Även de tekniska högskolornas bibliotek idka i viss utsträckning dylik verksamhet. Sålunda har KTHB för närvarande cirka 450 och CTHB cirka 250 bytesförbindelser. En nödvändig förutsättning för en framgångsrik bytesverksamhet är att ha tillgång till ett omfattande och lämpligt bytesmaterial. De tekniska högskolebiblioteken saknade länge ett dylikt. Först sedan KTHB år 1924 på fördelaktiga villkor fått möjlighet att för bytesändamål inlösa 100 exemplar av var och en av ingenjörsvetenskapsakademiens handlingar samt, efter inrättandet år 1927 av teknologie doktorsgrad vid högskolan, som bytesobjekt fått disponera 210 exemplar av varje vid högskolan ventilerad doktorsavhandling, har en fast grund lagts för fortsatt utveckling av bytesverksamheten. Tekniska högskolan i Stockholm saknar ännu egen publikationsserie, medan däremot Chalmers tekniska högskola sedan år 1941 utger en serie handlingar, varav 600 exemplar ställas till CTHB:s förfogande för byte. Sedan år 1937 disponerar CTHB dessutom 250 exemplar av Tekniska samfundets i Göteborg handlingar.

På det internationella tekniskt-vetenskapliga området finnas ännu mycket betydande och värdefulla bytesmöjligheter att utnyttja för de tekniska högskolornas bibliotek, utan att andra svenska bytesbiblioteks intressen därav bliva lidande. Det måste sägas vara av stor betydelse för landets tekniskt-vetenskapliga forskning, att dessa möjligheter snarast tagas i anspråk. Villkoret därför är emellertid, att det i större omfattning än hittills skapas lämpliga bytesobjekt, som kunna ställas till bibliotekens förfogande.

1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen ha i sitt betänkande (stat. off. utr. 1943: 34 sid. 266 ff) föreslagit, att anslag måtte beviljas till utgivande av en särskild skriftserie för vardera högskolan. Som ett betydelsefullt skäl härför, utom angelägenheten att erhålla publice-

ringsmöjlighet för resultaten av den tekniska forskningen vid högskolorna och de till dessa anknutna forskningsinstitut, ha de sakkunniga just framhållit det värdefulla i att biblioteken därigenom skulle erhålla ett lämpligt bytesmaterial. Det är därför även av sådan anledning önskvärt, att anslag för dylika publikationsserier snarast beviljas och att dessa högskolornas publikationer tryckas i så stort antal exemplar, att minst 600 exemplar av varje publikation kunna överlämnas till respektive högskolebibliotek för byten. I detta sammanhang böra även högskolebiblioteken beredas tillfälle att utge bibliografiska publikationer, vilka, förutom sin egentliga uppgift att betjäna litteraturtjänsten inom landet, även komma att få stor betydelse för att bytesvägen få tillgång till främmande länders motsvarande material. De publikationer av denna art, som andra svenska bytesbibliotek och i viss mån även de tekniska högskolornas bibliotek (särskilt KTHB) hittills haft till sitt förfogande, ha visat sig mycket värdefulla i detta hänseende.

Ovan föreslagna bytesobjekt äro emellertid icke tillräckliga för åstadkommandet av bytesverksamhet av önskvärd omfattning. Det torde dock vara möjligt att utan alltför stora kostnader ställa ytterligare publikationer till denna verksamhets förfogande, dels genom att beviljandet av statsanslag för tryckning av tekniskt-vetenskapliga publikationer förbindes med skyldighet att till de tekniska högskolornas bibliotek överlämna ett visst antal exemplar för bytesändamål, dels genom att tillräckliga upplagor av redan befintliga publikationsserier mot ersättning eller som gåva överlämnas till högskolebiblioteken. Med dessa spörsmål sammanhänger frågan om att åstadkomma samarbete och enhetlighet inom den tekniskt-vetenskapliga publikationsverksamheten i Sverige, vilken fråga emellertid helst synes böra lösas genom underhandlingar mellan vederbörande intressenter själva under medverkan av det statens tekniska biblioteksråd beträffande vilket förslag framlägges å sid. 117 i det följande. Om denna fråga löses på ett tillfredsställande sätt, komma stora möjligheter att skapas för en ökad bytesverksamhet, vilket icke blott vore av betydelse för bibliotekens litteraturbestånd utan även skulle komma att verksamt bidra till att Sveriges insatser på det tekniskt-vetenskapliga området bättre än hittills bleve kända.

Gåvor. I historiken över de båda högskolebiblioteken lämnas vissa uppgifter om betydelsefulla gåvor, som överlämnats till dessa bibliotek. Värdefulla bidrag ha därigenom kunnat erhållas till förbättrandet av bibliotekens bokbestånd. Med kännedom om vilken stor betydelse gåvor spelat för de äldre allmänvetenskapliga biblioteken, torde man ha rätt att hoppas, att även gåvorna till de tekniska högskolornas bibliotek i framtiden komma att flöda ännu rikligare. Det är säkerligen möjligt för de båda bibliotekscheferna att liksom hittills stimulera härtill. Detta är icke minst angeläget beträffande

den svenska tekniska litteraturen, då de tekniska högskolornas bibliotek knappast kunna påräkna att på samma sätt som Kungl. biblioteket, universitetsbiblioteken och Göteborgs stadsbibliotek erhålla s. k. arkivexemplar av det svenska trycket inom sina intresseområden.

Det bör dock hållas i minnet, att de tekniska högskolornas bibliotek i första hand måste innehålla aktuell teknisk litteratur. Verk och samlingar av äldre datum böra mottagas endast under förutsättning, att de utgöra värdefullt material till belysande av teknikens historia, och denna litteratur bör icke få inkräkta på de utrymmen inom biblioteket, som äro avsedda för det aktuella bokbeståndet.

Det intima samarbete med landets forskningsanstalter, industriföretag och bibliotek, som i det föregående angivits som en av huvuduppgifterna för de tekniska högskolornas bibliotek, kommer säkerligen att stimulera till en livlig gävoverksamhet från dessas sida. Denna kommer troligen att i första hand gälla periodiska publikationer, vilka, som förut framhållits, äro av dominerande betydelse för den tekniskt-vetenskapliga forskningen. För att komplettera bibliotekens otillräckliga bestånd av periodiska publikationer ha de båda chefsbibliotekarierna redan tidigare med gott resultat hänvänt sig till institutioner och enskilda företag med anhållan, att dessa måtte till biblioteken överlämna äldre men alltjämt aktuella tidskriftsserier.

Genom den förut omnämnda rundfrågan till institutioner, sammanslutningar och enskilda företag har även utrönts, att det finnes en vida utbredd villighet att överlämna äldre men alltjämt aktuella årgångar av tidskrifter till något av de centrala tekniska biblioteken för att komplettera dessas serier. Icke mindre än 52 institutioner och sammanslutningar och 67 enskilda företag ha sålunda förklarat sig beredda att på detta sätt avstå tidskrifter åt högskolebiblioteken. Vissa institutioner och företag inom Skåne och Blekinge ha meddelat, att de hellre överlämna sina äldre tidskriftsserier till något offentligt bibliotek i södra Sverige, vilket senare kan bestämmas. Det är utomordentligt värdefulla utfästelser, som genom dessa svar på rundfrågan erhållits. Bland de tidskrifter, som löftesgivarna hålla, finnas många, som icke ägas av högskolebiblioteken, men som dock äro av stort intresse för den tekniska forskningen. Säkerligen finnas emellertid i många fall ett stort antal dubletter av vissa tidskrifter. Det synes i dylika fall lämpligt, att KTHB och CTHB i första hand få utvälja de tidskrifter, som erfordras för dem. Vad som därefter återstår av de erbjudna gåvorna synes i regel böra deponeras vid de allmänna centralbiblioteket i givarnas län. Dessa frågor böra under samverkan med statens tekniska biblioteksråd bli föremål för överläggningar mellan givarna och vederbörande biblioteksinstitutioner.

Depositioner ha även i viss utsträckning redan erbjudits och emottagits av de tekniska högskolornas bibliotek. Beträffande dylika gäller i ännu högre grad än beträffande gåvor, att biblioteken endast böra mottaga sådant, som är av värde för biblioteksverksamheten. I den mån kostnader äro förbundna med depositioner, böra dessa i regel bestridas av ägaren. Deposition bör vara fritt tillgänglig, åtminstone för utlåning inom bibliotekets lokaler. Under förutsättning att dessa villkor uppfyllas, synas biblioteken böra med tacksamhet mottaga depositioner i den mån omständigheterna det tillåta och det löpande arbetet icke därigenom eftersättes.

Det litterära materialets förtecknande. En ur olika synpunkter genomförd registrering av det litterära materialet är en förutsättning för litteraturtjänstens effektivitet. Katalogiseringen inom ett tekniskt-vetenskapligt bibliotek är ett krävande arbete, vilket fordrar speciella kvalifikationer.

De kataloger, i vilka de båda högskolebibliotekens eget litteraturbestånd äro förtecknade, äro främst följande: accessionsjournal i bokform i vilken alla nyförvärv införas (denna journal anger samtidigt kostnaderna för den inköpta litteraturen och utgör således en del av bibliotekets bokföring); fortsättningskataloger (genom vilkas förande kontroll erhålles att tidskrifter och andra periodiska publikationer och fortsättningsverk inflyta regelbundet); nominalkatalog över bibliotekets hela bokbestånd; systematisk katalog över bokbeståndet (upplagd efter LC-systemet) jämte därtill hörande alfabetiskt ämnesregister samt slutligen platsregister över böcker och tidskrifter i läsesalarna. Härtill komma erforderliga tjänstekataloger för olika specialområden. Vid KTHB har början gjorts till en samkatalog över utländsk litteratur i landets offentliga bibliotek inom de matematiska, fysikaliska och tekniska ämnesområdena, byggd på uppgifterna i Sveriges offentliga biblioteks accessionskatalog. Denna samkatalog kompletteras i viss mån av förteckningar inom högskolebiblioteken över beståndet av utländsk litteratur i vissa institutions- och industribibliotek. Utom förenämnda kataloger hålla biblioteken vid de tekniska högskolorna ett flertal utländska referat- och indexkartotek över tidskriftsuppsatser med naturvetenskapligt eller tekniskt innehåll. Vid KTHB äro dessa kartotek uppställda var för sig, vid CTHB äro de, som utgivnas klassificerade efter det internationella DK-systemet, sammanslagna till ett enda samlingskartotek. Båda biblioteken utgiva förvärvslistor över nyare litteratur.

Denna katalogutrustning är i stort sett tillfredsställande, varför det i första hand gäller att, sedan erforderlig personalförstärkning erhållits, utbygga katalogiseringen efter hittills tillämpade riktlinjer samt genomgående hålla den aktuell.

Samkataloger över inom landet befintliga bokverk och periodiska publikationer på det naturvetenskapliga och tekniska området böra finnas för båda

högskolebiblioteken. De böra omfatta icke blott de offentliga biblioteken utan även bokbestånden hos forskningsinstitut, sammanslutningar och industriföretag med ordnad litterartjänst. Såsom framgått av den i det föregående behandlade rundfrågan kan man räkna med ett allmänt tillmötesgående, då det gäller att åstadkomma en dylik samlad översikt över beståndet av teknisk och naturvetenskaplig litteratur. Härvid torde dock ett retroaktivt förtecknande knappast vara genomförbart beträffande bokverken, utan man torde i detta hänseende böra inskränka sig till tidskrifterna. För dessa bör dessutom en ny och tillökad upplaga utgivas av Lindstedts katalog över utländsk periodisk litteratur i svenska bibliotek.

Gransknings- och referatverksamhet. Det mest betydande önskemålet i detta sammanhang hänför sig till det centrala problemet för litterartjänsten inom de tekniska fackområdena, nämligen avvägbringandet av en fortlöpande fackmässig granskning av den tekniska litteraturen, i första hand den periodiska. Å sid. 71 har redogjorts för de allmänna principer, som synas böra ligga till grund för dylik verksamhet. Här nedan lämnas ett utkast till organisation av en gransknings- och referattjänst:

Ledningen av verksamheten synes böra anförtrös åt en av statens tekniska biblioteksråd tillsatt permanent nämnd i vilken chefsbibliotekarierna vid de båda högskolebiblioteken böra vara självskrivna medlemmar.

Nämnden utser inom sig en verkställande ledamot med uppgift att organisera och kontinuerligt övervaka gransknings- och referatverksamheten. Denna verksamhet bör anförtrös åt fackmän inom olika ämnesområden. Dessa fackmän torde i första hand vara att söka inom de tekniska högskolornas lärarkårer samt inom den statliga, statsunderstödda och enskilda forskningsverksamheten. Granskningen bör vara selektiv och i första hand taga hänsyn till inom landet föreliggande intressen. En dubbling av i utlandet utfört referatarbete bör emellertid undvikas.

För uppställning, registrering och klassificering av referaten böra enhetliga normer genomföras, i möjligaste mån i överensstämmelse med internationellt gällande principer.

De tekniska högskolornas bibliotek böra i första hand utnyttjas som samlings- och distributionscentraler för referatmaterialet.

I den mån granskningen icke kan fullgöras som tjänsteåliggande eller frivilligt åtagande vid statliga och enskilda institutioner, bör den finansieras genom avgifter, som inflöda för försålda referatkort.

Ehuru således själva gransknings- och referatverksamheten icke skall bedrivas vid högskolebiblioteken, bör dock ett nära samarbete avvägbringas mellan dessa två grenar av litterartjänsten. Det skulle säkerligen erbjuda vissa fördelar, om ledningen av gransknings- och referatverksamheten kunde läggas i händerna på lämplig befattningshavare vid endera av de tekniska högskolornas bibliotek, emedan dessa bibliotek komma att bli de naturliga samlingscentralerna för verksamhetens resultat. Valet av le-

dare för arbetet bör dock främst ta hänsyn till nödvändigheten att få en person med bästa möjliga kvalifikationer.

I samband med gransknings- och referatverksamhetens ordnande bör på ett tidigt stadium frågan om lämpligaste *klassifikationssystem* för den tekniska litteraturtjänsten upptagas till behandling. Ett grundvillkor synes böra uppfyllas av ett dylikt system: det bör vara internationellt användbart. Den tekniska litteraturtjänsten stöder sig redan nu väsentligen på ett mellanfolkligt samarbete och detta kommer i framtiden i ännu högre grad att bli fallet. Särskilt gäller detta den tekniska referattjänsten. Ett klassifikationssystem bör vidare vara av den konstruktionen, att det utan svårighet kan tillämpas såväl i större som i mindre bibliotek, vilket väsentligen skulle komma att underlätta samarbetet mellan de olika biblioteksinstitutionerna i landet. Statens tekniska biblioteksråd bör som en av sina första åtgärder träda i förbindelse med lämpliga fackmän för att med minsta möjliga tidsutdräkt föra denna fråga till en slutgiltig lösning.

Bindning, kapsling och reproduktionsverksamhet. I ett offentligt bibliotek böra böckerna som regel bindas eller förses med pappomslag eller kapslas för att skyddas under användningen och magasineringen. KTHB har redan nu egen bokbinderiverkstad men CTHB saknar dylik. Det synes önskvärt att även CTHB snarast möjligt utrustas med ett bokbinderi. Erfarenheten har visat, att en sådan verkstad ur organisatorisk och ekonomisk synpunkt är ett utmärkt hjälporgan för biblioteksarbetet. De vid ett större bibliotek ständigt förekommande reparations- och bokbinderiarbetena låta sig ofta på ett fördelaktigare och mer ekonomiskt sätt utföras inom den egna verkstaden, än om de lämnas ut i allmänna marknaden. I fråga om bindning av större enheter och större serier böra dock anbud infordras från utomstående bokbinderier. Det egna bokbinderiet bör drivas som särskild affär inom biblioteksinstitutionen och dess räntabilitet kontinuerligt kontrolleras.

För att kunna med framgång bedriva litteraturtjänsten inom institutioner av högskolebibliotekens karaktär fordras även en tillfredsställande utrustning för textfotografering och för mångfaldigande av katalogkort, förvärvslistor, cirkulär och andra meddelanden. I fråga om de mycket ofta förekommande lånen av enstaka uppsatser ur den periodiska litteraturen bör man i regel undvika att översända hela band eller häften, särskilt om låntagaren befinner sig på långt avstånd från biblioteket. Man översänder då hellre en fotografisk reproduktion av den efterfrågade uppsatsen. Numera användes för dylik textreproduktion med största fördel avbildning på mikrofilm, som låntagaren kan förstora eller studera i särskilda läsapparater. För andra kopieringsändamål lämpa sig de fotostatapparater bättre, varigenom positiva bilder i önskad storlek erhållas direkt på papperet.

För mångfaldigande av meddelanden, förvärvslistor, blanketter och katalogkort användas stencilapparater, rotaprintapparater och andra specialkonstruerade tryckerimaskiner.

KTHB äger numera en relativt god utrustning av reproduktionsapparater, under det CTHB:s tillgång på dylika hjälpmedel ännu är mycket obetydlig.

Uppställning och magasinering. Sedan de litterära dokumenten färdigbehandlats, uppställas de på bestämda platser inom biblioteket i enlighet med för detta gällande system. Den av allmänheten mest efterfrågade bibliografiska litteraturen placeras i katalogrummen, den för den inre tjänsten i första hand avsedda litteraturen i de olika tjänsterummen. Allmänna uppslagsböcker, standardverken inom olika fackområden samt närmast föregående och löpande årgångar av tidskrifter placeras lämpligen i läsesalarna, varest det för att minska arbetet i låneexpeditionen är av stor betydelse, att tillräckliga utrymmen finnas för ett rikligt handboks- och tidskriftsbibliotek. Den återstående och största delen av bokbeståndet uppställs i bokmagasinen. Teknisk litteratur åldras fort. Äldre litteratur bör därför ej upptaga utrymmen i de bokmagasin, vilka äro avsedda för den aktuella litteraturen, utan bör överflyttas till andra, mindre dyrbara förvaringsplatser, men dock uppställas så, att de äro lätt tillgängliga. Denna princip bör iakttagas vid planerandet av nya eller vidgade lokaler för de båda högskolebiblioteken.

Den yttre tjänsten.

Bibliotekets förbindelse med allmänheten försiggår i första hand inom katalog- och referensavdelningen, inom låneexpeditionen samt inom läsesalarna och forskarrummen.

Katalog- och referensavdelningen. I den mån den kunskapssökande icke redan äger fullständig kännedom om titeln på ett litterärt dokument, som han önskar låna, söker han upplysning därom i katalogerna, i första hand i de kortkataloger i vilka bibliotekets samlingar äro registrerade. Önskar han bedriva litteraturforskning inom ett visst ämnesområde eller beträffande ett speciellt tekniskt problem, uppsöker han i första hand katalogrummet för att utnyttja där tillgängliga kataloger, referatsamlingar och bibliografier. Denna avdelning bör således vara väl utrustad icke blott med bibliotekets egna kataloger och referatsamlingar och med de referatsamlingar, som åstadkommits i samarbete med landets tekniska högskolor och andra forskningsinstitutioner samt övrig inhemsk teknisk sakkunskap, utan även med hela den internationella bibliografiska apparaturen. Ju fullständigare denna utrustning är, desto större framgång kan förutsättas för litteraturforskningen.

En annan förutsättning för framgång är möjligheten att behärska det bibliografiska materialet, vilket ständigt tilltar i omfång och mångsidighet. Även för att utnyttja en mönstergillt uppställd bibliografisk samling inom ett vetenskapligt bibliotek fordras kunskaper och erfarenhet. Inom de teoretiska vetenskaperna tillhör uppsökandet av det litterära materialet de väsentligaste uppgifterna i det vetenskapliga arbetet. Inom de praktiska vetenskaperna, i den tekniska grundforskningen och i näringslivets målforskning, är det av största vikt att med minsta möjliga tidsutdräkt uppnå resultat, vilka kunna utnyttjas för en rikare produktion inom näringslivet. En stor del av det arbete, som den akademiske forskaren själv har att utföra, måste den tekniske forskaren kunna överlämna till särskilda fackmän att förbereda.

Av denna anledning böra de tekniska centralbiblioteken i lika hög grad bli upplysningscentraler som bibliotek i detta ords mer begränsade mening. Denna del av arbetet, referenstjänsten eller hänvisningstjänsten, bör om möjligt vara lokalt förenad med katalogrummen. Ledningen av referenstjänsten bör anförtros åt en kvalificerad befattningshavare, i den mån så erfordras i samarbete med lämpliga biträden. Referensbibliotekarien skall icke blott besvara muntligt framförda förfrågningar utan även sådana, som insändas skriftligen eller per telefon. Särskilt för avlägset boende kunskapsökare är det nödvändigt att utan den tidsutdräkt och kostnad, som ett personligt besök medför, kunna erhålla nödiga upplysningar. Referenstjänsten skall icke heller begränsa sig till högskolebibliotekets eget litteraturbestånd utan omfatta hela det inhemska och det tillgängliga internationella dokumentationsmaterialet. Mer omfattande och tidskrävande litteraturforskning bör dock icke utföras av befattningshavarna vid biblioteken, utan bör som regel, mot ersättning av beställaren, överlämnas till utanför biblioteksinstitutionen men i samarbete med denna verksamma experter inom olika fackområden.

Referenstjänst utföres redan nu i viss omfattning inom de tekniska högskolornas bibliotek. Den nuvarande personalorganisationen är emellertid icke tillräcklig för att erforderlig tid skall kunna ägnas däråt. I en del främmande länder, där referenstjänsten redan blivit en av de viktigaste uppgifterna för de tekniska biblioteken, har man mycket goda erfarenheter av sådan verksamhet. Åstadkommandet av en effektiv referenstjänst är också ett av de främsta önskemål, som forskningens och näringslivets representanter framställt i fråga om litteraturtjänsten.

Låneverksamheten. I låneexpeditionen inlämnar kunden sina beställningar antingen direkt eller — särskilt för låntagande institutioner och personer utanför den stad, där högskolebiblioteket är beläget — per post eller telefon. Per telefon insända beställningar skola alltid bekräftas skriftligen. En mycket stor del av rekvisitionerna föranleda lån från andra biblioteksinsti-

tutioner (interurbana lån) med åtföljande korrespondens. Redan nu utgöres biblioteksklientelet till större delen av utanför högskolorna arbetande forskare och ingenjörer.

Många lånerekvisationer expedieras i form av fotografiska kopior av det önskade dokumentet. Samtidigt som detta innebär en besparing beträffande litteraturbeståndet, betyder det en ökning av expeditjonsarbetet.

Ett intimt samarbete måste hela tiden bedrivas mellan referensavdelningen och expeditionen, vilka böra stå under gemensam ledning. Litteraturförfrågningar, vilka hittills framställts och besvarats av expeditionen, torde i fortsättningen i allt större utsträckning komma att hänvisas till referensavdelningen.

Läsesalarna. I läsesalarna ges tillfälle till studier på stället dels av litteratur, som finnes uppställd eller framlagd där, dels av litteratur, som erhållits som läsesalslån genom expeditionen. För de tekniska biblioteken är, som tidigare framhållits, särskilt den periodiska litteraturen av betydelse, varför denna litteratur, jämte allmänna handböcker, i första hand bör återfinnas i läsesalarna. Det vore önskvärt, att såväl handboksamlingen som tidskriftsbeståndet i läsesalarna avsevärt kunde utvidgas för att möjliggöra mer ingående studier på stället. Ävenledes bör plats beredas för ett antal exemplar av samtliga kursböcker och kompendier vid högskolan.

Då läsesalarna äro öppna, bör där alltid finnas en vakthavande befattningshavare för in- och utlämning av böcker, som rekvirerats genom låneexpeditionen, för meddelande av upplysningar och för kontroll liksom vid de större vetenskapliga biblioteken. Denna befattningshavare kan samtidigt vara sysselsatt med registreringsarbete. Personal för dessa uppgifter saknas för närvarande i båda de tekniska högskolornas bibliotek.

I omedelbar förbindelse med läsesalarna böra finnas mindre utrymmen, dit de läsesalsbesökare kunna hänvisas, som tillfälligt önska använda skrivmaskiner.

Forskarrummen äro avsedda att upplåtas till personer, vilka bedriva sådan ingående forskning, som tarvar såväl mer ostördhet och ro som större utrymme för det använda litteraturmaterialet, än som kan beredas i läsesalarna. Till forskarrummen hänvisas även kollationeringsarbeten och arbeten som bedrivs av studiekommissioner, t. ex. vid speciella litteraturundersökningar.

Forskare, vilka önska genomgå större serier av periodiska publikationer, böra kunna hänvisas till de avdelningar av bokmagasinen, där dessa serier finnas uppställda. För detta ändamål böra sådana avdelningar inom magasinen vara försedda med mindre studiebord. Vid amerikanska bibliotek har man haft mycket goda erfarenheter av dylika anordningar. De

ha visat sig spara läsesalsutrymme och expeditiönsarbete, samtidigt som de underlättat vederbörande forskares studier.

Bibliotekets öppethållande. Klientelet vid de tekniska högskolornas bibliotek (högskolans lärare och studerande, forskarna vid de olika forskningsanstalterna och inom industrien) äro som regel under förmiddagarna upptagna av annat arbete. Det föreligger därför en ofta omvittnad önskan, att biblioteken i betydligt större utsträckning än nu hållas tillgängliga även under kvällarna såväl för lån och referens som för studier i läsesalar och forskarrum.

Den starkt begränsade tid, under vilken högskolebiblioteken för närvarande hållas öppna under sommarmånaderna, har även påtalats, särskilt från industrihåll. Enär biblioteken icke böra begränsas enbart till att betjäna högskolorna utan den tekniska forskningen i allmänhet, böra de även under sommarmånaderna kunna utnyttjas på ett fullt effektivt sätt. Detta kan icke ske, utan att tiden för öppethållande även under denna period av året avsevärt ökas.

c. Särskilda synpunkter vid bedömandet av organisationen av de tekniska högskolornas bibliotek.

Ett biblioteks utrustning i fråga om personal, bokbestånd, lokaler och hjälpanläggningar samt storleksförhållandet mellan dessa olika delar av dess organisation är beroende av institutionens uppgift.

Bibliotek, vilka ha till uppgift att bevara arkivexemplar av ett lands alla tryckalster och övriga i tryck tillgängliga dokument, måste bli av stort omfång såväl i fråga om bokbestånd som personalorganisation. Förenas härmed uppgiften att för vetenskaplig verksamhet tillhandahålla även utländsk litteratur inom vissa eller samtliga kunskapsområden, tillväxa institutionerna ytterligare såväl i fråga om bokbestånd och lokaler som personal. Skyldigheten att mottaga och vårda det nationella trycket medför, att bibliotekets magasinsutrymmen ständigt växa, och behandlingen och utlåningen av detta tryck liksom av den utländska litteraturen kräva i stor utsträckning en kvalificerad tjänstemannastab. En sådan är även erforderlig för den hänvisningstjänst, huvudsakligen av bibliografisk art, som i regel bedrivs vid dylika bibliotek.

Folkbiblioteken åter, vilka i första hand ha en allmänbildande uppgift, äga relativt begränsade samlingar, i regel av nyare datum. Utlåningen är däremot ofta mycket betydande i förhållande till bokbeståndets storlek. Såväl bokbeståndets iordningställande som utlåningen och den därmed förenade referenstjänsten äro där till betydande del ett rutinarbete, som icke kräver vetenskaplig utbildning.

De vetenskapliga specialbiblioteken, särskilt de tekniskt-vetenskapliga biblioteken, intaga en särställning i förhållande till de ovan nämnda två typerna av bibliotek. De tekniska bibliotekens bokbestånd bör i första hand vara aktuellt. Föråldrad litteratur är för dem av mindre intresse och bör, som tidigare framhållits, icke belasta de ordinarie utrymmena.

De tekniska centralbiblioteken ha att bedriva en sakkunnig och mycket omfattande referensverksamhet, vilken åtminstone för närvarande endast i mycket begränsad utsträckning har någon motsvarighet vare sig inom de stora vetenskapliga biblioteken eller inom folkbiblioteken. Denna referenstjänst medför ett avsevärt ökat arbete för de tekniska biblioteken i jämförelse med andra, till storleken jämförbara bibliotek. Det torde med ett visst berättigande kunna sägas, att om det å ena sidan är uppenbart, att det inom de tre stora statsbiblioteken kräves ett betydligt kvantum arbetskraft för att tillvarataga och vårda det svenska trycket, så erfordras det å andra sidan vid de tekniska högskolornas bibliotek med all sannolikhet ett lika avsevärt kvantum arbetskraft för utövandet av en tillfyllestgörande teknisk referensverksamhet. Detta bör ihåggkommas vid bedömandet av storleken av erforderlig personalorganisation för de tekniska högskolornas bibliotek.

Referenstjänsten ställer också, liksom även skötseln i övrigt av dessa för betjänande av tekniskt-vetenskaplig undervisning och forskning inrättade bibliotek, stora krav på personalens skicklighet, varför det synes ofrånkomligt, att kvalifikationsfordringarna för personalen vid de tekniska högskolornas bibliotek sättas lika höga som för personalen vid de större vetenskapliga biblioteken.

Inom det svenska biblioteksväsendet har numera en differentiering genomförts, så att vetenskapligt utbildad personal användes för den mer fordrande delen av verksamheten och personal med lägre kvalifikationer för expeditions- och rutinarbeten. En dylik differentiering bör även tillämpas vid de tekniska högskolornas bibliotek.

d. Personalorganisation.

Den grundläggande förutsättningen för att de tekniska högskolornas bibliotek skola kunna fylla de fordringar, som komma att ställas på dem i egenkap av centrala institutioner för litteraturtjänsten inom teknikens områden är, att de, jämte erforderligt bokbestånd, utrustas med tillräcklig och kvalificerad personal. De viktiga uppgifter, vilka böra läggas på de tekniska högskolornas bibliotek och vilka tidigare här behandlats, ställa mycket stora krav på personalorganisationen och särskilt på bibliotekens ledning.

Personalstaten för budgetåret 1943/44 för KTHB omfattar 2 befattningar på ordinarie och 9½ på icke-ordinarie stat, vartill kommer viss tillfällig personal motsvarande 1½ heltidstjänst samt teknisk personal för bokbinderi- och reproduktionsverksamhet. Sammanlagda lönebeloppet för budgetåret uppgår

till 64 324 kronor. Vid CTHB upptar personalstaten för budgetåret 1943/44 1 befattning på ordinarie, 4½ på icke-ordinarie stat samt 2 arvodesbefattningar, och sammanlagda lönebeloppet utgör 33 794 kronor. Dessa lönebelopp äro beräknade med frändragande av pensionsavgifter, utan rörligt tillägg och kristillägg. I övrigt hänvisas beträffande personalorganisationens hittillsvarande utveckling till bilagorna 4 och 8.

För närvarande är personalen vid de båda högskolebiblioteken överhopad med löpande arbeten i sådan utsträckning att det är otänkbart att utan avsevärd personalförstärkning genomföra erforderlig omorganisation och utvidgning av bibliotekstjänsten. De tekniska högskolorna ha under en följd av år sökt vinna statsmakternas stöd för ökning av personalorganisationen vid biblioteken men ha av olika anledningar hittills icke lyckats härutinnan. Det synes dock nu ofrånkomligt, att biblioteken utrustas med tillräcklig personal som ett led i omorganisationen av den högre tekniska undervisningen och intensifieringen av den tekniskt-vetenskapliga forskningen.

Såsom förut utvecklats böra de båda tekniska högskolornas bibliotek i princip jämföras med landets två universitetsbibliotek. Beträffande personalorganisationen är det sålunda nödvändigt, att högskolebiblioteken i likhet med universitetsbiblioteken utrustas med vetenskapligt kvalificerad personal i större utsträckning än vad hittills varit förhållandet och att de ledande befattningarna avlönas på ett sådant sätt, att framstående fackmän varaktigt kunna knytas till dessa institutioner.

Befattningar vid högskolebiblioteken. Universitetsbibliotekens personalorganisation och för densamma gällande kompetensfordringar ge god ledning vid bedömandet av erforderliga åtgärder för utbyggande av högskolebibliotekens organisation, givetvis med de modifikationer som den speciella karaktären av litteraturtjänsten på det tekniska området påkallar. Med hänsyn tagen härtill och till utvecklingen av litteraturtjänsten inom de tekniska områdena har man att bedöma storleken och arten av den personal som kommer att erfordras.

Här nedan redogöres för de båda sakkunnigkommittéernas förslag till utvidgad personalorganisation samt för de olika befattningshavarnas arbetsuppgifter och de kompetensfordringar, som böra gälla för dem.

Överbibliotekarie. I det föregående har framhållits, att de båda cheferna för de tekniska högskolornas bibliotek böra intaga en central ställning i litteraturtjänsten inom tekniken. De skola i samarbete med varandra, med vederbörande inköpsnämnd och med ett statens tekniska biblioteksråd söka åstadkomma ett såvitt möjligt fullständigt bestånd av sådan aktuell teknisk litteratur, som är av betydelse för den tekniska undervisningen och för inom landet bedriven teknisk forskning och därpå grundad industriell verksamhet. Samtidigt skola de med hjälp av lämpliga krafter inom och utom biblioteksinstitutionerna söka nyttiggöra den tekniska litteraturen genom att skapa en ändamålsenlig upplysningsverksamhet. Som chef för högskolebiblioteket skall

överbibliotekarien vara ansvarig för dess organisatoriska ledning, för dess noggranna vård och för göromålets behöriga utförande i enlighet med de närmare bestämmelser, som anges i för högskolebiblioteken utfärdade reglementen. Utom de skyldigheter, vilka åligga honom som chef, är särskilt ordnandet av den med biblioteket förbundna litteraturtjänsten en synnerligen viktig uppgift. En annan uppgift, vilken överbibliotekarien själv i stor utsträckning måste handha, är utbyggandet av bibliotekets bytesverksamhet, vilken verksamhet innesluter såväl anskaffandet av bytesobjekt som knytandet av lämpliga internationella bytesförbindelser. Överbibliotekarierna böra ej i sådan grad belastas med löpande arbeten, att detta utgör hinder för deras förmåga att genomföra sina organisatoriska uppgifter.

Innehavare av befattning som överbibliotekarie bör besitta betydande kompetens, både som organisatör och arbetsledare samt i fråga om kunskaper och omdöme. En förutsättning för att kunna bli förordnad till överbibliotekarie bör vara en gedigen vetenskaplig skolning och i regel även en ådagalagd förmåga att handha förvaltningen av en biblioteksinstitution av jämförbar art. Utan tvivel vore det fördelaktigt, om överbibliotekarie vid teknisk högskolas bibliotek till sina övriga meriter även kunde lägga tekniskt-vetenskaplig utbildning. Det torde dock knappast vara lämpligt att nu uppställa detta som ett oeftergivligt villkor. Organisatorisk skicklighet synes böra värderas högst tillika med en allmän vetenskaplig skolning, som är ägnad att utveckla förmågan av kritiskt omdöme.

Överbibliotekariens närmaste medhjälpare böra utgöras av ett lämpligt antal förste bibliotekarier som avdelningschefer. Vid Kungl. biblioteket och vid de båda universitetsbiblioteken finnas fyra förste bibliotekarier: en för svenska avdelningen, en för utländska avdelningen, en för handskrifts-avdelningen och en för låneväsendet och läsesalarna; vid Uppsala universitetsbibliotek finnes dessutom en extra ordinarie förste bibliotekarie. Vid vart och ett av biblioteken vid de tekniska högskolorna böra två förstebibliotekariebefattningar inrättas, en för den inre tjänsten och en för den yttre.

Den förre bör i första hand leda arbetet med anskaffande, förtecknande och systematisering, bindning, uppställning och magasinering av litteraturbeståndet. En betydelsefull och fordrande uppgift för honom skulle också vara att tjänstgöra som kontaktman till den referatorganisation, vilken synes böra skapas för den utvidgade litteraturtjänsten. Han bör därvid även leda mottagandet och ordnandet inom biblioteket av referatmaterialet.

Förste bibliotekarien för den yttre tjänsten bör förestå utlåningsverksamheten jämte läsesalar och forskarrum. En huvuduppgift för honom blir att leda referenttjänsten på grundval av inom och utom biblioteket befinnligt dokumentationsmaterial.

Den utbyggda litteraturtjänsten och bibliotekens andel däri medför, att även förste bibliotekarierna såväl i samarbete med överbibliotekarien som var

för sig komma att få sig anförtrödda arbetsuppgifter, vilka ställa höga fordringar på kunnighet, arbetskapacitet och organisationsförmåga. I den mån så är möjligt med hänsyn till tillgången på kvalificerade sökande bör åtminstone en av förstebibliotekariebefattningarna vid vardera biblioteket innehas av fackman med tekniskt-vetenskaplig utbildning. Kvalifikationerna i övrigt för förste bibliotekarie vid de tekniska högskolornas bibliotek böra i det väsentliga sammanfalla med universitetsstatuternas bestämmelser för motsvarande befattningshavare vid universitetsbiblioteken (§ 76).

Vid KTHB äro budgetåret 1943/44 2 andre bibliotekarier anställda, vid CTHB 1. Som jämförelse må nämnas, att vid universitetsbiblioteket i Uppsala för närvarande 9 andre bibliotekarier äro anställda och vid universitetsbiblioteket i Lund 6. Antalet sådana befattningshavare vid KTHB bör höjas till 4 och vid CTHB till 2. För framtiden böra andre bibliotekarierna vid de tekniska högskolornas bibliotek för vissa delar av arbetet tjänstgöra som relativt självständigt arbetande ledare under respektive förste bibliotekarier eller direkt under överbibliotekarien. Sålunda synas inom den inre tjänsten i första hand bokinköpen, katalogiseringen och klassifikationen och inom den yttre tjänsten referenstjänsten böra stå under omedelbar ledning av en dylik befattningshavare. Kvalifikationerna för andre bibliotekarierna böra vara desamma som gälla för motsvarande befattningshavare vid universitetsbiblioteken. Därjämte synes det önskvärt, att vid KTHB minst två och vid CTHB minst en av andre bibliotekarierna om möjligt äga teknisk utbildning.

Amanuenserna skola biträda vid det kvalificerade arbetet inom bibliotekens olika avdelningar. Amanuensbefattningarna äro avsedda att besättas med yngre vetenskapsidkare, vilka önska ägna sig åt biblioteksbanan och ur vilkas led de högre befattningshavarna sedan kunna rekryteras. Med tanke härpå är det önskvärt, att redan vid tillsättandet av ordinarie amanuensbefattningar ett lämpligt urval sker av innehavare till dessa befattningar. Å andra sidan bör vid högskolebiblioteken lika litet som vid de större vetenskapliga biblioteken någon principiell skillnad fastställas mellan amanuensernas och andre bibliotekariernas tjänstealliganden.

Antalet amanuenser vid universitetsbiblioteket i Uppsala är för närvarande 7 (varav dock blott 5 i lönegrad), i Lund 11 (varav dock endast 4 i lönegrad, övriga arvodesavlönade). För KTHB och för CTHB föreslås nu 3 amanuenser vid vardera biblioteket.

Det torde, som i det föregående påpekats, få anses som ett speciellt önskemål, att ett antal kvalificerade befattningshavare vid de tekniska högskolornas bibliotek äger teknisk utbildning. De uppgifter som krävas av litteraturtjänsten inom de tekniska områdena äro av den art, att de i många fall icke på ett tillfredsställande sätt kunna lösas, om icke vid biblioteken finnes tillgång till befattningshavare med en gedigen allmän orientering på ifrågavarande områ-

den. Detta kan icke uppnås enbart genom en föreskrift, att vissa befattningar skola besättas med personer med dylik sakkunskap. Det gäller i första hand att ordna så, att tekniker kunna väntas komma att söka sig in på biblioteksbanan. Därför måste för tekniker fordringarna för inträde på denna bana och beföringsmöjligheterna stå i lämplig proportion till de möjligheter, som erbjudas på andra områden. Skulle teknisk licentiatexamen uppställas som kompetensvillkor för antagning till amanuens, torde detta medföra, att knappast någon högskolebildad tekniker komme att reflektera på att ägna sig åt dylik biblioteksverksamhet, enär vida mer inkomstbringande sysselsättning i regel torde erbjuda sig i annan verksamhet. För att möjliggöra rekrytering av tekniskt utbildade personer till biblioteken böra därför på detta utbildningsområde kompetensfordringarna för antagande till amanuens begränsas till fullständig avgångsexamen vid någon av de tekniska högskolorna, dock med det tillägget att vederbörande skall ha erhållit kvalificerat betyg i vissa ämnen. Dylik examen jämföras sålunda för de tekniska högskolebiblioteken med licentiatexamen inom universitetsfakulteterna. Av liknande skäl bör fullständig avgångsexamen från militär högskola, handelshögskola, lantbrukshögskola, skogshögskolan och veterinärhögskolan som kvalifikation för amanuensbefattning jämföras med ämbets- och kandidatexamen inom universitetens och därmed jämställda högskolors fakulteter.

Vad åter angår de fordringar på biblioteksmässig utbildning, som för närvarande gälla för antagande till amanuens vid de vetenskapliga biblioteken, kunna dessa icke anses innebära en fullt tillfredsställande garanti för att den blivande biblioteksmannen besitter de numera erforderliga kunskaperna i biblioteksväsendets teori och praktik. Behovet av biblioteksutbildning på det tekniska området hänför sig icke blott till de tekniska högskolornas bibliotek, där dylik skolning måste anses oumbärlig, utan även till de många bibliotek och andra institutioner för teknisk litteraturtjänst, som redan finnas eller som komma att inrättas. Utan en tillräcklig och enhetlig sådan utbildning kan litteraturtjänsten icke erhålla erforderlig effektivitet. I vissa främmande länder finnas sedan länge skolor för utbildning av tjänstemän för de vetenskapliga biblioteken. Biblioteksutbildningen hos oss inskränker sig till vissa av bibliotekskonsulenterna i skolöverstyrelsen sedan år 1926, som regel vart annat år, anordnade kurser, vilka i förening med den praktiska elevutbildningen vid biblioteken ha visat sig kunna lämna en god utbildning för folkbiblioteksverksamhetens behov. En motsvarande skolning för de vetenskapliga biblioteken och för den tekniskt-vetenskapliga forskningens och näringslivets litteraturtjänst kan antingen åstadkommas genom utbyggande av nyssnämnda kurser eller genom särskilt för ändamålet anordnad utbildning. Det bör vara en uppgift för det föreslagna tekniska biblioteksrådet att taga initiativ till denna betydelsefulla frågas lösning.

Biträdesbefattningarna vid de tekniska högskolornas bibliotek uppgå för närvarande till 4 vid KTHB (varav 1 halvtidstjänst) jämte extra arbetshjälp sammanlagt motsvarande en heltidstjänst, och 2 vid CTHB jämte 2 arvodestjänster (båda halvtidstjänster). Biträdesbefattningarna vid universitetsbiblioteket i Uppsala uppgår för närvarande till 11 och i Lund till 4, jämte ett antal arvodesavlönade biträden. Det synes motiverat, att öka antalet biträdesbefattningar vid KTHB i lönegrad A och Eo till 6 och i lönegrad Ex till 5 och vid CTHB i lönegrad A och Eo till 3 och i lönegrad Ex till 3. Härjämte erfordras extra arbetshjälp, förslagsvis för ett årligt belopp av 9 000 kronor vid KTHB och 5 000 kronor vid CTHB. Biblioteksbiträdena ha att utföra dels självständigt, dels mer rutinmässigt arbete inom såväl den inre som den yttre tjänsten. Det enklare rutinarbetet kan väsentligen utföras av extra befattningshavare samt av arvodes- och timavlönad personal. — Något krav på formell kompetens har icke ansetts böra uppställas för biträdesbefattningarna. Dock måste för befattningar, som placeras i lönegrad, förutsättas, att befattningshavaren genom föregående tjänstgöring förskaffat sig viss biblioteksutbildning och därvid ådagalagt lämplighet för biblioteksarbete.

Vaktmästare och garderobsvakter. Vaktmästarebefattningarna vid KTHB äro för närvarande 2, vid CTHB 1. Vid universitetsbiblioteket i Uppsala äro de 9, varav 4 ordinarie, 4 extra ordinarie och 1 extra, vid universitetsbiblioteket i Lund äro de 4, varav 3 äro ordinarie och 1 extra ordinarie. Det synes motiverat, att antalet vaktmästare vid KTHB ökas till 3 och vid CTHB till 2. Därjämte torde delar av de föreslagna anslagen till extra arbetshjälp om 9 000 kronor för KTHB och om 5 000 kronor för CTHB böra användas för avlönande av extra arbetshjälp för framtagning av böcker ur bokmagasinen, emballering m. m. Förste vaktmästaren har inom institutionen en ansvarsfull uppgift som närmaste tillsyningsman över övriga vaktmästare, garderobsvakter, bokbinderi- och reproduktionspersonal, bibliotekets förråd, biblioteksbyggnaden samt post- och bud-sändning. Övriga vaktmästare användas i expeditionen och i bokmagasinet samt biträda för övrigt förste vaktmästaren. Det måste anses önskvärt, att mekaniskt arbete i största möjliga utsträckning överflyttas från tjänstemannapersonalen till vaktmästarna. Garderobsvaktantalet är för närvarande vid KTHB 1, varvid tjänsten är uppdelad på 2 befattningshavare; vid CTHB finnes hittills ingen garderobsvakt. Vid universitetsbiblioteket i Uppsala finnes 1 ordinarie och 1 extra garderobsvakt, båda arvodesavlönade, i Lund 1 garderobsvakt, arvodesavlönad. Vid vardera högskolebiblioteket bör anställas en garderobsvakt och, när behov så föreligger, 1 biträdande garderobsvakt. Garderobsvakterna torde under vissa tider på dagen samtidigt med sin tjänstgöring kunna vara sysselsatta med uppordning av kort eller liknande rutin-arbeten.

Den tekniska personalen består för närvarande vid KTHB av en bokbindare med månadsarvode ur anslaget för bokinköp och bokbindning samt en apparatskötare för reproduktionsverksamheten. Den sistnämnde är timavlönad ur reproduktionsverksamhetens inkomstmedel; därjämte extra arbetskraft i mån av behov. Vid CTHB saknas hittills dylik personal. CTHB bör snarast möjligt utrustas med bokbinderi och reproduktionsutrustning jämte därför erforderlig personal. Allteftersom verksamheten vid högskolebiblioteken utvidgas, komma bokbinderiarbetena att avsevärt öka. Detsamma är fallet med reproduktionsverksamheten och tryckningen av kort, förteckningar och cirkulär. I samband härmed torde även den tekniska personalen böra ökas. Det beräknas, att efter omorganisationens genomförande KTHB skall ha behov av 1 bokbindare med 2 biträden samt av 2 apparatskötare för reproduktions- och tryckeriapparater. Motsvarande behov vid CTHB är beräknat till 1 bokbindare med 1 biträde samt 1 apparatskötare. Den tekniska personalen bör alltjämt avlönas efter de principer som för närvarande äro gällande.

Tjänstebenämningar och löneplacering. 1939 års tjänsteförteckningssakkunniga ha i sitt förslag till tjänsteförteckning (stat. off. utr. 1942: 46) behandlat benämningar och lönegradsplacering bland annat för vissa befattningshavare vid de tekniska högskolornas bibliotek och vid universitetsbiblioteken. I fråga om universitetsbiblioteken ha dessa frågor även behandlats av 1942 års sakkunniga angående löneställningen vid statens arkiv, bibliotek och museer (lärdaverkssakkunniga). De tekniska högskolornas bibliotek ha icke inbegripits i den sistnämnda utredningen men höra till samma kategori av institutioner som de däri behandlade.

Tjänsteförteckningssakkunniga föreslå, att cheferna för de tekniska högskolornas bibliotek kallas förste bibliotekarier med placering i lönegrad A 24. Med hänsyn till vad förut anförts om de tekniska högskolornas omorganisation och de därmed följande väsentligt ökade uppgifterna för högskolebiblioteken synes det i hög grad motiverat att biblioteken ställas under ledning av överbibliotekarier med den av tjänsteförteckningssakkunniga föreslagna lönegradsplaceringen för sådana tjänster, nämligen A 30. Lördaverkssakkunniga ha även behandlat frågan om lönegradsplaceringen av överbibliotekarierna för de av denna utredning behandlade biblioteken och föreslagit samma lönegrad som för riksbibliotekarien, d. v. s. B 1, eller ock att överbibliotekarierna jämsställas med universitetsprofessorerna i sådan utsträckning som fallet var före år 1925.

Denna fråga sammanhänger emellertid även med frågan om lönegradsplaceringen för professorerna vid de tekniska högskolorna med vilka dessa högskolors överbibliotekarier — liksom fallet är vid universiteten — i princip böra jämsställas. 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen ha förordat (stat. off. utr. 1943: 34, sid. 386 ff.), att man beträffande de tek-

niska högskolorna skulle frångå det hittillsvarande systemet att tillsätta professorerna med kunglig fullmakt och i stället inrätta dessa professurer som förordnandetjänster i lönegrad C 7. Vissa skäl tala för att denna princip borde tillämpas även beträffande överbibliotekariebefattningarna vid de tekniska högskolorna. Överbibliotekariernas åligganden innebära emellertid en organisationsuppgift på lång sikt, och det skulle därför vara mindre lyckligt med alltför täta personbyten på dessa befattningar. De fördelar, som man önskar vinna genom införande av förordnandetjänster, torde i detta fall på ett lämpligare sätt kunna ernås genom det förfarandet, att vid ny tillsättning av överbibliotekariebefattning vid teknisk högskola, vederbörande först tillsättes på förordnande under ett eller två år, innan han utnämnes med fullmakt. Med hänsyn härtill synas överbibliotekariebefattningarna vid de tekniska högskolorna böra få karaktären av fullmaktstjänster. Beträffande löneplaceringen i övrigt ansluta sig förslagsställarna i princip till lärdaverkssakkunnigas mening, men ha dock för närvarande ansett sig böra föreslå överbibliotekariens löneplacering till lönegrad A 30.

Förste bibliotekarierna ha av tjänsteförteckningssakkunniga föreslagits placerade i lönegrad A 26. Lärdaverkssakkunniga, vilka finna att förste bibliotekarier i lönegradshänseende böra jämsställas med lektorer, föreslå lönegrad A 27. Med hänsyn till de höga kvalifikationer, som — enligt vad i det föregående utvecklats — böra ställas på innehavarna av dessa befattningar, och till vikten av att säkerställa en god rekrytering, synas övervägande skäl tala för att förste bibliotekarie i anslutning till sistnämnda förslag placeras i A 27.

Andre bibliotekarierna upptagas av tjänsteförteckningssakkunniga i lönegrad A 21. Härjämte föreslå de sakkunniga, att deras benämning ändras till bibliotekarier. Lärdaverkssakkunniga yrka, att dessa befattningshavare i lönehänseende jämsställas med läroverksadjunkterna och placeras i lönegrad A 23. Vad angår de tekniska högskolornas bibliotek är det av stor betydelse med hänsyn till de kvalificerade uppgifter dessa bibliotekarier enligt det föregående skola fullgöra, att tillfredsställande löneförmåner kunna erbjudas dem. Under hänvisning härtill och till lärdaverkssakkunnigas motivering av löneplaceringen för bibliotekarier föreslås, att denna placering för de tekniska högskolornas bibliotekarier måtte bestämmas till A 23. I fråga om tjänstebenämning instämma de sakkunniga med tjänsteförteckningssakkunniga.

Amanuenserna vid de vetenskapliga biblioteken äro för närvarande placerade i lönegrad Eo 18. Lärdaverkssakkunniga erinra om att dessa befattningshavare vid flera tillfällen i lönehänseende ansetts böra jämsställas med extralärare. De föreslå en differentiering, så att ett visst antal av de nuvarande amanuensbefattningarna i Eo 18 förvandlas till extra ordinarie tjänster i 21 lönegraden.

I 1944 års statsverksproposition har denna fråga upptagits till behandling. Departementschefen hänvisar till ett förslag år 1942 av universitetskanslern att placera biblioteksamanuenserna i lönegrad Eo 20, för vilken lönegradsplacering departementschefen då fann skäl föreligga, ehuru förslaget av vissa orsaker ej ansågs lämpligt att då genomföra. Efter remissbehandlingen av lärdaverkssakkunnigas förslag förordar departementschefen numera en glidande löneskala för dessa befattningshavare från Ex 15 till Eo 20, till vilken lönegrad de skulle nå efter fem års tjänstgöring.

Beträffande amanuenser vid de tekniska högskolornas bibliotek synes en lönegradsplacering i enlighet med universitetskanslerns förslag av år 1942, d. v. s. i lönegrad Eo 20, vara den som mest skulle svara mot dessa befattningshavares kvalifikationer och arbetsuppgifter. Skulle emellertid genom statsmakternas beslut en förändring av lärdaverksamanuensernas löneförmåner ske, böra liknande bestämmelser gälla för amanuenserna vid de tekniska högskolornas bibliotek. Dock synes den i statsverkspropositionen föreslagna lönenivån vara alltför låg.

Beträffande biträdesbefattningarna vid universitetsbiblioteken ha tjänsteförteckningssakkunniga föreslagit, att den s. k. kontorsserien även där införes, varigenom benämningen kanslibiträde skulle ändras till förste kontorsbiträde. Mot detta förslag ha invändningar gjorts från nyssnämnda bibliotek under framhållande av att den s. k. kontorsserien icke vore tillämplig beträffande de lärda verken, där i stället en »kansliserie» borde införas. Med hänsyn till den särskilda karaktären av biblioteksbiträdenas arbetsuppgifter vill det synas, som om icke någondera av ovannämnda serier vore särskilt lämpad för biträdesbefattningarna vid de tekniska högskolornas bibliotek. Det synes önskvärt att befattningshavarnas sysselsättningsområde bättre framträder i tjänstebenämningen än vad fallet blir om de placeras i någon av ovannämnda »serier», varför här föreslås benämningarna förste biblioteksbiträde, respektive biblioteksbiträde med löneplacering i A 11, respektive A (Eo) 7 — A (Eo) 4. Det må i detta sammanhang erinras om att tjänsteförteckningssakkunniga godtagit benämningen förste arkivbiträde med lönegrad A 11 för en befattningshavare i vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien.

Vaktmästarepersonalen vid universitetsbiblioteken benämnes för närvarande dels expeditionsvakter, dels vaktmästare. Tjänsteförteckningssakkunniga ha föreslagit att benämningarna förste expeditionsvakt, respektive expeditionsvakt helt genomföras. Även i detta fall synas övervägande skäl tala för att benämningar införas, som närmare ange befattningshavarnas sysselsättning, varför här föreslås benämningarna förste biblioteksvaktmästare med löneplacering A 7 och biblioteksvaktmästare med löneplacering A (Eo) 6 — A (Eo) 5.

Personalstater. Personalen vid **KTHB** och **CTHB** skulle efter fullständigt genomförande av här föreslagen omorganisation omfatta följande befattningar:

KTHB	<i>Lönegrad</i>
1 överbibliotekarie	A 30
2 förste bibliotekarier	A 27
1 bibliotekarie	A 23
3 bibliotekarier	Eo 23
3 amanuenser	Eo 20
1 förste biblioteksbiträde	Eo 11
2 biblioteksbiträden	A 7
2 »	Eo 7
1 »	Eo 4
5 »genomsnittligt	Ex 6
1 förste biblioteksvaktmästare	A 7
1 biblioteksvaktmästare	Eo 6
1 »	Eo 5
1 garderobsvakt	Ex 1
Extra arbetshjälp för sammanlagt	9 000 kr.

Härtill skulle komma **b o k b i n d e r i p e r s o n a l** (cirka 3 personer), avlönad ur anslagen för bokinköp och bokbindning, samt **r e p r o d u k t i o n s p e r s o n a l** (cirka 3 personer), avlönad av inkomsterna av reproduktionsverksamheten.

CTHB	<i>Lönegrad</i>
1 överbibliotekarie	A 30
2 förste bibliotekarier	A 27
1 bibliotekarie	A 23
1 »	Eo 23
3 amanuenser	Eo 20
1 biblioteksbiträde	A 7
2 »	Eo 7
3 »genomsnittligt	Ex 6
1 förste biblioteksvaktmästare	A 7
1 biblioteksvaktmästare	Eo 5
1 garderobsvakt	Ex 1
Extra arbetshjälp för sammanlagt	5 000 kr.

Härtill skulle komma **b o k b i n d e r i p e r s o n a l** (cirka 2 personer), avlönad ur anslaget för bokinköp och bokbindning, samt **r e p r o d u k t i o n s p e r s o n a l** (cirka 2 personer), avlönad av inkomsterna av reproduktionsverksamheten.

Antalet befattningshavare, utom extra arbetshjälp och teknisk personal, skulle sålunda, när hela omorganisationen genomförts, för **KTHB** utgöra 25

(mot nuvarande 13 hela tjänstebefattningar) och för CTHB 17 (mot nuvarande 7 hela tjänstebefattningar). Årskostnaderna för denna personalorganisation fullständigt genomförd bli för KTHB 150 015 kronor (mot nuvarande 64 324 kronor) och för CTHB 102 452 kronor (mot nuvarande 32 293 kronor). Beträffande de beräknade personalkostnaderna vid de båda biblioteken under perioden 1943/44—1951/52 hänvisas för övrigt till bilagorna 13 och 15.

Ovannämnda förslag betyder en relativt större ökning av personalen och därmed förbundna kostnader för CTHB än för KTHB, men detta måste anses riktigt, enär CTHB för närvarande är avsevärt sämre utrustat än KTHB såväl i fråga om personalens storlek som beträffande övrig utrustning och därför bör växa snabbare på olika områden. Efterföljande sammanställning torde kunna bidra till att ge en klarare uppfattning i dessa hänseenden om förhållandet såväl mellan högskolebiblioteken och universitetsbiblioteken som mellan högskolebiblioteken inbördes.

	Uppsala Universitet	Lunds Universitet	KTH		CTH	
	1943/44	1943/44	1943/44	1951/52	1943/44	1951/52
Antal lärare	146 ¹	135 ¹	108 ¹	142 ¹	47 ¹	95 ¹
Antal studenter (resp. stu- rande)	3879 ²	2342 ²	1977 ²	c:a 2100 ²	825 ²	c:a 1100 ²
Antal befattningshavare vid biblioteket enligt personal- stat	46	35	13	25	7	17
därav ordinarie	23	19	2	7	1	6
icke ordinarie	23	16	11	18	6	11
Kostnader för personal ³ ..	259 106:—	172 538:—	64 324:—	150 015:—	33 794:—	102 452:—
för ordinarie personal ...	164 160:—	115 827:—	12 915:—	54 138:—	8 970:—	47 988:—
för icke ordinarie personal	94 946:—	56 711:—	51 409:—	95 877:—	24 824:—	54 464:—

¹ Exklusive docenter utan docent- o. forskarstipendier.
² Inklusive docenter utan docentstipendier, amanuenser och assistenter.
³ Grundlön minus pensionsavgifter, utan rörligt tillägg och kristillägg.

Såsom framgår av ovanstående tablå står den föreslagna personalorganisationen för KTHB och CTHB jämförd med universitetsbibliotekens i god relation till respektive utbildningsanstalters storlek, bedömd efter antal lärare och studenter samt med hänsyn även tagen till universitets- och högskolebibliotekens här tidigare påpekade något skilda uppgifter. Sammanställningen anger även storleken av ordinarie och icke-ordinarie personal vid universitetsbiblioteken enligt nuvarande personalorganisation och vid högskolebiblioteken såväl enligt nuvarande som föreslagen personalorganisation. Det framgår därav, att i jämförelse med universitetsbiblioteken är antalet ordinarie befattningshavare vid högskolebiblioteken ringa i förhållande till de icke-ordinarie.

Detta torde vara lämpligt under omorganisationsperioden och tiden närmast därefter, intill dess en säker uppfattning vunnits om biblioteksorganisationens slutgiltiga utformning och vederbörande befattningshavares kvalifikationer. När så skett, bör en del av de icke-ordinarie befattningarna överföras på ordinarie stat.

Enligt tidigare uttalanden och bilagorna 13 och 15 skulle den föreslagna utvidgningen av personalorganisationen genomföras efter hand under loppet av ett begränsat antal år, för KTHB under budgetåren 1944/45—1949/50 och för CTHB under budgetåren 1944/45—1947/48. Det måste visserligen anses önskvärt, att de båda biblioteken utan dröjsmål sättas i stånd att intaga den ledande plats för litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena, vilken de böra fylla, men med hänsyn till angelägenheten att icke gå för brådstörtat fram utan utvidga organisationen i en takt, som ger bättre möjligheter att utprova organisatoriska detaljer och pröva personalen, bör utvidgningen på föreslaget sätt ske efter hand. Enligt organisationsplanen skulle överbibliotekarierna vid de båda biblioteken tillsättas år 1946, de båda förste bibliotekarierna vid KTHB år 1944, den ene förste bibliotekarien vid CTHB år 1944, den andre år 1946. Under perioden 1944/45—1945/46 skulle en förste bibliotekarie fungera som chef vid vartdera biblioteket.

Befattningarnas ledigförklarande. För närvarande gäller den bestämmelsen, att samtliga ordinarie och extra ordinarie befattningar vid de tekniska högskolorna skola kungöras till ansökan lediga (högsk. stadgar § 104, 4 och 5). 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen ha icke funnit skäl föreslå någon ändring härutinnan i fråga om ordinarie befattningar, men beträffande extra-ordinarie befattningar i lägre lönegrad än 21:a i löneplan Eo, civila icke-ordinarie reglementet, föreslås att bestämmelsen om kungörelseförfarandet skall utgå. Särskilt när det gäller att tillsätta biblioteksamanuenser och andra befattningshavare med likvärdig tjänstgöring, har det enligt vad ovannämnda sakkunniga framhållit visat sig olämpligt och onödigt tidskrävande att kungöra befattning ledig. De sakkunniga påpeka, att lägre icke-ordinarie befattningar på andra håll, såsom vid universiteten, i regel icke genom tidningsannonser kungöras till ansökan lediga. Där emot torde det vara vanligt, att anslag om att dylik befattning är till ansökan ledig uppsättes inom vederbörande verk, och intet hinder torde möta att så även sker vid de tekniska högskolorna. Med hänsyn till dessa synpunkter synes det önskvärt, att icke genom reglementariska föreskrifter fastlägga proceduren för ledigförklarande av lägre icke-ordinarie tjänster. Det må dock framhållas som synnerligen angeläget, att amanuensbefattningarna, som tillhöra de vetenskapligt kvalificerade vid de tekniska högskolornas bibliotek, besättas med bästa möjliga innehavare, emedan bibliotekens högre befattningshavare i första hand böra rekryteras ur amanuensernas krets, samt att därför lediga amanu-

ensförordnanden, när icke särskilda skäl föranleda andra åtgärder, böra kungöras på ett betryggande sätt.

Beträffande sättet för personalfrågornas förberedande i övrigt och personalredovisningen, i den mån dessa frågor röra högskolebiblioteken, hänvisas här till det av 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen utgivna betänkandet (stat. off. utr. 1943: 34, sid. 319).

Befattningshavarnas tillsättande och entledigande m. m. Enligt hittills gällande bestämmelser tillsätts vid de tekniska högskolorna befattningshavare i 24:e och högre lönegrad av löneplan A och Eo, med undantag av professorer, av Kungl. Maj:t efter förslag av styrelsen. De enda nuvarande befattningar vid högskolebiblioteken, som sålunda skola tillsättas av Kungl. Maj:t, äro (chef)bibliotekariebefattningarna i A 24. Innan bibliotekariebefattning tillsättes, må enligt stadgarna, där så prövas behöfligt, yttrande inhämtas av en eller flera sakkunniga (stadgarna § 106).

Ordinarie befattningshavare i lönegraderna 21—23 i löneplan A tillsätts av respektive högskolas styrelse genom fullmakt (§ 105, 1 och 3).

Befattningshavare i lönegrad 20 och därunder av löneplan A tillsätts av respektive högskolas kollegienämnd genom konstitutorial liksom även befattningshavare i lönegrad 23 och därunder av löneplan Eo, i båda fallen efter yttrande av vederbörande institutionschef. Av högskolebibliotekens nuvarande befattningar falla således alla utom bibliotekarien i A 24 och den timavlönade extra arbetskraften under denna bestämmelse. Biträden, som avlönas av extra anslag, tillsätts av vederbörande institutionsföreståndare, d. v. s. i detta fall vederbörande bibliotekarie.

1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen ha (stat. off. utr. 1943: 34) föreslagit följande ändrade ordning för tillsättande av befattningar vid de tekniska högskolorna. Till detta förslag ansluter sig även utredningen rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande, varför de båda sakkunnigkommittéerna här gemensamt framlägga förslaget ifråga. Detta förslag innefattar följande bestämmelser:

Befattningar i 24:e och högre lönegrad av löneplan A, civila avlöningsreglementet, böra alltjämt tillsättas av Kungl. Maj:t, varvid de tekniska högskolornas gemensamma överstyrelse inträder som förslagsställare i stället för som hittills vederbörande högskolas styrelse. De biblioteksbefattningar, varom här är fråga, äro de båda överbibliotekarierna (A 30) samt förste bibliotekarierna (A 27). Innan förslag till överbibliotekariebefattning eller förstebibliotekariebefattning upprättas, synes yttrande böra inhämtas av minst två sakkunniga, och vid tillsättande av förstebibliotekariebefattning bör överbibliotekarien först avge ett förberedande utlåtande i ärendet till kollegienämnden. Motsvarande förfaringssätt tillämpas redan nu vid universitetsbiblioteken.

Styrelsens hittillsvarande uppgift att tillsätta ordinarie fullmaktstjänster i lönegrad 21—23 i löneplan A bör övertagas av överstyrelsen på vilken det

även bör ankomma att tillsätta befattningshavare i motsvarande lönegrader i löneplan Eo. Överstyrelsen skulle härigenom ha att tillsätta bibliotekarietjänsterna vid högskolornas bibliotek. Då fråga uppkommer om tillsättande av bibliotekariebefattning, synes överbibliotekarien efter samråd med förste bibliotekarierna böra avge sådant utlåtande, som här ovan omförmäles i samband med tillsättning av förstebibliotekarie. Även denna bestämmelse har sin motsvarighet vid universitetsbiblioteken.

Kollegienämnden bör ha att efter hörande av överbibliotekarien tillsätta såväl ordinarie som extra-ordinarie befattningshavare i lönegraderna 12—20. Enligt detta förslag skulle kollegienämnden tillsätta amanuenserna vid högskolebiblioteken.

Rector bör efter hörande av överbibliotekarien tillsätta ordinarie och extra ordinarie befattningshavare i lönegrad 11 och därunder i löneplanerna A, Eo och Ex, d. v. s. biblioteksbiträden, vaktmästare och garderobsvakter.

Enligt nu gällande praxis äga institutionsföreståndarna själva anställa sådana tillfälliga arbetare och biträden vid högskoleinstitutionerna, som avlönas ur institutionens anslag. Denna praxis synes böra bibehållas och komma till uttryck i stadgarna. Den tillfälliga personal inom högskolebiblioteken, som sålunda skulle tillsättas av överbibliotekarien, är den, som avlönas ur personalstatens anslag för extra arbetshjälp ävensom den tekniska personalen (bokbindare och reproduktionspersonal).

Bestämmelsen i högskolornas nuvarande stadgar (§ 107) att den, som tillsatt en befattningshavare även bör besluta om ifrågakommande entledigande, bör bibehållas oförändrad även i vad det gäller högskolebiblioteken.

Befattningshavares ledighet, vikarieförordnande, åtal och ansvar för tjänstefel, besvär. Rörande samtliga dessa frågor, i vad de röra högskolebibliotekens befattningshavare, hänvisas till de uttalanden och förslag som gjorts av 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen (stat. off. utr. 1943: 34, sid. 344 ff.).

e. Bokinköp och bokbindning.

Med de vidgade uppgifter, som de tekniska högskolornas bibliotek efter omorganisationens genomförande komma att få sig förelagda, måste frågan om deras förseende med tillräckligt bokbestånd bli av utslagsgivande betydelse. Tidigare har påpekats möjligheten att genom byten, gåvor och depositioner öka bokbeståndet. Även med en intensiv och målmedveten verksamhet av denna art måste dock de genom inköp erhållna förvärven alltid komma att bli de viktigaste och de genom vilka bibliotekets sammansättning slutgiltigt kan regleras. Det är därför nödvändigt, att tillräckliga anslag till bokinköp anvisas.

De hittillsvarande anslagen till bokinköp innefatta även anslag till bokbindning. För närvarande ingår beträffande CTHB även bibliotekets expensanslag i

anslaget till bokinköp. Detta var förhållandet även vid KTHB till och med budgetåret 1935/36. En närmare redogörelse för inköpsanslagens omfattning under olika år har lämnats i de redogörelser för bibliotekens utveckling, som införts å sid. 19—41, och i bilagorna 3 och 7. Det framgår därav, att det ordinarie inköpsanslaget under budgetåret 1942/43 utgjorde för KTHB 40 000 kronor och för CTHB 25 000 kronor.

Om man bortser från anslagets användning för expenser, fördelar sig bokinköpsanslaget således på huvudrubrikerna *bokinköp* och *bokbindning*. I bokinköp ingå såväl inköp av handböcker, monografier och fortsättningsverk som prenumeration å tidskrifter och referatkartotek m. m. Bokbindningen omfattar dels bindning av böcker och tidskrifter, dels tillverkning av kapslar och lösa pärmar, lagning, skärning m. m.

I normala fall torde förhållandet mellan inköpskostnader och bindingskostnader vara som tre till ett. Den mest penningkrävande av inköpsposterna är tidskriftsprenumerationen, som för ett tekniskt bibliotek utgör den viktigaste delen av nyförvärven. Av den redogörelse som lämnats för förhållandena i vissa främmande föregångsländer framgår också den centrala ställning som den periodiska litteraturen och särskilt tidskrifterna genomgående inta i litteraturtjänsten inom de tekniska områdena. Någon bestämd proportion mellan anskaffning av böcker och tidskrifter torde knappast vara möjlig att ange. Erfarenheterna vid de tekniska biblioteken synas emellertid tyda på att tidskriftsprenumeration i regel bör betinga ungefär en tredubbel kostnad i förhållande till kostnader för monografier och fortsättningsverk. I tidskriftskostnaderna hava då även medräknats kostnaderna för anskaffning av referatkartotek och därmed jämförliga publikationer.

En alltför stark variation i anslagen till bokinköp och bokbindning kan medföra betänkliga konsekvenser för en biblioteksinstitution. Särskilt gäller detta i fråga om anslagen till bok- och tidskriftsinköp. Minskade anslag, liksom även oförändrade eller otillräckligt ökade anslag, då inköpskostnader för tidskrifter och böcker stiga, kunna medföra svårutfyllda luckor i litteraturbeståndet i form av icke fullbordade monografiserier och avbrutna tidskriftsiviter. Det är av vikt att inköpsanslagen avvägas med ekonomiskt förutseende, varvid hänsyn även bör tagas till en lämplig differentiering av bok- och tidskriftsförvärven mellan de båda högskolornas bibliotek.

Även på detta område torde en jämförelse med de större vetenskapliga biblioteken kunna ge viss ledning. Kungl. bibliotekets och de båda universitetsbibliotekens motsvarande anslag omfatta ävenledes kostnader för såväl bokinköp som bokbindning. Då dessa bibliotek äro arkivbibliotek för det svenska trycket, behöva dock anslagen icke tas i anspråk för inköp av inom Sverige tryckta publikationer. Däremot omfatta bindingskostnaderna såväl svenskt som utländskt tryck, bland annat bindning av svenska tidningar, vilket medför betydande kostnader. De årliga anslagen till

bokinköp och bokbindning för Kungl. biblioteket ha under åren 1921—1944 varierat mellan 115 000 och 80 000 kronor. För Uppsala universitetsbibliotek ha motsvarande anslag under budgetåren 1935/36—1939/40 utgått med 148 500 kronor årligen, under budgetåret 1940/41 med 126 500 kronor, 1941/42 med 115 000 kronor, 1942/43 med 105 000 kronor och 1943/44 med 115 000 kronor. För Lunds universitetsbibliotek utgick före kriget anslaget till bokinköp och bokbindning med 137 000 kronor per år under det att de senaste årens anslag varit 106 000 kronor. Departementschefen har i 1944 års statsverksproposition i samband med förslag om ökning av anslaget till bokinköp och bindning för Kungl. biblioteket från 80 000 till 85 000 kronor framhållit, att minskningen av detta biblioteks anslag måste anses som tillfällig och betingad icke minst av svårigheterna att under rådande krisförhållanden erhålla utländsk litteratur samt att det är av vikt, att en mera normal inköpsverksamhet ånyo kan komma till stånd, så snart förhållandena det medgiva. Denna synpunkt äger giltighet även för övriga bibliotek med under kristiden reducerade anslag.

De tekniska högskolornas bibliotek äro hänvisade till att genom sitt anslag till bokinköp och bokbindning täcka kostnaderna för inköpen såväl av utländsk som svensk litteratur. De utländska tekniska tidskrifterna, vilka dessa bibliotek, som ovan nämnts, måste hålla i en betydande omfattning, äro ofta mycket dyrbara. Fordringarna på de tekniska bibliotekens litterära utrustning komma dessutom med säkerhet att stegras avsevärt, så snart mera normala förhållanden inträtt i de internationella förbindelserna.

Under hänvisning till vad här tidigare framhållits om å ena sidan de betydande, hela landet omspannande uppgifter, som i framtiden böra uppfyllas av biblioteken vid de tekniska högskolorna, och å andra sidan de ytterst begränsade möjligheter dessa bibliotek med sitt nuvarande bokbestånd ha att motsvara de nya fordringarna, föreslås, att det årliga anslaget till bokinköp och bokbindning efter omorganisationens genomförande bör utgå med 90 000 kronor för KTHB och 60 000 kronor för CTHB. Ökningen till dessa belopp från nu utgående anslagsbelopp föreslås ske successivt i enlighet med bilagorna 14 och 16. Härigenom skulle KTHB för budgetåret 1944/45 få sitt anslag höjt till 45 000 kronor för att 1951/52 nå slutsumman 90 000 kronor. CTHB skulle för budgetåret 1944/45 få sitt anslag höjt till 40 000 kronor för att 1949/50 nå slutsumman 60 000 kronor. Den särskilt i början relativt sett större ökningen för CTHB i jämförelse med KTHB beror på, att CTHB för närvarande har ett i särskilt hög grad otillräckligt bokbestånd och relativt snabbt måste öka detta, så att det inom en icke alltför avlägsen framtid når högskolemässig standard. Förhållandet mellan KTHB:s och CTHB:s slutsummor är avvägt med hänsyn tagen till de båda högskolornas inbördes storlek och omfattningen av befintliga och planerade tekniska forskningsanstalter inom respektive biblioteks närmaste verksamhetsområde.

För budgetåret 1941/42 anvisades ett reservationsanslag till inköp i utlandet av bland annat litteratur till tekniskt och vetenskapligt bruk. Av detta anslag erhöles för budgetåret 1942/43 KTHB ett extra engångsanslag om 90 000 kronor och CTHB ett om 65 000 kronor. Genom dessa anslag har huvudsakligen tyskspråklig litteratur förvärvat. För att möjliggöra ett liknande förvärv av engelskspråklig teknisk litteratur, om icke förr så efter krigets slut, har i bilagorna 14 och 16 för vardera biblioteket föreslagits ett extra anslag av 36 000 kronor till KTHB och 24 000 kronor till CTHB som bidrag till täckandet av de stora brister, vilka under avspärrningstiden uppkommit i bibliotekens litteraturbestånd på detta område.

f. Expenser.

Kostnaderna för expenser ha vid KTHB till och med budgetåret 1935/36 täckts av anslaget för bokinköp och bokbindning. Från och med budgetåret 1936/37 ingå de i tekniska högskolans i Stockholm anslag till expenser till ett beräknat belopp av 2 200 kronor. De verkliga expenskostnaderna ha under förkrigsåren varit i medeltal 2 400 kronor och under krigsåren i medeltal 3—4 000 kronor. Vid CTHB ha expenskostnaderna till och med budgetåret 1941/42 täckts av högskolans allmänna expensanslag till ett beräknat belopp av 2 000 kronor, men under åren 1942/43 och 1943/44 ha de bestritts ur anslaget för bokinköp och bokbindning till en summa av cirka 2 700 kronor; därjämte har 1 000 kronor erhållits ur högskolans expensanslag för komplettering av vissa inventarier.

1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen ha föreslagit (stat. off. utr. 1943: 34, s. 405), att bibliotekens expenser måtte utskiljas från de tekniska högskolornas övriga expenser och under rubriken bibliotekets expenser ställas direkt till bibliotekets disposition. De hittills tillgängliga expensmedlen för KTHB och CTHB ha visat sig alltför knappa redan under nuvarande förhållanden. Omorganisationen kommer genom den ökade personalen och de nya och vidgade arbetsuppgifterna att medföra en avsevärd stegring av alla ifrågavarande poster. Vid KTHB synes redan nu ett expensanslag av 4 000 kronor vara erforderligt, vilket belopp i framtiden bör ökas till 7 000 kronor. Vid CTHB bör motsvarande belopp för närvarande sättas till 3 000 kronor och i framtiden efter hand ökas till 4 500 kronor. Den successiva ökningen av anslagsbeloppen från budgetåret 1944/45 till budgetåret 1950/51 vid de båda biblioteken framgår av bilagorna 14 och 16.

g. Lokaler och utrustning.

Bibliotekens behov av lokaler och av dessas utrustning med hyllor och katalogskåp, möbler, maskinella anordningar och övrig inredning äro direkt avhängiga av bokbestånd, personalens storlek och biblioteksarbetets omfattning och art.

Mot bakgrunden av erfarenheter från den hittillsvarande verksamheten och uppgifter angående liknande biblioteksinstitutioner i andra länder och under hänsynstagande å ena sidan till de båda bibliotekens likartade framtida uppgifter och å andra sidan till de båda högskolornas skillnad i storlek torde det önskvärda bokbeståndet för KTHB bära beräknas till cirka 300 000 och för CTHB till cirka 200 000 volymer aktuell litteratur. För personalens storlek har tidigare redogjorts: antalet befattningshavare föreslås vid KTHB öka från 13 till 25 och vid CTHB från 7 till 17, oberäknat teknisk personal. För biblioteksarbetets blivande omfattning har likaledes redogjorts. Särskild hänsyn bör tagas till de båda bibliotekens centrala ställning inom det tekniska referat- och referensarbetet, vilka arbetsuppgifter i flera hänseenden äro utrymmeskrävande.

KTHB äger sedan år 1930 en för biblioteket uppförd byggnad vid entrén till högskolans område vid Valhallavägen i Stockholm, beräknad efter ett bokbestånd av cirka 100 000 volymer och med verksamheten huvudsakligen inriktad på högskolans eget behov. CTHB har ännu endast provisoriska lokaler inom högskolans gamla byggnad vid Storgatan i Göteborg.

I det följande behandlas de båda byggnadsproblemen var för sig.

KTHB.

Den nuvarande biblioteksbyggnaden har en rymd av cirka 8 900 m³ och en sammanlagd golvyta av cirka 2 200 m². Av golvutrymmet äro cirka 880 m² disponerade för bokmagasin och cirka 1 320 m² för övriga ändamål. Bokmagasinet, som vid ena gaveln går rakt igenom byggnaden från källaren till vindsbjälklaget, är uppdelat i fyra våningar; den övriga delen av byggnaden i tre våningar. Bokmagasinet har en hyllinredning av cirka 4 300 löpmeter, motsvarande utrymmesbehovet för cirka 100 000 volymer. Detta hyllutrymme är numera helt utnyttjat. Utrymmet i den övriga delen av byggnaden är fördelat så, att i källarvåningen inrymmas entré och uppackeringsrum, lager, paketexpedition, bokbinderi, reproduktionsverkstad, arkiv samt en vaktmästarebostad om 2 rum och kök; i huvudvåningen vestibul med kapprum och toaletter, låneexpedition jämte ett telefonrum för låneexpeditionens föreståndare, referensrum samt en läsesal med 66 studieplatser, 200 löpmeter hyllor för referensbibliotek och cirka 600 smärre hyllfack för löpande tidskrifter; i våningen 1 tr. upp vestibul samt rum för bibliotekets chef, biblioteksnämnden (tillika arbetsrum för biträden), föreståndaren för beställningen, rum för accessionsjournal, tidskriftsregistrering, katalogisering samt klassificering, vidare bindningsexpedition, kartrum, fyra forskarrum, ett mindre lunchrum jämte toaletterum.

Byggnadens vind upptar härutöver ett utrymme av cirka 1 500 m³.

Dessa utrymmen äro icke tillräckliga, sedan här föreslagen omorganisation genomförts, varför en utvidgning av lokalerna är oundviklig. En mer genom-

gripande förändring i detta hänseende synes dock icke böra ske, förrän omorganisationen fortskridit så långt, att överbibliotekariebefattningen tillsatts och dess innehavare beretts tillfälle att förbereda byggnadsfrågan. Det torde därför för KTHB:s del vara lämpligt att uppdelat frågan om högskolebibliotekets lokalbehov på de närmast liggande och de framtida behoven.

De närmaste utrymmesbehoven. Den angelägnaste lokalfrågan gäller för närvarande bokförrådet. Det nuvarande bokmagasinet är praktiskt taget helt utnyttjat. Insättning av ytterligare hyllor i magasinerna kan endast bereda plats för en del av de böcker, vilka för närvarande i brist på utrymme äro lagrade i lådor på vinden. Bibliotekets årliga tillväxt utgör för närvarande cirka 3 500 band. Så snart bibliotekets omorganisation påbörjats och normala förhållanden åter inträtt, kommer denna tillväxt att stiga avsevärt och torde redan för de första åren kunna beräknas till cirka 5 000 band, efter några år ökad till 7 000 band, motsvarande ett hyllutrymme av cirka 230 löpmeter. För att möta detta behov av utrymme föreslås, att på byggnadens vind inredas ett bokmagasin i enlighet med ett tidigare framställt och av byggnadsstyrelsen år 1942 kostnadsberäknat förslag, vilket skulle giva ett tillskott av cirka 1 125 löpmeter hylla, motsvarande 4 å 5 års tillväxt av bokförrådet. Byggnadskostnaderna för denna vindsinredning äro beräknade till 18 000 kronor och hyllinredningen till 20 000 kronor. Dessa summor äro i bilaga 14 intagna i de beräknade summorna för byggnadskostnader, respektive utrustning under budgetåret 1944/45.

De ökade lokalbehoven för bibliotekets administration böra tills vidare kunna täckas genom att vissa utrymmen omdisponeras. Kartrummet i övre våningen bör sålunda kunna frigöras genom att kartorna inrymmas i bokmagasinet, sedan utrymmen vunnits därstädes genom överflyttning av en del av bokbeståndet till det nya bokmagasinet på vinden. De fyra nuvarande forskarrummen i övre våningen kunna även överlåtas till administrationen. För forskarnas räkning böra i ersättning härför i den innersta delen av läsesalen anordnas fyra likvärdiga forskarum genom avbalkning medelst glasväggar. Denna placering av forskarummen är ur användbarhetssynpunkt att föredraga, då forskarna därigenom få omedelbar tillgång till läsesalens referensbibliotek och tidskriftsserier. Kostnaden för denna anordning beräknas till 4 000 kronor. Slutligen böra vissa smärre ändringar göras i stora vestibulen (anordnande av telefonhytt, skydd för drag m. m.) till ett sammanlagt beräknat belopp av 3 000 kronor.

I tjänsterummen erfordras omedelbart en del nya möbler, hyllanordningar och katalogskåp och i referensrummet skåp för kartotek, alltsammans för en beräknad kostnad av 5 000 kronor. För inköp av ett antal nya skrivmaskiner erfordras 3 000 kronor och för inköp av en dupliceringsmaskin, en häftmaskin, en stansningsmaskin för katalogkort och en mindre räknemaskin 3 000 kronor.

De sammanlagda kostnaderna för tillfredsställandet av de närmast föreliggande utrymmesbehoven bli sålunda:

Byggnadskostnader:

Inredning av vind till bokmagasin	18 000:—	
Anordnande av fyra forskarrum i läsesalen	4 000:—	
Diverse smärre arbeten	3 000:—	25 000:—

Utrustning:

Hyllor i vindsmagasin	20 000:—	
Möbler, hyllor och katalogskåp	5 000:—	
Kontorsmaskiner	3 000:—	
Reproduktions- och bokbinderimaskiner	3 000:—	31 000:—

Summa kronor 56 000:—

Anslag till dessa utgifter äro i bilaga 14 upptagna för budgetåret 1944/45.

Senare utrymmesbehov. De utrymmen, som måste till för att omorganiseringen skall kunna fullt genomföras, böra åstadkommas genom att en ny byggnad för bokmagasin uppföres i omedelbar förbindelse med den nuvarande byggnaden. De utrymmen, som därigenom skulle frigöras inom den nuvarande byggnadskroppen, böra i första hand användas till ökning av lokalerna för expeditionen och referensavdelningen och till ett antal nya arbetsrum för den ökade personalen.

Den nya byggnaden för bokmagasin bör redan från början dimensioneras för 300 000 volymer, vilket motsvarar en nyttig golvyta av 1 500 m². Detta utrymme beräknas räcka för en tillväxt av biblioteket under 20 à 25 år under förutsättning att utgallring efter hand sker av vissa delar av det äldre bokbeståndet för placering i en annan lämplig men mindre dyrbar lokal. I samma byggnad böra även anordnas arkivutrymmen med en nyttig golvyta om cirka 400 m² ävensom ett skyddsrum för personal och besökande med en nyttig golvyta om cirka 100 m². Kostnaderna för denna nybyggnad kunna uppskattas på följande sätt:

Bokmagasin

Nyttig yta 1 500 m², total yta $1\,500 \cdot 1.25 = 1\,875$ m²,
volym $1\,875 \cdot 2.6 = 4\,875$ m³, kostnad $4\,875 \cdot 80 = \dots$ kronor 390 000:—

Arkiv m. m.

Nyttig yta 400 m², total yta $400 \cdot 1.40 = 560$ m², volym
 $560 \cdot 3.2 = 1\,792$ m³, kostnad $1\,792 \cdot 80 = \dots$ » 144 000:—

Skyddsrum.

Nyttig yta 100 m², total yta $100 \cdot 1.40 = 140$ m², volym
 $140 \cdot 3.3 = 460$ m³, kostnad $460 \cdot 100 = \dots$ » 46 000:—

Summa byggnadskostnader kronor 580 000:—

Sedan denna magasinsbyggnad uppförts och bokbeståndet överflyttats dit, bör det äldre bokmagasinet iordningställas för bibliotekets administration och dess för allmänheten upplåtna avdelningar. Därvid bör ordnas så, att tillräckliga utrymmen erhållas för de behov, som stå i samband med bibliotekets uppgift som katalogiseringscentral samt som samlingscentral för referattjänsten och som erfordras för utlånings- och referensverksamheten. Sedan det nya bokmagasinet tagits i anspråk bör bokmagasinet på vinden utnyttjas för en del av bibliotekets icke aktuella bokbestånd m. m. De erforderliga ändringarna i den gamla byggnaden beräknas kosta cirka 120 000 kronor.

Sammanlagda kostnaden för den nya magasinsbyggnaden och därefter följande ändringar inom den nuvarande byggnaden uppgå således till:

Tillbyggnad av bokmagasin m. m.	kronor 580 000:—
Ändringsarbeten i nuvarande byggnad	» 120 000:—
Summa kronor 700 000:—	

Av denna summa beräknas 20 000 kronor erfordras under budgetåret 1947/48 för förberedande undersökningar och ritningar, 300 000 kronor under budgetåret 1948/49 och 260 000 kronor under budgetåret 1949/50 samt 120 000 kronor (för ändringarna i den nuvarande byggnaden) under budgetåret 1950/51. För i framtiden erforderliga utrymmen för utgallrad äldre litteratur har icke ansetts lämpligt att nu framlägga förslag och kostnadsberäkningar, enär dylika utrymmen avses kunna vinnas utan att särskild byggnad för ändamålet behöver uppföras.

Utrustningen för det slutgiltiga iordningställandet av biblioteket omfattar hyllor för det nya bokmagasinet, komplettering av möbler och övrig inredning i hela byggnadskomplexet, komplettering av bokbinderi-, tryckeri- och reproduktionsutrustning samt kontorsmaskiner.

För det nya bokmagasinet fordras utöver hyllorna i det nuvarande bokmagasinet, vilka kunna överflyttas till nya magasinet och vilka motsvara en längd av cirka 4 300 hyllmeter, ytterligare cirka 4 700 löpmeter hyllor. Efter ett beräknat pris av cirka 15 kronor per löpmeter skulle kostnaden för denna hyllinredning uppgå till cirka 70 000 kronor. Denna kostnad synes böra fördelas med 5 000 kronor på budgetåret 1948/49, 35 000 kronor på 1949/50 och 30 000 kronor på 1950/51.

I det nya magasinet behövas arbets- och studiebord för forskare och personal, vidare bokvagnar och bokstöd samt armatur och gardiner. I nuvarande byggnadens omdisponerade utrymmen behövas möbler, katalog- och kartoteksskåp, ett större dokumentskåp, hyllor, armatur, gardiner m. m. En beräkning har givit till resultat, att dessa kostnader torde komma att belöpa sig till cirka 45 000 kronor. Anslag för dessa ändamål synas böra utgå under budgetåret 1950/51.

I samband med utvidgningen av bibliotekets hänvisningstjänst fordras ökad utrustning för att mångfaldiga katalog- och referatkort samt för att fotografera dokument. För sådan utrustning föreslås för budgetåret 1946/47 6 000 kronor och för budgetåret 1950/51 3 000 kronor.

Personalens och verksamhetens successiva ökning föranleder anskaffande av ett ökat antal kontorsmaskiner (skriv- och räknemaskiner), och för den med uppbörd förenade reproduktionsverksamheten behövs en kassaapparat. För dessa ändamål bör under budgetåret 1945/46 utgå anslag med 1 000 kronor, under budgetåret 1946/47 med 1 000 kronor och under budgetåret 1947/48 med 3 000 kronor.

Kostnaderna för *utrustning vid KTHB under den senare nybyggnadsperioden, d. v. s. budgetåret 1945/46 och följande budgetår*, skulle således sammanlagt bli:

Hyllinredning i nytt bokmagasin	kronor	70 000:—
Möbler etc. för hela byggnadskomplexet	»	45 000:—
Bokbinderi-, tryckeri- och reproduktionsmaskiner	»	9 000:—
Kontorsmaskiner	»	5 000:—
Summa kronor		129 000:—

De sammanlagda byggnads- och utrustningskostnaderna för samma period bli:

Byggnadskostnader	kronor	700 000:—
Utrustning	»	129 000:—
Summa kronor		829 000:—

Beträffande byggnadsfrågorna hänvisas i övrigt till bilagan 14 och till den utredning som företagits av 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen och som återfinnes i de sakkunnigas betänkande (stat. off. utr. 1943: 34, sid. 370 ff.) och därtill fogade bihang 2 (stat. off. utr. 1943: 37, sid. 5 ff.).

Spörsmålet om uppförande av ett nytt bokmagasin och i samband därmed stående förändringar inom den nuvarande biblioteksbyggnaden torde böra för närmare utredning överlämnas till den byggnadskommitté för tekniska högskolan i Stockholm, vilken 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen föreslagit. Avgörande beslut, som kunna öva inflytande på bibliotekets framtida verksamhet, böra dock uppskjutas till efter det överbibliotekarie tillsatts, vilket borde ske år 1946. Ovannämnda byggnadskommitté, som enligt de sakkunnigas förslag bland annat skulle uppgöra en grundplan för hela högskolekomplexet, synes även böra överväga, huruvida en tillbyggnad av den nuvarande biblioteksbyggnaden av här föreslagen art

är det lämpligaste sättet att lösa bibliotekets framtida byggnadsfråga eller om det möjligen kan bli ekonomiskt mera fördelaktigt med hänsyn till högskolans byggnadsplaner i deras helhet att använda den nuvarande biblioteksbyggnaden för annat lämpligt ändamål inom högskolans verksamhet och uppföra en ny byggnad för biblioteket. Den nuvarande biblioteksbyggnadens läge gör att utvidgning av densamma endast med svårighet kan företagas, utan att betydande åverkan göres på den nuvarande entrén till högskoleanläggningen.

CTHB.

CTHB är för närvarande inrymt i tredje våningen av Chalmers tekniska högskolas gamla byggnad vid Storgatan, där det upptar en golvyta av cirka 435 m², fördelad på bokmagasin (cirka 270 m²), läsesal och expedition (cirka 70 m²), tjänsterum (cirka 75 m²) och tambur (cirka 20 m²). Dessutom äro delar av samlingarna, nämligen biblioteken för kemi, fysik och skeppsbyggeri, inrymda i respektive institutionsbyggnader inom högskolans nya område vid Gibraltargatan till vilket avståndet från det nuvarande huvudbiblioteket är ungefär 2 km. Från och med hösten 1943 ha fyra av högskolans sex avdelningar flyttat till det nya högskoleområdet, varför förbindelsen mellan biblioteket och dessa avdelningar i hög grad försvårats. Detta i förening med bibliotekets besvärande trångboddhet gör att lokalfrågans lösning icke längre kan uppskjutas, om biblioteket på ett tillfredsställande sätt skall kunna stå den vid högskolan bedrivna undervisningen och forskningen till tjänst. Bibliotekets uppgift att även betjäna den utanför högskolan bedrivna forskningen vid branschinstitut och inom enskilda industriföretag måste även i längden bli lidande av dessa lokalförhållanden.

Med anledning av trängande lokalbehov har Chalmers tekniska högskola redan tidigare gjort framställning om medel till uppförande av en byggnad för bland annat biblioteksändamål. I två tidigare framställningar har förslag framlagts om uppförande av lokaler för högskolans bibliotek och kansli gemensamt, hittills dock utan resultat. Under år 1943 upptogs frågan ånyo till behandling inom högskolan under medverkan av överbibliotekarien W. Munthe vid universitetsbiblioteket i Oslo och i förbindelse med de båda statliga sakkunnigkommittéerna. Enligt det förslag som därvid framkommit skulle biblioteket inrymmas i en särskild byggnad. Ett bibliotek behöver självfallet utvidgas, allteftersom bokbeståndet växer och nya verksamhetsuppgifter fogas till tidigare. Det är därför av vikt, att möjlighet för tillbyggnad åt olika håll finnes. Vid ett bibliotek, som är sammanbyggt med andra institutioner, yppa sig ofta betydande svårigheter, då fråga uppstår om tillbyggnad av lokalerna. Dessutom ökas alltid brandfaran, om biblioteket sammanbygges med lokaler för andra ändamål.

Med hänsynstagande till dessa synpunkter har professor M. Wernstedt under år 1943 utfört nya ritningar, vilka lagts till grund för en ansökan om bygg-

nadsanslag till 1944 års riksdag. Dessa ritningar ligga även till grund för här framlagda förslag.

Biblioteksbyggnaden föreslås förlagd till det nya högskoleområdet vid Gibraltarstergatan, omedelbart söder om entrévägen till högskoleplatsen från nämnda gata. Härigenom blir byggnaden lätt tillgänglig för såväl de studerande som för allmänheten.

Enligt ritningarna skall byggnaden bestå av ett centralparti omgivet på tre sidor av lokaler för bibliotekets administration, bokmagasinslokaler och läsesalar. Genom denna anordning kunna dessa tre huvuddelar av byggnaden utvidgas oberoende av varandra. Centralpartiet och läsesalarna uppföras i en vånings höjd, administrationsavdelningen i två våningars höjd, bokmagasinet, som har lägre våningshöjd, i tre våningar. Under administrationsavdelningen, centralbyggnaden och delar av bokmagasinet skall källare anordnas. Centralpartiet skall innehålla en förhall (75 m^2) med kapprum och toaletter samt expeditjonslokal (110 m^2) med arbetsplatser för allmänheten vid katalogstudier. I anslutning härtill lägges ett rum för bibliografiska arbeten och referatkartotek (40 m^2). Administrationsavdelningen skall i bottenvåningen inrymma sju arbetsrum om i genomsnitt 25 å 30 m^2 (för överbibliotekarien, inköpsavdelningen, tidskriftskontrollen, katalogiseringen) samt ett sammanträdesrum. Den övre våningen skall rymma två arbetsrum för personalen (kartoteksarbete och bytesdepå) vardera om cirka 30 m^2 , två forskarrum för mer omfattande forskningsarbeten om cirka 35 m^2 vardera, fem mindre studierum om cirka 11 m^2 vardera samt ett lunchrum för personalen. Bokmagasinet, vars nedersta våning skall bli i jämnhöjd med bottenvåningen, skall uppföras i tre våningar med en fri höjd av 2.2 m. I nedersta bokvåningen finnas i förslaget två rum med ingång från expeditionen för expeditionens föreståndare och för biträden. De tre bokvåningarna skola vardera ha en yta av 340 m^2 . Läsesalsavdelningen skall inrymma en större läsesal om cirka 190 m^2 nyttig yta, rymmande cirka 50 arbetsplatser (i denna sal skall referensbiblioteket vara uppställt), samt en mindre läsesal för tidskrifter om cirka 100 m^2 nyttig yta, rymmande cirka 30 platser. I anslutning till läsesalarna skola finnas maskinskrivningsrum för allmänheten om tillsammans cirka 30 m^2 . I källarvåningen anordnas förutom rum för värmepanna, bränslefförråd, kapprum och toaletter även en bokbinderiverkstad (cirka 25 m^2), två rum för reproduktionsapparater (fotostat, mikrofilmfotografering) med mörkrum och förråd (tillsammans cirka 120 m^2), rum för duplicerings- och tryckningsarbeten (cirka 30 m^2), packrum för ankommande och avgående sändningar (cirka 50 m^2) samt skyddsrum och lagerrum (cirka 85 m^2).

Byggnadens planyta (utvändigt mått) blir cirka $1\,400 \text{ m}^2$. Administrationsavdelningens övre våning skulle utgöra cirka 350 m^2 , den inredda delen av källaren cirka 625 m^2 . Byggnadens volym beräknas till $11\,000 \text{ m}^3$.

Byggnadskostnader vid CTHB. Efter ett enhetspris av 85 kronor per kbm beräknas kostnaden för biblioteksbyggnaden bli $85 \times 11\,000 = 935\,000$ kronor. Byggnaden borde uppföras under budgetåren 1944/45 och 1945/46, varvid anslag för dessa budgetår skulle utgå med 500 000 kronor, respektive 435 000 kronor.

Utrustning. Utrustningen för den nya biblioteksbyggnaden fördelar sig på hyllinredning, lokaltelefon, möbler inkl. gardiner och armatur, katalogskåp, maskiner och apparater för bokbinderi- och reproduktionsverkstad samt diverse. Hyllinredning för 200 000 volymer beräknas till cirka 6 000 hyllmeter à kronor 15 per hyllmeter = 90 000 kronor. Anslag härför bör utgå för budgetåret 1945/46. Lokaltelefon för hela biblioteksbyggnaden beräknas kosta 4 000 kronor och anslag för ändamålet föreslås utgå under budgetåret 1946/47. För inköp av möbler, gardiner och armatur erfordras anslag med 69 000 kronor, varav 39 000 kronor budgetåret 1945/46 och 30 000 kronor budgetåret 1946/47, för inköp av katalogskåp för bibliotekskataloger och referatkort erfordras anslag med 5 000 kronor, varav 2 000 kronor budgetåret 1945/46 och 3 000 kronor budgetåret 1946/47. Utrustning för bokbinderi och reproduktionsanstalt (bokbinderimaskiner, fotostat, mikrofilmutrustning, maskin för korttryck) samt skrivmaskiner för bibliotekspersonalen kräva anslag med 41 000 kronor, varav 17 000 kronor budgetåret 1945/46 och 24 000 kronor budgetåret 1946/47. Slutligen bör för diverse oförutsett anslås 2 000 kronor budgetåret 1945/46 och 1 000 kronor budgetåret 1946/47.

De sammanlagda kostnaderna för utrustning vid CTHB under omorganisationsperioden 1944/45—1950/51 skulle enligt ovanstående förslag utgöra 212 000 kronor.

Kostnadernas fördelning framgår närmare av bilaga 16.

h. Stadgar och reglementen.

Nuvarande bestämmelser.

Gällande bestämmelser rörande de tekniska högskolornas bibliotek finnas intagna i de för de båda högskolorna gemensamma stadgarna (»Stadgar för Kungl. tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola» av år 1939). Dessutom ha för biblioteket vid tekniska högskolan i Stockholm utfärdats vissa kompletterande föreskrifter.

Stadgarnas bestämmelser rörande biblioteken ange i första hand bibliotekariens allmänna åligganden, kompetensfordringar för bibliotekariebefattningen, frågan om inhämtande av sakkunnigas yttrande vid bibliotekariebefattningens tillsättande, principerna för bibliotekets tillgänglighet, lärares och studerandes företrädesrätt vid bibliotekets begagnande samt bestämmelsen att reglemente för biblioteket skall fastställas av kollegienämnden.

Därjämte innehålla stadgarna följande bestämmelser, som direkt eller in-

direkt beröra biblioteket och vilka tidigare behandlats av 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen, nämligen:

rektors tillsyn över högskolans befattningshavare och dess fasta och lösa egendom (§ 15),

institutionsföreståndares rätt att yttra sig i ärende, som angår hans institution och varöver lärarkollegiet har att fatta beslut (§ 22),

kollegienämndens åliggande att antaga och i förekommande fall bestämma ersättning åt vid högskolan erforderlig personal, som icke utses av Kungl. Maj:t eller styrelsen (§ 24),

kollegienämndens åliggande att bestämma de tider, då bland annat högskolans bibliotek skall hållas öppet (§ 24),

kollegienämndens åliggande att uppgöra och för fastställelse till styrelsen lämna förslag till instruktion för högskolans av styrelsen förordnade befattningshavare och att fastställa instruktion för av kollegienämnden förordnade befattningshavare (§ 24),

förvaltningsnämndens åliggande att å tid, som nämnden finner lämpligt, låta verkställa inventering bland annat av högskolans bibliotek.

De för biblioteket vid tekniska högskolan i Stockholm utfärdade kompletterande bestämmelserna till stadgarna äro följande:

Instruktion för bibliotekarien, fastställd av styrelsen den 31 mars 1928.

Bestämmelser rörande bokinköp och samlingarnas ordnande, fastställda av högskolans kollegienämnd den 31 mars 1928, med ändringar den 21 april 1936 (innehåller bestämmelser om biblioteksnämnden, dess sammansättning och åligganden, om samlingarnas katalogisering, om bibliotekets inventering samt om böckernas bindning och märkning).

Reglemente för Kungl. tekniska högskolans biblioteks begagnande, utfärdat av kollegienämnden den 21 mars 1936 (allmänna föreskrifter om samlingarnas begagnande inom bibliotekets lokaler och genom utlåning, besvär över beslut rörande begagnandet av biblioteket). Tidigare gällande reglemente var utfärdat av styrelsen.

För Chalmers tekniska högskolas bibliotek finnas icke några reglementariska bestämmelser utöver dem, som äro intagna i högskolornas gemensamma stadgar.

Förslag till nya bestämmelser.

Det synes önskvärt, att i framtiden bestämmelserna rörande de båda tekniska högskolornas bibliotek uppdelas på högskolornas gemensamma stadgar och bibliotekens reglementen. Även dessa senare böra göras enhetliga för båda biblioteken.

Stadgarna utfärdas av Kungl. Maj:t. Bibliotekens reglementen fastställas, enligt nuvarande bestämmelser, för vardera högskolan av dess kollegienämnd. Som förut påpekats, saknas hittills helt och hållet reglemente för CTHB:s verksamhet, och gällande reglemente för KTHB är ganska ofullständigt. Orsaken till detta mindre tillfredsställande förhållande torde bero på att fastställandet av reglementariska bestämmelser är uppdelat mellan vederbörande högskolas styrelse, som har att fastställa instruktion för bibliotekarien, och kollegienämnden, som har att fastställa reglemente för biblioteket och bestämma de

tider, då det skall hållas öppet. Frågan om fastställande av reglemente för de tekniska högskolornas bibliotek synes, särskilt med hänsyn till den avsevärda ökningen av bibliotekens omfattning som kan förutses, vara av så stort allmänt intresse, att den bör avgöras av överstyrelsen för de tekniska högskolorna. Emedan ett intimt och ständigt fortgående samarbete bör bedrivas mellan de båda högskolebiblioteken och mellan dessa och den utanför högskolorna bedrivna forskningen såväl vid institutioner som vid enskilda företag är det nämligen av vikt, att reglemente hädanefter fastställs av en instans, som är gemensam för båda högskolorna och som inom sig även rymmer representanter för den tekniska forskningsverksamheten utanför högskolorna och för industrien. Beträffande instruktioner för befattningshavare synes det lämpligt, att överstyrelsen från de nuvarande styrelserna övertar utfärdandet av dylika för de befattningshavare, vilka tillsätts av Kungl. Maj:t eller överstyrelsen, d. v. s., enligt den här föreslagna personalorganisationen överbibliotekarier, förste bibliotekarier och bibliotekarier. Bestämmelser om tider för högskolebibliotekens öppethållande synas böra meddelas av rektor eller eventuellt av överstyrelsen med rätt för rektor att däri vidtaga de tillfälliga förändringar, som kunna förorsakas av förhållandena vid vederbörande högskola. Vid behandlingen av frågor angående stadgar och reglementen för högskolebiblioteken bör överstyrelsen först inhämta yttrande av statens tekniska biblioteksråd.

Vid avgörande av frågan om vilka bestämmelser för högskolebiblioteken, som skola införas i stadgarna och vilka som skola införas i biblioteksreglementena, synas i huvudsak samma principer böra gälla, som för närvarande tillämpats vid de tekniska högskolorna och vid universiteten.

Stadgarna böra således innehålla bestämmelser angående

bibliotekets allmänna uppgift i förhållande till undervisningen vid högskolorna, till den tekniskt-vetenskapliga forskningen i allmänhet och till näringslivets behov, överbibliotekariens allmänna skyldigheter som bibliotekets chef,

allmänna principer för bibliotekets tillgänglighet med hänsyn till forskning och undervisning vid högskolan och till utomstående intressen,

överstyrelsens åliggande att utfärda reglemente för biblioteket jämte instruktioner för överbibliotekarie, förste bibliotekarier och bibliotekarier,

tillsättande av befattningshavare vid biblioteket,

kompetensfordringar för överbibliotekarie, förste bibliotekarier och bibliotekarier,

rektors åliggande att utöva allmän tillsyn över biblioteket och dess befattningshavare liksom över andra högskolans befattningshavare, samlingar och institutioner,

rektors åliggande att föranstalta om revision av biblioteket,

bibliotekets representantskap inom högskolans korporationer,

bibliotekets organisatoriska ställning i övrigt inom högskolan.

I föregående avsnitt av denna utredning ha de problem diskuterats, som sammanhånga med ovanstående bestämmelser. Det har dock icke ansetts motiverat att på nuvarande stadium söka slutgiltigt formulera orda-

lydelsen av de blivande bestämmelserna. I detta spörsmål hänvisas till 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen, vilka förordat tillsättande av en kommitté för utarbetande av nya stadgar för högskolorna.

Vad åter angår *reglementen* för högskolornas bibliotek, böra enhetliga sådana för båda biblioteken utarbetas genom överstyrelsens försorg. Bibliotekarien Silow har uppgjort ett förslag till reglemente, vilket överlämnats till ecklesiastik- och handelsdepartementen samt till de tekniska högskolornas bibliotek och vilket synes kunna vara vägledande vid det slutliga utarbetandet.

4. Statens tekniska biblioteksråd.

Allmänna synpunkter.

I organisatoriskt hänseende tillhöra de tekniska högskolornas bibliotek respektive tekniska högskolor. Detta skall enligt nu framlagda förslag även bli förhållandet i fortsättningen. Biblioteken betjäna emellertid, som förut nämnts, icke blott undervisningen vid de tekniska högskolorna och den dit förlagda forskningen utan även i stigande grad den tekniska forskningsverksamheten utanför högskolorna, sådan densamma bedrives vid olika fristående institutioner, inom näringslivets forskningsorgan och av enskilda forskare. Detta torde komma att i ännu högre grad bli fallet, då den vidgade tekniska forskningsverksamhet, som för närvarande är under utbyggnad, trätt i funktion.

Inledningsvis har betonats, att ett av grundvillkoren för åstadkommande av ett effektivt resultat av litteraturtjänsten är att få till stånd ett fortlöpande samarbete mellan de för denna intresserade parterna. För detta ändamål bör ett kontaktorgan skapas som kan utgöra en förbindelselänk mellan de båda högskolebiblioteken, de båda högskolornas forsknings- och undervisningsverksamhet och den tekniska forskning, som bedrives utanför dessa högskolor. Den vid KTHB redan existerande biblioteksnämnden, vilken de sakkunniga, i enlighet med vad som framhålles i kapitlet om bibliotekens verksamhetsformer, anse böra omorganiseras och inrättas även vid CTHB, har sin uppgift begränsad till frågor rörande bokinköpen. Behovet av en kontinuerlig förbindelse mellan olika intresserade parter beträffande litteraturtjänsten och bibliotekens andel i detta arbete hänför sig emellertid ingalunda enbart till bokinköpen. Hela det organisatoriska arbete, som är förutsättningen för en effektiv litteraturtjänst, fordrar en dylik kontakt.

Samarbetet får emellertid icke inskränka sig till en förbindelse mellan å ena sidan biblioteken och å andra sidan undervisningen och forskningen i dessa verksamhetsgrenars olika arbetsformer. Det måste även omfatta en fortgående samverkan mellan de allmänna och enskilda biblioteksinstitutionerna och de övriga organ för litteraturtjänsten, som äro av betydelse för den tekniska undervisningen och forskningen. Vi stå här inför problem, vilka visserligen icke äro nya och ej heller helt oprövade, men som dock hittills icke vunnit en tillfredsställande lösning i vårt land. Skall litteraturtjänsten inom de tekniska

fackområdena på ett tillfredsställande sätt kunna fylla sina uppgifter, måste emellertid samarbetet även mellan dessa institutioner bli effektivt.

Det vetenskapliga svenska biblioteksväsendet saknar ännu ett samlande organ. Från olika håll har tidigare framhållits olägenheten härav både ur statsfinansiell och biblioteksorganisatorisk synpunkt. Kungl. biblioteket är visserligen enligt sina stadgar att betrakta som landets nationalbibliotek, och dess chef, riksbibliotekarien, som landets främste befattningshavare inom de statliga biblioteken. Men varken Kungl. biblioteket eller riksbibliotekarien äga någon överordnad ställning i förhållande till de två andra stora vetenskapliga biblioteken, universitetsbiblioteken i Uppsala och Lund, eller till deras chefer, vilka sortera under respektive universitetsmyndigheter. Icke heller existerar mellan dem något annat slag av administrativt fastställt samarbete (likasom ej heller mellan dessa landets tre största bibliotek och övriga biblioteksinstitutioner) än det, som sammanhänger med att den tryckta accessionskatalogen för landets offentliga bibliotek redigeras inom Kungl. biblioteket samt att frågor rörande inköp av dyrbarare verk för de tre största biblioteken avgöras efter samråd mellan cheferna för dessa bibliotek.

Redan de sakkunniga vilka år 1918 tillkallades för verkställande av utredning rörande vård och utveckling av sådana bibliotek, som utgöra en mellanform mellan de stora stadsbiblioteken och de egentliga folkbiblioteken, påpekade i sitt betänkande (stat. off. utr. 1924: 7) detta missförhållande och hade också i sina förberedande överläggningar dryftat planer på en gemensam biblioteksöverstyrelse, som i sig skulle innesluta representanter för alla grenar av statsunderstödd biblioteksverksamhet, såväl av vetenskaplig som folklig art. Senare har denna fråga ytterligare behandlats, bland annat av av vetenskapsakademiens nuvarande bibliotekarie A. Holmberg i dennes skrift *Nationellt och internationellt bibliografiskt samarbete* (Sthlm 1942).

Då det emellertid ligger utanför denna utrednings uppdrag att behandla frågor om den svenska biblioteksorganisationen i hela dess utsträckning, synes det här vara tillräckligt att erinra om ovan berörda organisatoriska spörsmål.

Vare sig ett allmänt kontaktorgan inom den svenska biblioteksvärlden kommer till stånd eller icke, synes dock samarbete snarast möjligt böra ordnas mellan bibliotek med litteraturbestånd inom de tekniska fackområdena samt de vetenskapsgrenar, vilka äro att betrakta som den tekniska forskningens grundvetenskaper. De främsta av de bibliotek, som i detta sammanhang komma i fråga, äro, utom de två tekniska högskolebiblioteken, de båda universitetsbiblioteken samt vetenskapsakademiens bibliotek. Kungl. bibliotekets naturvetenskapliga och tekniska litteraturbestånd inskränker sig visserligen, enligt för detta bibliotek gällande samlingsprinciper, praktiskt taget endast till den svenska litteraturen, vilken enligt lag erhålles i form av arkivleveranser från landets tryckerier, men denna institutions centrala ställning inom svenskt biblioteksväsen och dess uppgift att handha utgivandet av den tryckta acces-

sionskatalogen för landets offentliga bibliotek, bland dessa även de tekniska och naturvetenskapliga, gör en fortgående förbindelse med detta bibliotek önskvärd. Med bibliotekskonsulenterna i skolöverstyrelsen, i dessas egenskap av ledare av folkbiblioteksväsendet i landet, är ett fortlöpande samarbete likaledes önskvärdt. De folkliga biblioteken äro numera inriktade på att i allt större utsträckning tillgodose även de praktiska kunskapsområdenas behov. De för varje län planerade och i ett flertal län redan inrättade folkliga centralbiblioteken äro nu avsedda att inom sina geografiska områden tjänstgöra som uppsamlingscentraler och depåer för dubblettserier av sådan teknisk, särskilt periodisk litteratur, som överlämnas dit av länets industriföretag. Överhuvudtaget skulle de folkliga biblioteken, särskilt centralbiblioteken, liksom även de tekniska läroanstalternas och de allmänna läroverkens bibliotek vid sidan av de enskilda industriföretagens kunna tjänstgöra som de yttersta förgreningarna av en biblioteksorganisation, inom vilken de tekniska högskolornas bibliotek skulle utgöra centrum.

Vad angår samarbetet mellan de båda högskolebiblioteken inbördes, torde detta i första hand böra påvila bibliotekens chefer och överstyrelsen för de tekniska högskolorna. Säkerligen kan emellertid även detta samarbete på ett lyckligt sätt befordras genom att ställas i belysning av de problem och de önskemål, som det föreslagna kontaktorganet kan aktualisera.

Under återopande av det ovan anförda föreslå 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen och utredningen rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande, att de nämnda samarbetsuppgifterna lösas genom inrättande av ett *statens tekniska biblioteksråd* enligt följande förslag.

Uppgifter.

Det tekniska biblioteksrådet s uppgifter böra vara

att inom de tekniska fackområdena följa litteraturtjänstens allmänna utveckling och tillse, att bibilotekstjänsten hålles på en hög nivå, så att den på ett tillfredsställande sätt kan fylla sina uppgifter för den tekniska undervisningen och forskningen,

att tjänstgöra som en förmedlande och rådgivande institution för åstadkommande av ett effektivt samarbete mellan de tekniska högskolornas bibliotek inbördes samt mellan dessa och de övriga biblioteks-, undervisnings- och forskningsinstitutioner, vilkas verksamhet kan vara av betydelse för den tekniska undervisningen och forskningen,

att arbeta för åstadkommande av en allmän teknisk referat- och referens-tjänst i samarbete mellan de tekniska biblioteken, den tekniska forskningen och undervisningen och övriga intressenter i denna fråga, samt överhuvudtaget

arbeta för att skapa utvecklingsmöjligheter och organ för en tillfredsställande teknisk dokumentation inom landet,

att avgiva av Kungl. Maj:t, de tekniska högskolornas överstyrelse, statens tekniska forskningsråd och andra statliga myndigheter begärda utlåtanden i frågor av såväl organisatorisk som ekonomisk art rörande litteratortjänsten inom de tekniska fackområdena, samt

att även i övrigt vidtaga de åtgärder och avgiva de utlåtanden i liknande frågor, som rådet kan finna påkallade.

Sammansättning.

För att rådet på ett tillfredsställande sätt skall kunna lösa sina uppgifter, bör det vara allsidigt sammansatt av representanter för de betydelsefullaste intresseområdena. Antalet ledamöter har av denna orsak icke kunnat begränsas till mindre än 18, inberäknat rådets ordförande.

Ordförande bör utses av Kungl. Maj:t varjämte 13 ledamöter böra utses av Kungl. Maj:t på förslag av följande institutioner och sammanslutningar, som ha att föreslå en person vardera: 1) överstyrelsen för de tekniska högskolorna, 2) statens tekniska forskningsråd, 3) tekniska högskolan i Stockholm, 4) Chalmers tekniska högskola, 5) vetenskapsakademien, 6) ingenjörsvetenskapsakademien, 7) Kungl. biblioteket, 8) Uppsala universitets bibliotek, 9) Lunds universitets bibliotek, 10) skolöverstyrelsen, 11) överstyrelsen för yrkesutbildning, 12) Sveriges industriförbund och 13) svenska teknologföreningen. Överbibliotekarierna vid tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola böra vara självskrivna ledamöter. I biblioteksrådet bör även beredas plats för två av rådet utsedda ledamöter. Det är nämligen av stort värde att till rådet tidvis direkt kunna knyta personer, som representera särskild sakkunskap i vissa frågor (t. ex. beträffande standardisering, nomenklatur, speciella intressen inom näringslivet m. m.). Förslag till sådana ledamöter kunna inhämtas från olika institutioner och sammanslutningar.

Rådet bör äga att anlita utomstående sakkunniga vid behandlingen av särskilda frågor samt att utse sekreterare.

Plenarsammanträden torde som regel erfordras endast en eller ett par gånger om året. Det synes lämpligt, att dessa plenarsammanträden hållas växelvis i Stockholm och Göteborg. Mellan sammanträdena böra förekommande frågor behandlas av ett arbetsutskott eller av för särskilda uppgifter tillsatta delegationer.

Den närmare utformningen av rådets uppgifter och arbetssätt synes böra ske sedan det konstituerats och vunnit någon erfarenhet beträffande aktuella uppgifter och lämpliga arbetsformer.

Kostnader.

Någon ersättning utöver resekostnads- och traktamentsersättning synes icke behöva utgå till rådets ordförande och övriga ledamöter. Däremot torde visst arvode böra beräknas till rådets sekreterare samt en mindre summa reserveras för expenser.

De sammanlagda årliga kostnaderna för biblioteksrådet uppskattas till 2 500 kronor, fördelade på följande sätt:

Resekostnader och dagtraktamenten	kronor 1 500:—
Sekreterararvode	» 500:—
Expenser	» 500:—
	Kronor 2 500:—

5. Sammanfattning och hemställan.

En av de viktigaste förutsättningarna för det svenska näringslivets utveckling och konkurrenskraft är en framgångsrik vetenskaplig forskning och en gedigen fackmässig undervisning inom olika näringsgrenar. Den tekniska forskningen och den tekniska undervisningen bilda i första hand underlaget för industriernas och kommunikationernas utveckling men tjäna samtidigt det övriga näringslivet genom att skapa möjligheter till dess rationalisering. En högt utvecklad och differentierad teknisk forskning och undervisning kräver en välordnad litteraturtjänst. Det är i medvetandet härom som de två statliga utredningarna rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningen och den högre tekniska undervisningen till gemensam behandling upptagit frågan om erforderliga åtgärder för främjande av litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena.

I ett flertal andra länder med industriell verksamhet har den tekniska litteraturtjänsten nått en betydande omfattning och den anses där som ett viktigt hjälpmedel för näringslivets fortsatta utveckling. Särskilt har detta varit fallet i de länder, vilka under det föregående och det nu pågående världskriget tvingats till en forcerad utveckling på olika tekniska områden. Mellankrigsperioden har visat, att den tekniska forskningens omställning för fredligt uppbyggande i lika hög grad är beroende av en effektiv litteraturtjänst. Det är att vänta, att detta förhållande kommer att framstå än tydligare vid återgången till normala förhållanden efter det nuvarande krigets slut.

Den tekniska litteraturtjänsten i Sverige har hittills i första hand varit knuten till de tekniska högskolornas bibliotek. Detta bör även i fortsättningen bli fallet.

På grund av det svenska näringslivets tidigare karaktär voro den tekniska forskning och den tekniska undervisning, som tjänade detta näringsliv, ej så

högt utvecklade och ej så differentierade som under en senare tid varit fallet och som i ännu högre grad kommer att bliva förhållandet i framtiden. Detta har medfört en eftersläpning i fråga om utvecklingen av den tekniska litteraturtjänsten och även av de tekniska högskolornas bibliotek, trots den senaste mansålderns rika utveckling på de tekniskt-vetenskapliga områdena. För att råda bot på detta missförhållande ha från de tekniska högskolornas sida upprepade gånger framställningar gjorts om ökade anslag till personal och utrustning för dessa bibliotek, men dessa framställningar ha endast i mycket begränsad omfattning vunnit statsmakternas bifall. Detta har under senare år tydligen i viss mån varit beroende på en avvaktande hållning med hänsyn till de omorganisationsfrågor beträffande den högre tekniska undervisningen och den tekniskt-vetenskapliga forskningen, vilka under denna tid varit aktuella.

De senaste årtiondenas utveckling har inneburit, att de tekniska högskolestudierna i vissa avseenden alltmer jämsställts med universitetsstudierna. Sålunda har för avgångsexamen stipulerats särskilda examensarbeten, vilka föranleda examinanderna till särskilda studier i den tekniska litteraturen inom någon del av sitt fackområde. Vidare har för fortsatta studier inrättats teknisk licentiatexamen och teknisk doktorsgrad i överensstämmelse med motsvarande etapper inom universitetsstudierna. 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen ha framlagt förslag till utvidgning och omorganisation av de tekniska högskolorna, innebärande en ökning av antalet studerande och en ökad differentiering av undervisningen med därav följande starkare vetenskaplig inriktning av studierna, syftande till att högskolorna icke blott skola utbilda skickliga driftsledare inom olika fackområden utan även forskare, vilkas uppgift det är att föra den tekniska utvecklingen av vårt näringsliv vidare. Den härmed följande naturvetenskapliga och tekniskt-vetenskapliga fördjupningen av utbildningen ställer för de tekniska högskolornas del samma krav på deras bibliotek som universitetsstudierna ställa på universitetens bibliotek.

I anslutning till de tekniska högskolorna ha dessutom under de senaste åren tillkommit eller beslutats ett flertal mer eller mindre omfattande forskningsinstitut inom näringslivets olika verksamhetsområden, och frågan om inrättande av ytterligare sådana institut är under utredning. För att dessa institut skola kunna bedriva sin verksamhet med tillbörlig effektivitet och snabbhet fordras en högt utvecklad teknisk litteraturtjänst. Även inom de tekniska ämbetsverken bedrives i stigande grad tekniskt-vetenskaplig forskning med därav följande ökade fordringar på teknisk litteraturupplysning. Detsamma är förhållandet inom näringslivets branschgrupper och de enskilda industri-företagen, vilka vid sina forskningslaboratorier bedriva en intensiv forskningsverksamhet, ofta av stor betydelse för vårt näringslivs utveckling.

Det bör i detta sammanhang framhållas, att litteraturtjänsten för den tekniska forskningen delvis är annorlunda beskaffad än den litteraturtjänst, som

bedrives i samband med forskningen vid universiteten och de allmänna högskolorna. Under det att den tekniska grundforskningen i fråga om krav på litteraturtjänst kan sägas vara jämställd med universitetsforskningen, ställer den tekniska målforskningen även andra och vidgade fordringar som sammanhånga med dess direkta inriktning på forskningsresultatens omsättning i produktivt arbete. Forskaren eller industrimannen har därvid som regel icke möjlighet att fördjupa sig i vidlyftigt sökande inom litteraturen, utan måste kunna utgå från att det för honom erforderliga litteraturmaterialet till stor del skall kunna föreläggas honom av de institutioner, vilka omhänderha litteraturtjänsten. Denna för den tekniskt-vetenskapliga forskningen mycket betydelsefulla del av litteraturtjänsten bedrives dels i form av referattjänst, innebärande granskning och fortlöpande referering och registrering av facklitteraturen, och dels i form av referens- eller hänvisningstjänst, varigenom forskarna hänvisas till eller tillhandahållas de resultat, som vunnits genom referattjänsten. Referattjänsten bör bedrivas av fackmän inom olika kunskapsområden, hänvisningstjänsten (referenstjänsten) bör i första hand ombesörjas av biblioteken. Referenstjänsten torde, vid sidan av själva anskaffandet och tillhandahållandet av de litterära dokumenten, komma att bli de tekniska bibliotekens huvuduppgift. Denna uppgift kan icke lösas annat än i fortlöpande samarbete med forskare inom respektive fackområdena.

Med anledning av vad här ovan anförts, och med åberopande av den föregående utredningen föreslås, att tekniska högskolornas i Stockholm bibliotek och Chalmers tekniska högskolas bibliotek med bibehållande av karaktären av bibliotek för respektive högskolor, utvecklas till centraler för den allmänna tekniska litteraturtjänsten i landet och att de i princip jämställas med de båda universitetsbiblioteken, ehuru med personal och utrustning avpassad efter de tekniska högskolornas i jämförelse med universiteten något mindre omfattning. Även de båda högskolebiblioteken inbördes bör vara jämställda, ehuru med den kvantitativa skillnad som betingas av respektive högskolors olikhet i storlek och skillnad i verksamhetsuppgifter.

Avvägandet av förslaget till personalorganisation, omkostnadsanslag och lokalbehov ha de båda sakkunnigkommittéerna utförligt motiverat i den föregående delen av betänkandet.

Personalorganisationen för KTHB föreslås att efterhand utvidgas under budgetåren 1944/45—1949/50 så att personalstaten, sedan organisationen blivit fullt utbyggd, omfattar 25 befattningshavare med en beräknad sammanlagd grundlön av 150 015 kronor. Det årliga anslaget för bokinköp och bokbindning föreslås under perioden 1944/45—1951/52 stiga till 90 000 kronor och anslaget för expenser under perioden 1944/45—1950/51 till 7 000 kronor.

För CTHB föreslås, att personalen efter hand ökas under åren 1944/45—1947/48, så att personalstaten efter fullt genomförande av omorganisationen

omfattar 17 befattningshavare med en beräknad sammanlagd lön av 102 452 kronor. Övriga årliga kostnader för CTHB:s drift föreslås efter fullt genomförande av omorganisationen utgöra 60 000 kronor för bokinköp och bokbindning, 4 500 kronor för expenser.

Beträffande frågan om bibliotekens lokaler ha de båda sakkunnigkommittéerna funnit, att KTHB, som sedan år 1930 äger en särskild för ändamålet uppförd byggnad, tillsvidare kan beredas erforderlig utvidgning genom att taga i anspråk utrymmen på denna byggnads vind. Detta har tillsammans med en del andra mindre omfattande byggnadsarbeten beräknats draga en kostnad av 25 000 kronor, vartill kommer hyllinredning och behövlig förbättring av utrustningen med en del inventarier för omorganisationens igångsättande. Kostnaderna härför beräknas till sammanlagt 31 000 kronor. Efter ett antal år beräknas ett nytt bokmagasin böra uppföras, eventuellt i omedelbart samband med den nuvarande byggnaden, som därefter i sin helhet kunde istandsättas till lokaler för bibliotekets administration och för allmänheten. Kostnaderna för sådan till- och ombyggnad beräknas uppgå till 700 000 kronor att fördelas på budgetåren 1947/48—1950/51. För hyllinredningar i det nya bokmagasinet och övrig utrustning för biblioteket i samband med ombyggnaden beräknas 129 000 kronor.

För CTHB, som för närvarande är inrymt i provisoriska lokaler, vilka icke tillåta den avsedda omorganisationen av biblioteket, föreslås att särskild biblioteksbyggnad snarast uppföres för en beräknad kostnad av 935 000 kronor, fördelad på budgetåren 1944/45 och 1945/46. Härtill komma kostnader för hyllinredning och utrustning med övriga inventarier för en sammanlagd kostnad av 212 000 kronor, fördelade på budgetåren 1945/46 och 1946/47.

Slutligen har det befunnits angeläget att — i avvaktan på att frågan om ett allmänt svenskt biblioteksråd avgöres — ett kontaktorgan skapas, vilket kan tjäna till att upprätthålla en fortlöpande förbindelse i den tekniska litteraturtjänstens intresse mellan högskolebiblioteken, den tekniska undervisningen, den tekniska forskningen, näringslivet och de större vetenskapliga biblioteken m. fl. För detta ändamål föreslås inrättandet av ett *Statens tekniska biblioteksråd*. De årliga kostnaderna för detta råds verksamhet äro beräknade till 2 500 kronor.

De båda sakkunnigkommittéernas ordförande Malm anmäler tvekan angående lämpligheten av ett så vidlyftigt råd för den tekniska bibliotekstjänsten och håller för övrigt före, att frågan om biblioteksråd borde lösas i ett sammanhang för biblioteksväsendet i dess helhet.

Under hänvisning till vad ovan anförts hemställa 1940 års sakkunniga rörande den högre tekniska undervisningen samt utredningen för den tekniskvetenskapliga forskningens ordnande, att det förslag i fråga om de tekniska högskolornas bibliotek och deras verksamhet för vilka i det föregående redogö-

relse och motivering lämnats, måtte av Kungl. Maj:t bringas till förverkligande och att, i den mån detta är direkt beroende av beviljade statsmedel, anslag måtte anvisas i huvudsak enligt den tidsplan som i det föregående framlagts.

Vid genomförande av dessa förslag skulle för budgetåret 1944/45 erfordras följande anslag:

1. KTHB.

Avlöningar, <i>förslagsvis</i>	kronor	108 315
Bokinköp och bokbindning, <i>reservationsanslag</i>	»	45 000
Expenser, <i>förslagsvis</i>	»	4 000
Inredning av vinden i biblioteksbyggnaden till bokmagasin, <i>investeringsanslag</i>	»	25 000
Hyllinredning och övrig utrustning, <i>reservationsanslag</i>	»	31 000
Summa kronor		213 315

2. CTHB.

Avlöningar, <i>förslagsvis</i>	kronor	49 580
Bokinköp och bokbindning, <i>reservationsanslag</i>	»	40 000
Expenser, <i>förslagsvis</i>	»	3 000
Ny biblioteksbyggnad (delanslag), <i>investeringsanslag</i>	»	500 000
Summa kronor		592 580

3. Statens tekniska biblioteksråd, *reservationsanslag* kronor 2 500

KTHB — Bibliotekets tillväxt 1914—1942/43.

Å r (budgetår)	Antal arbeten (vol., br. och tidskr. hfn.) ¹⁾	Kolumn 2 omräknad till antal band		Kolumn 2 omräknad till hyllmeter		Bibl. hela bok- bestånd vid (bud- get-)årets slut	Antalet löpande tidskrifter pr kalenderår	
		a Totalt under året	b Härav tidskr.- litt.	a Totalt under året	b Härav tidskr.- litt.		År	Antal ²⁾
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1914	—	900	—	—	—	32 700	1914	150
1915	—	800	—	—	—	33 500	1915	165
1916	—	1 150	—	—	—	c:a 35 000	1916	174
1917	—	710	—	—	—	» 35 500	1917	182
1918	—	950	—	—	—	36 450	1918	234
1919	—	1 150	—	—	—	37 600	1919	271
1920	—	1 530	—	—	—	39 130	1920	307
1921	—	1 350	—	—	—	40 480	1921	315
1922	—	2 610	—	—	—	43 090	1922	341
1923	1924: I }	2 540	—	—	—	45 630	1923	402
1924: I }						47 290	1924	c:a 455
1924/25						48 950	1925	» 510
1925/26						50 510	1926	» 565
1926/27	—	c:a 1 660	—	—	—	52 980	1927	614
1927/28	13 500	2 370	—	61,5	—	55 500	1928	639
1928/29	14 500	2 520	—	60	—	58 199	1929	817
1929/30	17 600	2 699	—	90	—	63 973	1930	883
1930/31	43 500	5 774	—	160	—	67 734	1931	924
1931/32	24 940	3 761	—	125	—	70 621	1932	1 065
1932/33	16 779	2 620	1 584	75	49	73 182	1933	1 076
1933/34	17 476	2 401	1 499	68	47	76 286	1934	1 052
1934/35	19 697	2 792	1 422	85	56	79 240	1935	1 135
1935/36	25 627	2 752	1 582	86	60	82 889	1936	1 180
1936/37	29 303	3 649	2 036	122	88	85 743	1937	1 323
1937/38	24 323	2 907	1 603	97	69	88 640	1938	1 630
1938/39	24 328	2 909	1 768	97	70	91 410	1939	1 612
1939/40	23 816	2 771	1 836	87	68	94 978	1940	1 584
1940/41	25 386	3 568	2 093	99	68	98 431	1941	1 561
1941/42	20 610	3 453	2 576	99	81	101 632	1942	1 690
1942/43	23 814	3 201	1 889	89	59		1943	1 726

¹⁾ Vo. = volym = enhet över 100 sid.; 1 vol. = 1 band.

Br. = broschyr = enhet under 100 sid.; 10 br. = 1 band.

Tidskr.hfn. = tidskriftshäften; hel årgång av tidskr.hfn = 1 band, såvida icke årg. bindes i flera band, i vilket fall detta senare antal räknas som bandsiffra.

²⁾ Motsvarar kolumn 11 och 12 i bilaga 5.

KTHB — Bibliotekets begagnande 1914—1942/43.

År (budgetår)	Antal besök	Antal av personalen expedierade arbeten för låneexpedition, läsesal och reproduktionsverksamhet							Antal blad foto- kopior utförda i KTHB	
		Läsesalslån och övrig användning på platsen	Hemlån				Inlån. från andra bibl.	Summa av kol. 3-6, 8 ¹		
			För repro- duktion framtagna arbeten	Inom Stock- holm	Utanför Stock- holm	Summa av kol. 4-6				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1914	3 000	1 700	—	2 000	2 000	2 000	Ej rä- nade	3 700	—	
1915	3 671	2 400	—	2 100	2 100	2 100		4 500	—	
1916	4 912	2 250	—	3 850	3 850	3 850		6 100	—	
1917	3 869	3 050	—	2 750	2 750	2 750		4	5 804	—
1918	4 774	4 650	—	3 130	3 130	3 130		15	7 795	—
1919	4 192	3 340	—	2 560	2 560	2 560		6	5 906	—
1920	3 523	3 100	—	2 100	2 100	2 100		17	5 217	—
1921	3 396	3 100	—	1 900	1 900	1 900		50	5 050	—
1922	3 771	3 500	—	2 500	2 500	2 500		75	6 075	—
1923:I	2 574	2 014	—	1 865	1 865	1 865		61	3 940	—
1923/24	4 238	3 015	—	2 685	2 685	2 685	98	5 798	—	
1924/25	4 546	3 023	—	2 847	2 847	2 847	96	5 966	—	
1925/26	5 481	2 371	—	2 560	299	2 859	95	5 325	—	
1926/27	7 261	2 996	—	3 264	368	3 632	118	6 746	—	
1927/28	9 316	4 741	—	4 091	536	4 627	159	9 527	—	
1928/29	9 829	7 258	—	3 519	623	4 142	89	11 489	—	
1929/30	8 990	4 600	—	2 941	329	3 270	106	7 976	—	
1930/31	10 262	7 194	—	4 261	691	4 952	98	12 244	—	
1931/32	14 578	6 659	—	5 513	672	6 185	215	13 059	—	
1932/33	16 886	8 423	↑	6 063	714	6 777	268	15 468	4 800	
1933/34	18 668	7 310	Ej räknade särskilt	6 365	985	7 350	322	14 982	1 140	
1934/35	18 880	7 516		8 268	826	9 094	293	16 903	5 145	
1935/36	21 495	14 480		8 997	809	9 806	364	24 650	8 142	
1936/37	20 727	17 846		8 192	1 122	9 314	267	27 427	7 970	
1937/38	20 690	18 686		671	9 484	1 031	11 186	296	30 168	9 122
1938/39	21 141	22 420	762	10 222	1 731	12 715	233	35 368	9 547	
1939 40	17 683	25 070	854	8 961	1 594	11 409	153	36 632	7 722	
1940/41	22 786	34 591	1126	12 180	2 533	15 839	231	50 661	10 047	
1941/42	24 334	37 570	1707	12 894	2 631	17 232	335	55 137	14 514	
1942/43	27 422	37 991	2673	14 715	3 317	20 705	612	59 308	24 028	

¹⁾ Här ingå icke sådana läsesalslån, som sedermera överförs till hemlån.

¹) Här ingå icke sådana läsesalslån, som sedermera överförts till hemlån.

KTHB — Omkostnader av statsmedel för bokinköp, bokbindning, expenser och byggnader m. m. 1912—1942/43.

År (budgetår)	Ordinarie anslag för bokinköp, bokbindning m. m. per år	Extra anslag för bokinköp och bokbindning per år	Expensanslag per år	Summa årliga anslag till bokinköp, bokbindning, expenser och arbetsinventarier	Byggnader och inredningsarbeten
1	2	3	4	5	6
1912—1918	8 000:—	—	Ingår i det ordinarie anslaget för bokinköp etc.	8 000:—	1 200:—
1919—1920	12 000:—	—		12 000:—	—
1921	12 000:—	4 000:—		16 000:—	1 050:—
1922	12 000:—	4 000:—		16 000:—	—
1923: I	6 000:—	2 000:—		8 000:—	—
1923/24	12 000:—	2 000:—		14 000:—	—
1924/25	12 000:—	3 310:—		15 310:—	—
1925/26	12 000:—	5 010:—		17 010:—	—
1926/27	21 000:—	10 000:—		31 000:—	—
1927/28	21 000:—	—		21 000:— ¹	—
1928/29	25 000:—	10 000:—		35 000:—	250 000:—
1929/30	25 000:—	10 000:—		35 000:—	268 000:— ²
1930/31	25 000:—	5 000:—		30 000:—	—
1931/32	25 000:—	5 000:—		30 000:—	—
1932/33	25 000:—	5 000:—		30 000:—	—
1933/34	25 000:—	5 000:—		30 000:—	—
1934/35	25 000:—	8 000:—		33 000:—	—
1935/36	33 000:—	—		33 000:—	—
1936/37	33 500:—	—		36 098:—	6 000:—
1937/38	35 000:—	—		37 635:—	3 000:—
1938/39	35 000:—	—		37 306:—	2 000:—
1939/40	35 000:—	—		38 807:—	—
1940/41	35 000:—	—		37 481:—	—
1941/42	35 000:—	—		37 636:—	—
1942/43	40 000:—	90 000:—		133 347:—	—

¹ Härtill tryckningsbidrag för samkatalog = 6 000:—. ² Varav flyttanslag = 5 000:—.

KTHB — Personalorganisation och därmed förbundna kostnader 1826—1943/44.

	1826— 1847	1848— 1876	1877— 1898	1899— 1911	1912— 1918	1919— 1920	1921— 1922	1923: I	1923/24— 1925/26	1926/27— 1927/28	1928/29	1929/30	1930/31
Chefbibliotekarie	oavlönad	500 rdr rmt	1 000 rdr rmt	1 000:—	2 400:—	3 000:—	4 000:—	2 000:—	4 000:—	1 4800:—	4 800:—	4 800:—	B 22
Andre bibliotekarie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Amanuenser	—	—	—	400:—	1 200:— ¹ / ₂ -tj.	1 500:— ¹ / ₂ -tj.	2 500:— 4 tim.	1 250:— 4 tim.	2 500:—	13 000:— 4 tim.	3 000:— 4 tim.	3 000:— 4 tim.	Eo 18 5 a 6 tim. Eo 16 ¹ / ₂ -tj.
Biblioteksassistent (»Extra amanuens»)	—	—	—	—	—	—	1 800:—	900:—	1 800:—	12 160:— 5 tim.	2 160:— 5 tim.	2 160:— 5 tim.	1 568:— ¹ / ₂ -tj.
Kanslibiträde	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kontorsbiträde	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Eo 4
Extra arbetshjälp	—	—	—	—	—	1 500:—	200:—	100:—	200:—	1 140:—	1 140:—	1 140:—	c:a 460:—
Biblioteksvaktmästare (1:e)	—	—	—	—	—	—	1 500:— E. vaktm.	750:— E. vaktm.	1 500:— E. vaktm.	B 5	B 5	B 5	B 5
Biblioteksvaktmästare (Exp.-vakt)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	850:—
Tamburvakt	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	c:a 650:—
Arbetskraft (med ersättn. ur anslag f. allm. utgifter el. ur högskolans assistent- medel)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 000:—	3 000:—	4 150:—
Lönestat summa	—	500 rdr rmt	1 000 rdr rmt	1 400:—	3 600:—	6 000:—	10 000:—	5 000:—	10 000:—	27 474:— ²	16 776:—	16 854:—	21 000:—
därför för ord. personal .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 274:— ²	2 676:—	2 754:—	10 500:—
» » icke ord. pers.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22 200:— ²	14 100:—	14 100:—	10 500:—

¹ Höjning betingad enbart av dyrtider. ² Avser budgetåren 1926/27 och 1927/28.

	1931/32	1932/33	1933/34	1934/35	1935/36	1936/37	1937/38	1938/39	1939/40	1940/41	1941/42	1942/43	1943/44
Chefbibliotekarie	B 22	B 22	B 22	B 22	B 22	B 22	B 22	B 22	A 22	A 22	A 22	A 24	A 24
Andre bibliotekarie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Amanuenser	Eo 18 6 tim.	Eo 18 6 tim.	Eo 18 6 tim.	Eo 18 6 tim.	Eo 18	Eo 18	Eo 18	Eo 18	Eo 21	Eo 21	Eo 21	Eo 21	2 Eo 21
	Eo 16 5 tim.	Eo 16 5 tim.	Eo 16 5 tim.	Eo 16 5 tim.	Eo 16 1/2-tj.	Eo 16 1/2-tj.	Eo 16	Eo 16	Eo 18	Eo 18	Eo 18	Eo 18	Eo 18
Biblioteksassistent	1 500:—	1 500:—	1 500:—	1 500:—	1 500:—	1 500:—	Eo 11 1/2-tj.	Eo 11 1/2-tj.	Eo 16	Eo 16	Eo 16	Eo 16	Eo 16
(»Extra amanuens»)	1/2-tj.	1/2-tj.	1/2-tj.	1/2-tj.	1/2-tj.	1/2-tj.	Eo 11 1/2-tj.	Eo 11 1/2-tj.	Eo 11 1/2-tj.	Eo 11 1/2-tj.	Eo 11 1/2-tj.	Eo 11 1/2-tj.	Eo 11 1/2-tj.
Kanslibråde	1 260:—	1 260:—	1 260:—	1 260:—	Eo 7	Eo 7	2 Eo 7	2 Eo 7	2 Eo 7	2 Eo 7	2 Eo 7	2 Eo 7	2 Eo 7
	1/2-tj.	1/2-tj.	1/2-tj.	1/2-tj.	1/2-tj.	1/2-tj.	1/2-tj.	1/2-tj.	1/2-tj.	1/2-tj.	1/2-tj.	1/2-tj.	1/2-tj.
Kontorsbiträde	Eo 4	Eo 4	Eo 4	Eo 4	Eo 4	Eo 4	Eo 4	Eo 4	Eo 4	Eo 4	Eo 4	Eo 4	Eo 4
Extra arbetshjälp	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Biblioteksvaktmästare (1:e)	B 5	B 5	B 5	B 5	B 5	B 5	B 5	B 5	A 5	A 5	A 5	A 5	A 5
Biblioteksvaktmästare	1 500:—	1 500:—	1 500:—	1 500:—	Eo 5	Eo 5	Eo 5	Eo 5	Eo 5	Eo 5	Eo 5	Eo 5	Eo 5
(Exp.-vakt)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tamburvakt	c:a 787:—	c:a 787:—	c:a 787:—	c:a 787:—	Eo 1	Eo 1	Eo 1	Eo 1	Ex 1	Ex 1	Ex 1	Ex 1	Ex 1
Arbetskraft (med ersättn. ur anslag f. allm. utgifter el. ur högskolans assistent- medel)	1 000:—	1 000:—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lönestat summa	26 400:—	26 478:—	26 806:—	27 206:—	27 639:—	27 840:—	31 920:50	35 216:—	53 220:50	53 929:64	56 204:64	56 841:64	63 727:50
därav för ord. personal	10 500:—	10 578:—	10 656:—	10 656:—	10 452:—	10 530:—	10 530:—	10 530:—	12 930:—	12 930:—	12 930:—	13 303:—	13 303:—
» » icke ord. pers.	15 900:—	15 900:—	16 150:—	16 550:—	17 187:—	17 310:—	24 390:50	24 688:—	40 290:50	40 999:64	43 274:64	43 538:64	50 024:50

Anm.: Vid beräkning av lönestaten har t. o. m. budgetåret 1934/35 endast tjänstepensionsavgifter avdragits, därefter även familjepensionsavgifter.
 Ålderstillägg för ordinarie personal har medräknats fr. o. m. 1926/27 och för icke-ordinarie personal fr. o. m. 1935/36.

CTHB — Bibliotekets tillväxt 1930/31—1942/43.

Budgetår	Antal arbeten (vol., br. och tidskr.-hftn.) ¹⁾	Kolumn 2 omräknad till antal band				Kolumn 2 omräknad till hyllmeter		Bibliotekets hela bokbestånd vid budget-årets slut	Antalet löpande periodiska publikationer pr kalenderår				
		a Genom köp förvärvade band	b Genom byte eller gåva förvärvade band	c Totalt under året	d Härv tidskrifter	a Totalt under året	b Härv tidskrifter		År	Tidskrifter	Acta med vetenskapligt innehåll	Årsredogörelser m. m.	Totalt
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1930/31	—	418	179	597	—	—	—	c:a 40 000	1931	102	91	27	220
1931/32	—	338	266	604	—	—	—	40 604	1932	105	90	31	226
1932/33	3 152	225	400	625	—	—	—	41 229	1933	120	92	37	249
1933/34	2 949	455	68	523	—	—	—	41 752	1934	136	101	37	274
1934/35	3 153	360	220	580	—	—	—	42 332	1935	148	106	41	295
1935/36	3 717	296	321	617	290	19	9	42 949	1936	160	106	43	309
1936/37	4 158	649	173	822	445	24	14	43 771	1937	165	113	40	318
1937/38	10 719	570	1 156	1 726	980	52	30	45 497	1938	476	202	61	739
1938/39	14 536	502	1 429	1 931	1 150	59	35	46 428	1939	575	381	79	1 035
1939/40	17 294	564	1 786	2 350	1 249	71	38	48 778	1940	616	562	87	1 265
1940/41	21 057	492	2 400	2 892	1 453	87	44	51 670	1941	828	581	95	1 504
1941/42	25 353	774	2 746	3 520	2 054	107	62	55 190	1942	917	590	110	1 617
1942/43	22 101	1 145	1 835	2 980	2 231	90	67	58 170	1943	982	606	124	1 712

¹⁾ Vol. = volym = enhet över 100 sid.; 1 vol. = 1 band.

Br. = broschyr = enhet under 100 sid.; 10 br. = 1 band.

Tidskr.hfn = tidskriftshäften; hel årgång av tidskr.hfn = 1 band, såvida icke årgången bindes i flera band, i vilket fall detta senare antal räknas som bandsiffror.

Bilaga 6.

CTHB — Bibliotekets begagnande 1930/31—1942/43.

Budgetår	Antal besök	Antal av personalen expedierade arbeten för läne-expedition och läsesal				
		Läsesalslån och övrig användning på platsen	H e m l å n		Inlånade från andra bibliotek	Summa
			Inom Göteborg	Utanför Göteborg		
1	2	3	4	5	6	7
1930/31	410	225	870	—	11	1 106
1931/32	605	232	862	—	15	1 109
1932/33	708	527	718	—	23	1 268
1933/34	795	547	765	—	15	1 327
1934/35	670	362	488	—	28	878
1935/36	1 224	825	697	—	40	1 562
1936/37	1 836	1 225	903	—	42	2 170
1937/38	8 089	11 180	3 313	170	190	14 853
1938/39	9 987	11 590	4 820	251	258	16 919
1939/40	11 601	13 732	8 148	363	288	22 531
1940/41	13 365	16 030	12 040	968	425	29 463
1941/42	18 682	22 292	16 584	1 301	478	40 655
1942/43	21 910	23 795	20 685	1 737	1 878	48 095

Bilaga 7.

CTHB — Omkostnader av statsmedel för bokinköp, bokbindning och expenser 1930/31—1942/43.

Budgetår	Ordinarie anslag för bokinköp, bokbindning m. m. per år	Extra anslag för bokinköp och bokbindning per år	Expensanslag per år	Summa årliga anslag till bokinköp, bokbindning, expenser och arbetsinventarier
1	2	3	4	5
1930/31	12 720: —	—	Ingår i högskolans allmänna expensanslag	12 720: —
1931/32	10 971: —	—		10 971: —
1932/33	13 918: —	—		13 918: —
1933/34	14 672: —	—		14 672: —
1934/35	11 919: —	—		11 919: —
1935/36	15 000: —	—		15 000: —
1936/37	15 000: —	—		15 000: —
1937/38	15 000: —	—		15 000: —
1938/39	25 000: —	—		25 000: —
1939/40	25 000: —	—		25 000: —
1940/41	25 000: —	—		25 000: —
1941/42	25 000: —	—		25 000: —
1942/43	25 000: —	65 000: —		90 000: —

CTHB — Personalorganisation och därmed förbundna kostnader 1829—1943/44.

Tidsperiod	1829-1908	1909-1914	1915-1925	1926-1936	1937/38	1938/39	1939/40	1940/41	1941/42	1942/43	1943/44
Chefbibliotekarie	Befattningen såsom bisyssla för professor eller lektor vid inst.	Bibliotekarie med årsarvode kr. 1000; (2 t. pr dag)	Bibliotekarie med årsarvode kr. 1200; - kr. 1800; (2 t. pr dag)	Bibliotekarie med årsarvode	Eo 21 1/1-tjänst	Eo 21 1/1-tjänst	Eo 21 1/1-tjänst	Eo 21 1/1-tjänst	Eo 21 1/1-tjänst	A 24 1/1-tjänst	A 24 1/1-tjänst
Andre bibliotekarie . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Eo 21 1/1-tjänst
Amanuens	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Eo 16 1/2-tjänst	Eo 16 1/2-tjänst
Kontorsbiträde	—	—	—	—	Eo 4 1/1-tjänst	Eo 4 1/1-tjänst	Eo 4 1/1-tjänst	Eo 5 1/1-tjänst	Eo 5 1/1-tjänst	Eo 5 1/1-tjänst	Eo 5 1/1-tjänst
D:o	—	—	—	—	—	—	—	Eo 4 1/1-tjänst	Eo 4 1/1-tjänst	Eo 4 1/1-tjänst	Eo 4 1/1-tjänst
Extra arbetshjälp . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 000 kr.
Biblioteksvaktmästare	—	—	—	—	—	—	—	Ex 6 1/1-tjänst	Ex 6 1/1-tjänst	Ex 6 1/1-tjänst	Ex 6 1/1-tjänst
Arbetskraft med ersättning ur anslag för allmänna utgifter eller ur högskolans assistentmedel	—	—	900 kr. pr år	900 kr. pr år	—	—	—	1 500 kr. ur assistentmedel	1 500 kr. d:o	1 500 kr. d:o	3 000 kr. d:o
Lönestat summa	200-300 kr/år	1 000 kr/år	2 100 kr/år	2 700 kr/år	8 253:—	8 253:—	10 197:—	17 730:—	17 730:—	22 085:—	30 794:—
därav f. ord. personal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 970:—	8 970:—
» icke ord. »	—	—	—	—	8 253:—	8 253:—	10 197:—	17 730:—	17 730:—	13 115:—	21 824:—

Lönerna äro beräknade med frångång av eventuella pensionsavgifter och utan ålders- eller dyrtidstillägg.

Tekniskt och naturvetenskapligt bokbestånd i vissa svenska bibliotek.
Statistiskt sammandrag.

Kategori av bibliotek	Antal insända svar	Antal institutioner och företag med egen teknisk- vetenskaplig forskning	Antal bibliotek med tekniskt och naturvetenskapligt bokbestånd öfver 100 volymer								Sammanlagt antal dylika volymer	Antal löpande utländska facktidsskrifter		Antal bibliotek med egen			Antal institutioner och företag med apparater för textfotografiering	Antal institutioner och företag beredda efter viss tid överlämna äldre tidskrifter till centralt tekniskt bibliotek
			Totalt	med katalogiserat bokbestånd	bokförråd i volymer				öfver 100 000	Totalt		Medeltal per bibliotek	specialbibliografi	tidskriftsindex	referatverksamhet			
1	2	3	4a	4b	4c	4d	4e	4f	4g	5	6a	6b	7a	7b	7c	8	9	
Bibliotek vid undervisningsanstalter samt statliga och kommunala myndigheter, ämbetsverk och sammanslutningar	272	110	203	163	90	69	23	18	3	1 524 600	9 563	47	20	39	16	21	34	
Bibliotek vid enskilda vetenskapliga, tekniska och industriella sammanslutningar	91	22	39	32	15	14	6	4	—	158 200	1 260	32	5	6	11	8	18	
Bibliotek vid vissa svenska industri-företag	319	118	134	88	81	40	7	2	—	210 000	2 600	19	30	35	29	51	67	
	682	250	376	283	186	123	36	24	3	1 892 800	13 423	35	55	80	56	80	119	

Bibliotekstjänsten vid vissa svenska industriföretag (år 1942).

Statistiskt sammandrag.

Industribransch	Antal företag med bokbestånd över 100 volymer						Antal volymer		Antal löpande utländska facktidsskrifter		Antal bibliotek med egen			Antal företag		Antal företag beredda uttill centralt tekniskt bibliotek
	Totalt	med katalogiserat bokbestånd	med bokbestånd i volymer			1 sammanlagt	2 medeltal per företag	1 sammanlagt	2 medeltal per företag	specialbibliografi	tidsskriftsindex	referatverk-samhet	med eget klassifikationssystem	med reproduktionsapparat för text-fotografering		
			under 1 000	1 000 — 5 000	över 5 000											
															2 a	
a. Malmbrytning och metallindustri	60	39	31	22	3	2	{ ¹ 131 360 ² 2 190 ³ 25 }	{ ¹ 1 517 ² 25 }	14	18	10	3	27	40 (42)	56 (57)	
b. Jord- och stenindustri	4	3	2	2	—	—	{ ¹ 3 760 ² 940 ³ 16 }	{ ¹ 65 ² 16 }	1	0	1	0	2	1	3	
c. Träindustri	4	2	2	1	—	—	{ ¹ 3 150 ² 788 ³ 12 }	{ ¹ 48 ² 12 }	1	0	1	0	1	2	4	
d. Pappers- och grafisk industri	12	7	8	4	—	—	{ ¹ 9 040 ² 753 ³ 14 }	{ ¹ 165 ² 14 }	2	3	2	0	3	2	12	
e. Livmedelsindustri	13	8	9	2	2	—	{ ¹ 19 500 ² 1 500 ³ 14 }	{ ¹ 188 ² 14 }	3	2	4	0	0	7	13	
f. Textil- och beklädnadsindustri .	10	7	8	2	—	—	{ ¹ 4 170 ² 417 ³ 6 }	{ ¹ 64 ² 6 }	1	2	2	1	3	7 (8)	9	
g. Läder-, hår- och gummiindustri	3	2	3	—	—	—	{ ¹ 2 450 ² 833 ³ 14 }	{ ¹ 43 ² 14 }	0	1	0	0	2	1	3	
h. Kemisk-teknisk industri	27	20	18	7	2	—	{ ¹ 36 540 ² 1 353 ³ 19 }	{ ¹ 502 ² 19 }	8	9	9	0	13	7	23	
	134	88	81	40	7	2	{ ¹ 210 000 ² 1 567 ³ 19 }	{ ¹ 2 592 ² 19 }	30	35	29	4	51	67	123	

Uppgifter angående vissa större svenska industriföretags bibliotekstjänst.

Malmbrytning och metallindustri.

Allmänna svenska elektriska aktiebolaget (Asea), Västerås, som jämte anslutna företag utgör en större koncern med tillhopa cirka 22 000 anställda, varav i Västerås cirka 6 200 och i Ludvika cirka 2 200, tillverkar elektriska maskiner, transformatorer, strömriktare, elektriska ugnar samt elektriska apparater och elektromekaniska kombinationer av olika slag i Västerås, Ludvika och Stockholm. Koncernen bedriver en omfattande tekniskt-vetenskaplig forskning såsom framgår av en redogörelse, som lämnats av utredningen rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande i dess betänkande nr I (stat. off. utr. 1942/6) sid. 63—67 och 165. Koncernens litterartjänst är i första hand förlagd till moderföretagets anläggningar i Västerås och Ludvika. På båda dessa platser äro särskilda bibliotekariéer anställda för litterartjänsten. Dotterbolagen ha egna bibliotek, men endast ett av dem (aktiebolaget Svenska fläktfabriken) har särskild bibliotekarie. Litteraturbeståndet omfattar i första hand elektroteknik med tillhörande materialteknik, fysik och kemi; det uppgår till cirka 13 200 volymer, varav i Västerås cirka 5 300 band enskilda arbeten och 5 500 band tidskrifter, i Ludvika cirka 1 200 band enskilda arbeten och 1 200 band tidskrifter. Huvudbiblioteket, som är beläget i Västerås, handhar den organisatoriska ledningen av bibliotekstjänsten och samarbetet med övriga bibliotek inom koncernen. Ludvikabiblioteket är i första hand inriktat på litterartjänsten inom högspänningstekniken och angränsande områden. Under normala förhållanden hållas för Västeråsbiblioteket cirka 240 tidskrifter, varav cirka 130 utländska tekniska; för Ludvikabiblioteket äro motsvarande siffror cirka 80 respektive cirka 40. Litteraturbeståndet är katalogiserat i nominal- och realkataloger. Särskilda kartotek över tidskriftsartiklar finnas i Västerås och Ludvika omfattande cirka 50 000 kort vardera. Kortformatet är det internationella (75 × 125 mm) med undantag för tidskriftskartoteket i Västerås, som är upplagt i format A 7, detsamma som användes i det av företaget anskaffade, i Berlin utgivna »Literaturkartei Elektrotechnik». För litteraturens klassificering användes Aseas decimalregister, som även utgör norm för klassificering och uppställning av andra handlingar inom koncernen. Biblioteken ha hand om av företaget utgivna interna tekniska meddelanden och föra särskilda kataloger över dessa. Inom biblioteken utarbetas månatliga förteckningar över nyanskaffad litteratur ävensom tidskriftsförteckningar och förteckningar över interna tekniska meddelanden. I dessa förteckningar medtagas också av övriga i koncernen ingående företag anskaffad litteratur. På begäran sammanställa biblioteken för internt bruk avsedda översikter över litteratur rörande aktuella tekniska problem. Båda biblioteken ha tillgång till lämplig apparatur för text- och bildkopiering.

Aktiebolaget Atlas Diesel, Stockholm, (antal anställda 1 900, därav tjänstemän 500) tillverkar dieselmotorer, luftkompressorer, tryckluftsmaskiner, elektriska högfrekvensverktyg, elektriska universalverktyg, hydrauliska växlar m. m. Företaget bedriver forskning inom ovannämnda arbetsområden vid sina anläggningar i Sickla samt vid olika arbetsplatser (gruvor, verkstäder etc.). Företagets bibliotek är förlagt till Stockholm och förestås av särskild bibliotekarie. Litteraturbeståndet är cirka 4 200 volymer, varav 2 400 volymer böcker och 1 800 volymer tid-

skrifter. Företaget abonnerar på 185 olika tidskrifter, varav cirka 55 utländska facktidskrifter. Bokbeståndet registreras i nominal- och realkatalog, den senare klassificerad enligt DK-systemet. Biblioteket är utrustat med ett flertal tidskriftskartotek. Stencilerad litteraturförteckning utgives månadsvis.

Aktiebolaget Bofors och *Aktiebolaget Bofors nobelkrut*, Bofors, ha tillhopa cirka 8 200 anställda varav månadsavlönad personal cirka 1 400. Företagets verksamhet är uppdelad på ett järnverk med mekaniska verkstäder för tillverkning av järn och stål i halv- och helfabrikat, försvarsmateriel och större verkstadsarbeten samt ett krutbruk med kemisk-teknisk fabrik för tillverkning av krut och sprängämnen, farmaceutiska produkter m. m. Företaget bedriver tekniskvetenskaplig forskning inom metallurgi, metallografi, finmekanik och apparat-teknik samt inom olika militär-tekniska områden (vid Bofors) ävensom inom det organiskt-kemiska området (vid Nobelkrut). Bibliotekstjänsten är uppdelad på Boforsbiblioteket och Nobelkruts bibliotek för de båda huvudgrenarna av verksamheten.

Boforsbiblioteket, som huvudsakligen omfattar metallurgisk och militärteknisk litteratur, förvaltas av konstruktionskontoret. Det har (år 1943) ett bestånd av cirka 3 000 volymer, varav böcker cirka 500 och tidskrifter cirka 2 500 volymer. Antalet utländska facktidskrifter, som årligen hållas, är normalt cirka 65. Bokbeståndet är förtecknat i en författarkatalog och en nummerkatalog. Artiklar ur bolagets militära tidskrifter samt ur civila referattidskrifter förtecknas jämte korta referat på kort och sammanställas i översikter. Såväl katalogerna som referatkorten äro i format 100×150 mm. Tekniska uppgifter av värde, utgörande resultat av experiment, forskning, konferenser, resor m. m. registreras på kopierbara blad i format A 4, som förvaras i ett särskilt arkiv under huvudrubriken »Tekniska meddelanden». Reproduktionsapparater för textfotografering finnas.

Nobelkruts bibliotek omfattar i första hand organisk kemi, speciellt inom sprängämnesområdet. Det förvaltas närmast av chefen för driftlaboratoriet. Litteraturbeståndet uppgår till cirka 2 500 volymer, varav böcker cirka 1 400 och tidskrifter cirka 1 100. Biblioteket höll 1939 cirka 15 utländska facktidskrifter per år. Det är förtecknat dels i en år 1939 tryckt katalog, dels i kartotek i internationella formatet 75×125 mm. Tillväxtkataloger utgiväs årligen. Reproduktionsapparat för textfotografering finnes.

Bolidens gruvaktiebolags verksamhet, som huvudsakligen är förlagd till Västerbottens län, är inriktad på gruvbrytning och anrikning samt de erhållna malmprodukternas förädling vid smältverket i Rönnskär, Skelleftehamn. Företaget bedriver forskning inom metallurgi och oorganisk kemi vid sitt centrallaboratorium i Stockholm och vid driftlaboratorierna i Boliden och Rönnskär. Biblioteket är uppdelat på huvudkontoret och centrallaboratoriet i Stockholm samt förvaltningarna i Boliden och Rönnskär och omfattar cirka 5 400 volymer, varav cirka 4 200 volymer böcker och cirka 1 200 tidskriftsårgångar. Företaget abonnerar på 30-tal utländska facktidskrifter per år. Ett kortregister över hela bokbeståndet är utarbetat. I särskilda fall utarbetas specialbibliografier samt referat av tidskriftsartiklar.

Telefonaktiebolaget L M Ericsson, Stockholm, (antal anställda 5 850, varav tjänstemän 1 350) tillverkar och installerar telefonapparater, telefonväxlar och telefonstationer, utför anläggningar för långdistanstelefon, telesignalanläggningar, järnvägssignalanläggningar, tillverkar nätmateriel samt tråd och kabel för svagström, elmätare, mätinstrument, radioapparater, elektronrör och kassaregister.

Företaget bedriver forskning inom teleteknik, speciellt transmissionsteknik. Företagets bibliotek är förlagt till huvudkontoret i Midsommarkransen, Stockholm. Särskilda litteratursamlingar finnas i laboratoriet och kabelverket samt på transmissionstekniska avdelningen, konstruktionsavdelningen och patentavdelningen. Litteraturbeståndet uppgår till 3 300 volymer böcker och 6 300 volymer tidskrifter inom ämnesområdena fysik, elektroteknik (huvudsakligen teleteknik) samt telegraf- och telefondrift. Biblioteket prenumererar för närvarande årligen på 323 facktidskrifter, varav 150 utländska. Före det pågående kriget höll företaget 19 utländska tidskrifter. Biblioteket har alfabetisk katalog, systematisk katalog enligt DK-systemet samt tidskriftskatalog. Vid behov upprättar biblioteket specialbibliografier. Månatliga förteckningar över nyförvärven tryckas i ett par hundra exemplar, vilka delas ut bland tjänstemännen inom företaget och sändas till en del offentliga bibliotek och företagsbibliotek. In- och utländska tidskrifter cirkulera inom företaget, varigenom de olika avdelningarna beredas möjlighet att följa med utvecklingen inom firmans olika verksamhetsområden. Viktigare nyheter i form av böcker eller tidskriftsuppsatser, som komma till bibliotekets kännedom, antecknas på kartotekskort, vilka sändas till intresserade.

Svenska aktiebolaget Gasaccumulator jämte *aktiebolaget Aga-Baltic*, Stockholm-Lidingö, (sammanslagda antalet anställda år 1943: 2 350, varav 760 tjänstemän) tillverkar fyrar, radioutrustning, signalanläggningar, järnvägsbelysning, svetsningsutrustning, acetylen- och syrgas, narkosapparater, AGA-spisar, radiatorer m. m. Företagen bedriva forskning beträffande apparatkonstruktioner, svetsning, radio m. m. Ett för båda företagen gemensamt bibliotek finnes, vilket förestås av en biblioteksnämnd och en biblioteksföreståndare. Litteraturbestånd cirka 1 200 volymer böcker samt 120 volymer tidskrifter. Årligen abonneras på ett 70-tal utländska facktidskrifter. Över bokbeståndet föres författar- och ämneskatalog enligt DK-systemet. Specialbibliografier utarbetas inom företagens arbetsområden. Vissa viktigare artiklar registreras och klassificeras enligt DK-systemet. Forskningsresultat kungörs huvudsakligen i tidskrifterna »AGA-Journal» och »AGA-Svetsning».

Lumalampans aktiebolag, Stockholm, (antalet år 1943 anställda 895, varav 725 arbetare och 170 tjänstemän) tillverkar glödlampor, urladdningsrör, säkringar, volframtråd, volframprodukter, hårdmetalllegeringar och hårdmetallprodukter. Företaget bedriver forskning rörande glödlampor, urladdningsrör och materialfrågor inom lamp- och urladdningsrörstekniken samt rörande glas- och kvartsprodukter, vidare metallografisk och metallkemisk forskning, speciellt rörande volframtråd och volframprodukter samt hårdmetalllegeringar och hårdmetallverktyg. Biblioteket, som förestås av en särskild bibliotekarie, omfattar handböcker och standardverk i kemi, fysik och elektroteknik, monografier och speciallitteratur rörande glödlampor, urladdningsrör, belysningsteknik, radiorör, radioteknik, glas, kvarts, vakuumteknik, metallografi, svärsmälta metaller, hårdmetaller samt hårdmetallverktyg. Litteraturbestånd cirka 2 000 volymer, varav cirka 600 tidskriftsångångar. Biblioteket abonnerar årligen på ett 60-tal tidskrifter, varav cirka 55 utländska. Över litteraturbeståndet föres nominal- och realkatalog, tidskriftskatalog, realkatalog över tidskriftsartiklar, kompletterad med en nominalkatalog över särtryck och fotokopior, dessutom nominal- och realkatalog över leverantörskataloger. Kartoteken äro i format 75 × 125 mm. Inom företaget utarbetas specialbibliografier, huvudsakligen för dess forskningsarbeten, samt tidskriftsindex och referat av tidskriftsartiklar inom företagens arbetsområden. Företaget utger stencilerade biblioteksmeddelanden en gång i månaden rörande nyanskaffad littera-

tur och förslag till inköp. Bibliotekstjänsten betjänar i första hand företagets tekniskt-vetenskapliga forskningsverksamhet.

Sandvikens järnverks aktiebolag (antal anställda år 1942 cirka 6 400, därav tjänstemän 665) bedriver järn- och ståltillverkning, varmvalsning, kallvalsning, tråddragning, manufakturering m. m. Företagets huvudförvaltning och industriella verksamhet är förlagd till Sandviken. Teknisk forskning bedrivs inom området för bolagets tillverkning. Företagets bibliotek, som finnes i Sandviken, omfattar cirka 2 500 volymer böcker och cirka 3 000 volymer tidskrifter. Hela antalet tidskrifter, som företaget normalt abonnerar på, är cirka 115, varav ett 40-tal utländska. Litteraturbeståndets ämnesområden ha anslutning till bolagets tillverkningar och angränsande vetenskaper. Företagets bibliotekstjänst är i lika mån avsedd att betjäna företagets tekniskt-vetenskapliga forskningsverksamhet och den industriella driften med dess tillverkningskontroll.

Stora Kopparbergs bergslags aktiebolag, Falun, (antal anställda 6- à 7 000 — inkl. säsongarbetare cirka 10 000 — därav tjänstemän cirka 450) idkar industriell verksamhet inom gruvhantering, järn- och stålindustri, skogsbruk, sågverks-, cellulos- och pappersindustri, kemisk industri och kraftverksindustri. Företaget bedriver tekniskt-vetenskaplig forskning för järn- och stålindustri samt för cellulosaindustri och övriga på bolagets naturtillgångar grundade kemiska industrier. Det har inrättat ett centrallaboratorium i Falun och större verkslaboratorier vid Domnarvets järnverk och Söderfors bruk. Företagets biblioteksorganisation är förbunden med bolagets publicitetsverksamhet, museum och centralarkiv, vilka ha gemensam föreståndare. Litteraturbeståndet omfattar bolagets samtliga tekniska och industriella områden ävensom dessas grundvetenskaper; dessutom praktisk juridik, nationalekonomi, handelsvetenskap, geografi, lokalhistoria, personhistoria och allmänna uppslagsböcker. Inalles finnas cirka 25 000 volymer böcker, cirka 8 500 volymer tidskrifter och cirka 7 000 st. patentbeskrivningar och småskrifter. Bolaget håller årligen ett 80-tal utländska facktidskrifter. Bokbeståndet är fördelat på ett centralbibliotek i Falun samt större filialbibliotek såväl vid centrallaboratoriet i samma stad (kemi och kemisk teknologi), som vid verken i Domnarvet och Söderfors (bergsvetenskap), Skutskär (cellulosaindustri) och Strömsberg (lantbruk). Vidare finnas mindre depåer vid andra förvaltningar. Bokbeståndet förtecknas dels i en förvärvskatalog (i protokollsform och datumföljd), dels i en kombinerad nominal- och ämneskatalog (på kort) i fem exemplar, varav ett förvaras vid centralbiblioteket och ett vid vart och ett av de ovan nämnda större filialbiblioteken. Tidskrifterna förtecknas dels i en förvärvskatalog (viscard-system), dels i en index på kort. Kartoteken äro samtliga i det internationella formatet 75×125 mm. Löpande uppgifter om bibliotekets nyförvärv publiceras i »Meddelanden för Bergslagens bibliotek» (stencilerade), som utkomma 1 à 2 ggr i veckan och innehålla uppgift om nyförvärvade böcker, avtryck av indexkatalogen över tidskriftsuppsatser (»tidskriftsöversikt») inom bolagets samtliga intresseområden, uppgifter om aktuellt riksdagstryck, allmänna ekonomiska översikter m. m. Vid centrallaboratoriet utarbetas specialbibliografier inom ämnet kemisk teknologi. Centralbiblioteket utför efter uppdrag litteraturforskning. Till biblioteksavdelningen hör även huvudkontorets fotografiska verkstad och kopieringsavdelning med tillgång till fotostat, fotografiska apparater, tryckeri-maskiner m. m. Biblioteket grundlades år 1896.

Aktiebolaget Svenska fläktfabriken, Stockholm, (1 700 anställda, varav 900 tjänstemän) bedriver tillverkning inom arbetsområdena uppvärmning, ventilation, luftkonditionering, torkning, fläkttransport samt stoftavskiljning. Företaget

idkar forskning i Stockholm och Jönköping. Litteraturbeståndet, som omfattar allmän teknisk litteratur samt speciallitteratur rörande företagets ämnesområden, utgöres av cirka 1 000 volymer böcker och cirka 400 årgångar tidskrifter. Det handhas av en särskild bibliotekarie. Företaget håller årligen cirka 100 facktidskrifter, varav 35 utländska. Över litteraturbeståndet föras dels en alfabetisk katalog efter ordningsord, kompletterad med titel- och slagordshänvisningar, dels en systematisk katalog. Klassifikationssystem är Svenska fläktfabrikens decimalregister (uppställt efter liknande principer som ASEA:s decimalregister). Tidskriftsindex är upprättat efter samma system. En samling av cirka 5 000 fotografier av företagets tillverkningar är även ordnad efter decimalregistret. Månatliga förteckningar över bibliotekets nyförvärv upprättas. Dessa ingå i den av Svenska fläktfabriken för internt bruk utgivna publikationen »Tekniska meddelanden» samt i ASEA-koncernens gemensamma bokrapport. Svenska fläktfabrikens bibliotek betjänar i första hand företagets tekniskt-vetenskapliga forskningsarbete.

Aktiebolaget Svenska kullagerfabriken (SKF), Göteborg, (antal anställda i Sverige 9 500 år 1942) tillverkar kullager, rullager, hänglager, remskivor och andra transmissionselement, transportkärrehjul, länkrullar, transportrullar, rullageraxlar, svarvdubbar, stålkulor, cylindriska rullar, slipade stålaxlar för maskinkonstruktioner, slipade styrvagnar och gängtappar, gängsnitt, spinnspindlar med rullager, koniska kugghjul, håltolkar, kullagerfett, smörjsprutor, borrarstål, ämnesrör av maskinstål, rundgöt och rörämnen av gjutjärn, handelsgjutgods, hästskor. Bolaget äger i Sverige Hofors bruk, Lidköpings mekaniska verkstad med anläggningar i Lidköping och Midsommarkransen samt gjuteri och verkstad i Katrineholm. Till koncernen höra vidare fabriker i Amerikas förenta stater, England, Frankrike och Tyskland, ävensom försäljningsbolag eller andra representer i de flesta länder. Koncernen bedriver forskning inom metallurgi, metallografi, fysik och kemi vid laboratorier i Göteborg, Hofors, Schweinfurt, Cannstatt, Ivry, Luton och Philadelphia. Huvudbiblioteket i Göteborg, som förestås av en särskild bibliotekarie, har för närvarande ett litteraturbestånd av cirka 4 000 volymer böcker, huvudsakligen omfattande tekniska och handelstekniska ämnen. Biblioteksmaterialet klassificeras enligt det internationella DK-systemet och är förtecknat, utom i en accessionskatalog, på kort i format 75 × 125 mm., vilka äro uppdelade i en real-, en nominal- och en slagordskatalog. Den sistnämnda utgör även »nyckel» till DK-systemet. En dubbelklassificering göres dock såtillvida att DK-numren inskrivas i ett av biblioteket förvarat exemplar av det speciella register, som upplagts av SKF för ett systematiskt och enhetligt ordnande av alla förekommande handlingar inom koncernen. Böckerna uppställas i bokhyllorna i följd enligt DK-numren och inom varje grupp efter författarnamn eller huvudord. Bolaget abonnerar på eller erhåller som verifikationsexemplar 175 tidskrifter, varav 90 utländska, varjämte som gåva mer eller mindre regelbundet erhållas cirka 100 tidskrifter. Tidskriftsindex utarbetas inom de ämnen, som äro av intresse för de olika forskarna, och uppgöres i huvudsak med ledning av de anteckningar, som tidskrifternas läsare göra vid tidskriftscirkulationen. Accessionslistor över böcker utsändas minst en gång i kvartalet. Övriga biblioteks- och litteraturmeddelanden införas i företagets interna tidskrift »Sfären».

Jord- och stenindustri.

Skånska cementaktiebolaget, Malmö, (arbetarantal år 1942 1 200) bedriver huvudsakligen tillverkning av cement och kalk. Bolagets huvudförvaltning är förlagd till Malmö, den industriella verksamheten huvudsakligen till Limhamn, Häl-

lekis och Köping. Till bolaget är även anslutet Slite cement- & kalkaktiebolag med industriell verksamhet i Slite. Teknisk forskning på de cementkemiska, fysikaliska och betongtekniska områdena bedrivs vid Cement- och betonginstitutet i Stockholm samt vid Cement- och betonglaboratoriet i Limhamn. Företagets bibliotek är förlagt till laboratoriet i Limhamn. Det är med avseende på ämnesområdet starkt specialiserat och i huvudsak inriktat på cementlitteratur. Vid sidan härav finnes dock även litteratur av mera allmänt innehåll. Totalt består biblioteket för närvarande av ungefär 200 böcker, 690 inbundna tidskriftsvolymer samt 1 500 särtryck av artiklar ur fackpressen. Årligen hållas cirka 40 tekniska tidskrifter, varav 30 utländska. Böcker och tidskrifter äro katalogiserade av Malmö stadsbibliotek. Samlingen av särtryck är inregistrerad under respektive författare, varjämte ett kartotek uppgjorts med avseende på artiklarnas innehåll. Alla tidskriftsartiklar och böcker av intresse för bolagets verksamhet refereras regelbundet. Referaten utskrivs på tunna blad av kardex-typ samt insorteras i ett kartotek. Detta är ordnat dels som författare- och dels som sakregister. I det förra inläggs bladen i vanliga kortlådor, vari styvare kort upptagande författarnas namn tjäna som ledkort. Sakregistret är upplagt efter ett speciellt för förhållandena avpassat decimalsystem. Så många blad skrivs, att varje referat kan inregistreras under erforderligt antal rubriker. De under månaden gjorda referaten sammanställas till en översikt, vilken i en stencilerad upplaga översändes till de olika fabrikerna samt till vissa övriga härför intresserade personer inom företaget och dess dotterbolag. Litteraturreferaten komma härigenom såväl forskningsverksamheten som den industriella driften till godo.

Pappers- och grafisk industri.

Billeruds aktieblag, Säffle, (antal anställda vid industrien cirka 2 000, varav tjänstemän cirka 250; dessutom upp till 4 000 skogs- och lantbruksarbetare). Företaget bedriver tekniskt-vetenskaplig forskning inom ämnesområdena cellulosa och papper, dels centralt i Säffle, dels vid bolagets anläggningar i Säffle, Segmon, Jössefors, Slottsbron och Grums. Företaget äger ett centralt bibliotek vid huvudkontoret i Säffle. Litteraturbestånd cirka 1 100 volymer, varav cirka 700 volymer tidskrifter. Bolaget håller i fredstid ett 40-tal utländska facktidskrifter. Förteckningar över nyförvärv upprättas med jämna mellanrum. Specialbibliografier upprättas vid behov. Tidskriftsindex och referat samlas löpande på kort av internationella formatet 75 × 125 mm inom områdena cellulosa och papper. Försöksresultat och övriga erfarenheter rapporteras löpande till bolagets tekniska avdelning och samtliga fabriker. Allt material registreras efter ett för bolaget år 1938 uppgjort klassificeringssystem, som kan sägas utgöra en kompromiss mellan DK och Aseas system. DK-systemet har accepterats som bas, men den mest aktuella intressesfären har brutits ut och försetts med bokstavs-beteckningar undergrupperade enligt decimalprincipen.

Mo och Domsjö aktiebolag, Örnsköldsvik, (antal anställda år 1943 utgjorde 3 100, därav tjänstemän 400) idkar skogsbruk, sågverksindustri, cellulosaindustri, organisk-kemisk samt elektro-kemisk industri. Företaget bedriver vid sitt centrallaboratorium i Örnsköldsvik forskning inom cellulosaområdet, i första hand rörande kokning, blekning och förädling av cellulosa samt rörande framställning av cellulosaderivat och tillverkningar ur sulfitsprit och klor. Företagets bibliotek, som är förlagt till fabrikerna i Örnsköldsvik, omfattar i första hand ämnesområdena träkemi, cellulosakemi, kolloidkemi, pappersteknik, textilt teknik, organisk och oorganisk kemi samt kemisk teknologi. Litteraturbestånd cirka 1 100 volymer,

varav 500 volymer böcker och 600 volymer tidskrifter. Företaget håller under normala tider 36 utländska facktidskrifter. Biblioteket är katalogiserat dels efter författare, dels efter innehåll (realkatalog) på kort i format 75×125 mm. Tidskriftsindex utarbetas i förening med referat av artiklar som beröra forskningens arbetsområden. Detta utföres av bolagets kemister och ingenjörer inom ramen för deras verksamhet. Litteraturforskning bedrivs inom aktuella kemiska områden. Apparatur för textkopiering finnes.

Holmens bruks- och fabriks aktiebolag, Norrköping, (antal anställda inom slippmasse-, cellulosa- och papperstillverkning cirka 1 350, varav cirka 110 tjänstemän, inom textilfabrikation cirka 2 100, varav cirka 230 tjänstemän) tillverkar trämassa, cellulosa, tidnings-, tapet- och tryckpapper samt driver vid särskild textilavdelning fabrikation inom ylle- och bomullsindustriens olika områden.

Inom det t r ä k e m i s k a o m r å d e t bedriver företaget vetenskaplig forskning rörande slippmassa, cellulosa och papper samt inom kolningsområdet vid fabrikerna i Loddby, Norrköping och Hallstavik. Bibliotek finnas i Norrköping och Hallstavik, där de förestås av respektive laboratorieföreståndare. Bokbeståndet uppgår till cirka 2 000 volymer, varav böcker 800 och tidskrifter 1 000. I fredstid hållas årligen ett 10-tal utländska facktidskrifter. Nyinkomna tidskrifter och böcker cirkulera efter uppgjord plan mellan företagets ingenjörer, vilka i samband därmed kunna få översättningar eller sammandrag utarbetade av artiklar, som beröra vederbörandes specialområde. Litteraturbeståndet förtecknas. Apparater för text- och bildfotografering finnas såväl i Norrköping som i Hallstavik.

Inom företagets t e x t i l a v d e l n i n g bedrivs systematisk teknisk målforskning inom de textiltknologiska och textilkemiska områdena samt laboratoriemässig driftkontroll. Bibliotek finnes och är centraliserat till aktiebolaget Förenade yllefabrikerna i Norrköping. Litteraturbeståndet på det textila området omfattar cirka 2 000 volymer, varav böcker cirka 600 och tidskrifter cirka 1 400. I fredstid hållas årligen bortåt 10-talet utländska facktidskrifter. Böcker och tidskriftsartiklar registreras på kort i internationell standard A 6 (105×148 mm), sedan respektive dokument cirkulerat mellan företagets fackmän och dessa därvid på särskilt formulär angivit sina synpunkter och önskemål. Ur det sålunda skapade kartoteket, som är klassificerat inom företagets verksamhetsområden, göras vid behov litteratursammanställningar för speciella problem. Möjlighet till fotografisk reproduktion finnes.

Strömsnäs bruks aktiebolag, Strömsnäsbruk, (antal anställda 900, varav 80 tjänstemän) tillverkar pappersmassa, papper, kartong, papperssäckar och papperssnören. Huvudförvaltningens säte är Strömsnäsbruk. Till företaget hör en sulfatmassefabrik i Delary samt en sulfitmassefabrik och andra anläggningar i Strömsnäsbruk. Därtill komma bolagets torvmossar i brukets omgivningar. Teknisk forskning bedrivs inom de områden, som beröra företagets tillverkning samt beträffande torvbrytning och torveldning. Biblioteket är beläget i Strömsnäsbruk och omfattar litteratur över i huvudsak ovannämnda områden. Litteraturbeståndet uppgår till cirka 840 volymer. Företaget håller 3 svenska och för närvarande 9 utländska facktidskrifter. Före nuvarande anskaffningsspärr var de utländska tidskrifternas antal 18. Företagets tidskriftsbibliotek är ordnat på så sätt, att artiklar, som äro av värde för den aktuella tillverkningen eller väntas kunna av andra skäl komma till användning, klippas ur och klassificeras enligt ett av företaget utarbetat system med för närvarande cirka 500 rubriker. Artiklarna förvaras härvid i mindre samlingspärmar, som sedan finnas sammanförda i större enheter. Resultat och redogörelser över den interna forskningsverksam-

heten äro upplagda enligt samma system. Litteraturutdrag och patentbeskrivningar, vilka regelbundet återkomma i vissa tidskrifter, bindas dock separat. Företagets bibliotekstjänst är avsedd som en rådgivningscentral för såväl driften och driftkontrollen som företagets tekniska forskning.

Livsmedelsindustri.

Svenska sockerfabriksaktiebolaget, Malmö, (antal anställda år 1942 cirka 6 400, varav 440 tjänstemän) tillverkar vid 19 råsockerbruk, 3 saftstationer och 5 raffinaderier socker och sirap jämte biprodukter, driver jordbruk på 12 gårdar med en produktiv areal av 2 417 har, vidare rederirörelse samt genom dotterbolag kalkindustri. Företaget framställer även torvbränsle för eget bruk. Det idkar socker-teknisk forskning vid sitt centralinstitut i Arlöv samt jordbruksforskning och betförrädlning vid betförrädlingsinstitutionen i Hilleshög vid Landskrona. Bolagets centralbibliotek är förlagt till huvudkontoret i Malmö med större filialboksamlingar i Hilleshög och Arlöv. Biblioteket förestås av en särskild bibliotekarie. Litteraturbeståndet uppgår till cirka 8 000 volymer, varav 2 500 volymer tidskrifter. Antalet utländska facktidskrifter per år är cirka 60. Bokbeståndet är förtecknat i en författare- och titelkatalog samt i en systematisk katalog. Dessutom finnes en år 1944 tryckt katalog över företagets hela bok- och tidskriftsbestånd; äldre upplaga 1935. Företaget utger i tryck »Dirigentföreningens förhandlingar», som innehåller redogörelser för på olika forskningsområden utförda arbeten och vunna resultat, »Odlaremeddelanden», som innehåller för sockerbetsodlingen viktiga rön och slutligen »Meddelanden från Sockerbolagets bibliotek». Sistnämnda publikation innehåller bland annat systematiskt uppställda tillväxtförteckningar över bokbeståndet samt referat (på ensidigt tryckta rutor i det internationella formatet 75 × 125 mm) av tidskriftsartiklar, som för bolaget äro av intresse. Dessa publikationer distribueras i första hand inom företaget men tillsändas även de centrala tekniska biblioteken. Odlaremeddelandena tillsändas samtliga betodlare. Sockerbolagets facklitteratur är registrerad i ett centralregister, som börjat uppläggas i Malmö stadsbibliotek över facklitteratur hos bland annat enskilda företag i Malmö med omnejd.

Aktiebolaget Stockholms bryggerier, Stockholm, (antalet anställda år 1942 cirka 1 350) idkar bryggeriindustri, kemisk-teknisk industri, farmaceutisk industri och livsmedelsindustri. Det bedriver teknisk forskning inom ämnesområdena farmaci (speciellt vitamin-, hormon- och enzympreparat), jäsningsindustri och livsmedelsindustri vid fabrikerna i Stockholm. Litteraturbeståndet, som är fördelat på olika arbetsplatser (depåer) i Stockholm, förestås av en särskild bibliotekarie och omfattar huvudsakligen områdena bryggeriteknik, teknisk mikrobiologi samt fysiologisk kemi, livsmedelskemi och farmaceutisk kemi (även andra tekniska ämnesgrupper äro dock företrädade). Det utgöres för närvarande av cirka 4 500 volymer böcker samt 2 000 tidskriftsårgångar. Företaget håller cirka 60 utländska facktidskrifter per år. Förvärvskatalog, kortregister och katalog i viscardsystem föras. Vidare utarbetas tidskriftsindex rörande hela verksamhetsområdet ävensom i viss omfattning referat av tidskriftsartiklar inom ämnena kemisk teknologi, livsmedelskemi, mikrobiologi, biokemi och farmaceutisk kemi. Företaget förfogar över det av Dr F. Kutter, Zürich, utgivna Kartotheek der Brauerei-Literatur. Cirkulation med dirigerig av aktuella artiklar till pågående arbeten försiggår av (i fredstid) cirka 150 tidskrifter till

ett åttiotal anställda, fördelade på 10 grupper. I förekommande fall utföras litteraturforskning och litteratursammanställningar genom bibliotekets försorg. Biblioteket fungerar även såsom patent- och varumärkesavdelning. Patentarkivet är klassificerat enligt det tyska systemet och omfattar för närvarande cirka 3 000 in- och utländska patent, registrerade i kortsystem.

Kemisk-teknisk industri.

Aktiebolaget Astra, Södertälje, idkar läkemedelsfabrikation. Antalet anställda vid huvudfabriken utgjorde 480 år 1943, varav 180 tjänstemän. Företaget bedriver kemisk och farmaceutisk forskning. Litteraturbeståndet utgöres av cirka 1 500 böcker, 3 000 tidskrifter och 1 000 särtryck. Astra abonnerar på cirka 170 tidskrifter, varav cirka 125 utländska. Över litteraturbeståndet föres nominal- och ämneskataloger i format 100×150 mm. Dessutom finnes en år 1939 tryckt tidskriftskatalog. Företaget utarbetar specialbibliografier inom ämnesområdena kemi, farmakologi och terapi i anslutning till uppsatser och andra publikationer samt upprättar referat av tidskriftsartiklar inom ämnesområdena kemi, farmaci, farmakologi, terapi, fysiologi, bakteriologi och kemisk teknologi. Företaget utger publikationen »Astrameddelanden». Företagets bibliotekstjänst betjänar i första hand den tekniskt-vetenskapliga forskningsverksamheten.

Aktiebolaget Kema, Stockholm, är ägare till följande företag: Barnängens tekniska fabrikers aktiebolag, fabriken Tomten (Alex. Lagerman jun. aktiebolag), aktiebolaget Eneroth & Co., aktiebolaget Lars Montén, aktiebolaget Sterisol, aktiebolaget Vinägron samt Fruit Products aktiebolag. Tillverknigen omfattar kemisk-tekniska artiklar, toilettartiklar, tvätt- och rengöringsmedel, bläck och kontorsartiklar, livsmedel, desinfektionsmedel m. m. Forskning bedrivs inom den kemisk-tekniska branschen och livsmedelsbranschen, delvis i intim samverkan med *Forskningslaboratoriet LKB* (se nedan). Litteraturbeståndet är fördelat på bolagets eget bibliotek och LKB-laboratoriets, varvid lån av litteratur biblioteken emellan äger rum. Biblioteket, som förestås av laboratoriechefen, omfattar litteratur angående fettämnen, tvätt- och rengöringsmedel, kosmetiska preparat, desinfektionsmedel, kemisk-tekniska preparat för livsmedel m. m. Litteraturbeståndet i aktiebolaget Kemas bibliotek omfattar 800 volymer, varav 600 volymer böcker och 200 volymer tidskrifter. Av utländska facktidskrifter hålles normalt ett 20-tal. Biblioteket är katalogiserat efter författarnamn på kort av storleken 100×160 mm.

Forskningslaboratoriet LKB, Alvik, Stockholm. Laboratoriet är en forskningscentral för Liljeholmens stearinfabriks aktiebolag, aktiebolaget Kema och aktiebolaget Stockholms bryggerier. Laboratoriets huvuduppgifter ligga inom organisk, oorganisk och fysikalisk kemi, särskilt fettkemi och ytkemi. Biblioteket är nära anslutet till intressenternas egna bibliotek. Litteraturbeståndet (främst inom fackområdet allmän kemi) utgöres av cirka 500 volymer, varav cirka 200 volymer böcker och cirka 300 volymer tidskrifter. Av utländska facktidskrifter håller laboratoriet ett 30-tal. Katalogisering är utförd efter författarnamn på kort i formatet 100×160 mm. Tidskriftsindex samt referattjänst för tidskriftsartiklar planeras efter DK-systemet. Möjligheter till fotografisk reproduktion finnas.

Aktiebolaget Leo, Hälsingborg, tillverkar läkemedel och kemisk-tekniska preparat. Företaget bedriver forskning inom organisk kemi och biokemi, farmaci, farmakologi, bakteriologi och medicin vid sina forskningslaboratorier i Hälsingborg, Lund och Stockholm och har i samband därmed grundat ett centralbibliotek i Hälsingborg, vars litteraturbestånd omfattar organisk kemi och biokemi, biologi,

farmaci, farmakologi, farmakognosi, medicin, hormon- och vitaminforskning, veterinärmedicin, dentalmedicin m. m. Bibliotekets nuvarande bestånd utgöres av cirka 4 000 volymer, varav 1 800 volymer tidskrifter. Årligen abonneras på 65 olika facktidskrifter, varav cirka 45 utländska. Biblioteket är inrymt i ett särskilt för ändamålet inrättat större rum med läsplatser. Det är katalogiserat på kort i format 100×150 mm. Biblioteket utarbetar specialbibliografier och tidskriftsindex inom sina litteraturområden, varjämte referat regelbundet upprättas över böcker och tidskriftsartiklar av intresse för företagets forskningsverksamhet. Företaget står även läkare, tandläkare och veterinärer till tjänst med litteraturutdrag och fotokopior. Referat av betydelsefulla arbeten och artiklar utgivas i tryck i en särskild publikationsserie.

Nitroglycerinaktiebolaget, Gytterp, tillverkar dynamit och andra sprängämnen, svartkrut, jaktammunition, tändmedel m. m. Arbetarantalet år 1942 var 485. Företaget bedriver forskning i mindre omfattning vid Gytterp. Företagets litteraturbestånd uppgår till cirka 2 150 volymer, varav 1 050 tidskrifter. Antalet utländska facktidskrifter, som företaget abonnerar på, är cirka 25. Förteckning över böcker och tidskrifter i form av kartotek i format 75×125 mm är i huvudsak genomförd. Företaget upprättar tidskriftsindex inom ämnesområdena sprängämnesteknik, allmän kemi, kemisk teknologi m. m.

Aktiebolaget Pharmacia, Stockholm, bedriver tillverkning av medicinska och tekniska preparat, kemoterapeutika, alkaloider, röntgenkontrastmedel, hormon- och vitaminpreparat, bentransplantationsmaterial m. m. Företaget bedriver vetenskaplig och teknisk forskning inom organisk och oorganisk kemi jämte syntetisk, farmaceutisk och kosmetisk kemi. Bibliotek finnes i Stockholm, omfattande ämnesområdena organisk och oorganisk kemi, medicinsk kemi samt allmän medicin. Litteraturbeståndet utgöres av cirka 1 000 volymer. Företaget abonnerar årligen på cirka 60 facktidskrifter, därav 30 utländska. Kartotek i format 75×125 mm föres över bokbeståndet. Specialbibliografier utarbetas, huvudsakligen inom medicin och kemi. Tidskriftsindex upprättas. Referat av för företaget värdefulla tidskriftsartiklar utarbetas inom ämnesområdena medicin och kemi. Företaget utger även en stencilerad registerlista över bibliotekets systematiska indelning samt över nyinköpt litteratur. En periodisk tidskrift »*Hormoner*» utges av företaget en gång i månaden. I den avhandlas aktuella medicinska och kemiska nyheter inom hormon- och vitaminområdet. Biblioteket betjänar i första hand företagets läkarservice och tekniskt-vetenskapliga forskningsverksamhet. Det har egen fotokopieringsapparat.

Stockholms superfosfat fabriks aktiebolag, Stockholm, (arbetarantal 1 300 år 1942) tillverkar kvävegödselmedel, karbid, legeringar, salpetersyra, ammoniumnitrat, klorater m. m. vid fabriker i Alby, Ljungaverk, Stockviksverken och Trollhättan. Företaget bedriver forskning vid Ljungaverk rörande gödselmedel, produkter av karbid, kalkkväve m. m. Ett bibliotek är inrättat vid Ljungaverk. Bokbeståndet omfattar cirka 2 700 volymer böcker och 4 800 volymer tidskrifter främst inom områdena kemi och kemisk teknologi. Företaget abonnerar årligen å cirka 25 utländska facktidskrifter. Kartotek finnes över bibliotekets böcker samt över tidskriftsartiklar och patent rörande de produkter, vilka beröra företagets verksamhetsområden. Specialbibliografier utarbetas i enstaka fall. Tidskriftsindex upprättas inom företagets ämnesområden. En maskinskriven publikation utgives, innehållande körtare meddelanden eller referat ur tidskrifter.

Uppgifter angående den tekniska litteraturtjänsten i vissa främmande länder.

Danmark.

De tekniska bibliotekens organisationsfråga i Danmark har lösts i och med genomförandet år 1942 av en tidigare beslutad sammanslagning av *Teknisk Bibliotek* vid Danmarks Tekniske Høiskole och *Industriforeningens Bibliotek*, det senare Danmarks största tekniska och industriella boksamling. Härigenom avslutades en utveckling, vars tidigare etapper markerades av upprättandet år 1909 av Teknisk Bibliotek genom att en mindre boksamling vid högskolan sammanslogs med Den Tekniske Forenings boksamling. År 1927 överfördes till detta bibliotek universitetsbibliotekets tekniska litteratur och år 1929 överfördes även Dansk Ingeniørforenings boksamling dit. Den förenämnda, år 1942 genomförda sammanslagningen av Teknisk Bibliotek och Industriforeningens Bibliotek (båda i Köpenhamn) hade långt tidigare ifrågasatts, men hade icke kunnat förverkligas, förrän därmed sammanhängande lokalfrågor ordnats. I och med ianspråktagandet av den år 1942 invigda nya biblioteksbyggnaden, som Danmarks Tekniske Høiskole ställde till förfogande åt de förenade biblioteken, erhöles tillräckliga utrymmen — 5 000 löpmeter hyllor jämte möjlighet till ytterligare utvidgning — för att sammanslagningen skulle kunna äga rum. Samtidigt ändrades bibliotekets namn till *Danmarks Tekniske Bibliotek*.

Danmarks Tekniske Bibliotek är numera statens huvudbibliotek för tekniskt-vetenskaplig och tekniskt-industriell litteratur och skall förutom att vara bibliotek för tekniska högskolan tjänstgöra som centralbibliotek för landets tekniska forskning. Detta är emellertid icke någon ny uppgift, ty redan före sammanslagningen tillgodosåg Teknisk Bibliotek, som år 1921 blev offentligt tillgängligt, i stor utsträckning behovet även utanför högskolan av teknisk litteratur. Av utlåningen gick sålunda icke mindre än 80 procent till låntagare utanför högskolan. Detta förhållande beror huvudsakligen på att de flesta av högskolans avdelningar äga rätt betydande specialbibliotek grundade under den tid, då högskolan icke ägde ett gemensamt bibliotek. Industriforeningens Bibliotek å sin sida var principiellt sett ett tekniskt-industriellt privatbibliotek för föreningens medlemmar. Efter år 1926 gjordes biblioteket även tillgängligt för tjänstemän vid Industriraadets olika institutioner samt för studerande vid tekniska undervisningsanstalter. Emellertid tillämpades vid biblioteket mycket liberala principer för utlåning till andra bibliotek, antingen direkt eller via Statens Bibliotekstilsyn. Genom sammanslagningen överlämnade föreningen hela sin boksamling till staten.

Danmarks Tekniske Bibliotek hade år 1943 ett bokbestånd av drygt 100 000 volymer och cirka 1 000 löpande tidskrifter.

Utlåningen från Teknisk Bibliotek hade år 1941 stigit till omkring 10 500 volymer och från Industriforeningens Bibliotek till 8 000 volymer, vartill för den senare institutionen tillkommo omkring 2 500 ark fotokopior årligen. De interurbana lånen voro ungefär lika många i de bägge biblioteken, nämligen omkring 1 200 volymer årligen. Utlåningen av litteratur i läsesalen inom Teknisk Bibliotek var mycket obetydlig, vilket torde ha berott på de lokala förhållandena. I Industriforeningens Bibliotek var utlåningen i läsesalen omkring 11 000 volymer årligen. I den nya byggnaden för Danmarks Tekniske Bibliotek finnes nu en allmän läsesal med 36 och en tidskriftsläsesal med 24 platser samt ett antal rum för en-

staka forskare. En särskild läsesal för de studerandes kursläsning är inrättad i högskolans administrationsbyggnad och togs i bruk den 1 februari 1944. I biblioteksbyggnaden finnes lokal reserverad för *Centralen for Teknisk Terminologi*.

Vid sidan av detta tekniska huvudbibliotek finnes i Köpenhamn *Teknologisk Instituts Bibliotek* (cirka 12 000 volymer och 400 löpande tidskrifter), huvudsakligen avsett för hantverket och småindustrin.

Universitetsbibliotekets i Köpenhamn 2:a avdelning, som är landets huvudbibliotek inom naturvetenskap och medicin, äger ett stort litteraturbestånd inom teknikens grundvetenskaper. Även detta bibliotek äger en särskild läsesal för studenternas kursläsning, ett behov som man i allt större utsträckning söker tillfredsställa vid olika länders universitet och högskolor.

För boklokaliseringen är i Danmark väl ordnat. Sedan år 1901 utgives av *Det Kongelige Bibliotek* en accessionskatalog, »Katalog over Erhvervelser af nyere udenlandsk Litteratur ved Statens offentlige Biblioteker», vilken upptar förvärven för ett 50-tal bibliotek, varibland 17 à 18 med bokbestånd av teknisk och ekonomisk natur. En samkatalog, som framställts genom att utklippa titlarna i denna accessionskatalog och klistra dem på kort, finnes inom Statens Bibliotekstilsyn, det centrala organet för Danmarks allmänna biblioteksväsen. I denna samkatalog upptagas även de utländska bokbestånden i landets 29 centralbibliotek, vilkas årsförvärv icke återfinnas i den årliga katalogen över nyförvärven. Inom Industriforeningens Bibliotek upplades år 1915 en samkatalog över tidskriftsbestånden i ett antal specialbibliotek.

För litteraturtjänsten finnes utom en sedan år 1915 årligen utgiven allmän förteckning över innehållet i danska tidskrifter, *Dansk Tidskrift-Index*, en speciell teknisk tidskriftsindex på kort, *Indeks for Industrien*, som år 1927 började utgivas av Industriforeningens Bibliotek. Sedan år 1942 utgives sistnämnda index av Danmarks Tekniske Bibliotek med understöd av Industriforeningen. Kartoteket, som upptar tidskriftsuppgifter av intresse för dansk industri ur cirka 400 tidskrifter, utkommer med omkring 5 000 kort per år.

En dansk *Central for Dokumentation*, sektion av FID (Fédération internationale de la Documentation) upprättades för ett 10-tal år sedan på initiativ av Industriforeningens Bibliotek. Denna central verkar för en utbyggnad av dokumentationsverksamheten i landet och dess ledning handhaves numera av Danmarks Tekniske Bibliotek.

Finland.

Finlands största offentliga tekniska bibliotek är *Tekniska högskolans bibliotek* i Helsingfors med ett bestånd (1943) av cirka 40 000 band exklusive tidskrifter (cirka 15 000 band). Den årliga utlåningen uppgår till cirka 10 000 band. Biblioteket användes i stor utsträckning av utomstående, speciellt av den nyupprättade Statens tekniska forskningsanstalt, som icke äger egna biblioteksresurser, men även i avsevärd omfattning av industrien. Särskilt under krigsåren har utlåningen till industrien starkt ökat. Litteraturundersökningar utföras som regel icke inom biblioteket på grund av personalbrist, däremot har biblioteket specialkataloger för vissa ämnesområden.

Abo Akademis bibliotek är välförsett med teknisk litteratur särskilt beträffande teknisk kemi.

De största industriföretagen och deras sammanslutningar inneha egna bibliotek, vilka i viss utsträckning stå till tjänst även för utomstående forskare, och tekniska högskolans i Helsingfors bibliotek hänvisar icke sällan låntagare till dessa

industribibliotek. Bland hithörande bibliotek förtjänar i första hand nämnas det som äges av *Aktiebolaget Centrallaboratorium* i Helsingfors (om denna institution se stat. off. utr. 1942: 6 sid. 172). Detta bibliotek, som har ett bokbestånd av cirka 2 400 band samt 55 löpande tidskrifter, är tillgängligt för utomstående forskare men tillåter icke utlåning. Inom detta bibliotek igångsattes år 1937 en litteraturtjänst, ursprungligen för laboratoriets interna behov, men nu tillgänglig även för utomstående industriella inrättningar och forskningslaboratorier. Vetenskapliga artiklar och referat registreras systematiskt och biblioteket lämnar med hjälp av detta material bibliografiska upplysningar och utför även större litteraturundersökningar, speciellt av träkemisk och träteknisk natur. Bibliotekstjänsten ombesörjer även avskrifter och fotostatkopior av artiklar av intresse.

Finlands vetenskapliga biblioteks accessionskatalog upptar förvärv av 15 bibliotek, varibland teknisk litteratur för Finlands tekniska högskolas och Åbo akademis bibliotek.

Norge.

Norges största tekniska bibliotek är *Norges tekniske høyskoles bibliotek* i Trondheim. Detta räknar sin tillkomst från år 1912, två år efter det att högskolan öppnades i sina nuvarande lokaler. Dess bokbestånd uppgick år 1943 till cirka 77 000 band, vartill kommo cirka 26 000 band i högskolans olika institutionsbibliotek. Sammanlagda antalet löpande tidskrifter var cirka 800. Det är i första hand ett bibliotek för den tekniska högskolan, men utlåning sker även till enskilda forskare och industrier för vilkas räkning därjämte bibliografiska undersökningar i viss utsträckning utföras. Även inlåning från industriföretagen förekommer, mest av tidskrifter.

I Oslo har »Styret for det Industrielle Rettsvern» och förutvarande »Opplysningskontoret for Næringsveiene» betydande tekniska bibliotek. *Deichmanske Bibliotek*, Oslos kommunala bibliotek, har också en icke obetydlig teknologisk avdelning med egen läsesal.

Litteraturen inom teknikens grundvetenskaper är rikligt representerad i landets två största bibliotek, *Universitetsbiblioteket i Oslo* med dess många institutionsbibliotek och *Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Bibliotek* i Trondheim, med vilket senare Norges tekniske høyskoles bibliotek står i livlig förbindelse.

Utom de nämnda offentliga biblioteken må nämnas att även flera av de större industriföretagen i landet (t. ex. Norsk Hydro) äga ganska betydande bibliotek.

Någon allmän samkatalog över nyförvärven vid de norska biblioteken finnes icke. Universitetsbiblioteket i Oslo, som är det norska nationalbiblioteket, utsänder emellertid kort över sina nyförvärv, bland annat till Norges tekniske høyskoles bibliotek, som i sin tur sänder meddelanden om nyförvärv till Universitetsbiblioteket i Oslo och de tekniska biblioteken där. En samkatalog över tidskriftsbestånden i landets vetenskapliga bibliotek förelåg färdig år 1941, men har ännu icke kunnat tryckas. Manuskriptet finnes emellertid tillgängligt på Universitetsbiblioteket i Oslo.

Åren 1931—34 gjordes ett försök från enskilt håll att utge en allmän referat-tidskrift, »π, teknisk referat-tidskrift for Scandinavia», innehållande referat ur cirka 180 in- och utländska tidskrifter. Denna publikation var ensidigt tryckt, så att de enskilda referaten kunde klippas ur och läggas in i kartotek. Fotografiska kopior av originaluppsatserna förmedlades av redaktionen.

Det förtjänar påpekas, att vid den allmänna nedskärningen av anslagen för bokinköp till de norska biblioteken under krigsåren Norges tekniske høgskoles bibliotek fått bibehålla sitt anslag obeskuret.

Belgien.

Belgien bör i detta sammanhang främst ihågkommas på grund av att detta land är säte för det internationella bibliografiska institutet, *Institut international de bibliographie*. Detta institut grundades år 1895 i Bryssel av P. Otlet och H. Lafontaine. Dess uppgift var att verka för de bibliografiska metodernas fulländande samt att sammanställa en världsbibliografi, en *Répertoire bibliographique universel*. Detta senare var ett utopiskt företag, som icke kunnat genomföras. Det stora kartoteket på 12 miljoner kort med urklipp ur tryckta bibliografier fick ej någon större betydelse. Av stort värde blev i stället omarbetningen av Deweys decimalsystem. En framställning av institutets modifikation av detta system, det s. k. *Brysselsystemet*, utgavs år 1905. Senare utbyggdes systemet ytterligare kraftigt, varvid fackmän på skilda områden utförde en genomarbetning av de olika avdelningarna. Detta utvidgade system, som utgavs i fransk upplaga åren 1929—1931, har översatts till flera språk och bildar grundvalen för decimalklassifikationens användning i olika länder.

Institutets verksamhet utvidgades allt mer och år 1931 ändrades namnet till *Institut International de Documentation (IID)* med arbetscentral även i Haag. År 1938 omorganiserades institutet enligt riktlinjer, angivna vid världskongressen i Paris år 1937, till att bli en sammanslutning av de olika nationella föreningarna för dokumentation med namnet *Fédération Internationale de la Documentation (FID)* och med generalsekretariat och arbetsbyrå i Haag.

Federationen syftar till en rationell organisation av dokumentationen genom samarbete mellan de organisationer, som äro intresserade av det dokumentariska arbetet. Dess skriftserie, *F. I. D. Communicationes*, behandlar frågor rörande dokumentationsarbetet i alla länder. Genom den till federationen knutna »*Commission Internationale de la Classification Universelle*» har federationen tagit såsom en av sina centrala uppgifter att utarbeta utvidgningar och modifikationer av den internationella decimalklassifikationen. Dessa »*Supplementa et Correctiones*» distribueras tillsammans med publikationen *F. I. D. Communicationes*.

Nederländerna.

Det vetenskapliga biblioteksväsendet i Nederländerna står mycket högt och särskilt samarbetet i form av samkataloger och interurban utlåning är förebildligt. En central ställning intager *Koninklijke Bibliotheek* i Haag, som bland annat utger en samkatalog upptagande bestånden i de större vetenskapliga biblioteken i landet.

Det centrala tekniska biblioteket är *Bibliotheek der Technische Hoogeschool* i Delft. Dess bokbestånd utgjorde år 1943, oberäknat akademiska avhandlingar och småskrifter, 150 000 volymer samt 1 800 löpande tidskrifter. Biblioteket hade vid samma tid en årlig utlåning av cirka 38 000 volymer och sammanlagda antalet framtagna band var cirka 54 000.

Inom detta bibliotek påbörjades år 1928 en samkatalog, *Centrale Technische Catalogus voor Nederland* — ett komplement till den allmänna samkatalogen i *Koninklijke Bibliotheek* i Haag — vilken nu omfattar bestånden i ett 40-tal tek-

niska och kommersiella specialbibliotek, större delen tillhörande sammanslutningar och industriföretag. Antalet besvarade brevfrågningar om böcker och litteraturreferenser uppgick verksamhetsåret 1942/43 till 19 000. I mån av tid utföras på begäran även litteraturundersökningar; utförligare litteraturgranskning faller däremot icke inom bibliotekets verksamhetsområde. En samkatalog för den efter 1890 tryckta boklitteraturen på det kemiska och kemisk-tekniska området, omfattande beståndet i 66 bibliotek, såväl universitetens och högskolornas huvudbibliotek som institutionsbibliotek och mindre specialbibliotek, utgavs år 1939 av *Nederlandsche chemische Vereeniging*.

Flera industriella sammanslutningar och större industriföretag, t. ex. *Koninklijk Instituut van Ingenieurs* i Haag, *Philips Gloeilampenfabrieken* i Eindhoven och *Royal Dutch Shell Co.* i Haag ha förebildlig litteraturtjänst, som i viss utsträckning även kommer utomstående forskare tillgodo.

Såsom ett centralorgan för den tekniska dokumentationen verkar det år 1923 av vetenskapliga sammanslutningar och specialbibliotek grundade *Nederlandsch Instituut voor Documentatie en Registratuur* (den holländska sektionen av FID), som med sin vetenskapliga litteraturforskningsjänst har till huvuduppgift att sammanställa och förmedla bibliografiska uppgifter rörande facklitteratur. Genom institutet kunna även fotografiska kopior av tidskriftsartiklar erhållas. En omständighet av största betydelse för dess verksamhet är den intima kontakten med det holländska patentverket och tillgången till dettas dokumentariska material. Institutet utger dels en stencilerad internationell teknisk indexpublikation, *Repertorium Technicum*, upptagande årligen cirka 24 000 litteraturuppgifter, klassificerade efter decimalklassifikationssystemet, dels en månatlig översikt över den holländska tekniska litteraturen. Utgivandet av *Repertorium Technicum* har från och med år 1943 måst inställas. Med FID:s generalsekretariat i Haag står institutet i intim kontakt, och administrationen av FID:s föregångare IID:s publikationsserie *Communicationes* var (intill år 1938) underställd institutet. *Nederlandsch Instituut* har även utgivit en förteckning över landets organisationer för litteraturtjänst, *Documentatie gids voor Nederland*. Vidare står klassificering på institutets program och *Commission Internationale de la Classification Universelle* har sina lokaler i institutet. Slutligen befattar sig institutet även med kontorstekniska frågor i samarbete med *Nederlandsch Instituut voor Efficiency*.

Inom det nederländska patentverket sammanställs ett allmäntekniskt kartotek av referat hämtade ur ett 50-tal litteraturgranskningsorgan. Före kriget omfattade detta kartotek cirka 100 000 kort årligen, varav inemot 50 procent hänvisningar. *Nederlandsche Instituut* hämtar ur detta material uppgifterna för indexpublikationen *Repertorium Technicum*.

Schweiz.

I Schweiz har den tekniska biblioteks- och litteraturtjänsten under de senaste decennierna utvecklats i hög grad. Då landets bibliotek, med undantag för det år 1894 upprättade nationalbiblioteket i Bern samt tekniska högskolornas bibliotek, icke äro underställda den federala förvaltningen utan i stället sortera under kantonala eller kommunala myndigheter, har den år 1897 grundade schweiziska bibliotekari föreningen, *Verein schweizerischer Bibliothekare*, haft en avgörande betydelse för rationaliseringen av biblioteksväsendet och genomförandet av samarbete mellan de skilda biblioteken. Utom denna förening finnes sedan år 1939 *Schweizerische Vereinigung für Dokumentation (SVD)*, en sammanslutning av allmänna bibliotek och specialbibliotek, organisationer för litteraturtjänst vid in-

dustriföretag samt slutligen föreningar och enskilda personer. Denna sammanslutning intresserar sig speciellt för de tekniska biblioteksproblemen och verkar som schweizisk sektion av *Fédération Internationale de la Documentation*.

Landets största tekniska bibliotek är *Bibliothek der Eidgenössischen Technischen Hochschule* i Zürich med ett litteraturbestånd år 1942 av cirka 185 000 volymer och 860 löpande tidskrifter. Ehuru i första hand avsett för högskolans behov, fyller detta bibliotek, speciellt på grund av en där upprättad avdelning för litteraturtjänst, även uppgiften som tekniskt centralbibliotek för hela landet. Biblioteket utger listor över sina nyförvärv, ensidigt tryckta, så att de kunna begagnas även för inläggning i kortkataloger.

Bibliotekets bibliografiska upplysningsbyrå, *Abteilung für technischen Literatur-nachweis*, som grundades år 1931, har upplagt ett referatkartotek, som år 1939 innehöll cirka 300 000 kort, systematiserade enligt decimalklassifikationssystemet. Dessutom sammanställas förteckningar över bibliografier, referatpublikationer och organisationer för litteraturtjänst. Byrån utger därjämte ett referatkartotek över elektroteknik med 150—200 kort pr månad. Dessa kort äro försedda med såväl decimalklassifikationsnummer som signaturer för bibliotekets egen systematik. Muntliga litteraturupplysningar lämnas gratis och byrån är fritt tillgänglig. Vidare utföras på beställning mot låg taxa litteraturundersökningar för industriföretag och andra. Byrån samarbetar med landets specialbibliotek och litteraturtjänstorganisationer. Lönestaten utgår av statsmedel och för verksamheten erhåller byrån ett årligt bidrag från Schweizerischer Verein für Maschinen-Industrie. Inkomsten av referatkartoteket användes för inköp av nya utländska tidskrifter och böcker för biblioteket.

I *Bibliothek der Generaldirektion der schweizerischen Bundesbahnen (SBB)* i Bern, finns en biblioteksorganisation för litteraturtjänst med ett kartotek på 230 000 kort med litteraturhänvisningar, huvudsakligen för järnvägstekniska ämnesområden. Biblioteket står i intimt samarbete med de statliga biblioteken vid postdirektionen och telegraf- och telefonförvaltningen.

Bibliografiska uppgifter förmedlas genom SVD, som i samarbete med Schweizerische Landesbibliothek utarbetat och utgivit en förteckning över samtliga institutioner i landet för litteraturtjänst, *Führer durch die schweizerische Dokumentation*, vars senaste upplaga (utgiven år 1942) upptager något över 200 specialbibliotek och andra litteraturtjänstinstitutioner. Av dessa tillhöra 72 det tekniska området och bland dessa äro ett flertal industriföretag och industriella samman slutningar med väl ordnad litteraturtjänst.

Det interurbana låneväsendet är sedan länge väl organiserat i Schweiz. För boklokaliseringen finnas dels lokala samkataloger för flera städer med omnejd, framför allt Zürich och Genève, dels i Nationalbiblioteket i Bern en år 1928 påbörjad allmän samkatalog omfattande hela landet och upptagande bestånden i över 100 bibliotek och år 1942 innehållande över 1½ miljoner kort. En samkatalog över utländska periodiska publikationer finnes på SVD:s sekretariat i Bern.

Den schweiziska organisationen av litteraturtjänsten inom det tekniska området är förebildlig, icke minst för svenska förhållanden, emedan de båda länderna i flera avseenden äro jämförliga.

England.

Biblioteksväsendet inom de tekniska fackområdena utvecklades kraftigare i England först under och efter förra världskriget i samband med den strävan att befordra den tekniska forskningen, som fick sitt uttryck framför allt i upprättan-

det av *Departement of Scientific and Industrial Research* år 1916. Vad som under den följande tiden utträttats på detta område är imponerande.

Av stor betydelse för utvecklingen har varit det samarbete mellan landets olika bibliotek, som byggts upp under de senaste årtiondena och som äger sin centralpunkt i *National Central Library* i London. Detta samarbete är organiserat i tre grupper, den första *National Central Library's* egen organisation med s. k. »outlier libraries», vilka förbinda sig att i viss utsträckning låna ut böcker till andra bibliotek genom *National Central Library's* förmedling, den andra samarbetet mellan universitetsbiblioteken, som inleddes år 1923 genom grundandet av *Joint Standing Committee on Library Co-operation*, samt den tredje det regionala samarbetet mellan biblioteken i landsorten. Av dessa intresserar i första hand *National Central Library's* egen organisation, då bland »outlier libraries» finnas betydande offentliga och privata specialsamlingar. *National Central Library* finansieras till stor del av *Carnegie United Kingdom Trust*, som även bidragit till upprättandet av de regionala bibliotekssammanslutningarna.

Detta omfattande samarbete, som gör att största delen av landets samlade bokbestånd — enligt en beräkning år 1938 omfattade de olika samarbetsorganisationerna tillsammans cirka 21,5 miljoner volymer — hålles lätt tillgängligt, är särskilt viktigt i ett land som England, där samlingar av teknisk litteratur finnas på en mängd olika ställen. De tekniska högskolorna äro i allmänhet knutna till ett allmänt universitet och dessutom finnas vid flera universitet, vilka icke äga fullständig teknisk undervisning, enskilda tekniska undervisningsgrenar representerade. Detta gör att icke obetydliga förråd av teknisk litteratur även finnas i universitetsbiblioteken.

Särskilt under de sista årtiondena ha inom stadsbiblioteken i industricentra upprättats tekniska avdelningar, vilka tjäna som forskningsbibliotek för den omkringliggande traktens industri. Såväl dessa bibliotek som en hel del rena industribibliotek äro direkt eller indirekt anslutna till *National Central Library*.

För utvecklingen av det tekniska biblioteksväsendet har vidare den år 1924 grundade sammanslutningen *Association of Special Libraries and Information Bureaux (ASLIB)* varit en viktig faktor, såväl genom sin verksamhet som bibliografisk informationscentral som genom sina årliga sammankomster, där bland annat problem berörande tekniska bibliotek och litteraturtjänst dryftas. Föreningen har filialer i olika delar av landet.

Det förtjänar dessutom nämnas, att kurser för bibliotekarier vid bibliotek med teknisk litteratur sedan år 1931 ha anordnats på initiativ av *ASLIB* vid *London School of Librarianship* inrymt i *University of London*. På grund av det starkt ökade behovet av »information services» under det pågående kriget, har *ASLIB* dessutom anordnat kortare föreläsningsserier i hithörande ämnen.

De två största biblioteken i England med teknisk litteratur äro *Science Library* och *Patent Office Library*, båda i London. Det sistnämnda, som äger ett bokbestånd på 220 000 volymer och håller 3 000 löpande tidskrifter, är ett rent presensbibliotek, som alltså icke tillåter hemlån.

Även för *Science Library* gälla vissa restriktioner i avseende på hemlån. Detta bibliotek utgör såväl organisatoriskt som lokalt en avdelning av *Science Museum* och hemlån av litteratur är tillåtet endast för lärare och elever vid *Imperial College of Science and Technology*. *Science Library* är dock anslutet till *National Central Library* såsom »outlier library» och utlåning medges därför till andra bibliotek, antingen direkt eller genom *National Central Library's* förmedling. För-

slag ha flera gånger framställts, att omorganisera Science Library med uteslutande tanke på dess uppgift som tekniskt centralbibliotek, men detta har hittills icke kunnat genomföras. Science Library har ett bokbestånd av cirka 300 000 volymer. Dessutom hållas icke mindre än 10 000 löpande tidskrifter och actapublikationer. Tidskriftsbeståndet är bibliotekets viktigaste område och mycken omsorg nedlägges på att hålla detta så fullständigt som möjligt.

Antalet besökare pr år är cirka 25 000. Antalet i läsesalen framtagna arbeten är i förhållande härtill påfallande lågt (25 000—30 000 volymer). Bibliotekets största betydelse ligger i dess verksamhet som bibliografisk upplysningsbyrå för naturvetenskap och teknik. Det äger nämligen en efter decimalklassifikationssystemet ordnad ämnesförteckning i kartotekform över tidskriftslitteraturens innehåll, sammanställd ur alla större referatsamlingar samt av bibliotekets egna bibliografiska hänvisningar. Denna förteckning eller index omfattade år 1939 icke mindre än 2,5 miljoner kort. Enligt uppdrag och mot avgift utarbetas vidare specialbibliografier (100—120 om året). Vissa av dessa utgivas i den av biblioteket utgivna stencilerade publikationen *Science Library Bibliographical Series*. I viss utsträckning utgivas även löpande bibliografier över speciallitteratur. Vidare finnes sedan år 1931 en på grundval av nationella bibliografier sammanställd förteckning över nyare teknisk litteratur, år 1939 omfattande cirka 300 000 kort. Slutligen utges varje vecka listor över bibliotekets nyförvärv, upptagande såväl böcker som viktigare tidskriftsuppsatser. Fotografiska kopior av tidskriftsartiklar och dylikt tillhandahållas av biblioteket.

Stadsbiblioteken i industriområdena samarbeta regelmässigt med traktens industrier. Särskilt biblioteket i Sheffield synes i detta hänseende vara av intresse. Där inrättades år 1931 en central litteraturtjänst, omfattande ett 20-tal specialbibliotek.

Inom såväl de större industriföretagen som de av industribranscherna i samverkan med Department of Scientific and Industrial Research upprättade *Research Associations* finnas goda institutioner för litteraturtjänst, vilka naturligtvis i första hand tjäna företagens egna intressen, men även i viss utsträckning äro tillgängliga för den utomstående forskaren. Flera bland dessa institutioner äro också — som ovan påpekats — anslutna till någon samarbetsorganisation inom biblioteksväsendet. Bland hithörande institutioner förtjänar i första hand nämnas *British Non-ferrous Metals Research Association* i London, som även var initiativtagare till grundandet av det förenämnda ASLIB.

En efter uppslagsord alfabetiskt ordnad förteckning över landets specialsamlingar och bibliografiska upplysningsbyråer utgavs år 1927 av ASLIB, *A Guide to Sources of Specialized Information in Great Britain, the ASLIB Directory*. Denna förteckning kompletteras av den periodiskt utkommande *ASLIB Information*. Under kriget har ASLIB utgivit en serie *ASLIB Wartime Guides to British Sources for Specialized Information*.

Vad boklokalisering beträffar finnes inom National Central Library såväl en samkatalog över bestånden i Londons s. k. borough libraries som kopior av de olika regionala bibliotekens samkataloger. En tryckt samkatalog över beståndet av huvudsakligen naturvetenskapliga och tekniska tidskrifter i 187 bibliotek, *A World List of Scientific Periodicals, published in the Years 1900—1933*, utgavs år 1934; den omfattar uppgifter om över 36 000 tidskrifter. En samkatalog över beståndet av ryska periodika inom naturvetenskap och teknik i 180 specialbibliotek utgavs år 1942 i serien *ASLIB Wartime Guides*.

Medan ASLIB är en rent nationell sammanslutning utan internationell anknytning, företräder *British Society for International Bibliography* i England de internationella dokumentationssträvandena och fungerade före det nuvarande världskriget som brittisk sektion av FID. Mellan British Society och ASLIB existerar ett intimt samarbete genom ett permanent samarbetsutskott. British Society har under utgivande en engelsk upplaga av DK-systemet.

Frankrike.

Det viktigaste tekniska biblioteket i detta land torde vara *Bibliothèque du Conservatoire National des Arts et Métiers* i Paris med ett bokbestånd av 100 000 volymer. Bibliotekets förvärv förtecknas sedan år 1927 i den månatligen utkommande *Bulletin des Acquisitions étrangères de la Bibliothèque Nationale et des principales Bibliothèques de Paris*, utgiven av Bibliothèque Nationale. Inom biblioteket finnes sedan år 1919 en särskild avdelning, *Office de Documentation scientifique et industrielle*, som till allmänhetens fria begagnande utarbetar referat av artiklar ur franska tekniska tidskrifter.

Vidare förtjänar omnämnas *Bibliothèque de l'École supérieure d'Electricité*, Paris, där 300 löpande tidskrifter registreras av fackmän.

Under åren före kriget var det tidigare starkt försummade biblioteksväsendet i i Frankrike föremål för en rationell omorganisation, vilken dock icke helt hunnit genomföras. Även intresset för dokumentationssträvandena var stort. En *Union Française des Organismes de Documentation (UFOD)* upprättades år 1932 under det franska undervisningsministeriet efter mönster av den engelska sammanslutningen ASLIB och utgav år 1935 en förteckning över landets institutioner för litteraturtjänst, *La Documentation en France* med underrubriken *Répertoire des Centres de Documentation existant en France*, upptagande ett 70-tal institutioner för litteraturtjänst, varav flertalet på teknikens område. Flera av dessa torde dock vara tämligen obetydliga. En ny omarbetad upplaga, *Manuel Français de la Recherche documentaire*, utarbetad av den år 1939 grundade *Comité Français de Documentation*, sektion av FID, skulle ha utgivits strax före det nu pågående kriget, men den torde ännu icke ha utkommit.

Bland dokumentationscentralerna intager *Centre de Documentation chimique* en särställning. Denna institution, som grundades år 1934, har till uppgift att vara en internationell central för dokumentation inom kemi och kemisk teknologi. Dess bibliotek, som består av depositioner av boksamlingar tillhörande föreningar med kemiskt eller kemiskt-tekniskt verksamhetsområde, vilka fått sina lokaler inrymda i byggnaden *Maison de la Chimie*, uppgår till cirka 10 000 volymer självständiga skrifter samt 30 000—40 000 tidskriftsvolymer. Biblioteket förökas huvudsakligen genom byten, varvid föreningarnas publikationer nyttjas som bytesobjekt. Inom institutionen företages en omfattande litteraturgranskning av fackmän.

En bibliografisk byrå, *Office de Documentation*, vars verksamhet dock huvudsakligen ligger inom det humanistiska området, upprättades år 1927 inom Bibliothèque Nationale, men trädde i verksamhet först långt senare. Denna byrå ger hänvisningar, var önskad litteratur är att söka, men förmedlar själv inga lån.

En samkatalog över vetenskapliga tidskrifter i 132 bibliotek i Paris, *Inventaire de Périodiques des Bibliothèques de Paris*, utgavs åren 1924—1929 av franska vetenskapsakademien.

Italien.

I Italien upptäcktes år 1923 efter mönster av det engelska *Department of Scientific and Industrial Research* ett statligt forskningsråd, *Consiglio Nazionale delle Ricerche*, underställt italienska undervisningsministeriet. Detta råd, som har till uppgift att organisera och samordna det vetenskapliga arbetet i landet, tjänar även i viss utsträckning som en nationell dokumentationscentral. Det äger ett bibliotek, som är särskilt rikt på tidskrifter, och utger sedan å 1928 en referattidskrift *Bibliografia Italiana*, som upptar självständigt utgivna arbeten samt tidskriftsartiklar inom naturvetenskap, medicin och teknik, utgivna i Italien eller på italienska språket i utlandet. Avdelningen C av denna referattidskrift omfattar tekniken och utkommer med fyra häften årligen.

I Venedig grundade finansmannen och politikern greve Giuseppe Volpi di Misurata år 1938 ett elektrotekniskt forskningsinstitut, *Centro Volpi di Elettrologia*, till vars uppgift även hör att tjäna som en dokumentationscentral för elektroteknik. Institutet utger sålunda i en engelsk, fransk och tysk upplaga en *Bolletino*, som utom redogörelser för institutets verksamhet även innehåller referat av den italienska elektrotekniska litteraturen. Denna referatavdelning upptar längre och kortare referat på respektive språk med italiensk text på baksidan, varvid texten är så anordnad, att den passar för ett flertal av de vanligen nyttjade kortformaten. Referaten äro försedda såväl med DK-systemets som LC-systemets nummer. Institutet utför även sedan år 1940 mot avgift litteraturundersökningar inom elektroteknik. Vid institutet har utarbetats en italiensk översättning av gruppen elektroteknik och fysik av det internationella DK-systemet.

Tyskland.

Även i Tyskland var det först efter förra världskriget, som man började ägna de tekniska biblioteken större uppmärksamhet. År 1929 ingav den tyska sammanslutningen av tekniskt-vetenskapliga föreningar, *Deutscher Verband technisch-wissenschaftlicher Vereine* (en sammanslutning av 29 tyska ingenjörsföreningar, varibland Verein deutscher Ingenieure), en skrivelse till den tyska nationalförsamlingen med förslag om upprättandet av ett tekniskt centralbibliotek, en fråga, som man närmast tänkt sig kunna lösa genom en utbyggnad av det tyska patentverkets bibliotek. Av statsfinansiella skäl bordlades frågan, men den dryftades ivrigt i fackpressen under de närmast följande åren. På det tyska bibliotekariemötet år 1929 diskuterades de tekniska bibliotekens ställning och inom tyska biblioteksmannaföreningen tillsattes en *Kommission für technisches Schrifttum und technische Bibliotheken*, som i samarbete med tekniska och industriella sammanslutningar skulle arbeta för ett bättre tillgodoseende av behovet av teknisk litteratur. Kommissionen trädde i förbindelse med det å 1927 tillsatta *Ausschuss für technisches Schrifttum* vid *Deutscher Verband technisch-wissenschaftlicher Vereine*. Som en följd av detta samarbete upprättades år 1929 ett *Vermittlungsstelle für den technisch-wissenschaftlichen Quellennachweis*.

Berlins tekniska högskolas bibliotek, Berlin-Charlottenburg, hade vid det nuvarande krigets början ett bokbestånd av över 230 000 volymer. Det överträffas i storlek bland de tekniska biblioteken av *Bibliothek des Reichspatentamtes* i Berlin med över 400 000 volymer, varjämte *Bibliothek des Deutschen Museums* i München är ungefär lika stort, 227 000 volymer år 1942. Båda dessa sistnämnda bibliotek äro emellertid presensbibliotek, varför de ha mindre betydelse för det allmänna tillgodoseendet av behovet av teknisk litteratur. Berlins tekniska hög-

skolas bibliotek är visserligen ett högskolebibliotek, men på grund av liberala utlåningsvillkor — det är sedan år 1928 anslutet till landets interurbana lånerörelse, *Deutscher Leihverkehr* — och en väl organiserad litteraturtjänst fyller det uppgiften att vara ett tekniskt centralbibliotek för hela landet. Det utger månatliga, ensidigt tryckta listor över nyförvärv, anordnade så att de kunna klippas sönder och infogas i kortkataloger.

År 1933 inrättades bibliotekets byrå för litteraturtjänst, *Informationsstelle für technisches Schrifttum*, med uppgift att på begäran och mot avgift utföra litteraturundersökningar och bibliografiska sammanställningar, samt att utge löpande referatsamlingar inom sådana specialområden, vilka icke äro tillräckligt tillgodosedda genom existerande referatsamlingar och bibliografier. Av byrån utges löpande referatsamlingar för verktygsmaskiner, svetsning, elektroteknik m. fl. ämnesområden. Litteraturgranskningen utföres av utbildade ingenjörer. Byrån förmedlar även fotografiska kopior av tidskriftsuppsatser m. m.

Verksamheten började i tämligen blygsam skala med en enda s. k. litteraturingenjör. Tio år senare sysselsattes emellertid åtta helanställda fackmän, vartill kommer ett sextiotal utomstående specialister, vilka medverka vid förefallande behov.

Ursprungligen finansierades byrån av bidrag från industri samt av inkomster från försäljning av referatsamlingar. Från och med år 1939 bidrar emellertid staten med cirka 60 000 riksmark årligen.

Sedan år 1941 samarbetar byrån med *Weltwirtschaft-Archiv* i Hamburg för utgivandet av en större referattidskrift, *Referatblatt*, genom *Verein zur Auswertung der technischen und wirtschaftlichen Weltfachpresse*.

Utanför högskolorna finnas betydande samlingar av naturvetenskaplig och teknisk litteratur, tillhörande såväl föreningar och sammanslutningar, t. ex. *Deutsche Chemische Gesellschaft* i Berlin, *Verein für die bergbaulichen Interessen* i Essen (73 000 band), *Verein deutscher Eisenhüttenleute* i Düsseldorf (65 000 band), som industriföretag, exempelvis Siemenskoncernen (68 000 band) och AEG (35 000 band) i Berlin, I. G. Farben i Leverkusen (60 000 band) och Krupp i Essen. Ehuru i första hand avsedda för den egna organisationen eller det egna företaget äro dessa boksamlingar dock i viss utsträckning tillgängliga även för utomstående forskare. Några äro till och med helt offentliga. Av stadsbiblioteken är det i motsats till förhållandet i Amerikas förenta stater och England endast få, som äga större samlingar av teknisk litteratur.

För den interurbana lånerörelsen existerar sedan år 1902 en organisation, *Deutscher Leihverkehr*, ursprungligen omfattande endast de statliga biblioteken, men numera utvidgad till att omfatta bibliotek i allmänhet, som uppfylla vissa betingelser. Organisationens medlemsantal uppgår nu till nära 2 000. Då för deltagande fordras, att biblioteket skötes av fast anställd biblioteksutbildad person, är en stor del av de mindre specialbiblioteken uteslutna.

Boklokaliseringen är väl ordnad genom den år 1905 upprättade *Auskunftsbureau deutscher Bibliotheken* vid *Preussische Staatsbibliothek*. Vid denna institution föres en samkatalog, *Deutscher Gesamtkatalog*, upptagande bestånden i de viktigaste statliga biblioteken i Preussen jämte statsbiblioteken i München och Wien. I denna samkatalog, som inalles omfattar 19 bibliotek, redovisas även biblioteken vid de tekniska högskolorna i Berlin, Breslau och Hannover. En tryckt upplaga i bokform av denna stora katalog började utges år 1931. Hittills ha endast 13 band, omfattande A—Ba, utkommit. Denna katalog kompletteras av en löpande samkatalog, *Berliner Titeldrucke*, utkommande sedan år 1899 två gånger i veckan och med

årliga register. Bland de bibliotek, vilkas nyförvärv förtecknas i denna katalog, märkas Berlins tekniska högskolas bibliotek (sedan år 1923) och Danzigs tekniska högskolas bibliotek (sedan år 1929). För böcker, vilka icke återfinnas i dessa bägge förteckningar, gör byrån förfrågningar och resultatet av dessa bevaras i en särskild katalog.

Över bestånden av utländska tidskrifter utgav byrån åren 1927—1929 en tryckt katalog, *Gesamtverzeichnis der Ausländischen Zeitschriften (GAZ) 1914—1924*. Denna upptager bestånden i 1 100 bibliotek, i allt cirka 15 000 tidskrifter.

Inom den tyska standardiseringskommissionen existerar ett särskilt utskott, *Fachnormenausschuss für Bibliotheks-, Buch- und Zeitschriftenwesen*, som ursprungligen ägnade sig åt standardiseringsfrågor (tidskriftsgestaltning, kataloger, referat, bibliografisk citering), men som så småningom kommit att gripa sig an med dokumentationsproblemen överhuvud. Det utger sedan år 1939 tidskriften *Dokumentation und Arbeitstechnik*. År 1941 övertogs största delen av utskottets uppgifter av *Deutsche Gesellschaft für Dokumentation*, vars medlemmar utgöras av bibliotek, institutioner och föreningar, industriföretag m. m. samt enskilda personer. Sällskapets angelägenheter skötas av en styrelse, som vid sin sida har ett råd, bestående av ett fyrtiotal medlemmar, representanter för statliga myndigheter, föreningar, bokförlag, referattidskrifter m. m. Verksamheten är uppdelad på sektioner, av vilka de flesta även ingå i ovannämnda Fachnormenausschuss. En av detta utskotts viktigaste uppgifter är att utarbeta tyska upplagor av det internationella DK-systemet.

Som en central för de olika institutionerna för litteraturtjänst tjänar det ovan nämnda *Vermittlungsstelle für den technisch-wissenschaftlichen Quellennachweis*. En tryckt förteckning, *Verzeichnis von Schrifttum-Auskunftstellen der Technik und verwandter Gebiete*, upptagande nära 250 dylika institutioner för litteraturtjänst inom tekniska fackområden utgavs år 1937 av det förenämnda Fachnormenausschuss.

Amerikas förenta stater.

Amerikas förenta stater ha under den senaste mansåldern i flera hänseenden varit banbrytande för biblioteksväsendets och litteraturtjänstens utveckling. Detta gäller särskilt beträffande folkbiblioteken, men även i hög grad litteraturtjänsten inom de tekniska vetenskapernas område. Den insikt om dessa vetenskapers avgörande betydelse för näringslivets utveckling, som på mångahanda sätt tog sig uttryck särskilt under och efter förra världskriget, medförde även en ökad insikt om betydelsen av utnyttjandet av litteraturen inom de exakta och tekniska vetenskaperna. Det organisatoriska arbete, som i samband därmed igångsattes inom Förenta staterna, blev vägledande även för Europa.

Förenta staternas stora nationella bibliotek, *Library of Congress* i Washington, är enastående i sitt slag, icke blott genom sin storlek utan även genom sin administrativa organisation och den mängd gagneliga nationella uppgifter, som det genomför. Bland dessa må nämnas dess »copyright»-avdelning, dess samkatalog över bestånden i ett stort antal bibliotek inom och utom Förenta staterna och det centraliserande katalogiseringsarbete för de amerikanska biblioteken, som det utför genom distribution av tryckta katalogkort. Dess klassifikationssystem, LC-systemet, vilket användes för katalogkorten, brukas i allt större utsträckning även av övriga vetenskapliga bibliotek inom unionen. Library of Congress intager sålunda inom den amerikanska unionens biblioteksväsen en ledande ställning.

Någon statlig centralorganisation för tillgodoseende av behovet av teknisk litteratur inom hela unionen finnes icke. Detta har säkerligen sin orsak i att flera av de största tekniska boksamlingarna helt eller delvis finansieras av privata medel och stå utanför statligt överinseende.

För samarbetet mellan de amerikanska biblioteken spelar den amerikanska biblioteksföreningen, *American Library Association (ALA)*, som har mer än 14 000 medlemmar, en mycket stor roll. För de tekniska och ekonomiska fackbiblioteken har dock *ALA* varit av mindre betydelse. Den kompletteras på detta område av *Special Libraries Association*, som har 16 lokalavdelningar med över 2 000 medlemmar i Förenta staterna och Kanada. Dess verksamhet är uppdelad på 8 verksamhetsområden (handel, teknologi, sociala vetenskaper m. m.). På föreningens årliga konferenser få specialbibliotekens tjänstemän tillfälle att diskutera sina problem och knyta förbindelser. Föreningen utger tidskriften *Special Libraries* samt vissa fristående publikationer, bland vilka må nämnas en förteckning över specialbibliotek, *Special Libraries Directory of the United States and Canada*, vars år 1935 utgivna tredje upplaga upptager 1 475 dylika bibliotek.

Samlingar av naturvetenskaplig och teknisk litteratur finnas i Förenta staternas relativt få *tekniska högskolebibliotek*, i de flesta *universitetsbiblioteken* samt i *bibliotek tillhörande föreningar och sällskap*. Library of Congress i Washington äger även en mycket stor samling naturvetenskaplig och teknisk litteratur. Vidare ha ett tjugotal av de största stadsbiblioteken särskilda avdelningar för naturvetenskap och teknik, flera av betydande värde. Industriföretag och koncerner äga som regel välutrustade bibliotek. Slutligen finnas stora boksamlingar i vissa *federala departement och institutioner*, t. ex. i *Department of Agriculture, Geological Survey, Bureau of Standards*, m. fl.

Dessa bibliotek ha i allmänhet frikostiga utlåningsbestämmelser. Visserligen äro hemlån till enskilda personer underkastade vissa inskränkningar, men däremot lämnas som regel lån till andra bibliotek. Många av biblioteken göra också tjänst som centralbibliotek för större eller mindre områden. Bland stadsbiblioteken finnes en allmän strävan att anknyta till den lokala industrien.

De viktigaste offentliga biblioteken med teknisk litteratur äro:

John Crerars Library, Chicago, med ett bokbestånd på över 60 000 volymer.

Library of the Massachusetts' Institute of Technology, Cambridge, Mass., med 305 000 volymer.

Carnegie Library, Technological Department, Pittsburgh, med 160 000 volymer. Med hänsyn till den lokala industrien är detta bibliotek särskilt rikt på litteratur rörande järntillverkning.

Engineering Societies' Library, New York, med 145 000 volymer. Detta bibliotek upprättades år 1904 genom sammanslagning av biblioteken tillhörande *American Society of Mechanical Engineers, American Society of Electrical Engineers* och *American Institute of Mining Engineers*. Härtill fogades år 1917 *American Society of Civil Engineers'* bibliotek. I de anslutna föreningarnas publikationer äger biblioteket ett utomordentligt bytesmaterial för att skaffa sig periodisk litteratur. Både genom sin interurbana utlåning och sin litteraturupplysningstjänst har detta bibliotek kommit att fylla en uppgift som centralbibliotek icke endast för New York utan i viss mån för hela unionen.

Anmärkningsvärt är det stora bestånd av periodiska publikationer, som årligen hållas av vissa av dessa bibliotek. Sålunda äger *Engineering societies' library* icke mindre än 15 000 dylika publikationer och *John Crerars library* 12 000. Även ett i jämförelse med de nämnda relativt litet bibliotek som *Public Library*,

Cleveland, Science and technology department, med ett bokbestånd av 75 000 volymer håller sig med 1 600 löpande tidskrifter. Som jämförelse kan anföras, att det i detta hänseende bäst försedda biblioteket i Europa, *Science Library* i London, håller sig med 10 000¹, medan Berlins tekniska högskolas bibliotek endast håller cirka 1 500 och tekniska högskolans i Stockholm bibliotek ungefär lika många. I betraktande av tidskrifternas stora betydelse särskilt inom de tekniska vetenskaperna äro sådana stora tidskriftssamlingar av ett oskattbart värde.

De större tekniska biblioteken äro väl utrustade med personal. *John Crerars Library* har 60 bibliotekarier och biträden. *Engineering societies' Library* 25. Utom biblioteksutbildad personal finnas även tekniska fackmän för litteraturtjänsten anställda. I *Carnegie Library* finnas sålunda 5, i *John Crerars library* 4, i *Detroit public Library Technical Department*, 9 o. s. v.

Som regel utge biblioteken tryckta eller stencilerade listor över sina nyförvärv. I vissa fall publiceras dylika listor i fackpressen eller dagspressen.

Såväl muntligen som skriftligen lämnas i de tekniska biblioteken bibliografiska upplysningar angående teknisk litteratur. Utförda litteraturundersökningar bevaras och registreras i regel, varigenom respektive bibliotek erhåller ett viktigt tillskott till sin bibliografiska apparat.

Flera bibliotek utge löpande bibliografier och referat inom olika specialområden, vilka mångfaldigas och tillhandahållas bibliotekets kunder. *Carnegie Library* utarbetar över flera specialområden dylika referat, vilka publiceras i facktidskrifter och sedan utges i särtryck. Vid *Division of Aeronautics* inom *Library of Congress* sammanställs en mycket omfattande löpande bibliografi över flyglitteratur.

Den mest omfattande referattjänsten utföres inom *Engineering Societies' Library* av det kooperativa företaget *Engineering Index Inc.*, som utger den årliga publikationen *Engineering Index* och som komplement det såsom veckopublikation utkommande kartoteket *Engineering Index Service*, vilket är det största av de tryckta internationella referatkartoteken. I detta refereras årligen innehållet i cirka 1 200 facktidskrifter, 500 föreningspublikationer samt 600 institutioners publikationer.

Vid de stora industriföretagen finnas ofta betydande institutioner för litteraturtjänsten. Vid industrikoncernen *E. J. Dupont de Nemours & Co.* i *Wilmington, Delaware*, finnas ett centralbibliotek och 18 institutionsbibliotek. Löpande litteratursammanställningar utföras inom centralbiblioteket och utsändas regelbundet till de olika institutionsbiblioteken. *General Motors* i *Detroit* utför kopior i häftesform av *Engineering Index Service's* referatkort, vilka varje vecka utsändas till företagets olika avdelningar. *General Electric* i *Schenectady*, som har ett betydande bibliotek för intern litteraturtjänst, utger en referattidskrift över elektroteknik m. m.

Samarbete för bibliografiska ändamål mellan olika företag inom samma bransch förekommer även och då vanligen i anslutning till *Special Library Association*. Som exempel kan nämnas, att inom denna förening år 1926 bildades en *Petroleum Committee* för utarbetande av löpande referat över oljeteknisk litteratur. 75 personer, knutna till 13 bibliotek i branschen, deltog i arbetet. Materialet överlämnades sedan till *Bureau of Mines*, som på grundval därav utgav en stencilerad månadspublikation, *Recent Articles on Petroleum and Allied Subjects*. Man tvingades dock år 1933 på grund av depressionen att upphöra med denna publikation.

¹ I denna siffra liksom i de största siffrorna från Förenta staterna torde dock ingå icke endast tidskrifter utan även acta-publikationer m. m.

Fotografisk litteraturtjänst finnes inom de flesta större bibliotek. Jämte fotostat användes i allt större utsträckning fotografering på kinofilm. I *Library of Congress* utfördes sålunda under verksamhetsåret 1940/41 icke mindre än 384 042 filmkopior och 52 000 fotostatkopior. En central *Bibliofilm Service* upprättades år 1934 vid *United States Department of Agriculture* men övertogs år 1937 av den samma år bildade sammanslutningen *American Documentation Institute* i Washington, vilken omfattade ett 60-tal institutioner och föreningar. En förteckning över huvudsakligen institutioner med mikrofilmtjänst, *Directory of Microfilm Sources Including Photostat Services*, utgiven år 1941 av *Special Libraries Association*, upptager 215 bibliotek och andra litteraturtjänstställen, som framställa textutdrag på mikrofilm (bibliofilm), fotostatkopior, fotogram o. s. v.

Allt flera bibliotek deltaga i interurban låneverksamhet och förmedla även lån från smärre specialbibliotek. Som regel beviljas enskilda personer icke boklån annat än genom något offentligt bibliotek. Någon genomförd organisation för rationalisering av denna låneverksamhet finnes emellertid icke. Låneförbindelse knytes direkt mellan biblioteken på villkor av ömsesidighet. Största interurbana utlåning har *Library of Congress*, som verksamhetsåret 1940/41 hade låneförbindelser med 1 186 olika bibliotek.

För boklokaliseringen existerade år 1939 vid skilda bibliotek i Förenta staterna 46 olika samkataloger, *union catalogs*, helt färdiga eller under arbete. Av dessa omfattar såsom nämnts samkatalogen i *Library of Congress* hela landet med cirka 11 miljoner kort år 1943, 22 omfatta endast mindre områden samt 23 endast visst slag av litteratur. Av de sistnämnda upptaga 2 teknisk litteratur. Antalet samkataloger torde sedan dess antagligen ha stigit avsevärt. Bland annat påbörjades år 1940 en allmän samkatalog omfattande »Stor-New York».

Den viktigaste i tryck utgivna samkatalogen över periodisk litteratur är *Union List of Serials in Libraries of the United States and Canada*, som utgavs år 1927 över beståndet intill den 1 januari 1925 i cirka 225 bibliotek och omfattade cirka 75 000 publikationer. Supplement för åren 1925—1932 ha utkommit under åren 1932—1933. Vidare bör nämnas den år 1938 utgivna samkatalogen över de internationella kongressers och konferensers publikationer 1840—1937, som äro tillgängliga i Förenta Staternas bibliotek (*International Congresses and Conferences 1840—1937. A Union List.*). Slutligen må framhållas att *Library of Congress'* tryckta katalogkort med sina närmare 1 800 000 bibliografiska titeluppgifter tjänstgöra som samkatalog över bokbeståndet i Washingtons och District of Columbias samt vissa andra bibliotek.

KTHB — Kostnadstablå för personalorganisation 1943/44—1951/52.

Bilaga 13.

162

	Anslagens art Lönegrad Löneklass	B u d g e t å r								
		1943/44	1944/45	1945/46	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1950/51	1951/52
1 bibliotekarie (nuvarande chef)	A 24: 26	9 420	—	—	—	—	—	—	—	—
2 andre bibliotekarier	Eo 21: 22	15 318	—	—	—	—	—	—	—	—
1 amanuens	Eo 18: 19	6 438	—	—	—	—	—	—	—	—
1 amanuens	Eo 16: 17	5 685	—	—	—	—	—	—	—	—
3 biblioteksassistent	Eo 11: 12	2 183	—	—	—	—	—	—	—	—
2 kanslibiträden	Eo 7: 8	7 344	—	—	—	—	—	—	—	—
1 kontorsbiträde	Eo 4: 5	3 141	—	—	—	—	—	—	—	—
1 vaktmästare	A 5: 7	3 495	—	—	—	—	—	—	—	—
1 vaktmästare	Eo 5: 6	3 318	—	—	—	—	—	—	—	—
1 garderobsvakt	Ex 1: b	2 382	—	—	—	—	—	—	—	—
Extra arbetshjälp	Extra	5 600	—	—	—	—	—	—	—	—
1 överbibliotekarie	A 30: 32	—	—	—	12 105	12 105	12 105	12 105	12 105	12 105
1 förste bibliotekarie (chef åren 1944/45—1945/46)	A 27: 29	—	10 764	10 764	10 764	10 764	10 764	10 764	10 764	10 764
1 förste bibliotekarie	A 27: 29	—	10 764	10 764	10 764	10 764	10 764	10 764	10 764	10 764
1 bibliotekarie	A 23: 25	—	—	—	—	8 967	8 967	8 967	8 967	8 967
3 bibliotekarier	Eo 23: 24	—	25 542	25 542	25 542	25 542	25 542	25 542	25 542	25 542
2 amanuenser	Eo 20: 21	—	14 520	14 520	14 520	14 520	14 520	14 520	14 520	14 520
1 amanuens	Eo 20: 21	—	—	—	7 260	7 260	7 260	7 260	7 260	7 260
1 förste biblioteksbiträde	A 7: 9	—	4 365	4 365	4 365	4 365	4 365	4 365	4 365	4 365
1 biblioteksbiträde	Eo 7: 8	—	3 846	3 846	3 846	3 846	3 846	3 846	3 846	3 846
1 biblioteksbiträde	Eo 7: 9	—	—	—	3 846	3 846	3 846	3 846	3 846	3 846
2 biblioteksbiträden	Eo 4: 5	—	7 344	7 344	7 344	7 344	7 344	7 344	7 344	7 344
1 biblioteksbiträde	Ex 6: 4	—	3 141	3 141	3 141	3 141	3 141	3 141	3 141	3 141
3 à 5 bibl. bitr. i lönegrad Ex 4-7, genomsnittl. Ex 6	A 7: 9	—	9 306	9 306	9 306	12 408	12 408	15 510	15 510	15 510
1 förste biblioteksbiträde	Eo 6: 7	—	3 846	3 846	3 846	3 846	3 846	3 846	3 846	3 846
1 biblioteksbiträde	Eo 5: 6	—	3 495	3 495	3 495	3 495	3 495	3 495	3 495	3 495
1 biblioteksbiträde	Eo 5: 6	—	—	—	3 318	3 318	3 318	3 318	3 318	3 318
1 biblioteksbiträde	Ex 1: b	—	2 382	2 382	2 382	2 382	2 382	2 382	2 382	2 382
1 garderobsvakt	Extra	—	9 000	9 000	9 000	9 000	9 000	9 000	9 000	9 000
Extra arbetshjälp	Extra	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa grundlön minus pensionsavgifter		64 324	108 315	108 315	134 844	146 913	146 913	150 015	150 015	150 015
Rörligt tillägg		9 270	15 444	15 444	19 337	21 231	21 231	21 696	21 696	21 696
Rörligt tillägg		73 594	123 759	123 759	154 181	168 144	168 144	171 711	171 711	171 711
Summa grundlön minus pensionsavgifter plus rörligt tillägg		9 888	16 473	16 473	20 626	22 646	22 646	23 143	23 143	23 143
Kristillägg		—	—	—	—	—	—	—	—	—

Efter slutförd omorganisation: Antal ordinarie befattningshavare 7 med sammanlagd grundlön 54 138 kr.

, icke ordinarie befattningshavare . 18 , , 95 877 » (inkl. extra arbetshjälp).

Ann.: Kostnadsiffrorna i denna tablå avse — även för budgetåret 1943/1944 — beräknade belopp, medan kostnadsiffrorna i bilaga 4 avse faktiskt utbetalade belopp, vilket bör hållas i minnet vid en jämförelse.

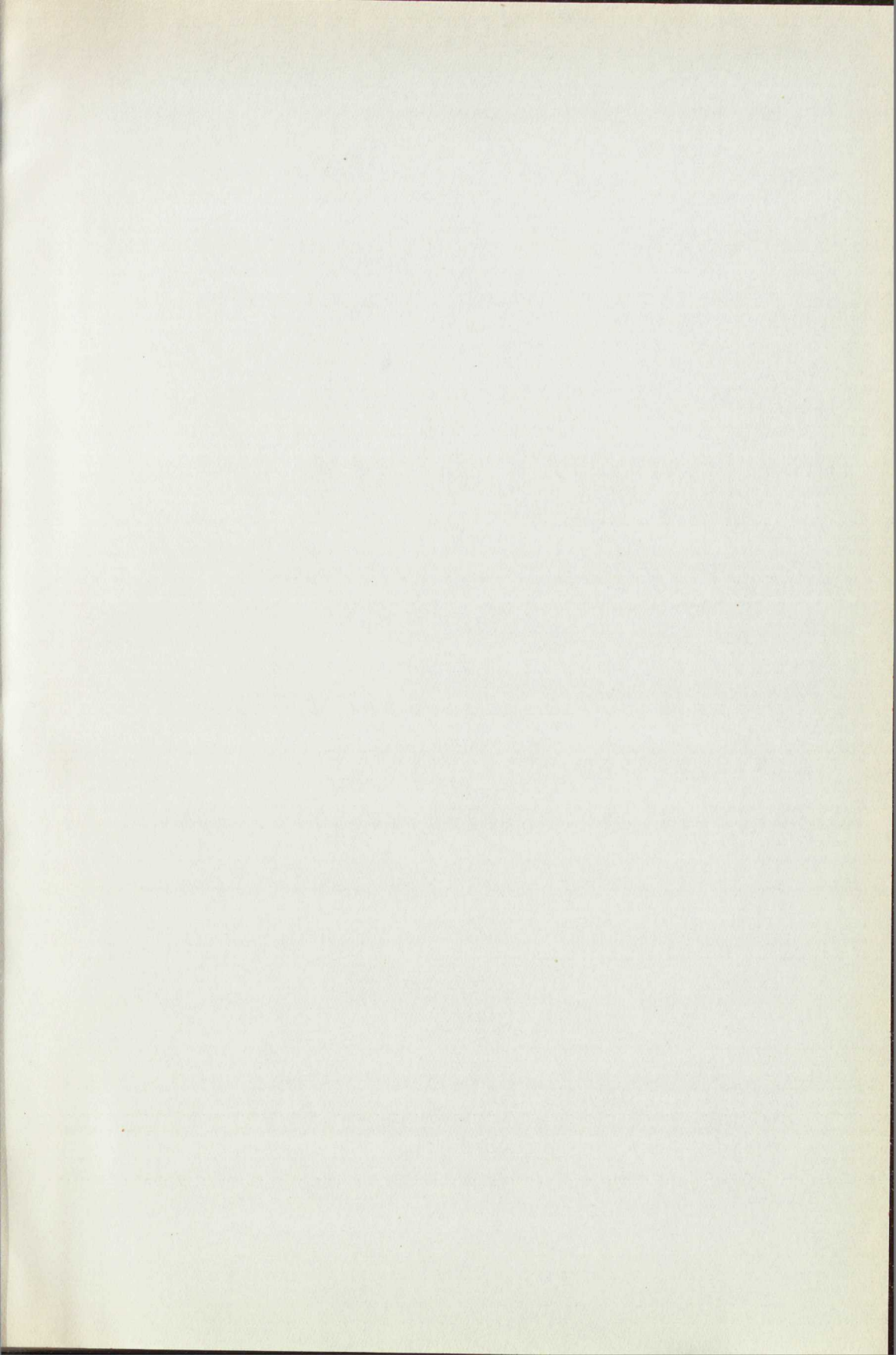
KTHB — Anslag till bokinköp och expenser samt kostnader för byggnader och utrustning 1943/44—1951/52.

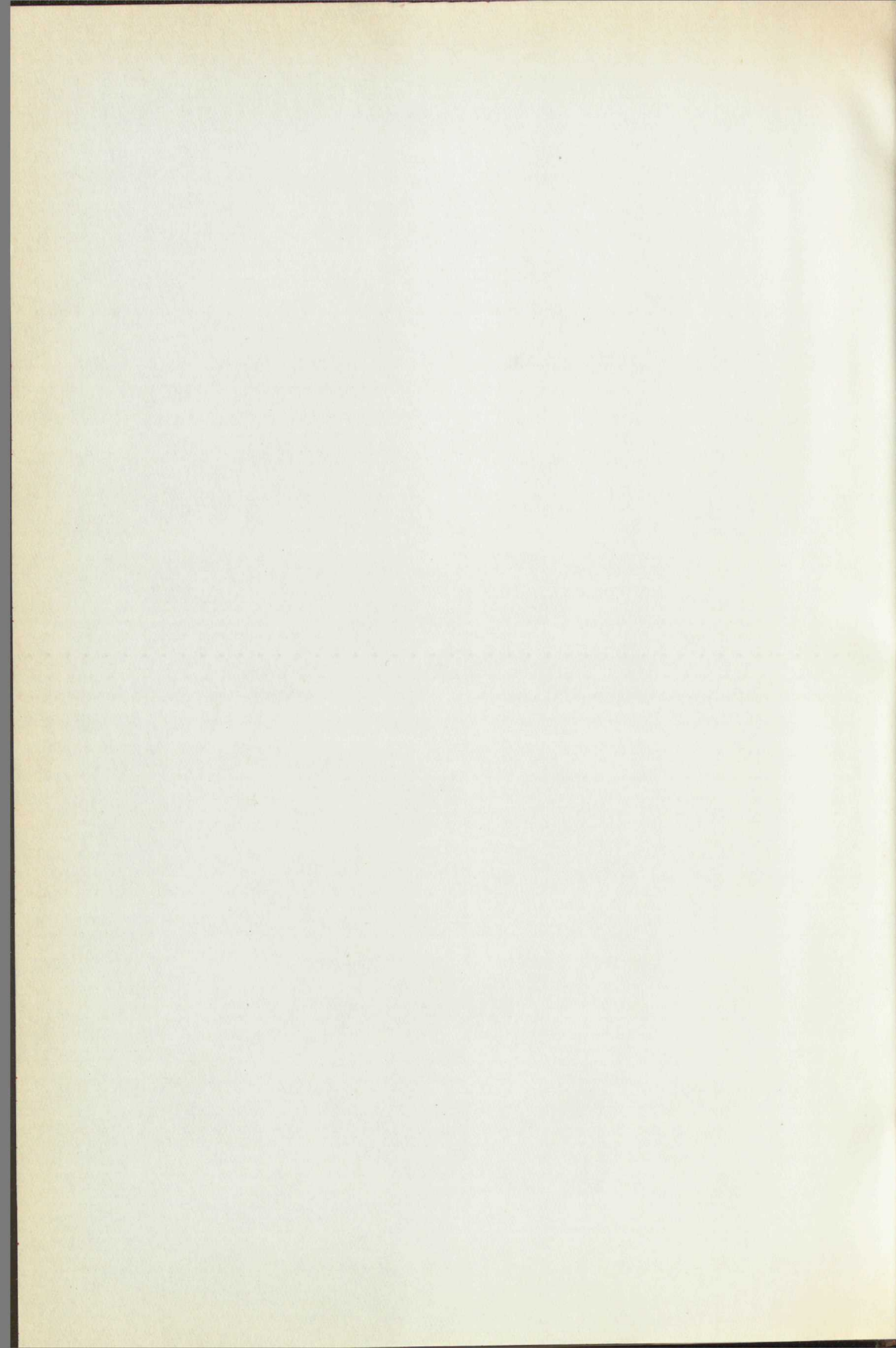
	Engångs- anslag	1943—44	1944—45	1945—46	1946—47	1947—48	1948—49	1949—50	1950—51	1951—52
<i>Anslag till bokinköp</i>										
Ordinarie	—	40 000	45 000	50 000	60 000	65 000	70 000	75 000	80 000	90 000
Extra för kompletteringsköp av utländsk litteratur (främst engelskspråklig) efter krigets slut	36 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Anslag till expenser</i>	—	4 000 ¹	4 000	4 500	5 000	5 500	6 000	6 500	7 000	7 000
Total- summor										
<i>Byggnadskostnader</i>										
Inredning av n. v. vind. — Änd- ring av n. v. byggn. (120 000)	145 000	—	25 000	—	—	—	—	—	120 000	—
Nytt bokmagasin, arkiv och skyddsrum (580 000 kr.) . .	580 000	—	—	—	—	20 000	300 000	260 000	—	—
<i>Kostnader för utrustning</i>										
Hyllanordningar i samband med om- och tillbyggnad (15 kr. pr löpmetr hylla)	90 000	—	20 000	—	—	—	5 000	35 000	30 000	—
Möbler för hela byggnadskom- plexet (inkl. komplettering av hyllanordningar i n. v. byggnad)	50 000	—	5 000	—	—	—	—	—	45 000	—
Bokbinderi-, tryckeri- och re- produktionsutrustning . . .	12 000	—	3 000	—	6 000	—	—	—	3 000	—
Kontorsmaskiner	8 000	—	3 000	1 000	1 000	3 000	—	—	—	—
Summa kostnader för utrustn.	160 000	—	31 000	1 000	7 000	3 000	5 000	35 000	78 000	—

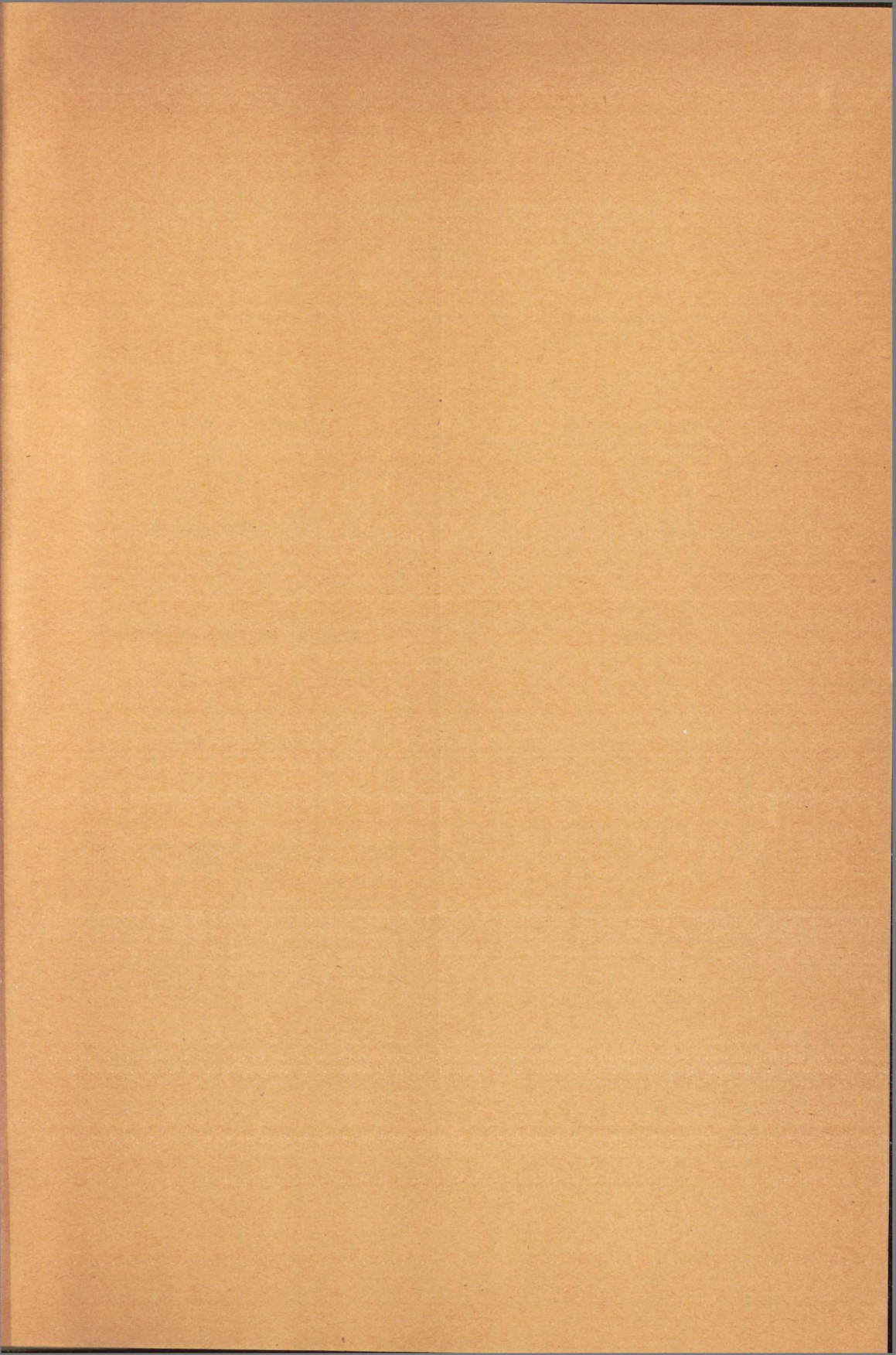
¹ KTHB:s expensutgifter, som nu bestridas av högskolans expensanslag, beräknas för budgetåret 1943/44 komma att uppgå till 4 000 kronor.

CTHB — Anslag till bokinköp och expenser samt kostnader för byggnader och utrustning 1943/44–1951/52.

	Engångs- anslag	1943-44	1944-45	1945-46	1946-47	1947-48	1948-49	1949-50	1950-51	1951-52
<i>Bokinköpsanslag</i>										
Ordinarie	—	25 000	40 000	40 000	45 000	50 000	55 000	60 000	60 000	60 000
Extra anslag för kompletterings- köp av utländsk litteratur (främst engelskspråkig) efter <i>krigets slut</i>	24 000									
<i>Bibliotekets expenser</i>	—	2 700	3 000	3 000	3 500	3 500	4 000	4 000	4 500	4 500
Total- summa										
<i>Byggnader för bibliotek</i>										
Ny biblioteksbyggnad (beräknad 11 000 m ² à 85: —)	935 000	—	500 000	435 000	—					
<i>Utrustning</i>										
Hyllinredningar (i bokmagasin)	90 000	—	—	90 000	—					
Lokaltelefon	4 000	—	—	—	4 000					
Möbler, gardiner, armatur m.m.	69 000	—	—	39 000	30 000					
Katalogskåp	5 000	—	—	2 000	3 000					
Maskiner och apparatur för bokbinderi, fotostat, mikro- film, duplicering, skrivmaski- ner	41 000	—	—	17 000	24 000					
Diverse oförutsett	3 000	—	—	2 000	1 000					
Summa kostnader för utrustn.	212 000	—	—	150 000	62 000					

Statens offentliga utredningar 1944

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Processlagberedningens förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken m. m. 1. Lagtext. [9] 2. Motiv m. m. [10]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Betänkande med förslag ang. revision av riksdagens arbetsformer. [8]

Kommunalförvaltning.

Promemoria med förslag till lag med bestämmelser om allmänna behörighetsvillkor för vissa kommunala uppdrag m. m. [4]

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Betänkande ang. nykterhetstillståndet under krigsåren. [3]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Utredningar ang. ekonomisk efterkrigsplanering. 1. [7] 2. [12] 3. [13] 4. [14]

Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 4. Tiden juli 1942—juni 1943. [11]

Socialvårdskommitténs betänkande. 7. Utredning och förslag ang. lag om allmän sjukförsäkring. [15] 8. Kostnadsberäkningar ang. lag om allmän sjukförsäkring. [16]

Hälso- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Jordbruksbefolkningens levnadskostnader. [1]
Betänkande med förslag till byordningar och instruktioner för ordningsmännen i lappbyarna. [6]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Betänkande med förslag till åtgärder för främjandet av litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena. [17]

Försvarsväsen.

Betänkande med förslag ang. långtjänstunderbefäl m. m. [2]
Betänkande med förslag till civildövsvarslag m. m. [5]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.